

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 18–19 травня 2018 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми

Сумський державний університет
2018

Редакційна колегія:

А. М. Куліш – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
О. М. Рєзнік – кандидат юридичних наук, доцент;
Ю. В. Гаруст – доктор юридичних наук, доцент;
В. В. Пахомов – доктор юридичних наук, доцент;
М. В. Старинський – доктор юридичних наук, професор;
В. В. Сухонос – доктор юридичних наук, професор;
В. М. Завгородня – кандидат юридичних наук, доцент;
В. М. Власенко – кандидат історичних наук, доцент;
А. В. Семенова – аспірантка ННІ права СумДУ.

*Рекомендовано до видання
рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 10 травня 2018 року)*

Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 18–19 травня 2018 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – Ч. 1. – 335 с.

До матеріалів увійшли тези доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів», що містять результати теоретичних досліджень та окремі питання актуальних проблем щодо реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

УДК 341-044.247(4:477)(06)

© Куліш А. М., Рєзнік О. М. та ін., 2018
© Сумський державний університет, 2018
© Ліга студентів асоціації правників України, 2018

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Теліженко Л. В. АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЦІННОСТІ ПРАВА ТА ЦІННОСТЕЙ У ПРАВІ	7
Рагуліна Ю. М. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	11
Голодна А. С. ПОЛІТИЧНА СУБКУЛЬТУРА СТУДЕНСТВА	14
Лобко Н. В. СУДОВІ СПРАВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	18
Миколенко Н. С. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ	21
Власенко В. М. ГРОМАДСЬКІ КОМІТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В БОЛГАРІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРИОДУ	25
Сухонос В. В. ПРАВОВА СІМ'Я ЯК СУКУПІНІСТЬ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ПАРАДИГМА	31
Волочай Ю. В. ТОТАЛІТАРНА ІТАЛІЯ: КОНСТИТУЦІЙНЕ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ	36
Семенов В. М. ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ	41
Старинський М. В. ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБІВ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА В ПРИВАТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	45
Дегтярьов С. І., Шаповалов О. І. ВИЩІ ОРГАНИ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	49
Рябченко Т. О. ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ПРЕДМЕТА РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ФОРМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ НАРОДУ	53
Харченко А. Л. ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	56
Сало В. А. КОНЦЕПЦІЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ СТАНІСЛАВА ДНІСТРІАНСЬКОГО	60
Полонка І. А. КАТЕГОРІЯ «НЕПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА» У СВІТЛІ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ	63
Цілюк В. В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ	66

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Василенко А. І. ЛОБІЗМ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	70
Білик Г. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД	74
Щербак Н. М. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА – ПЕРВИННИЙ СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ	78
Верещака Я. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ	81
Бордун І. В. ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ МОДЕЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	84
Філоненко С. С. ПРОЦЕДУРА ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	88
Низова А. Р. ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАНИСТЬ В УКРАЇНІ	91
Верещака Я. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ В УКРАЇНІ	94

СЕКЦІЯ 3
МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Буртник Т. С. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ	97
Божко Є. І. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	102
Запорожець О. Є. ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ, ЩО МАЮТЬ НЕВИЗНАЧЕНУ СТАТЬ	105
Башкірова В. А. ПРИНЦИПИ СПРАВЕДЛИВОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РИМСЬКИМ СТАТУТОМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	110
Купка Ю. М. ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ ВИТОКИ РУХУ ЗА РІВНОПРАВНІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК.....	114
Дудар М. В. ПРОБЛЕМИ ЗВОРОТНОГО ВІДСИЛАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	119
Тимошенко О. О. ТРАКТУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ	121
Денисенко С. І. ДОСВІД КРАЇН НАФТА У СФЕРІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПРОЩЕННЯ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР	126
Бавикін А. Ю. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ.....	130
Проценко В. О. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЕКСТРАДИЦІЇ	133
Неверова С. А. КІБЕРВІЙНА ТА ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	137
Пономарьова А. УНІВЕРСАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТРАНСГЕНДЕРНИХ ОСІБ	142
Соколенко О. П. ОБХІД ЗАКОНУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	145
Сіваєва Ю. В. КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ (ІНОЗЕМНИХ) ШЛЮБІВ.....	148
Дегтяр Р. О. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ: ЗАХИСТ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	151
Мордовець Є. В. СПАДКОВИЙ ДОГОВІР ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ	154
Полулях О. В. ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК І ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	157
Тесленко А. В. УКРАЇНА І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТБІ З ВІДМИВАННЯМ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, У РАМКАХ FATF	159

СЕКЦІЯ 4
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО

Дегтяр Р. О. ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	163
Чемодурова К. Ф. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	166
Дудар М. В. КРИПТОВАЛЮТА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА СПОСОБИ СПАДКУВАННЯ	169
Голованова В. І. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ: ПРЕДМЕТ ТА СУБ'ЄКТИ	173

Плотнікова М. В. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРЯДКУ ПРИПИНЕННЯ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	177
Бенько А. В. АЛЕАТОРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	180
Биряк Л. П. МИРОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	183
Марченко О. С. АЛЕАТОРНІСТЬ ДОГОВОРУ ВАЛЮТНОГО ДИЛІНГУ	186
Лобус А. В. ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ	190
Кульченко М. РЕЧОВІ ТА ПИСЬМОВІ ДОКАЗИ – ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	193
Шапіро В. С. ПРАВОВИЙ СТАТУСУ ЕКСПЕРТА І СПЕЦІАЛІСТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ.....	198
Полянська Є. А. ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	201
Койло Ю. В. ЕВОЛЮЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....	204
Сергієнко Б. Б. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА	207
Андросова О. О. НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕНН: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ.....	209
Турпінтько В. В. СУДОВА МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	212
Селюк М. В. ПРОЦЕС ДОКАЗУВАННЯ	216
Чепур В. О. ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У СУДОВИЙ ПРОЦЕС.....	219
Мирошниченко К. О. ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	223
Жученко В. В. СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОЮ РЕДАКЦІЄЮ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ	227
Сінянська А. О. ДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ ЯК ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ.....	231
Номировська Ю. В. ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	234
Волочай Ю. В. ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ: НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ОСІБ	237
Садикова Я. М. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	240
Грибачова І. П. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	243
Цимбал А. Е. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В РАМКАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	245
Уткіна М. С., Ліхолетов Д. О. ПАТЕНТНИЙ ТРОЛІНГ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	248
Уткіна М. С., Харченко А. Л. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	251
Гриб Н. М. ЗМІНИ У ПРАВАХ ПОЗИВАЧА ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ.....	255
Гончарова А. В. ВИДИ СПАДКУВННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ.....	258
Уткіна М. С., Головач А. І. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ	261
Коваль О. А. ПРАВОВА ОХОРОНА ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	264
Гришко І. Ю. ЗАМІНА НЕНАЛЕЖНОГО ВІДПОВІДАЧА	267
Скубак К. М. НАЙПОШИРЕНІШІ ФОРМИ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	269
Бойко В. Б. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	272

Базурина Т. І., Полянська Є. А. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	277
Проценко В. О. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОЖИВАННЯ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ШЛЮБІ.....	280

СЕКЦІЯ 5

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО, ТРУДОВЕ ПРАВО

Дерев'янко Б. В. МІРКУВАННЯ СТОСОВНО ГОСПОДАРСЬКОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ, ЩО РЕАЛІЗУЄТЬСЯ У МЕЖАХ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	284
Устименко В. А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОМОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	286
Гордієнко Л. В. ЩОДО НАСЛІДКІВ НАБУТТЯ АРБИТРАЖНИМ КЕРУЮЧИМ СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – ПІДПРИЄМЦЯ.....	289
Майборода А. К. ПРАВО НА ВИХІД УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА І РЕАЛІЗАЦІЯ ЦЬОГО ПРАВА.....	295
Шрамко І. П. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ.....	298
Шрамко І. П. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ, ЯК УМОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	301
Сергієнко Б. Б., Руденко Л. Д. ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.....	305
Руденко Л. Д., Полянська Є. А. ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	308
Гордієнко Л. В. ЩОДО НАСЛІДКІВ НАБУТТЯ АРБИТРАЖНИМ КЕРУЮЧИМ СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ – ОСОБИ ПІДПРИЄМЦЯ.....	311
Очерятіна І. І. ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ.....	314
Грудницька С. М., Руденко Л. Д. ЩОДО АНБАНДЛІНГУ ПАТ «УКРТРАНСПАЗ» У КОНТЕКСТІ ВХОДЖЕННЯ НА ЕНЕРГЕТИЧНИЙ РИНОК ЄС.....	319
Сергієнко Б. Б., Чурилова Т. М. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ.....	321
Бенько А. В. ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ТА СУДУ ЄС ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	324
Кисельова О. І. ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ.....	328
Номировська Ю.В. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	331

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЦІННОСТІ ПРАВА ТА ЦІННОСТЕЙ У ПРАВІ

Теліженко Л. В.

*д. філос. н., доцент кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Інтеграція України в європейський правовий простір потребує вироблення нових підходів як до осмислення цінності права, так і до осмислення людини як найвищої цінності в праві. Традиційне для філософії розуміння цінності права в його лише практично-інструментальному призначенні, як засобу розв'язання суперечностей у різних сферах суспільства, при одночасному почерговому ставленні до людини або як до суб'єкта, або як до об'єкта права за відсутності її постійного сприйняття як цілісності, як нерозривної онтико-онтологічної єдності, призвели до тотальних кризових явищ у всіх сферах нашого суспільства. Їх найглибшими проявами стала криза самої людини, розпад ціннісної системи, поширення морального та правового нігілізму, втрата довіри до всієї правової системи України тощо. Це актуалізує необхідність «антропологічного повороту» у праві, коли, з одного боку, людина, її природа і сутність стають первинною реалією права, у контексті якої тільки і можливий вихід до розв'язання вже всіх інших правових питань, в т. ч. держави і її норм. А з іншого боку, сама цінність права починає осмислюватися як людинотворча, як така, що сприяє самоздійсненню і самотворенню людини через *розвиток всіх її сутнісних сторін з одночасним збереженням гармонії між ними як людської цілісності взагалі.*

Необхідність саме такого розуміння права і людини в ньому ґрунтуються на вже не нових філософсько-наукових засадах, які з другої половини ХХ століття почали формуватися в межах третього, методологічно більш високого типу наукової раціональності (після класичного і некласичного). Його основу, пов'язану з фундаментальними відкриттями у фізиці ХХ століття, складає перегляд суб'єкт-об'єктних відношень, які вперше в науці і філософії не розриваються і не протипоставляються, а розглядаються в єдності як ізначальна і нероздільна цілісність. Щодо людини та всіх сфер її буття, в які вона включена всіма своїми сторонами як їх діяльний компонент, що дозволяє самі ці системи називати «людинорозмірними», це означає єдність людини і всіх її умов (соціальних, культурних, правових, економічних і т.д.) як її власної цілісності. Хочу уточнити, що в практиці життя це треба розуміти буквально: безвідносно

урахування самої сутності людини, яка тільки й виражається у її цілісності як єдності зовнішнього і внутрішнього, людини і її умов, жодне питання в суспільстві чи світі в принципі не може бути вирішеним, бо його [цього питання] основа знаходиться в людині, в її людиносвітовій цілісності, онтологічна складова якої єдина з Буттям як субстанційною основою всього суцього.

Яскравим практичним прикладом цілісного підходу до розв'язання правових проблем з урахуванням онтико-онтологічної сутності людини може бути встановлення адекватної відповідності між злочином і покаранням. Цілком логічним, як до цього часу, вважався принцип встановлення покарання за те чи інше суспільно-небезпечне діяння відповідно до тяжкості злочину, який передбачав, що за більш тяжкий вчинений злочин має слідувати більш суворе покарання. Та які б покарання не передбачалися Кримінальним кодексом України, злочини все рівно скоюються. І проблема тут зовсім не в тому, що деякі норми права недосконалі та начебто незрозумілі для більшості громадян. Проблема в тому, що санкцією конкретної правової норми Кримінального кодексу України за вчинення того чи іншого суспільно-небезпечного діяння передбачається лише виключно зовнішнє покарання шляхом обмежень фізичного чи матеріального характеру. У порушника це породжує спокусу також суто «зовнішньо» обійти закон. При цьому увесь спектр наслідків вчинення кримінального правопорушення людиною зазвичай не усвідомлюється.

На підтвердження цього слід згадати Радіона Раскольнікова, головного персонажа відомого роману «Злочин і кара» Ф.М. Достоєвського, який зізнався: «Я себе вбив,.. а не стару». Очевидно, що вчинивши кримінальне правопорушення, а виходячи з роману вбивство, людина втрачає не лише зовнішній зв'язок з сім'єю, колективом, суспільством, а втрачає і внутрішній зв'язок з ними як власну гармонію та цілісність. Відповідно, вчиняючи будь-яке суспільно-небезпечне діяння, людина шкодить не тільки порядку суспільства і держави, а і власному онтико-онтологічному порядку, руйнуючи та вбиваючи саму себе. Але ж ми говоримо про те, що самою сутністю цінності права і найвищою цінністю в праві є саме людина, яка і має захищатися національним законодавством. А це означає, що право має ставити за мету не лише захист життя і здоров'я людини, її честі і гідності, недоторканості і безпеки від інших людей, а її взагалі як такої, навіть від самої себе.

З цього, по-перше, слідує, що спосіб профілактики правопорушень має полягати в тому, щоб іти на їх упередження шляхом розширення правосвідомості громадян, які мають розуміти, що за будь-яких умов і обставин будь-яке заподіяне зло по відношенню до інших людей безумовно стає злом по відношенню і до самої себе як з ними онтологічно

єдиної. Тобто у свідомості людини будь-які моральні чи матеріальні аргументи, причому найнеймовірніші, на користь скоєння злочину завжди мають перекриватися розумінням того, що «мені це робити не вигідно».

По-друге, при створенні нових кримінальних правових норм законодавцю потрібно виходити не з того, яким суспільним відносинам буде заподіяно шкоду, як це сьогодні практикується (Особлива частина Кримінального кодексу України складається з розділів, залежно від родового об'єкта посягання), а з розуміння того, що особа, яка вчиняє суспільно-небезпечне діяння, втрачає як внутрішню, так і зовнішню гармонію, зв'язок себе зі світом. Можна сказати «випадає» з нього, втрачаючи необхідні умови для свого подальшого існування та розвитку. Тобто тут апіорним має бути більш глибоке завдання, розуміння того, що таке складне порушення в людині, а тому і її «втрата», зумовлює порушення в субстанційній основі всього суспільства, в яку включена і з якою взаємодіє абсолютно кожна людина як онтико-онтологічна цілісність. А це означає, що порушення в одній людині через спільну онтологічну основу здатне позначатися і на всіх інших членах суспільства, на їх порядку як гармонії і щасті. Іншими словами, первинною і найвищою цінністю для суспільства і права має бути саме людина в повноті свого виявлення, а не те чи інше як одна з умов її буття.

По-третє, при призначенні покарання за вчинення суспільно-небезпечного діяння суд має у кожному випадку вбачати його достатність, насамперед, для відновлення втраченої особою гармонії та єдності в собі й себе зі світом. Це є особливо важливим, оскільки як свідчить практика, є дуже багато випадків, коли особа вчинила кримінальне правопорушення, відбула призначене їй судом покарання, а потім знову вчиняє суспільно-небезпечне діяння. Тобто беззаперечно має місце високий рівень учинення повторних правопорушень особами, які нещодавно звільнилися з місць позбавлення волі. У нормах Кримінального кодексу України повторність є уже кваліфікуючою ознакою, і за її наявності суд призначає уже більш суворе покарання.

Який же тут вихід? На відміну від традиційного підходу до покарання, сутність якого полягала в обмеженні особи фізично чи матеріально за вчинення кримінального правопорушення, іншою має стати сама філософія покарання. Пріоритетним має бути прагнення не покарати людину, а допомогти їй відновити втрачену гармонію самого себе. А для цього необхідно змінити умови буття людини, яка вчинила злочин, через зміну яких можливою стає зміна всієї її сутності як онтико-онтологічної цілісності, як суб'єкта і об'єкта діяльності одночасно.

Перші практичні кроки до втілення цієї філософії права сьогодні вже мають місце в Україні як впровадження інституту пробації, зокрема Центру ювенальної пробації у Києві.

Щоправда воно відбулося не з власної ініціативи України на базі вже добре розпрацьованої постнекласичної методології як здобутку вітчизняної науки і філософії (з початку 90-х років ХХ ст. цьому була присвячена плідна науково-дослідна робота одного із центрів НАНУ – ЦГО НАНУ), а як *результат спонуки до цього європейських партнерів, зокрема* Великобританії, Норвегії та Канади. Головна ідея проекту, яка проходить під гаслом: «Кожна людина може повернутися до нормального життя» [1], цілком відповідає постнекласичному розумінню зміни особистості людини через зміну умов її життя. Про сутність пробації з принципово новим підходом до виправного заходу, який має повернути колишнього злочинця до стану повноцінної, цілісної людини з адекватним ставленням до життя, Рендел Барроуз, експерт з питань пробації проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» сказав так: «Якби в'язниці мали реабілітаційний режим, надавали добру освіту, професійну підготовку й можливості роботи, були здатні тримати під контролем незаконний обіг наркотиків, а також забезпечувати умови, за яких основні моделі поведінки копіювалися б з працівників з просоціальним ставленням до ув'язнених, а не з неформальних лідерів зі значними кримінальними зв'язками, тоді ефект тюремного «зараження» можна було б зменшити. Таких умови досягти важко, але вони є більш досяжними за умови зменшення тюремного «населення» завдяки більш широкому застосуванню покарань, що відбуваються в суспільстві» [2].

Отже, сучасне онтико-онтологічне розуміння сутності людини, яке формується в межах постнекласики, розширює цінність права, розкриває його «людиновимірність» та формує нову філософію права, звернену до самих основ буття людини як первинної реалії права. Врешті-решт на новій методологічній основі стає зрозумілим співвідношення між злочином і покаранням, між правом і свободою, між сутністю людини і сутністю права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павло Петренко відкрив Центр ювенальної пробації у Києві // Урядовий портал [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249748635>.
2. «Успішно реабілітований злочинець більше не вчинятиме злочинів», – Р. Барроуз. Інтерв'ю Катерини Беляєвої // Юридична газета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/interview/uspishno-reabilitovaniy-zlochinec--bilshe-ne-vchinyatime-zlochiviv--r-barrouz.html>.

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Рагуліна Ю. М.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Семенов В. М.

к.держ.упр., доцент кафедри КПТДП ННІ права

Сумського державного університету

Соціальна політика – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту громадян, усунення негативних наслідків ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності.

Суттєвих результатів у створенні «країни добробуту» досягли держави Західної Європи. Їхньою метою було підвищення рівня життя населення та зменшення негативних впливів ринкового середовища. В цілому у країнах-членах Європейського союзу домінують чотири моделі соціального захисту: континентальна (модель Бісмарка); англосаксонська (модель Беверіджа); скандинавська; південно-європейська.

Континентальна модель (модель Бісмарка) встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності, внаслідок чого центральне місце займає соціальне страхування. Характерна для Австрії, Бельгії, Франції, Люксембурга. В основі моделі лежить механізм соціального страхування, отже соціальні видатки фінансуються, переважно, за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників.

Англосаксонська модель представлена в Європі Великобританією та Ірландією. Відповідно до неї кожному гарантується мінімальний дохід, що забезпечує задоволення базових потреб. Фінансування даної системи здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і за рахунок податків. В цілому англосаксонська модель заснована на максимальному рівні самофінансування юридичних осіб і самозабезпеченні фізичних осіб та характеризується незначним рівнем бюджетної централізації [1, с. 2].

Скандинавська модель соціального захисту характерна для Данії, Швеції, Фінляндії. Соціальний захист розуміється як законне право громадянина. Отримання соціальних послуг і виплат гарантується всім жителям країни та не залежить від зайнятості й виплати страхових внесків. Фінансування систем соціального захисту в цій моделі здійснюється, переважно, за рахунок оподаткування, хоча певну роль відіграють страхові внески підприємців і найманих робітників.

Південноєвропейська (перехідна) модель представлена в Італії, Іспанії, Греції, Португалії. В цих країнах системи соціального захисту були створені або вдосконалені лише протягом останніх десятиліть. В цілому, рівень соціального забезпечення є низьким, а соціальний захист перебуває у сфері турботи родичів, сім'ї та церкви при обмеженій участі держави. Соціальна політика носить переважно пасивний характер і орієнтована на компенсацію втрат у прибутках окремих категорій громадян [2, с. 78].

Південно-європейська модель соціального захисту не має чіткої організації та знаходиться у стані розвитку, внаслідок чого дослідники називають її «рудиментарною». Протягом останнього десятиліття XX століття проблемам соціальної сфери в Італії приділяється більше уваги. Поштовхом для змін у системі соціального захисту стало посилення європейської інтеграції, що має на меті зближення соціально-економічних показників держав-учасниць ЄС.

На сьогоднішній день система соціального захисту Італії характеризується переліком невирішених питань. Зокрема країна залишається розділеною на промислово розвинені центральні та північні регіони Мілан-Турин-Генуя та відсталий в економічному плані південь [2, с. 79]. Італійська соціальна система характеризується низьким рівнем захисту від ризиків людей, позбавлених з різних причин доходів. Ще однією особливістю є асиметрична структура соціальних витрат. Серйозною проблемою, що обмежує діяльність влади в соціальній сфері є державна заборгованість Італії. Крім того, характерним для Італії є найбільший в Західній Європі сектор тіньової економіки.

Сучасні моделі соціальної політики відрізняються рівнем втручання держави в соціально-економічну сферу суспільства та ступенем соціальної захищеності громадян, забезпеченості свободи соціального вибору в різних верств населення та впливу соціальних процесів на економічний розвиток країни. Однак, незважаючи на суттєві відмінності між моделями соціального захисту, представленими на території ЄС, в XXI столітті спостерігається зближення соціальної політики в різних країнах. Це обумовлено розумінням європейських лідерів необхідності вироблення концептуального підходу, що зможе стати основою єдиної соціальної політики країн ЄС.

Соціальна сфера України на сьогодні лишається слабко розвинутою. В умовах соціально-економічної кризи посилюються негативні тенденції в усіх сферах життя суспільства. Загальний низький рівень життя, прогресуюче безробіття, демографічна криза, соціальна незахищеність більшої частини населення становлять реальну загрозу національній безпеці. Серйозною проблемою лишається безробіття, особливо серед осіб до 29 років, внаслідок чого економічно активні громадяни масово емігрують. Значного поширення набувають алкоголізм, наркоманія, туберкульоз, СНІД.

Досвід розвитку країн ЄС доводить, що соціальна орієнтовна політика не може існувати, не спираючись на економіку країни. Тобто для забезпечення високого рівня соціальної захищеності необхідно реально оцінити потреби населення і раціонально перерозподіляти кошти бюджету. Збільшення кількості робочих місць, належне медичне обслуговування, підвищення заробітних плат та пенсій, зменшення деформації в доходах населення позитивно вплине на рівень життя суспільства, що зменшить показники бідності в країні [3, с. 6].

Перш за все, соціальна та економічна політика країни має орієнтуватися на людину. Тож реформування пенсійної та медичної сфери тривалий час було нагальним питанням.

11 жовтня 2017 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій». Починаючи з жовтня відбувається перерахунок пенсій, внаслідок чого їх розмір збільшився. З 2018 року, в Україні зростає страховий стаж, необхідний для виходу на пенсію за віком. У 2019 році планується запровадження накопичувальної пенсійної системи, що передбачає сплату громадянами персональних внесків окремо від єдиного соціального внеску. Крім того, передбачена змога користуватися послугами недержавних пенсійних фондів, що пропонуватимуть добровільну накопичувальну систему. Також скасовано спеціальні пенсії для суддів, науковців, держслужбовців та інших категорій громадян [4].

Також варто відмітити початок медичної реформи, покладений 19 жовтня 2017 року Верховною Радою, шляхом ухвалення Закону «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів» [5]. Тепер, українцям необхідно обрати сімейного лікаря і підписати з ним декларацію. Всі медичні послуги поділено на дві категорії: безкоштовні (за рахунок держави) та платні. Як зазначають в Міністерстві охорони здоров'я медична реформа дасть лікарям свободу працевлаштування та справедливі умови праці, а пацієнту – право самостійно обирати медичний заклад та лікаря.

Варто зазначити позитивну оцінку вищезазначених реформ з боку ЄС. Так, у звіті Європейської служби зовнішньої дії та Єврокомісії зазначено, що реформаторська політика в Україні демонструє прогрес, адже впровадження структурних реформ спричинило позитивні зміни у економічній та соціальній сфері, незважаючи на внутрішні та зовнішні виклики [6].

Тож на сьогодні першочерговим завданням державної політики у соціальній сфері повинно стати гарантування соціальних цінностей, створення функціонуючої ринкової економіки, яка здатна конкурувати на міжнародній арені та забезпечення політичної

стабільності. Лише за таких умов можна досягти благополуччя для населення та вступу до ЄС.

Серед населення поширена думка, що вступ до Європейського Союзу забезпечить життя високого рівня. Проте, членство в ЄС – не причина позитивних змін, а наслідок. Необхідно усвідомлювати, що це досить тривалий процес, адже неможливо за короткий час досягти рівня розвинених країн світу, проте, головне мати це за мету та діяти. Тож доцільно створити власну модель соціального захисту з врахуванням історичних та національних особливостей України, при цьому звертаючись до досвіду країн Європи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крюков О.І. Соціальна забезпеченість населення як чинник побудови соціальної держави: Україна та європейський досвід // Державне будівництво. – 2009. – № 2.
2. Нікілева Л. О. Порівняльна характеристика фінансових моделей соціального забезпечення та захисту населення в Україні і світі // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 3(48).
3. Ситар Л. Й. Сучасний стан та проблеми розвитку соціальної сфери України // Ефективна економіка економіка. – 2015. – № 4.
4. Пенсійна реформа: що втратили і здобули (інфографіка). // Ділове Інтернет видання Конкурент. URL: <https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/20109/pensijna-reforma-scho-vtratile-i-zdobuli-infografika.html>.
5. Верховна Рада ухвалила проект закону «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів» // Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20171019_a.html.
6. У ЄС позитивно відзначили реформи та закликали пришвидшити їх імплементацію // Прямий. URL: <https://prm.ua/u-yes-pozitivno-vidznachili-reformi-v-ukrayini-ta-zaklikali-prishvidshiti-yih-implementatsiyu/>.

ПОЛІТИЧНА СУБКУЛЬТУРА СТУДЕНТСТВА

Голодна А. С.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Стогова О. В.

*к. політ. н., доцент кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Проблема політичної субкультури, хоча переважно в контексті загального дослідження політичної культури, знаходить певне відображення у підручниках,

словниках, статтях і монографіях. Це питання було досліджено такими українськими вченими як Л. Нагорна, Н. Ротар, В. Бурдяк, Н. Хома.

Вперше політична культура набула свого оформлення у працях Г. Алмонда, який вважав, що політична культура не тотожна загальній культурі, проте співвідноситься з нею. Вона є особливою її частиною, що володіє певною автономією, зразки політичних орієнтацій можуть поширюватися (як правило, так і буває) за межі політичних систем. Саме ця остання теза дозволила сформулювати термін «політична субкультура». На думку В. Розенбаума політична субкультура це «сукупність індивідуумів всередині політичної системи, політичні орієнтації яких значно відрізняються від культурних орієнтацій, що домінують у суспільстві» [1].

На думку В. А. Мельника, який розглядав поняття політичної субкультури, існують особливості політичних культур різних соціально - демографічних і професійних груп. Він розрізняє політичну субкультуру молоді, жінок, інтелігенції, творчої еліти, службовців державного апарата, сільську, міську тощо. У країнах із багатонаціональним складом населення розрізняють етнічну субкультуру [2, с. 232–233].

Студентство як частина соціально-демографічної групи молоді, поєднує у своїх рядах представників молодих людей з різних шарів суспільства приблизно одного віку. До найбільш відмінних властивостей цієї соціальної групи відносять:

1. згуртованість;
2. активність у суспільних справах;
3. пошук сенсу життя, активна взаємодія з різними соціальними групами у суспільстві.

Саме цей аналіз дає нам змогу розглядати студентство як політичну субкультуру. Розділяючи в основному політичні цінності, які зберегли їхні батьки, і які вони одержали в процесі соціалізації під впливом таких основних агентів як школа, ЗМІ, ВНЗ, студентство України виражає особливості свого етнічного, регіонального, статевовікового, сільського / міського соціуму [1].

Слід зазначити, що вивчення політичної культури на локальних рівнях дозволяє глибше й адекватніше відобразити її зміст. Також дослідження спільнот, що проживають на обмеженій території з невеликою чисельністю населення, дають змогу вести спостереження за процесом політико- культурного розвитку (народження, трансформація, відмирання певних цінностей). Слід відзначити й те, що зміст студентської субкультури у своїй сукупності складає неповторне поєднання: сенс політичної культури суспільства. Характер взаємозв'язку (конфліктний чи консенсусний) може справляти вирішальний вплив на розвиток всієї політичної культури певної спільноти.

За даними опитування студентів одного з харківських ВНЗ переважна частина студентів (44%) постійно цікавиться політичним життям країни і «скоріше так, ніж ні» цікавиться 40% респондентів. Ці показники мають позитивний характер, так як більшість студентів все ж таки однозначно визначилися зі своєю політичною орієнтацією та відповідними інтересами. У добу «прогресивної» молоді не дивно, що більше половини опитованих (56%) самостійно сформували свої політичні думки та політичну орієнтацію, другим впливовим та істотним фактором є ЗМІ (16%) і третіми за значенням йдуть такі показники, як батьки, знайомі, вибори [4].

Українське студентство як особлива суспільна група має достатньо велику кількість суб'єктивних та об'єктивних перешкод на шляху самовизначення в політико-ідеологічній сфері та входження в соціально-світоглядну структуру суспільства. Визначення та подолання таких перешкод є передумовою залучення студентів до державотворчих процесів та як наслідок «використання енергії креативності», завзятості та позитивного настрою молодого покоління у справі розвитку демократичного суспільства та правової української держави.

Також слід звернути увагу на те, що в Україні відбувається інтеграція студентської молоді в політичну сферу шляхом входження її в молодіжні організації, молодіжні секції в рамках основних політичних партій і громадських організацій. Практично всі існуючі партії мають свої молодіжні секції.

Як правило, зростання студентської активності в політиці відбувається у зв'язку з важливими політичними подіями в країні: виборами, референдумами, революціями, прийняттям урядових рішень тощо. Специфіка політичної участі студентства визначається впливом насамперед ЗМІ і тих навчально-виховних колективів, де відбувається навчання студентів. Безсумнівно, студентство України характеризується наявністю певної ментальності, а специфіка його політичної свідомості проявляється як у прихильності різним напрямкам ідеологічного спектру, так й у довірі / недовірі владним структурам. Це також дозволяє нам стверджувати, що ми маємо справу з політичною субкультурою, оскільки наявність у груп населення різних політичних переконань, ідеологічних поглядів і ціннісних орієнтацій є показниками політичної субкультури.

Цікавим є той факт, що однією з форм політичної участі є молодіжні студентські рухи, які мають свою історію становлення та розвитку в Україні. Молодіжні рухи виникають у процесі соціально-економічного та соціально-політичного розвитку суспільства і їх зміст та форма діяльності значною мірою відбивають соціокультурну, історичну, демографічну, політичну та інші специфіки кожної окремої країни, кожної окремої ситуації. Особливості молодіжного руху окремих країн визначаються сутністю

політичної системи та адаптацією державної політики до потреб молоді. Молодіжні рухи – це вид політичної участі, яка окрім них включає в себе голосування на місцевих та національних виборах і референдумах, участь у прийнятті рішень, у виборчих кампаніях, членство у політичних партіях, групах тиску, політичних демонстраціях, акціях протесту, інших формах громадянської непокори.

Молодіжні рухи часто співпрацюють із політичними партіями, є їх філіями і підрозділами, або ж конкурують із ними за можливість реалізації політичних інтересів і амбіцій. Основний момент єдності партії з її молодіжною організацією полягає у єдності їх ідеологічних платформ. Молодіжна організація веде свою роботу, вирішує свої проблеми і одночасно співпрацює з партією та готує себе для майбутньої політичної роботи в ній. У свою чергу політичні партії домагаються вирішення проблем, які є у молоді, та відстоюють інтереси членів молодіжних організацій, зокрема в парламенті. В Україні значна кількість партій мають свої молодіжні філії та організації, які ідеологічно орієнтуються на них. Окрім цього партії за допомогою своїх програм намагаються забезпечити підтримку молоді на виборах, проголошуючи соціальну спрямованість власної молодіжної політики. Загальновідомим фактом є те, що молодь завжди була і є ресурсом, засобом досягнення цілей для старшого покоління еліти.

За даними колективу науковців Чиказького університету (University of Chicago) та Мілсівського коледжу (Mills College), опублікованими на початку 2014 р., 41% молодих людей віком від 15 до 25 років, повідомили, що вони взяли опосередковану участь хоча б в одній акції політичного характеру, а 44% – брали безпосередню участь у діяльності різних політичних організацій [5].

Політична культура студентства може вважатися політичною субкультурою, оскільки у цілому його цікавлять політичні проблеми країни, пов'язані з розвитком ринкових відносин, які безпосередньо впливають на студентське життя (підвищення студентських стипендій, зростання вартості життя в країні, підвищення цін на проживання в гуртожитку та вартості підручників тощо). Українське студентство має свою думку, судження, оцінки, які формують і його інтереси. Специфіка їх відповідає віковому, психологічному, моральному рівню індивіда. У цілому ж неоднозначність сучасних концепцій і доктрин, які звучать із боку політичних структур, ставить молодь перед складним вибором економічних, ідеологічних, політичних, національних, релігійних й інших пріоритетів [3].

Багато дослідників відзначають сьогодні в цілому низьку довіру представників студентства до діючих владних інститутів, політичних партій і більшості їхніх молодіжних лідерів. Ця недовіра є наслідком відсутності реальних політичних сил, що відстоюють

інтереси молоді, нерозв'язаності її соціальних проблем. Студентство не вірить гаслам, які проголошують політики. Це відбувається тому, що студентські проблеми прямо пов'язані з політичними проблемами країни, залежать від вирішення економічних і соціальних завдань, від спрямованості демократичних перетворень, зміцнення прав і свобод людини в Україні. При цьому ставлення студентства до політичних процесів, які відбуваються в країні, відбиває ступінь розвитку демократії в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Золін А. Політична субкультура як частина загальної культури суспільства URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_27/zolin_politychna.pdf.
2. Мельник В.А. Политология: учеб. [для студ. высш. учеб. зав.] / В.А. Мельник. – Мн.: Выш.шк., 1996. – 495 с.
3. Баснин А.С. Гражданская активность украинского студенчества как важнейшая составляющая политической культуры URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2006/54-41-5.pdf>.
4. Озерова М.В. Політичні орієнтації сучасної української молоді URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2012-1/doc/2/05.pdf>.
5. Телегузова О. Як залучити молодь до політики URL: <https://sdplatform.org.ua/blogs/144/ak-zaluciti-molod-do-politiki>.

СУДОВІ СПРАВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Лобко Н. В.

*к. і. н., доцент, доцент кафедри КПТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Окрему групу генеалогічних джерел становлять документи, що відклалися в фондах жандармсько-поліцейських та судових органів, які свого часу існували на території України. Це гродські, земські, підкоморські, конфедератські, губернські, повітові суди. Як відомо, для кожної епохи суд є тим органом державної влади, який на підставі чинного законодавства розглядає цивільні й карні справи, пов'язані з порушенням особистих і майнових прав громадян, а також інші стосунки між громадянами в суспільстві, державі.

Цінність фондів судів визначається тим, що вони складаються з матеріалів, які містять величезну кількість прізвищ.

При розгляді справи у суді, пов'язаної, наприклад, (а таких справ є дуже багато), із земельно-межевою суперечкою, стягненням податків тощо, дуже детально описувався кожний учасник судочинства, зазначалися соціальний стан, місце проживання, склад сім'ї, часто подавалися відомості про предків (іноді у вигляді родових схем) [1, 2]. Крім того, у фондах судів зберігаються документи, що супроводжували операції з нерухомістю – «купчі грамоти» [3], «продажні листи», заповіти – «тестаменти», шлюбні контракти, угоди про оренду, контракти про заклад майна під заставу, розписки за гроші, землю, худобу та ін.

У заповітах, як правило, вказували наступну інформацію: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання, сімейний стан, ступінь споріднення, стан, володіння землею та нерухомістю людиною, яка складала цей заповіт. Також у цьому документі майже аналогічні відомості вказувалися і про нащадків.

«Полюбовная запись» – документ, в якому був зафіксований розподіл майна без судового розгляду. Окрім докладних відомостей про майно, в ньому вказувалися: прізвище, ім'я, по батькові, сімейний стан, ступінь споріднення, стан, чин.

Цікавими та інформативними для реконструкції родоводів є заяви про фінансові претензії. Це документи, які фіксували майнові відносини осіб в процесі успадкування. Як правило такі заяви супроводжувалися схемами успадкування, свідоцтвами про утвердження прав на спадщину. В цих документах містилась така інформація – прізвища, імена, по батькові членів родини, відомості народження, про шлюб, смерть, ступені споріднення, становий та майновий стан.

Не поодинокі випадки, коли справи судів розкривають обставини життя та родинні відносини, які недостатньо фіксувалися в офіційних документах: приймаки, повторні шлюби, тимчасові від'їзди, виховання дітей померлих родичів.

Зустрічаються в фондах судів і такі документи як купчі грамоти. Купча - акт, що фіксує в письмовій формі перехід нерухомої власності (землі, промислових угідь, будівель) з рук в руки за допомогою угоди купівлі-продажу. Купчі чітко виділяються серед інших різновидів приватних актів як істотою фіксується угоди, так і її оформленням в письмовому вигляді.

Джерелознавчий аналіз купчих записів дозволив виокремити основні елементи, з яких звичайно складається цей вид офіційних документів: датування, інтитуляція, інскрипція, диспозиція, санкція та короборація. На початку міститься датування та інтитуляція, в якій позначаються ім'я й титул особи, від якої виходив документ. Якщо видавцем документа був продавець, то міститься, як правило, за інтитуляцією інскрипція – звернення продавця до урядовців або до зацікавленої сторони. Далі розташовується

диспозиція, де міститься виклад самої справи та опис власності, її місцезнаходження і походження, а також обов'язково зазначаються умови продажу. Завершальними елементами є санкція та короборація. Санкція обумовлювала покарання за порушення угоди. Таким порушенням здебільшого вважалося висунення претензій стороною продавця до сторони покупця. Короборація – набір доказів на користь того, що документ є чинним і справжнім. У повному вигляді, як правило, короборація включає супроводжувальний запис з переліком урядовців або свідків, присутніх при укладанні угоди, а також підписи уповноважених осіб та їхні печатки [4, с. 160].

Для проведення генеалогічного дослідження цінною є інформація про власність, її місцезнаходження та походження. Це дає можливість визначити місце проживання людини, а також склад її родин, ступені споріднення.

Окрім вищезазначених документів, у судових фондах зустрічаються матеріали переписів населення містечок, сіл [5].

Отже, за відсутністю відповідних метричних книг та документів приватного характеру саме записи у гродських та земських книгах дають можливість уточнити ряд фактів біографій (наприклад, прізвище шлюбного партнера, крайні межі дат одруження, розлучення, смерті і т.д.).

Певні особливості фіксації інформації генеалогічного змісту мають документи судово-поліцейського походження, які були створені на в кін. XIX – поч. XX ст. Так, М. Г. Щербак, здійснивши джерелознавчий аналіз матеріалів жандармсько-поліцейських та судових органів, застерігає, що «до кожного судового процесу необхідно підходити індивідуально. В деяких випадках ми не можемо бути впевненими, що підсудні є тими ким вони себе назвали. Особливо, коли йде мова про терористів. Для того щоб в випадку їх провалу не постраждали їх близькі, багато революціонерів добували собі паспорти на інше ім'я і з цими паспортами вони представляли перед судом» [6].

Серед матеріалів жандармського – поліцейського походження цінними, з точки зору генеалогії, є протоколи допитів звинувачуваних, які містять великий анкетний матеріал про звинувачуваних – вік, місце проживання, віросповідання, освіта, рід занять. Відносно цінності матеріалів судово-поліцейського походження для генеалогічних досліджень, ми погоджуємося з думкою Ю. В. Легуна, що «при реконструкції селянських родоводів (і не тільки їх – Л.Н.) судово-поліцейські справи не можуть відігравати основну, базову роль. Однак це не перешкоджає використовувати їх на подальших етапах генеалогічної роботи, для розширення інформаційного поля і отримання додаткових свідчень» [7].

Отже, матеріали судових справ також містять інформацію генеалогічного змісту, яка дає можливість реконструювати родоводи представників різних верств населення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ворончук І. Про стан та перспективи реконструкції шляхетських родинних структур XVI – XVII ст. (на прикладі волинських актових книг) / І. Ворончук // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.9. – К., 2003. – С. 17 – 22.
2. Державний архів Сумської області. – Ф. 449, оп. 1, спр. 2, 94, 112;
3. Купчі листи правобережних полкових міст Гетьманщини третьої чверті XVII ст. з колекції О. Лазаревського // Київська старовина. – 2000. – № 6. – С. 159–166.
4. Ринсевич В. Купчі листи правобережних полкових міст Гетьманщини третьої чверті XVII ст. з колекції О. Лазаревського / В. Ринсевич // Київська старовина. – 2000. – № 6. – С. 159–166.
5. Державний архів Сумської області. – Ф. 599, оп. 1, спр. 2.
6. Щербак М. Г. Матеріали жандармсько-поліцейських та судових органів царизму як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (к.ХІХ ст.- 1917 р.): Дис. ... докт. іст. наук. – К., 1993. – 208 с.
7. Легун Ю. В. Джерела з генеалогії селян Подільської губернії: стан збереження, інформативне наповнення, класифікація (1793-1917 рр.): Автореф. дис... д-ра. іст. наук : 07.00.06 / НАН України; Інститут історії України. - К., 2007. — С. 26.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ¹

Миколенко Н. С.

Студентка V курсу ННІ права

Сумського державного університету

Прокуратура є одним із найважливіших елементів державного механізму, який покликаний сприяти дотриманню законності та забезпеченню повноцінної реалізації прав та свобод людини. Формування інституту прокуратури відбувалося протягом тривалого часу, саме тому існує потреба дослідження загальних особливостей становлення цього інституту, визначивши ті чинники які сприяли формуванню її сучасної моделі.

Становлення та розвиток прокуратури України проходило декілька етапів, зокрема М. І. Мичка, в своїх працях виділяє наступні: етап становлення та розвитку прокуратури в

¹ Виконано в рамках проекту №118U003575

Україні, як складовій території російської імперії часів Петра I і до лютнево-жовтневих подій 1917 року (1722-1917 р.р.); етап розвитку прокуратури України часів існування: а) Української центральної Ради (листопад 1917 р. – квітень 1918 р.) б) Гетьманату (квітень 1918р. – листопад 1918 р.). в) Директорії (листопад 1918р. – лютий 1919 р.); етап розвитку прокуратури в Україні в часи радянської доби (лютий 1919 р. – листопад 1991 р.); етап діяльності прокуратури в радянській Україні.

Радянська і пострадянська юридична доктрина різнилася поглядами щодо місця прокуратури в системі державного механізму. Їх суть полягала у наступному: 1) прокуратура, повинна бути частиною судової гілки влади і основним із її завдань повинно бути здійснення обвинувальної влади в державі; 2) прокуратуру не потрібно відноситися ні до виконавчої, ні до судової влади, вона повинна стати органом ВР України, основна мета, якого полягає в забезпеченні законності; 3) прокуратура повинна бути включеною до структури президентської влади, яка буде здійснювати від його іменні нагляд за додержанням законів та інших нормативно правових актів 4) прокуратура повинна мати особливий, самостійний характер державної влади та діяти згідно притаманних їй принципів і повноважень [1].

Оскільки на час виникнення прокуратури Україна входила до складу російської імперії походження даного органу можна ототожнювати з походженням російського. У 1722 році Петро I запровадив французьку модель спеціального контролюючого державного органу «государевого ока» – прокуратури, яка повинна була наглядати за центральними та місцевими адміністративними органами. З 1864 до жовтня 1917 року прокуратура виконувала функцію державного обвинувачення в судових процесах, нагляд за дізнанням і попереднім слідством слідчого апарату окружних судів, а також нагляд за місцями позбавлення волі. У лютому 1917 року у зв'язку з падінням монархії, в Україні активізувався рух за самостійність. Так 15 грудня 1917 року у новоутвореній УНР ухвалено Закон «Про утворення Генерального Суду», у складі даного органу було засновано Прокураторію на чолі зі старшим прокуратором, який призначався Генеральним секретарем судових справ.

Центральна Рада 4 січня 1918 року ухвалила Закон «Про урядження прокураторського догляду на Україні». Тобто, фактично, було створено органи прокуратури УНР. Прокураторії організовувалися при апеляційних та окружних судах, їх очолювали Старші прокуратори. Гетьманат як державний устрій української держави революційними силами було замінено на Директорію у грудні 1918 р. Директорія складалася з 5 осіб. Після того як 14 грудня гетьман Скоропадський зрікся влади, Директорія проголосила відновлення УНР, а отже і діяльність Прокураторії зразка УНР.

Також було скасовано Закон «Про утворення Державного Сенату» і відновлена діяльність Генерального Суду, який став називатися «Найвищим Судом УНР». Міністру юстиції доручалось негайно затвердити новий штат і призначити осіб з прокурорського нагляду. Дана модель прокуратури діяла трохи більше місяця, а після встановлення на більшості території України радянської влади, було створено нові органи прокуратури. Спочатку прокуратура була у складі суду, згідно Декрету від 14 лютого 1919 року «Про суд», а з 28 червня 1922 р. Згідно Постанови ВУЦВК, «Про затвердження Положення про прокурорський нагляд в УРСР» у складі НаркомЮсту УРСР. З прийняттям другої Конституції УРСР прокуратура почала діяти як самостійний орган. У 1922 р. був поновлений прокурорський нагляд, спочатку у складі Народного комісаріату юстиції, а потім Верховного Суду.

Завідувач відділу прокуратури був членом колегії НаркомЮсту і старшим помічником прокурора республіки. На прокуратуру в союзних республіках покладалися: «а) нагляд на території цієї республіки за законністю дій органів радянської влади, державних і громадських установ і приватних осіб; б) опротестування в порядку нагляду вироків, рішень і ухвал, які виносять суди цієї республіки; в) безпосередній нагляд і нагляд за провадженням дізнання, розшуку і попереднього слідства у кримінальних справах; г) підтримка обвинувачення у кримінальних справах у суді; ґ) нагляд за виконанням вироків, за законністю утримання під вартою, за станом і діяльністю місць ув'язнення; д) захист інтересів держави і робітників при розгляді цивільних справ».

У Конституціях СРСР 1936 р. і УРСР 1937 р. було передбачено, що Генеральний прокурор СРСР як безпосередньо, так і через Прокурора УРСР здійснює вищий нагляд за точним дотриманням законів усіма наркоматами і установами, як і окремими посадовими особами і громадянами. 27 лютого 1959 р. Президія Верховної Ради СРСР прийняла Указ про утворення колегій у Прокуратурі СРСР і в прокуратурах союзних республік [2].

Прийняття Конституції СРСР 1977 р. сприяло посиленню централізації та єдності прокурорського нагляду.

Варто відзначити, що упродовж усього періоду радянської державності, і у післявоєнні роки зокрема, як і суди, органи прокуратури перебували під цілковитою залежністю від партійних органів. Численні постанови і укази, що приймалися партійними та державними органами щодо прокуратури, супроводжувалися грубим втручанням партійних органів у її діяльність. На підставі і відповідно до Конституції СРСР 30 листопада 1979 р. Верховна Рада СРСР прийняла Закон «Про прокуратуру СРСР», де визначалися завдання, основні напрями діяльності та принципи організації органів прокуратури, а також система цих органів. У 1987 р. Закон «Про прокуратуру СРСР» було

доповнено нормами, що передбачали право прокурорів використовувати як засоби реагування на порушення законів приписи і застереження [3].

Законом України «Про прокуратуру», прийнятим Верховною Радою України 5 листопада 1991 р., були проголошені завдання, функції та повноваження органів прокуратури. З проголошенням Україною незалежності почався новий етап формування моделі прокуратури. 28 червня 1996 р. Верховна Рада України прийняла нову Конституцію, яка присвячує питанням регламентації діяльності прокуратури розділ VII, де вказано, що вона становить єдину систему [4, с 123]. За Законом України «Про прокуратуру», виходячи із встановленої системи органів прокуратури, всю систему і Генеральну прокуратуру очолює Генеральний прокурор України, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (на правах обласних), міські, районні, міжрайонні, інші прирівняні до них прокуратури, а також військові прокуратури, до яких належать військові прокуратури регіонів і військова прокуратура Чорноморського флоту та Військово-Морських сил України (на правах обласних), військові прокуратури гарнізонів (на правах міських) очолюють відповідні прокурори [5, с. 234].

Із середини 1998 р. почалося реформування прокуратури відповідно до нових вимог: проведено суттєву структурну перебудову центрального апарату Генеральної прокуратури та підпорядкованих прокуратур з метою впровадження оптимального варіанта організації роботи, ліквідації дисбалансу між управлінсько-контролюючою верхівкою та низовими ланками, на які лягає основний тягар прокурорсько-слідчої роботи.

Представники Генеральної прокуратури України брали участь у розробці змін до Кримінально-процесуального, Цивільного процесуального кодексів та інших законодавчих актів, прийнятих у рамках так званої «малої судово-правової реформи», що безпосередньо стосуються прокурорсько-слідчої діяльності. Особливо важливим було прийняття 12 липня 2001 р. суттєвих змін до Закону України «Про прокуратуру».

Для забезпечення правової охорони конституційного ладу було прийнято Указ Президента України від 12 лютого 2000 р. «Про вдосконалення координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю» координація діяльності по боротьбі зі злочинністю, в тому числі з її проявами в організованих формах, і корупцією покладена на прокуратуру. Потім ці повноваження було закріплено за прокуратурою у ст. 10 Закону України «Про прокуратуру».

Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року було скасовано функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів, обмежено функцію нагляду за

додержанням прав і свобод людини і громадянина межами представницької діяльності прокуратури, також початок створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [6].

Варто зазначити, що прокуратура як конституційно-правовий інститут пройшла значну трансформацію, що стосується перш за все функціональної складової її діяльності. В період тоталітарного політичного режиму характерною є модель прокуратури, як органу загального нагляду. В країнах з демократичним правовим режимом характерним для органів прокуратури є посилення значення функцій підтримки державного обвинувачення в рамках кримінального переслідування та представництво законних інтересів особи, суспільства та держави. З прийняттям Закону України «Про прокуратуру» від 2012 р. національна правова система відійшла від прогресивного уявлення про побудову інституту прокуратури, зберігши окремі наглядові функції у сфері кримінального провадження та виконання судових рішень, пов'язаних з обмеженням особистих прав громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія становлення та розвитку прокуратури України. URL: https://www.naiu.kiev.ua/books/prokurorski_naglyad/lections/lection1.4.html.
2. Прокуратура УРСР. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/ursr.html>.
3. Терлюк І. Я. Історія держави і права України. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/61379-prokuratura.html>.
4. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. Ю.С. Шемшученко Прокуратура. «Укр. енциклопедія» Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2003. Т. 5. 159
5. Шумський П.В. Прокуратура України: навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. Київ, 1998. 336 с.
6. Прокуратура незалежної України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/independent_ukraine.html.

ГРОМАДСЬКІ КОМІТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В БОЛГАРІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРОДУ

Власенко В. М.

*к. і. н., доцент, завідувач секції історії кафедри КРТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Міжвоєнна українська еміграція в Болгарії сформувалася внаслідок кількох хвиль еміграції. Переважна частина емігрантів потрапила до цієї країни у складі армій Денікіна та Врангеля, що евакуювалися з України та Півдня Росії у 1919-1920 рр. На початку 1920-

х рр. в Болгарії перебувало декілька тисяч українців. Не всі вони належали до політичної еміграції. У даній роботі йдеться лише про ту частину еміграції, яка була політично вмотивованою, ідеологічно визначеною, організаційно структурованою та сповідувала ідею незалежної української державності у будь-якій формі. У період між Першої і Другою світовими війнами в Болгарії налічувалося 1-2 тис. українців, які тією чи іншою мірою брали участь у різних формах організованого життя еміграції, в тому числі національно свідомих українців – близько 200 осіб [1, с. 189].

У міжвоєнний період у Болгарії поряд з громадськими організаціями й їхніми об'єднаннями діяли різноманітні комітети української еміграції. Зазвичай вони були тимчасовими, оскільки створювалися для вирішення певної проблеми. 1 квітня 1923 р. припинило своє існування Українське посольство в Софії. Основні його функції, крім видачі паспортів, перебрав на себе *Український ліквідаційний і допомогивий комітет* (УЛДК) або Комітет допомоги українським біженцям на чолі з колишнім дипломатичним агентом УНР в Болгарії В. Драгомирецьким, з яким, на думку самих українських емігрантів, «*ракувався*» болгарський уряд. Напередодні свого переїзду 1925 р. до Чехословаччини В. Драгомирецький передав повноваження голови Комітету Г. Крупицькому, про що було повідомлено уряд Болгарії. За нового керівництва місцева влада ігнорувала УЛДК. Комітет не виявив активності, існував лише на папері і був ліквідований у січні 1926 р. після обрання Українського громадського комітету [2, арк. 126].

Лідери української політичної еміграції міжвоєнного періоду знали, що відомий український громадсько-політичний діяч, історик, соціолог, етнограф М. Драгоманов останні свої роки прожив у Болгарії. Для вшанування пам'яті відомого співвітчизника вони вирішили встановити пам'ятник на його могилі в Софії. Зауважимо, що ідея встановлення такого пам'ятника належала родині Шишманових. Ще в 10-х роках ХХ ст. був створений спеціальний комітет, зібрано 1000 болгарських левів, проте реалізувати цю ідею завадила Перша світова війна. Зібрані кошти поклали на депозит до Софійського народного банку [3, с. 49]. Після свого візиту у березні 1921 р. до Софії голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії К. Мацієвич доповів міністру закордонних справ УНР А. Ніковському про необхідність встановлення пам'ятника на могилі М. Драгоманова [4, арк. 51].

Проте не всі українські емігранти в Софії знали про місцезнаходження могили М. Драгоманова. Влітку 1921 р. з власної ініціативи підполковник В. Филонович разом із своїми побратимами вирішив розшукати могилу вченого. Перша спроба самотужки знайти її виявилася марною. Тоді В. Филонович звернувся у цій справі до дипломатичного

агенту УНР в Болгарії В. Драгомирецького. Наступної неділі пошуки на кладовищі продовжилися. Врешті-решт, могилу вченого знайшли. За свідченням В. Филоновича, могили фактично не було, була лише запала яма, до якої схилився старий потрісканий дубовий хрест з ледь помітним написом: «*Михаилъ Петровичъ Драгомановъ*»; *але ми скорше догадались, аніж прочитали той напис*» [3, с. 47]. Саме біля могили і виникла думка реставрувати місце поховання вченого. Невдовзі засипали яму, обклали могилу дерном і вирівняли хрест. Згодом поставили й огорожу.

Напередодні 30-х роковин смерті М. Драгоманова В. Филонович висловив думку про встановлення на могилі вченого сталого надгробка. Наприкінці жовтня 1925 р. в Софії було сформовано *Комітет з будівництва пам'ятника на могилі М. Драгоманова* у складі Б. Цибульського (голова), І. Вонархи-Варнаки, І. Маслюка, П. Романюка та І. Коршуна. Всі вони були членами «*Гуртка імені М. Драгоманова*» [3, с. 48]. Але внаслідок цілої низки об'єктивних і суб'єктивних причин справа виготовлення та встановлення пам'ятника розтягнулася на декілька років. По-перше, на початку своєї діяльності Комітет не визначився з формою та вартістю пам'ятника. Перший проект – звичайна гранітна плита й огорожа навколо неї. Через те, що кілька членів Комітету реемігрували до Франції, до його складу кооптували М. Колесника, Ю. Полтавченка та відомого українського громадського діяча і скульптора М. Паращука, який проживав у Софії.

Тоді ж звернулися до доньки вченого Л. Шишманової-Драгоманової щодо вирішення різноманітних формальностей з болгарською владою та форми пам'ятника. Лідія Михайлівна не погоджувалася на встановлення православного хреста. Батько, за її словами, хоча і був християнином, але перевагу надавав протестантизму. У травні 1926 р. Комітет вирішив придбати готовий надгробок вартістю не більше 15 тис. левів. Того ж місяця В. Филонович замовив проект пам'ятника відомому скульптору В. Січинському, який тоді жив у Чехословаччині. Одночасно свій проект виконав М. Паращук і замовив його виготовлення майстру. При наявності коштів другий скульптор пропонував навіть вилити з бронзи погруддя М. Драгоманова [2, арк. 191зв].

По-друге, паралельно з визначенням проекту пам'ятника збиралися кошти на його виготовлення. Основу грошового фонду склали суми, зібрані «*Гуртком імені М. Драгоманова*» в Болгарії, Українським високим педагогічним інститутом ім. М. Драгоманова в Празі, В. Филоновичем у Чехословаччині, та надані Л. Шишмановою (п'ята частина всієї суми). Врешті-решт було зібрано 26492 болгарських леви. Через більшу вартість проекту В. Січинського Комітет надав перевагу проекту М. Паращука [2, арк. 210зв]. Скульптору були надані відповідні кошти. Згодом

з'ясувалося, що М. Парашук не виконав узяті на себе зобов'язання. Він не виготовив пам'ятник і не повернув гроші. Через це дата встановлення пам'ятника впродовж кількох років переносилася. У листопаді 1926 р. в українській емігрантській пресі в Чехословаччині помилково була опублікована замітка про відкриття пам'ятника М. Драгоманову у Софії [5, с. 3]. Членами Комітету навіть обговорювалося питання про притягнення скульптора до суду [6, арк. 2-23в]. Але через чергові обіцянки виконати роботу або повернути кошти та небажання виносити *«сміття з хати»* така ситуація тривала ще кілька років. Про конфлікт знали й окремі члени Уряду УНР. Так, наприкінці 1928 р. військовий міністр генерал-хорунжий В. Сальський давав поради В. Филоновичу щодо вирішення цього питання [7, арк. 26зв-27]. Згодом критичні зауваження на адресу М. Парашука за зволікання з установленням пам'ятника висловила і Л. Шишманова-Драгоманова [8, с. 39].

По-третє, навесні 1926 р. виникла нова перепона. Софійська міська управа, дозволивши встановлення пам'ятника на могилі М. Драгоманова, вимагала перенести її в інше місце. За новим планом кладовища та прокладенням у ньому алеї й могила М. Драгоманова більшою своєю частиною виходила на одну з таких алеї. Треба було або зрівняти могилу із землею, або перенести тлінні останки до іншого місця. Після довгих вагань Лідія Михайлівна погодилася на перенесення могили (пересунення її на 1 метр назад) [9, арк. 19].

Врешті-решт, пам'ятник було виготовлено. У серпні 1930 р. відбулося перепоховання тлінних останків М. Драгоманова. Роботами керував М. Парашук. У вересні того ж року передбачалося встановлення і самого пам'ятника. Проте і цього разу обіцянку не було виконано. У травні 1932 р. було оприлюднено звіт Комітету [10, с. 51-52]. Після встановлення пам'ятника право на його відкриття Комітет передав Українсько-болгарському товариству. Був створений спеціальний *Комітет із посвячення пам'ятника М. Драгоманову в Софії*. 14 липня 1932 р. його виконавчий орган у складі голови Українсько-болгарського товариства М. Арнаудова, голови Української громади М. Парашука та секретаря цієї громади Г. Крупицького розіслав повідомлення про урочисте відкриття пам'ятника 30 (16) жовтня того ж року, а згодом – і програму урочистого засідання [11, с. 11-12].

3 січня 1926 р., коли в Болгарії не існувало жодної легальної громадської організації української еміграції, в Софії відбувся з'їзд представників українських груп і колоній. У заході взяли участь 72 особи. З'їзд ухвалив рішення про створення **Українського громадського комітету (УГК)**. Була обрана Мала рада УГК у складі С. Давиденка, Ф. Жеребка, Г. Крупицького, О. Майдачевського, Г. Маслюка, Б. Недолі-

Цибульського, І. Орлова, М. Паращука, П. Романюк, І. Тахтая, І. Ткаченка й І. Шумейка. Мала рада обрала правління Комітету у складі М. Паращука (голова), І. Орлова (заступник голови), Г. Крупицького (секретар), О. Майдачевського (скарбник) та П. Романюка (радник) [2, арк. 130-132]. Відділ соціального забезпечення Міністерства внутрішніх справ затвердив статут УГК, але міністр внутрішніх справ І. Русев скасував це рішення й еміграція знову позбавилася можливості мати свою громадську інституцію.

Після отримання трагічної звістки про вбивство у травні 1926 р. в Парижі Симона Петлюри ініціативна група української еміграції в Софії організувала панахиду у церкві святої Седмочисленості та жалобні збори, на яких було обрано бюро, яке і сформувало за зразком празького місцевий *«Комітет для оборони доброго імені та для вшанування світлої пам'яті Симона Петлюри»* у складі М. Паращука, П. Блажка, В. Колісниченка, Г. Крупицького, Т. Полтавціва, П. Романюка та І. Шумейка [12, с. 31]. Цей комітет не став постійно діючим. У наступні роки жалобні заходи із вшанування пам'яті С. Петлюри організовували громадські організації еміграції.

У жовтні 1933 р. в Софії напередодні Дня жалоби за жертвами Голоду 1932-1933 рр. в Україні був створений *Комітет з підтримки Всеукраїнської акції протесту щодо дій радянської влади та допомоги голодуючим в Україні*. Ним були організовані панахиди за померлими від голоду та віче протесту у столиці та декількох містах країни.

18 листопада 1933 рр. в Софії при Союзі українських організацій в Болгарії був створений *Українсько-болгарський центральний комітет допомоги голодуючій Україні* у складі професора М. Арнаудова (голова), М. Паращука (заступник голови), Я. Малиновського (секретар), А. Тимофіюка (скарбник), П. Блажка, Т. Влайкова, К. Каравелової, В. Колісниченка, Д. Майстренка та С. Чілінгірова (члени). Адреса Комітету: Софія, вул. Веслець, 20. Місцеві комітети допомоги голодуючим в Україні були створені у Варні, Пловдиві та Русе [13, с. 13].

З метою відзначення національних, державних, релігійних свят, ювілеїв історичних подій і дат іноді створювалися спеціальні комітети. Йдеться про відзначення Шевченківських свят, Дня Незалежності України (Проголошення Центральною Радою IV Універсалу), Акту Злуки, Нового року, ювілеїв М. Драгоманова, І. Мазепи, М. Грушевського, Полтавської битви, вшанування пам'яті С. Петлюри тощо. На початку 1930-х рр. часто цю функцію виконував *Український центральний культурно-освітній комітет* [14, с. 30] або Український центральний національно-культурний комітет. Його головою був Ф. Жеребко, секретарем – М. Столярчук [15, с. 434-435].

Якщо до складу таких комітетів входили представники декількох громадських організацій, тоді їх називали загально-громадськими. 5 грудня 1937 р. у Софії було

засновано *Український загально-громадський комітет у Болгарії*, який ставив собі за мету об'єднання української еміграції в цій країні. Він фактично перебрав на себе функції Союзу українських організацій в Болгарії. Наприкінці грудня того ж року у його складі перебували представники всіх українських емігрантських організацій у Софії, крім Союзу, який припинив своє існування, та товариства «Січ». Деякі акції Комітет здійснював спільно з Українсько-болгарським товариством або Українським культурним об'єднанням. Йдеться про Новий рік, День Незалежності України та інші.

Отже, поряд із громадськими організаціями української еміграції та їхніми союзами організаційними формами об'єднання емігрантів були різноманітні комітети. Зазвичай вони були тимчасовими, не передбачали затвердження свого статуту у державних органах та створювалися для реалізації певної мети.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власенко В. М. Третя хвиля міжвоєнної української еміграції до Болгарії. *Дриновський збірник*. Харків-Софія, 2015. Т. VIII. С. 184-195.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО), ф. 269, оп. 2, спр. 267.
3. Филонович В. До історії будови пам'ятники на могилі М. Драгоманова в Софії. *Гуртуймося*. Прага, 1933. Ч. X. С. 46-51.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3696, оп. 2, спр. 308.
5. Культурні свята. В Болгарії. *Українське життя*. Подебради, 1926. № 11. С. 3.
6. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 261.
7. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 270.
8. Власенко В. М. Українські емігранти в Болгарії і Л. М. Шишманова-Драгоманова: невідоме листування (За матеріалами Наукового архіву Болгарської академії наук). *Сумський історико-архівний журнал*. 2011. № XIV-XV. С. 30-42.
9. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 269.
10. Справоздання по будові пам'ятника М. Драгоманову в отриманню і видатках грошей, зібраних на будову пам'ятника-нагробка на могилі М. Драгоманова. *Гуртуймося*. 1933. Ч. X. С. 51-52.
11. Хроніка. З життя української еміграції. В Болгарії. Від Комітету по посвяченню пам'ятника проф. Михайлові Драгоманову. *Тризуб*. 1932. Ч. 37. С. 11-12.
12. Хроніка. В Болгарії. Софія. *Тризуб*. 1926. Ч. 42. С. 31.

13. Хроніка. З життя української еміграції. В Болгарії. Українсько-Болгарський Комітет допомоги голодуючій Україні. *Тризуб*. 1933. Ч. 44. С. 13.
14. Хроніка. З життя української еміграції. В Болгарії. *Карпелівський Г.* 1-й український конгрес у Софії. *Тризуб*. 1933. Ч. 41. С. 30-32.
15. Власенко В. М. Філія Українського національного козацького товариства у Болгарії (1923-1936) за матеріалами болгарського і чеського архівів. *Дриновський збірник*. 2012. Т. 5. С. 428-443.

ПРАВОВА СІМ'Я ЯК СУКУПНІСТЬ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ПАРАДИГМА

Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Навчальні курси «Теорія держави і права» та «Порівняльне правознавство» багато в чому оперують компаративними дослідженнями. Це стосується як державнознавчого контексту (порівняння форм та типів держави), так і правознавчого виміру означених дисциплін (форми (джерела) та типи права). Важливим елементом при цьому виступає доведення до студентів і слухачів юридичних шкіл питань, пов'язаних із правовими сім'ями.

Правову сім'ю можна визначити як «сукупність національних правових систем, заснованих на спільності їх історичного формування, структури права, методів і форм його реалізації» [1, с. 39].

У світі існує декілька правових сімей. Відомий український правознавець Д. Лук'янов одним з найзручніших критеріїв вважає джерела права і, згідно з цим, всі правові системи він поділяє на чотири правові сім'ї – романо-германського, англо-американського, традиційного та релігійного права [2, с. 503].

Як уявляється, у даному випадку вчений виділяє чотири джерела права: нормативно-правовий акт (основне джерело права в романо-германській правовій сім'ї), судовий прецедент (основне джерело права в англо-американській правовій сім'ї), правовий звичай (основне джерело права в традиційній правовій сім'ї) та релігійно-правову норму (основне джерело права в релігійній правовій сім'ї).

Утім, подібне об'єднання усіх джерел в єдину групу є не зовсім коректним.

Щоб це пояснити, слід звернутися до праць українського правознавця В. Приходька, який розглядав джерела права у двох значеннях: джерела права як фактори його формування (первинні джерела права) та джерела права як форми зовнішньої

об'єктивації норм права (вторинні джерела права). При цьому, у першому випадку він розумів «під джерелами права (факторами правоутворення) сукупність обставин, умов буття суспільства, що прямо або опосередковано впливають на формування визнаних у державі правових норм» [3, с. 38].

Щодо другого аспекту, то вчений визнавав його як «джерела права у формально-юридичному або спеціально-юридичному розумінні» і, називаючи їх «юридичними джерелами права», наголошував на їх тотожності із категорією «форми права» [3, с. 40].

Виходячи з цих положень, ми можемо констатувати, що нормативно-правовий акт, судовий прецедент та правовий звичай є зовнішнім втіленням саме правових норм, тоді як релігійно-правова норма, хоча й є джерелом права, проте ззовні вона також оформлюється у нормативно-правові акти (зокрема, закони), правові звичаї або судові прецеденти.

У якості прикладу можна навести ісламське право. Як відомо, цей різновид релігійного права був заснований на ісламській релігії. Ісламська правова система сформувалася у 7 – 10 ст. в результаті як правотворчої діяльності мусульманських правителів (халіфів, емірів, шахів та султанів), що завершилася прийняттям відповідних законодавчих актів, так і доктринальній діяльності суддів (каді), які працювали в різних ісламських центрах і, на основі свого правозастосовного досвіду, формувати принципи та стандарти ісламського права, які фактично були нічим іншим, як судовим прецедентом. Саме на основі цього було сформовано закон ісламу – шаріат [4, с. 779].

Таким чином, релігійно-правова норма, як вже зазначалося, хоча й є джерелом права, проте формою права вона бути не може, адже ті ж самі закони шаріату втілюються в інших формах: нормативно-правових актах, судових прецедентах та правових звичаях.

Щодо романо-германської, англо-американської та традиційної, то вони виділяються саме з урахуванням домінуючої форми права, про що зазначалося вище.

Утім, і релігійна правова сім'я є частиною того, що називають «правовою картою світу» [5, с. 479]. Проте, на нашу думку, її не слід виділяти з урахуванням домінуючої форми права.

Річ у тім, що, джерельна база правових систем, які входять до релігійної правової сім'ї здебільшого уособлюється релігійним догматом.

Так, основним джерелом канонічного права є книги Нового заповіту Біблії, в якому, згідно християнства, знайшла свого втілення божественна воля [6, с. 215]. Як ми бачимо, релігійне право спирається на релігійну ідею. Ю. Воронов, посилаючись на енциклопедичний словник Ф. Брокгауза та І. Ефрона, «панування ідей, штучний і рідко уживаний термін для позначення суспільного ладу, заснованого на переказах і не на матеріальних інтересах, а на свідомих ідеях» [7, с. 10] назвав «ідеократією».

Як уявляється, визнання релігійної правової сім'ї ідеократичною є цілком припустимим.

Іншою правовою сім'єю, що має ідеократичний характер, є соціалістична.

В основу соціалістичного права було покладено класовий підхід К. Маркса та Ф. Енгельса з їхнім: «Ваше право є лише зведена у закон воля вашого класу» [8, с. 443]. Виходячи з цього формувалося соціалістичне праворозуміння, відповідно до якого право визначається як «воля панівного у даному суспільстві класу, що зумовлена матеріальними умовами його життя і виражена в системі норм, котрі встановлюються чи санкціонуються державою, охороняються його примусовою силою та регулюють суспільні відносини в інтересах панівного класу» [9, с. 27].

Саме виходячи із класового підходу більшовики почали видавати норми, подібні до п. 12 Керівних засад кримінального права РРФСР. Ця норма, при визначенні заходів покарання, поміж іншим, вказувала, що обов'язково необхідно встановлювати: «чи злочин скоєно особою, котра належить до заможного класу, з метою відновлення, збереження або придбання певної привілеї, пов'язаної із правом власності, або ж незаможним, у стані голоду чи злигоднів» [10]. Фактично ж ця норма закріплювала той факт, що будь-який майновий злочин вчиняється представником заможних верств з метою отримання майнових привілеїв, а незаможних – у стані голоду чи злигоднів.

Іншою рисою соціалістичною правової сім'ї є той факт, що у «структурі соціалістичного права немає поділу на публічне і приватне. Натомість існує поділ за галузевим критерієм» [11, с. 14].

I, нарешті, останню групу правових сімей утворюють так звані «змішані».

До такої групи належать скандинавські та латиноамериканські правові сім'ї [12, с. 87]. Можна також до них додати пострадянську правову сім'ю, адже, незважаючи на те, що країни, які утворилися на території колишнього СРСР, проголосили демократичний шлях розвитку своїх внутрішньо-національних правових систем, вони залишаються деякою мірою у межах постсоціалістичного правового поля, що не оминуло й Україну. Це пояснюється наявністю значної частини галузевого законодавства, яке приймалося ще в умовах СРСР і зараз трансформується [11, с. 14].

Щодо структурного аспекту, то тут ми маємо справу як із основними, так і з факультативними елементами.

Зокрема, основним елементом правової сім'ї є національна правова система – правова система певного державно організованого суспільства. Зазвичай ототожнюється з назвою відповідної держави (наприклад, правова система України).

Кількість держав у світі постійно змінюється. Відповідно в межах кожної держави функціонує власне національна правова система [13, с. 318].

У свою чергу, національні правові системи можуть об'єднуватися у відповідні групи. Так національні правові системи Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Люксембургу та Нідерландів утворюють романську групу національних правових систем [12, с. 76]. Разом з германською вони утворюють романо-германську правову сім'ю [14, с. 679].

Проте, інколи правова сім'я, поряд із групами національних правових систем, може містити окрему національну правову систему. Так, наприклад, англо-американська правова сім'я складається з трьох груп національних правових систем: англосаксонської (містить у собі національні правові системи Англії та Уельсу), системи європейського загального права (національні правові системи Шотландії та Ірландії) та системи позаєвропейського загального права (національні правові системи Канади, Австралії та Нової Зеландії), а також з окремої американської національної правової системи, котра існує на сьогодні в США [15, с. 522–526]. Релігійна правова сім'я взагалі має наднаціональний характер [5, с. 480] і містить у собі не групи національних правових систем, а правові системи релігійного типу, які умовно можна зрівняти з національними. Соціалістична правова сім'я на сьогодні складається з азіатської групи національних правових систем та національної правової системи Республіки Куба [15, с. 534–536].

Отже, як ми бачимо, правова сім'я практично завжди складається з національних (релігійних) правових систем і лише інколи – з груп національних правових систем. Саме тому ми можемо визнати національну правову систему обов'язковим елементом структури правової сім'ї, а групу національних правових систем – факультативним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оніщенко Н. М. Правова сім'я / Н. М. Оніщенко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5: П–С. – 2003. – С. 39–40.
2. Лук'янов Д. В. Правова сім'я / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 501–503.
3. Приходько В. П. Джерела банківського права України: характеристика та перспективи розвитку : [монографія] / Володимир Павлович Приходько ; вступ. ст. В. Д. Чернадчука і М. В. Старинського. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2010. – 232 с.

4. Кирюшко М. Шаріат / М. Кирюшко // Політична енциклопедія / [редкол.: Ю. Левенець (голова) та ін.]. – К. : Парламентське видавництво, 2011. – С. 779–780.
5. Лук'янов Д. В. Правова карта світу / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 479–480.
6. Лук'янов Д. В. Канонічне право / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 212–217.
7. Воронов Ю. М. Идеократия. Историко-политические контексты / Ю. М. Воронов. – СПб. : Изд.-во Санкт-Петербургского ун-та, 1998. – 221 с.
8. Маркс К. Манифест Коммунистической партии / Карл Маркс, Фридрих Энгельс ; [пер. с нем. Г. В. Плеханов] // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – [2-е изд.]. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955–1981. – Т. 4: май 1946 г. – март 1848 г. – 1955. – С. 419–459.
9. Советское право : учебник / [Вердников В. Г., Зарубинский Е. А., Тилле А. А. и др.] ; под ред. А. В. Дозорцева. – М. : Высшая школа, 1969. – 607 с.
10. Руководящие начала по уголовному праву РСФСР : Постановлением НКЮ РСФСР 12 декабря 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. – 1919. – № 66. – Ст. 590.
11. Ісаков В. В. Система права і правова система: історико-правовий аспект / В. В. Ісаков // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 2. – С. 12–16.
12. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / [Журавський В. С., Зайчук О. В., Копиленко О. Л., Оніщенко Н. М.]. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 296 с.
13. Лук'янов Д. В. Національна правова система / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 318–320.
14. Зінченко О. В. Романо-германська правова сім'я / О. В. Зінченко // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 679–685.
15. Сухонос В. В. Теорія держави і права : підручник / Володимир Вікторович Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2013. – 544 с.

ТОТАЛІТАРНА ІТАЛІЯ: КОНСТИТУЦІЙНЕ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Волочай Ю. В.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*
Науковий керівник: Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри КРТДП ННІ права
Сумського державного університету*

Встановлення фашистської диктатури призвело до суттєвих змін в державному ладі, знищення демократичних принципів організації і діяльності державного механізму. Це проявилось в зосередженні всієї повноти державної влади в руках фашистської верхівки на основі принципу вождізму з концентрацією владних повноважень в руках вождя партії і фактичного глави держави, в перетворенні керівних органів фашистської партії у провідну ланку державного апарату, в суворій централізації державного управління та позбавлення представницьких органів їх реальних повноважень (а потім і в заміні їх корпоративної системою), у встановленні тоталітарного режиму.

Формально італійська Конституція не була скасована, але фактично вона не діяла. Закон від 24 грудня 1925 р. «Про правоможності і прерогативи голови уряду, першого секретаря, державного секретаря» передав всю повноту виконавчої влади в руки голови уряду, який призначався і відкликався королем і був відповідальним тільки перед ним (ч. I ст. 2) [1, с. 208]. Оскільки король до цього часу перетворився на маріонетку фашистських ватажків, Б. Муссоліні став фактично необмеженим главою виконавчої влади [2, с. 366].

Міністри призначалися королем за пропозицією голови уряду і були відповідальні не перед парламентом, а перед королем і, що більш істотно, перед головою уряду (ч. III ст. 2) [1, с. 208]. З існуючою до цього відповідальністю уряду перед парламентом було покінчено. Більше того, закон надав голові уряду можливість спрямовувати роботу парламенту, встановивши, що без згоди уряду жодне питання не може бути включене до порядку денного палат парламенту (ч. I ст. 6) [1, с. 208]. Закон надав також голові уряду право ставити відхилений законопроект на повторне голосування (ч. II ст. 6) [1, с. 208–209].

Сконцентрувавши всю повноту виконавчої влади в руках голови уряду, фашистський режим наділив його і широкими повноваженнями в законодавчій області [2, с. 367]. 31 січня 1926 р. з'явився Закон «Про право виконавчої влади видавати юридичні норми», який надав «виконавчій владі», тобто тому ж уряду, право на видання від імені короля «декретів» та «постанов», які «мають силу закону» (ст. 3) [1, с. 210]. Звісно, усе це

оформлювалося спеціальним королівським декретом «після попереднього обговорення в раді міністрів» (ст. 1) [1, с. 209]. Проте, фактично, цим законом було встановлено, що голова уряду може видавати постанови, котрі регулюють виконання законів, що стосуються організації і діяльності державного апарату [2, с. 367].

Більш того, підконтрольний Б. Муссоліні уряд отримав право, коли він «уповноважений на це законом» і «у виняткових випадках» видавати постанови, що мають силу закону (ст. 3) [1, с. 210]. При цьому, законом не визначалося, що саме слід розуміти під «винятковими випадками». Це було віддано на розсуд очолюваного Б. Муссоліні уряду. Застереження ж про подальше схвалення таких постанов парламентом нічого не значила через неможливість чинити тиск на голову уряду. Тим самим практика «делегованого» законодавства безмежно розширювалася, а саме воно, в силу того, що уряд перестав бути відповідальним перед парламентом, виявилось вилученим з-під парламентського контролю.

Наступним кроком стала ліквідація демократичних принципів формування вищих представницьких органів. Саме на це було спрямовано закон «Про реформу політичного представництва» від 17 травня 1928 р.

Реформа встановлювала, що Італія, як і раніше залишається єдиним виборчим округом. Але обранню тепер підлягає 400 депутатів (ст. 1) [1, с. 211]. Виключне право висунення кандидатів було надано вищим органам фашистських синдикатів – фашистських профспілок (800 кандидатів) і культурних, пропагандистських та інших профашистських організацій (200 кандидатів). З цієї тисячі кандидатів, а також з числа інших осіб один з вищих органів фашистської партії – Велика національна рада фашизму на свій розсуд складала список з 400 імен, який після опублікування ставилося на голосування. Якщо не менше половини голосів, які брали участь в голосуванні, було подано за список – все 400 кандидатів вважалися обраними [2, с. 367].

Якщо список Великої національної ради фашизму збирав менше половини поданих голосів, то призначалися нові вибори. На них висувалися конкуруючі списки, запропоновані легальними (тобто фашистськими або профашистськими) організаціями, що налічували не менше 5 000 членів, що мають право голосу. Список, що зібрав відносно більшість голосів, отримував $\frac{3}{4}$ депутатських місць. Усі ж інші мандати розподілялися між іншими списками пропорційним числу отриманих ними голосів. Таким чином, за основу був узятий принцип «премії за більшість» виборчого закону 1923 р.

Виборчим правом користувалися італійські громадяни, які досягли 21 року, в тому випадку, якщо вони або сплачували внесок на рахунок синдикатів, або сплачували не менше 100 лір прямого податку, або володіли іменними акціями чи облігаціями, або

отримували платню чи пенсію від держави, або були духовними особами. Практично ж це означало, що число виборців обмежувалося і ними могли стати тільки імущі і надійні, з точки зору фашизму, категорії населення. Та й роль їх зводилася лише до формального схвалення призначених Великою національною радою фашизму депутатів. Паралельно йшла ліквідація представницьких органів місцевого самоврядування, що мали і до приходу фашистів до влади вкрай незначні повноваження. Закони 1926, 1928 і 1932 рр. замінили виборні органи на місцях на призначувані з числа кандидатів, висунутих синдикатами і організаціями фашистської партії. При цьому, нижчою ланкою стали подести (старшини), що призначалися від імені короля міністром внутрішніх справ, повноваження якого також виконував Б. Муссоліні. Іншими нижчими органами стали муніципальні ради, члени яких призначалися префектами областей. При цьому, останні також призначалися міністром внутрішніх справ і мали в своєму підпорядкуванні відповідні ради. Усі ради були виключно дорадчими органами при подесті та префекті [2, с. 367].

Одночасно Б. Муссоліні розпочинає істотно впливати на королівські прерогативи. Зокрема, згідно ст. 5 Статуту Італійського королівства «Тільки королеві належить виконавча влада». Водночас, як верховний глава держави, він «командує всіма сухопутними і морськими силами, оголошує війну, укладає мирні, союзні, торговельні і інші договори, доводячи їх до відома палат у тих межах, в яких те допускають інтереси і безпека держави, і приєднуючи до них відповідні повідомлення» [1, с. 201].

Проте поступово глава держави в Італії втрачає свій вплив. Так, наприклад, досить відомим був той факт, що фашистська міліція, яка стояла «на службі Вітчизні» та присягала королю, повинна була діяти «за наказами голови уряду» [3, с. 230]. Крім того, саме Б. Муссоліні позбавляв чиновників їх посад та привілеїв, а на місця, що звільнялися, призначав нових. І хоча призначення формально здійснювалися від імені короля, на прийом до якого дуче регулярно приходив по вівторках та четвергах, а сам Віктор Еммануїл III юридично залишався главою держави, але будь-який дуалізм в управлінні країною був відсутній. Про що свідчить, наприклад, той факт, що коли у лютому 1938 р. в італійській армії було запроваджено так званий «римський крок» (компіляція з німецького «пруського кроку»), то це відбулося не лише всупереч думці італійського генералітету, а й всупереч прямому запереченню короля [3, с. 257]. Таким чином, Б. Муссоліні, контролюючи виконавчу владу, фактично ігнорував главу держави.

Надалі і ця антидемократична система, що склалася до 1930-их рр. виявилася обтяжливою для фашистів. Після підготовки низки заходів щодо створення «корпоративної держави» парламент в 1938 р. був скасований і замінений «палатою фашій

і корпорацій» [2, с. 368]. Останні ж, з точки зору фашистського світогляду, були втіленням найкращою моделі організації суспільства. Саме на цьому була заснована ідея створення «корпоративної держави», що стоїть над класами та примирює інтереси «праці і капіталу». Першим кроком на шляху створення «корпоративної держави» був закон «Про правову організацію колективних трудових відносин» від 3 квітня 1926 року [1, с. 222–228]. Наявні на той момент профспілки робітників розпускалися. В основних галузях виробництва були створені робочі і підприємницькі синдикати. Статути синдикатів затверджувалися королівським декретом, а їх посадові особи призначалися урядовими органами і працювали під контролем останніх. Вважалося, що синдикати представляли інтереси всіх робітників і підприємців цієї галузі виробництва, якщо в них значилося не менше 1/10 частини всіх зайнятих в ній. Для координації взаємин між робітниками і підприємницькими синдикатами однієї і тієї ж галузі виробництва вони об'єднувалися в корпорації. З представників синдикатів, а також представників ряду міністерств і фашистської партії створювалися Ради корпорацій, члени яких затверджувалися Б. Муссоліні, який був міністром створеного тоді ж міністерства корпорацій [2, с. 369].

Основні принципи «корпоративної системи» були викладені в Хартії праці, затвердженої 21 квітня 1927 року. Хартія проголошувала, що корпорації визнаються державними органами і отримують право видавати обов'язкові для виконання постанови в області регулювання трудових відносин та виробництва (розділ VI Хартії) [1, с. 218]. Всього було створено 22 корпорації. 20 березня 1930 р. була реорганізована створена у 1926 р. Національна рада корпорацій – дорадчий орган при уряді з питань виробництва і праці. Тепер вона складалася з 7 секцій (ст. 4 Закону про реформу Національної ради корпорацій) і надавала висновок з низки питань (ст. 10) [1, с. 229, 231–233].

Створена у 1939 р. «палата фашій (фашистських організацій) і корпорацій» складалася з членів уряду, вищих органів фашистської партії, рад корпорацій і окремих фахівців. Усі її 650 членів призначалися Б. Муссоліні. Функції палати були сформульовані вкрай невизначено: «... співпрацювати з урядом у виданні законів». Парламентську ж систему було ліквідовано [2, с. 369].

Система каральних органів фашистської Італії формувалася головним чином шляхом доповнення існуючих раніше органів новими, призначеними для придушення опозиції режиму. Важливе місце в системі цих органів займала поліція. Поряд із загальною поліцією, суворо централізованою, підпорядкованою міністру внутрішніх справ (ним також був Б. Муссоліні) і призначуваним ним префектам областей, корпусом карабінерів та поліцією безпеки, з приходом фашистів до влади були створені спеціальні поліцейські органи боротьби з антифашистським рухом.

Зокрема, вище вже зазначалося про створену для придушення відкритих виступів проти режиму воєнізовану «Добровольчу міліцію громадської безпеки», що складається з легіонів і перевищувала чисельністю армію (близько півмільйона легіонерів в середині 1930-их рр.). Її очільником був Б. Муссоліні, а командний склад перебував на постійній службі. Для боротьби з політичними супротивниками була створена також політична поліція – «Організація охорони від антифашистських злочинів» (ОВРА). Для розслідування «антифашистських злочинів» в 1926 р. була створена «Особлива служба політичних розслідувань». Розслідувані справи вона передавала в «Трибунал захисту держави» [2, с. 371–372].

У 1928 р. був виданий Кодекс поліції безпеки, що увібрав в себе всі фашистські закони, що забороняли опозиційні фашизму політичні партії та знищували свободу слова, друку, спілок і т. д. Кодекс надавав адміністративним органам широкі повноваження для боротьби з «неблагонадійними» (тобто антифашистськими) елементами та зводив нанівець політичні права італійських громадян. Закон «Про захист держави» 1927 року запровадив смертну кару, скасовану ще в 1889 році, і «Трибунали захисту держави». Хоча закон й визнавався тимчасовим та винятковим, проте основні його положення були включені в Кримінального кодексу 1930 року, а трибунали діяли до 1936 року. Характерною рисою КК 1930 р. є значне посилення покарань, особливо за злочини політичного характеру. Смертна кара була передбачена кодексом в 26 статтях. З них: 21 стаття стосувалася злочинів проти держави, 4 – проти громадської безпеки та 1 – проти особистості (кваліфіковане вбивство). Значно розширено було застосування довічної каторги за цілою низкою злочинів, головним чином політичних [2, с. 372–373].

Таким чином, італійська модель фашистської держави здебільшого мала тоталітарний характер. Для неї, зокрема, був характерний вождизм в особі дуче Б. Муссоліні, держава забезпечувала тотальний контроль над суспільством завдяки запровадженню ідей корпоративізму, а з політичною опозицією (в т. ч. з мафією) боролася за допомогою розвиненої репресивної системи законодавства та каральних органів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституції буржуазних країн. Конституції великих держав і західних сусід СРСР. – К. : Вид-во ЦВК УСРР «Радянське будівництво і право», 1936. – 382 с.
2. История государства и права зарубежных стран : Учебник для вузов : в 2 ч. / [Гудошников Л. М., Мишин А. А., Струнников В. Н. и др.] ; под общ. ред. О. А. Жидкова и Н. А. Крашенинниковой. – [2-е изд., стер.]. – М. : Издательство НОРМА, 2003 – 2004. –

- Ч. 2: История государства в новое время. История государства в новейшее время (XX век). История права в новое и новейшее время. – 2003. – 720 с.
3. Выдающиеся политики / [авт.-сост. И. С. Филинкова]. – Минск : Современный литератор, 1999. – 496 с.

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Семенов В. М.

*к. держ.упр., доцент, доцент кафедри КПТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

У період реформування органів державної влади актуальним є завдання дослідження і ґрунтовного аналізу історичного досвіду організації органів державної влади. Одним з періодів коли на території нашої країни проводився масштабний процес державного будівництва була Козацька доба (друга половина XVII – XVIII століття). Пошук оптимальної системи організації влади та процеси державотворення на підвладній території Гетьманської держави заслуговує на увагу сучасних науковців.

Дослідженню цього періоду присвятили свої праці доволі значна кількість науковців. Серед них можна назвати: В. Антоновича, О. Апанович, М. Аркаса, В. Горобця, О. Гуржія, Д. Дорошенка, В. Орленка, В. Смолія, В. Степанкова, О. Субтельного, та ін.

Метою є дослідження системи організації центральних органів влади на території України в другій половині XVII – XVIII столітті.

Дослідник козацької доби В. Горобець зазначав: «Одне з головних місць в політичній системі Гетьманської держави (часто також вживається назва Військо Запорозьке) посідав інститут гетьманства. Виборний гетьман зосереджував у своїх руках надзвичайно широке коло владних повноважень: скликав Загальну раду і раду старшини, керував ними, брав участь в обговоренні питань й ухваленні рішень ради, організовував їх виконання, очолюючи адміністрацію. За підписом гетьмана виходили найважливіші розпорядження і накази-універсали; він також очолював судочинство як вища апеляційна інстанція; організовував і керував фінансами; визначав напрями зовнішньополітичної діяльності країни; стояв на чолі війська [3, с. 294]».

На посаду гетьмана Генеральна рада обирала формально довічно, оскільки «Березневі статті» Б. Хмельницького 1654 р. та наступні українсько-російські договори другої половини XVII ст. фіксували положення, за яким перевибори передбачалися лише у випадку смерті володаря гетьманської булави [3, с. 295].

Провідну роль у системі політичної та державної влади Гетьманату відігравала

генеральна старшина. Її представники були обов'язковими учасниками старшинських рад, виконавцями постанов гетьмана та Старшинської ради, а також найближчими порадиниками гетьмана, утворюючи при ньому дорадчій орган – раду генеральної старшини (ряд дослідників називає її колегією генеральної старшини) [3, с. 299].

Генеральна старшина зазвичай обиралася на зборах генеральної або старшинської ради, або призначали гетьмани. Генеральна старшина мала поділ на вищу та нижчу. До вищої належали: обозний, судді, підскарбій, писар. До складу нижчої старшини входили осавули, хорунжий та бунчужний На думку В. Горобця, в ієрархії Війська Запорозького перша група стояла вище за полковників [3, с. 304]. Кожен з посадовців, що входив до генеральної старшини, виконував чітко окреслене коло повноважень. Розподіл функцій генеральної старшини мав наступний вигляд.

У старшинських урядів найближче до гетьмана стояв генеральний обозний. В. Горобець зазначає, що цей управлінський інститут був відомий на Запорожжі з початку XVII ст. [3, с. 299], такої ж думки додержується і О. Апанович [1, с. 113].

З утворенням Української козацької держави вплив генеральних обозних поширюється на все населення тогочасної держави. За твердженням більшості українських істориків, у віданні генерального обозного перебувало все військове управління Гетьманщини взагалі й зокрема керівництво артилерією. Історик М. Аркас визначав, що генеральний обозний був генерал-квартирмейстером і генерал-інженером української армії. Так, у праці «Історія України-Русі» Аркас зазначає: «Він (обозний) завідував усією арматою (артилерією) військовою, городовою і кріпосною. Під час походу він повинен був поставити на квартири військо, ставити обоз та укріпляти його [2, с. 323]».

Генеральний обозний, у разі відсутності гетьмана, головував на раді старшини, іноді виступав у ролі «наказного гетьмана» – гетьманського заступника. Генеральний обозний мав свого наказного і канцелярію. Йому підпорядковувалися полкові обозні, які завідували артилерією, і близько 30 помічників-спеціалістів: осавул, хорунжий, писар, економ, отамани, пушкарі тощо [6, с. 59]. В адміністративній практиці Гетьманщини склалася традиція, згідно з якою, на відміну від генеральних писарів, суддів чи осавулів, яких могло бути двоє чи навіть більше, посаду генерального обозного обіймав лише один урядовець [3, с. 300]. Якщо порівнювати з сучасними вищими урядовцями, то посаду генерального обозного можна порівняти з міністром оборони.

Приблизно таку саму роль, як генеральний обозний у мілітарних справах, у цивільних справах здійснював генеральний писар [3, с. 301]. Генеральний писар керував Генеральною військовою канцелярією, він вів дипломатичне і таємне листування,

приймав послів, брав участь у засіданнях Генерального суду [6, с. 61]. Зазвичай, у Війську Запорозькому був один генеральний писар, але інколи існувала практика, коли їх було двоє. На уряд генерального писаря, зазвичай, обирали осіб, які мали певний канцелярський досвід [3, с. 301].

Задовго до Національної революції середини XVII ст. у Війську Запорозькому існував уряд військового судді. В Українській козацькій державі, як правило, було двоє генеральних суддів, хоч нерідко документи фіксують прізвище лише одного урядовця. У тому випадку, коли генеральних суддів було двоє, один із них виступав «першим» («старшим»), а інший – «другим», тобто був нижчим за своїм службовим рангом [3, с. 302]. У документах часів Б. Хмельницького згадуються три військові судді. Потім їх стало два. Причиною існування кількох суддів, за припущенням В. Орленко, була потреба колегіальності зборів Генерального суду [6, с. 60].

Прямим обов'язком суддів був розгляд і винесення вироку по цивільних справах. Найвищим судовим органом Гетьманщини був Генеральний військовий суд. До його складу, крім генеральних суддів, входив гетьман, який виступав верховним суддею і, зазвичай, головував на засіданнях Генерального військового суду, а також генеральні старшини [5, с. 314].

Генеральні судді обиралися на військовій раді. Вони були членами ради старшини, постійними радниками гетьмана. Генеральний суддя теж, як і генеральний обозний, міг залишатися за наказного гетьмана. Генеральні судді брали також участь у нарадах з військових справ, а під час походів командували військами, виступали як послы тощо [6, с. 60]. При генеральних суддях існувала військова канцелярія (в 1763 – 1767 рр. – 33 особи). Інститут генеральних суддів проіснував довше за інші інститути генеральних старшин. На Лівобережжі він зберігав свою дієвість до 20-х рр. XIX ст.

Уряд генерального підскарб'я відав військовою скарбницею, млинами і землями, виплатами пенсій і взагалі всією інтендантською частиною. У 1728 р. була заснована посада генерального підскарб'я. Підскарб'їв було двоє. Один із них обов'язково мав бути росіянин. Таким чином, російський уряд контролював усі прибутки і витрати української казни. При підскарб'ях була спеціальна канцелярія, рахунково-контролююча і особлива виконавча комісія. Генеральний підскарб'ій визначав розмір грошових надходжень до військової скарбниці від кожного полку, призначав збирачів податків, вів записи всіх витрат [6, с. 61].

Інститут генеральних осавулів, яких завжди у Війську Запорозькому було двоє, існував на Запорожжі з кінця XVI – початку XVII ст. З початком революції осавули входять до складу генеральної старшини, і так само, як і генеральний обозний, найтісніше

пов'язуються з військовими справами. Набагато частіше, ніж іншу генеральну старшину, осавулів призначали командирами окремих частин козацького війська [3, с. 305]. До владних повноважень осавулів В. Орленко також відносить такі обов'язки: «вони відали матеріальним забезпеченням війська, до 1728 р. – військовим скарбом, вели козацькі компути («особові справи»), розсилали універсали і видавали їх козакам з приводу їхніх скарг на старшину [6, с. 62]».

На відміну від першої групи генеральної старшини, бунчужний і хорунжий мали надзвичайно вузьке коло чітко окреслених функціональних обов'язків. Із формального боку функції генерального хорунжого полягали в охороні військової хоругви (стягу), а бунчужного – гетьманського бунчука, які в урочисті моменти виносились перед козацьким військом. Інститути генерального хорунжого та бунчужного з'явилися в середині XVII ст. і тривалий час існували як посади двірські, а не військові.

У більш пізній час генеральному хорунжому та бунчужному, як і осавулам, нерідко доручають командувати окремими військовими підрозділами, проводити судові розслідування, засідати у Генеральному військовому суді, бути присутнім при виконання судових вироків. Крім того, практикувалося і залучення генеральних бунчужних і хорунжих до виконання різноманітних дипломатичних доручень [3, с. 306].

Характерною регіональною особливістю Гетьманщини була відсутність практики суміщення посад генеральної старшини. Як зазначає В. Горобець, на відміну від державної практики Речі Посполитої, в політичному житті Гетьманату джерела майже не фіксують випадків, коли одна й та ж особа обіймала одночасно кілька генеральних урядів (винятками є лише згадки про тимчасове виконання генеральними старшинами, зазвичай осавулами, полковницьких обов'язків за умови раптової смерті чи скинення з урядів когось з полковників) [3, с. 310]. В той же час, у іншому історичному регіоні Козацької доби, а саме у Слобідській Україні, практика суміщення посад була доволі розповсюдженою.

Підсумовуючи, можна зазначити, що у другій половині XVII – XVIII століття на території сучасної України була створена доволі ефективна система владних установ, яка більш ніж століття виконувала функції центральних органів виконавчої влади. Наукові дослідження особливостей функціонування цієї системи можуть сприяти сучасному процесу розбудови та реформування органів влади в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. / О. М. Апанович. – Дніпропетровськ : Січ, 2004. – 229 с.

2. Аркас М. М. Історія України-Русі / М. М. Аркас. – К. : Вища школа, 1991. – 456 с.
3. Горобець В. М. Інститут гетьманства та генеральної старшини / В. М. Горобець // Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. / редкол. : В. А. Смолій (відп. ред.) [та ін.]. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 294 – 313.
4. Горобець В. М. Полково-сотенний устрій Гетьманату / В. М. Горобець // Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. / редкол. : В. А. Смолій (відп. ред.) [та ін.]. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 314 – 324.
5. Горобець В. М. Центральні органи виконавчої та судової влади / В. М. Горобець // Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. / редкол. : В. А. Смолій (відп. ред.) [та ін.]. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 314.
6. Орленко В. І. Історія державного управління в Україні : Навч. посіб. / В. І. Орленко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 268 с.

ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБІВ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА В ПРИВАТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Старинський М. В.

*д.ю.н., доцент, завідуючий кафедрою ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

Аналіз сучасного стану розвитку нашої держави дає можливість впевнено говорити про те, що на її території відбуваються кардинальні соціально-політичні та економічні зміни. Змінюється і трансформується практично все починаючи від структури нашого суспільства і появи нових, нетрадиційних та нетипових для нього, суб'єктів та відносин і закінчуючи зміною самого сприйняття держави та її ролі для людини і громадянина. В порядок денний входять нові, та ті, що не відігравали значної ролі на попередніх етапах розвитку держави питання, вирішення яких є запорукою подальшого стабільного розвитку нашого суспільства. Як уявляється, одним з таких питань є питання ефективності діючого законодавства.

Сьогодні в Україні приймаються десятки законів які мають вирішити велику кількість проблем наших громадян. Аналіз змісту цих законів дає можливість говорити про їх доцільність та прогресивність в сучасних умовах. Разом з тим, практика їх застосування показує, що вони не досягають поставленої мети та не вирішують або лише частково вирішують існуючі проблеми. Виникає закономірне питання, чому прийняті норми є недієвими та яким чином можна вирішити цю проблему.

Аналіз чинних нормативних актів України дає можливість говорити про те, що в них, безумовно не у всіх, проте в більшості, закріплений механізм нейтралізації норм

права. Ми в своїх роботах вже досліджували поняття та особливості нейтралізації норм права. На цьому етапі ми хотіли приділити увагу нейтралізації норм права у приватних відносинах.

Логіка викладу вимагає розпочати з основоположних моментів, а саме з визначення поняття нейтралізації норм права. На цьому етапі дослідження нейтралізацію норм права можна визначити як використовувану в нормотворчій діяльності уповноваженими суб'єктами сукупність засобів та прийомів за допомогою яких встановлюються перепони для досягнення нормою права результату що запрограмований нормотворцем [1].

Головними ознаками нейтралізації норм права є те, що це: а) використовувані в нормотворчій діяльності сукупність засобів та прийомів; б) суб'єктами які можуть скористатись цими прийомами та засобами є суб'єкти нормотворчості; в) в результаті використання прийомів та засобів нейтралізації норм права, вона не виконує покладеної на неї функції та не досягає результату що запрограмований нормотворцем.

Беручи за основу зазначене, спробуємо охарактеризувати нейтралізацію норм права в приватних правовідносинах.

Традиційно під приватноправовими відносинами розуміють відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи. Враховуючи це сприйняття ми цілком обґрунтовано можемо зробити висновок про те, що суб'єктами нейтралізації норм в приватноправових відносинах є фізичні та юридичні особи, що вступають у відносини які характеризуються рівністю сторін та використовують прийоми і способи які впливають на ефективність норм права що закріплені в діючому законодавстві.

Говорячи про ефективність норм права, в рамках нашої розвідки, ми маємо чітко зазначити, що під нею ми розуміємо досягнення результату який ставив перед собою законодавець приймаючи її.

Уявляється, що прийняття норми права здійснюється з метою досягнення певного результату. Результат, як кінцева стадія дії норми права представляє собою те, що сформувалось по завершенню процесу дії норми права. Тобто результат – це досягнута ціль, ціль, що стала дійсністю. Поза ціллю, з якою пов'язується дія норми права, результату бути не може. Лише чітке орієнтування на конкретну ціль та її усвідомлення дає можливість оцінити результат її дії. При цьому особливо варто наголосити на тому, що результатом може стати тільки реальна ціль, тобто ціль яка має для своєї реалізації необхідні умови та знаходиться в межах реальної дійсності.

До результатів дії норм права можна віднести: а) те, в чому матеріалізується і на що впливає норма права, що отримує самостійне буття та існує об'єктивно (відносини у

сфері правопорядку, культури, науки та інше); б) визначення системи координат поведінки суб'єктів; в) зміна правосвідомості осіб, накопичення правового досвіду, нарощування чи знищення (знецінення) правової культури. Виділені цілі є «фоновими» для конкретних результатів і обумовлені конкретними діями чи актами.

Разом з цим, враховуючи те, що норми права закріплені в нормативних актах які обов'язкові до виконання і які прийняті законодавчим органом влади, виникає закономірне питання як, чи за допомогою яких засобів чи способів визначені нами суб'єкти (фізичні і юридичні особи) можуть вчинити дії які вплинуть на їх ефективність?

Відповідаючи на це питання, варто відразу вказати, що суб'єкти приватно-правових відносин вчинити дії які б напряду (безпосередньо) нейтралізували ту чи іншу норму права не можуть. Проте використання закріплених в чинному законодавстві механізмів дає можливість суб'єктам приватноправових відносин впливати на їх ефективність.

Аналіз практики нейтралізації норм права суб'єктами приватноправових відносин дає можливість виділити такі механізми нейтралізації норм права як: а) укладення правочинів які впливають на ефективність норми права; б) вчинення дій, що не суперечать чинним нормативним актам але впливають на ефективність норми права; в) використання колізій діючих норм права. Коротко охарактеризуємо особливості зазначених механізмів.

Укладення правочинів які впливають на ефективність норми права суб'єктами приватноправових відносин передбачає знання чинного законодавства та досконале володіння юридичною технікою. При цьому даний механізм, в основному, об'єктивується в укладенні цивільно-правових договорів, що деталізують регулювання відносин які врегульовані нормою яку суб'єкт бажає нейтралізувати. При цьому функціонування цього механізму є можливим завдяки закріпленим в чинних нормативних актах елементам цього механізму. Зазвичай таким елементом, який дозволяє запустити даний вид механізму нейтралізації норми права суб'єктами приватноправових відносин є закріплене положення, що дозволяє відходити від чинної норми в разі обопільної згоди сторін чи обирати варіант врегулювання. Як приклад можна навести положення статті 631 Цивільного кодексу України відповідно до якої сторони можуть встановлювати, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення чи статті 647 відповідно до якої договір є укладеним у місці проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір, якщо інше не встановлено договором.

Вчинення дій, що не суперечать чинним нормативним актам але впливають на ефективність норми права в приватноправових відносинах як механізм нейтралізації норм

права також об'єктивується в укладених договорах та може бути застосованим завдяки закріпленій у чинному цивільному законодавстві свободі договору та можливості укладення договорів в яких містяться елементи різних договорів (змішаний договір). При цьому об'єктивація механізму нейтралізації норми права здійснюється шляхом конкретизації положень які вже врегульовані нормами права, але які дозволяють таку індивідуальну конкретизацію шляхом додавання елементів іншого договору і виведення таким чином відносин що виникають з-під регулювання норми яку суб'єкт приватноправових відносин бажає нейтралізувати.

Використання колізій діючих норм права, що регулюють приватноправові відносини як механізм нейтралізації норми права передбачає виявлення такої колізії та зазначення в договорі тієї норми яка є конкуруючою з нормою яку суб'єкт приватноправових відносин збирається нейтралізувати.

Як показує аналіз практики регулювання приватних відносин та судової практики зазначені механізми нейтралізації норм права використовуються суб'єктами приватноправових відносин досить часто. При цьому варто звернути увагу на те, що в своїй переважній більшості відносини які виникають чи змінюються при запуску механізму нейтралізації норми суб'єктами приватноправових відносин є оспорюваними, що додатково ставить перед такими суб'єктами питання підтримання їх легітимності.

Безумовно ми свідомі того, що все зазначене вище це лише початок і лише невелика частка знань про нейтралізацію норм права в приватноправових відносинах. Проте, на наше глибоке переконання більш фундаментальні знання та інтенсивні дослідження нейтралізації норм права в приватноправових відносинах є надзвичайно важливими для тих хто розробляє та застосовує закони, оскільки саме ці знання дають можливість прогнозувати майбутню ефективність реалізації норм права і досягати результату до якого прагнуть суб'єкти приватноправових відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Старинський М.В. Нейтралізація норм права // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 45. Том1. – 2017. – С. 35-37.

ВИЩІ ОРГАНИ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Дегтярьов С. І.

*д.істор.н., професор, професор кафедри КПТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Шапвалов О. І.

*Студент I курсу факультету ЕЛІТ
Сумського державного університету*

29 квітня 1918 р. внаслідок державного перевороту до влади прийшов колишній генерал царської армії П. Скоропадський. Він отримав титул *гетьмана*. Було проголошено створення Української Держави. Вважається, що на зміну демократії Центральної Ради прийшла форма правління найближча до монархічної.

Деякі політичні сили навіть пропонували розглядати гетьмана як тимчасового президента. Але у заяві Ради міністрів від 10 травня йшлося про те, що «гетьман не думає стати самодержцем. Назва Гетьман це втілення в історичній національно-українській формі ідеї незалежної і вільної України».

Гетьману належала уся повнота влади: він призначав «отамана Ради міністрів»; за поданням отамана Ради міністрів затверджував (або скасовував) Раду у її повному складі; керував будь-якими зносинами з іншими державами; був головнокомандуючим українського війська і флоту; мав право помилування; затверджував законодавчі акти [3, с. 89-90].

Помічниками гетьмана були генеральні секретарі, які згодом були перейменовані на *бунчукових товаришів*. Основний обов'язок, що покладался на них, це виконання доручень гетьмана [7, с. 203-204].

На випадок від'їзду гетьмана за межі України, його хвороби або смерті створювалася спеціальна *колегія Верховних правителів держави*. Вона мала складатися з трьох осіб. Одного члена колегії призначав сам гетьман, один обирався Державним сенатом, а ще один – Радою міністрів. Голова цього органу призначався гетьманом, а рішення приймалися більшістю голосів. Але Колегія Верховних правителів не мала права «знімати питання про зміну законів, викладених в грамоті пана Гетьмана від 29 квітня 1918 р.» [7, с. 195, 255].

Існувала також цілком автономна установа, підпорядкована безпосередньо гетьману і очолювана генеральним писарем, що мала назву *«Власна Його світлості пана гетьмана всієї України канцелярія»*. Основна функція цієї інституції – прийом прохань чи скарг, що могли бути вирішені лише особисто головою держави. Це, наприклад, скарги

на рішення Сенату, вищих державних установ, на дії і розпорядження міністрів, прохання про помилування тощо.

Вищим виконавчим органом була *Рада Міністрів*. Хоча вона й декларувалася як виконавчий державний орган, та в умовах відсутності органу парламентського типу Рада отримала також законодавчі функції [5, с. 453]. Очолював її Отаман-міністр, згодом ця посада стала називатися Голова Ради Міністрів. Першим головою Ради Міністрів був М. Сахно-Устимович.

У перші дні гетьманату не вдалося призначити повний склад міністрів, тому дехто з них виконував функції і тих зі своїх колег, хто ще не був призначений [6, с. 143]. В першому уряді Української Держави, що був сформований М.П. Василенком, з 16-ти міністрів 12 були українцями за походженням [2, с. 72].

Протягом 2-10 травня 1918 р. П. Скоропадський видає низку наказів щодо призначення голови, членів та деяких інших посадовців уряду Української Держави. Зокрема були призначені Отаман (голова) Ради Міністрів (Ф. Лизогуб, він одночасно був і міністром внутрішніх справ, і товаришем міністра пошт і телеграфів), міністри фінансів (А. Ржепецький), торгу і промисловості (С. Гутник), продовольчих справ (Ю. Соколовський), військових справ і флоту (О. Сливинський, тимчасово виконував обов'язки), праці (Ю. Вагнер), народної освіти (М. Василенко, одночасно був і товаришем міністра закордонних справ), народного здоров'я (В. Любинський), шляхів (Б. Бутенко), судових справ (М. Чубинський), земельних справ (В. Колокольцев). Призначено також державних контролера і секретаря, кількох товаришів міністрів, Волинського губерньського старосту та ін. [7, с. 44-46].

Конкретне коло повноважень кожного міністра визначалося Радою Міністрів і закріплювалося відповідними постановами.

Рада Міністрів декілька разів розпускалася. Її склад постійно змінювався. Призначені гетьманом міністри з різних причин могли складати з себе повноваження за власним бажанням чи рішенням самого гетьмана, отримувати інші призначення. Зокрема декілька разів змінювався голова Ради Міністрів, тимчасово виконуючі обов'язки міністра військових справ та інші. У повному ж складі уряд затверджувався П. Скоропадським три рази.

Деякі міністерства ліквідовувалися. Наприклад, 9 липня 1918 р. був відмінени закон Центральної Ради про національно-персональну автономію від 9.01.1918 р. У зв'язку з цим були ліквідовані міністерства у справах великоруських, польських та єврейських. Усі чиновники цих міністерств, якщо не знаходили інших призначень на державній службі, оголошувалися поза штатом [7, с. 156].

Усі міністерства поділялися на департаменти й управління. Так, Міністерство народної освіти поділялося на департаменти вищої, середньої, нижчої та професійної освіти; Міністерство внутрішніх справ – на департаменти міського самоврядування, державної варти, страхування і біженців, Головне управління військового обов'язку і управління у справах преси; Міністерство сповідань – департаменти православної церкви, інослов'янських та іновірних сповідань, духовної просвіти [4, с. 229].

14 грудня 1918 р. на вимогу Директорії Рада Міністрів Української Держави склала свої повноваження, про що було видано відповідну постанову, підписану членами уряду С. Гербелем, С. Мерингом, І. Кістяківським, В. Косинським та С. Петровим [7, с. 393]. Протягом п'яти місяців існування Ради Міністрів схвалила близько трьохсот різних законів.

У Ради Міністрів був своєрідний допоміжний орган – *Мала Рада*. До її складу входили товариші міністрів або особи, язї їх заміняли. Якщо у засіданні Малої Ради брали участь міністри, то вони мали право вирішального голосу. До компетенції цього органу відносилися: розгляд пропозицій міністерств, що не вимагали узгоджень з іншими структурами; розгляд висновків міністерств щодо різних нормативних актів; розгляд фінансових питань, пов'язаних з міністерськими кошторисами чи асигнуванням коштів; виконання доручень Ради Міністрів [7, с. 86].

Ймовірно кількість звернень до Малої Ради від різних відомств була досить значною. Таке припущення дозволяє зробити звернення міністра праці від 25.05.1918 р., де він пропонував встановити чергу розгляду справ на засіданнях Малої Ради [7, с. 33].

14 червня 1918 р. з'явився Статут *Державної канцелярії (секретаріату)*, який був затверджений гетьманом. По своїй структурі цей орган складався з Державного секретаря (очолював Канцелярію) з товаришами; юридичної ради; департаменту законодавчих справ (до нього входили термінологічна комісія, архів і бібліотека); окремого відділу кодифікації законів; департаменту загальних справ; секретаріату Ради Міністрів; Державної друкарні.

Державний секретар користувався правами міністра і мав у своєму розпорядженні штат чиновників для доручень. Він керував процесом розбики законів та інших нормативних актів, завіряв своїм підписом найважливіші урядові документи, керував кодифікаційною діяльністю, а також виконував низку інших функцій, пов'язаних з розробкою окремих документів і урядовим документообігом в цілому. Коли з Державної канцелярії до Ради Міністрів надходили законопроекти на розгляд і затвердження, Державний секретар міг додавати до них у письмовій формі власні зауваження і пропозиції.

Першим державним секретарем було призначено М. Гіжицького (очолював Державну канцелярію лише протягом першого тижня травня 1918 р.), другим – І. Кістяковський (голував з травня до липня) і третім – С. Завадський (очолював канцелярію з липня до грудня) [1, с. 41; 5, с. 455].

Усі інші підрозділи Державної канцелярії виконували визначені для них функції і мали штат службовців [7, с. 102, 116-119]. Планувалося також, що крім видавництва преси та літератури, Державний секретаріат повинен був опікуватися справою пропаганди (для цього мав бути створений спеціальний відділ) та кінематографом [1, с. 44].

Після антигетьманського перевороту, здійсненого Директорією усі установи Української Держави перестали функціонувати, а сам гетьман був змушений виїхати в еміграцію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гай-Нижник П.П. Державний секретаріат (канцелярія) Української Держави 1918 року (до історії Державної служби України) // Науково-документальна збірка до 90-річчя запровадження державної служби в Україні. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2008. – С.40-44.
2. Калакура Я.С. Образ гетьманату в новітній історіографії // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукраїнська наукова конференція 19-20 травня 2008 р. Збірник. – К.: Вид-во імені Олени Теліги. – 2008. – С. 69-77.
3. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
4. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 437 с.
5. Пиріг Р. Державна служба в Гетьманаті Павла Скоропадського // Історія державної служби в Україні: у 5 т. / [О.Г. Аркуша, О.В. Бойко, Є.І. Бородін та ін.; відп. ред. Т.В. Мотренко, В.А. Смолій; редкол.: С.В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]. – К.: Ніка-Центр, 2009. – Т.1. – С. 449-474.
6. Скоропадський П.П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / упорядник Ігор Гирич. – К.: Наш формат, 2016. – 480 с.
7. Українська держава (квітень-грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т.2 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. – К.: Темпора, 2015. – XX+412 с.

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ПРЕДМЕТА РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ФОРМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ НАРОДУ

Рябченко Т. О.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПТДП ННІ права
Сумського державного університету*

Безпосередня правотворчість народу як самостійний вид правотворчості в Україні, відповідно до ст. 69 Конституції, реалізується у формі всеукраїнського референдуму (референдна правотворчість). Зміст референдної правотворчості визначається предметом референдуму. Під предметом всеукраїнського та місцевих референдумів у вітчизняній юридичній науці прийнято розуміти найважливіші питання загальнодержавного та місцевого значення, за виключенням питань, що не можуть визначатися шляхом всенародного голосування. Саме на всеукраїнському референдумі народ має легітимну можливість приймати правові акти, значна частина яких мають нормативно-правовий характер. Погоджуємося з думкою дослідників, що здебільшого нормативно-правові акти всього народу ухвалюються у формі конституцій, законів або змін до них, адже немає потреби через референдум ухвалювати підзаконні акти, що матимуть нижчу юридичну силу порівняно із законами парламенту [1, с. 59].

Різновидом референдної правотворчості, що забезпечує реалізацію права народу приймати, змінювати чи скасовувати закони з найважливіших для суспільства та держави питань, є законодавча правотворчість. Доктринальне тлумачення чинного законодавства про референдуми дає підстави стверджувати про можливість проведення законодавчих референдумів в Україні як способу реалізації права Українського народу на законотворчу діяльність.

За змістом статей 5, 72 Конституції України Український народ, здійснюючи своє волевиявлення через референдум, може приймати закони, вносити зміни до чинних законів, скасовувати їх. Водночас стаття 74 Конституції України обмежує проведення всеукраїнського референдуму щодо законопроектів із питань податків, бюджету та амністії. Можливість проведення законодавчого всеукраїнського референдуму передбачена пунктом 3 частини третьої статті 3, а також частиною четвертою статті 15 Закону України «Про всеукраїнський референдум» 2012 р., згідно з якими предметом всеукраїнського референдуму може бути прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України [2].

Вважаємо, що винесення на всеукраїнський референдум проекту закону передбачає його винятково важливе значення для народу. Як зазначає В. Федоренко, умови проведення всеукраїнських референдумів, предметом яких є законопроект, упереджують

винесення на всенародне голосування питань, що можуть бути вирішені традиційним шляхом, тобто прийняттям закону Верховною Радою України, або можуть мати своїм наслідком популістські рішення, що в цілому не відповідають інтересам суспільства і держави. Це досягається обмеженням проблематики законопроектів, які можуть вноситися на всеукраїнський референдум (стаття 74 Конституції України) [3, с. 170].

До речі, як справедливо зауважує С. Дерев'яно, Конституція України не містить терміна «предмет всеукраїнського референдуму», однак сутність його розкривається конституційними нормами, котрими визначаються питання, з яких референдум може проводитись, та перелік законопроектів, з яких його проведення не допускається [4, с. 96].

Відповідно до частини першої та пункту 4 частини третьої статті 3 Закону України «Про всеукраїнський референдум» допускається встановлення будь-яким законом додаткових порівняно з Конституцією України обмежень щодо предмета референдуму, що суперечить положенням статей 5 та 72 Конституції України. Такий законодавчий підхід не враховує також і правової позиції Конституційного Суду України, викладеної у Рішенні від 16 квітня 2008 р. № 6-рп, згідно з якою «народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, може в порядку, що повинен бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України» [5]. Вищевикладене свідчить, що обмеження стосовно предмета всеукраїнського референдуму повинні бути прямо встановлені Конституцією України або впливати з її положень щодо віднесення зазначеного питання до виключної компетенції того чи іншого органу.

Отже, у Законі України «Про всеукраїнський референдум» повинен міститися вичерпний перелік обмежень предмета референдуму, сформований виключно на підставі конституційних приписів. Звертаємо також увагу на те, що законодавець, передбачаючи невизначене коло обмежень щодо предмета референдуму законом, водночас закріплює у статті 20 перелік питань, винесення яких на всеукраїнський референдум не допускається [6].

Як відомо, приклади здійснення законотворчої функції безпосередньо народом шляхом організації та проведення законодавчого референдуму в Україні відсутні. Очевидно, що першочерговим кроком нині є унормування процедури й умов реалізації конституційного права Українського народу приймати (змінювати) закони безпосередньо на всеукраїнському референдумі. Разом із тим необхідно визнати, що створення належного нормативного та інституційного підґрунтя для розвитку законодавчої

референдної правотворчості в Україні є можливим за умови врахування позитивного європейського досвіду.

Як свідчить досвід країн ЄС, практика прийняття законів на референдумах не є поширеною. У тих державах, де передбачено проведення законодавчих референдумів, ці референдуми мають переважно факультативний характер; ініціатива їх проведення здебільшого належить органам влади – главі держави (Франція), парламенту (Австрія, Литва), членам парламенту (Данія). Можливість ініціювання внесення змін до законодавства за ініціативою народу передбачена в Італії, Латвії, Литві, Мальті, Словенії, Швейцарії. Рішення відповідних референдумів мають імперативний характер.

Аналізуючи досвід правового регулювання обмеження предмета законодавчого референдуму у зарубіжних країнах, доходимо висновку про відсутність єдиного підходу до визначення переліку питань, винесення яких на референдум заборонено. При цьому визначення предмета референдуму відбувається як шляхом законодавчого закріплення питань, які можуть бути винесені на голосування (наприклад у Франції референдуми можуть стосуватися: законотворення; ратифікації договорів, що не суперечать Конституції та можуть вплинути на систему організації влади; організації публічної влади; економічних та соціальних реформ), так і шляхом законодавчого виключення певних сфер із предмета референдуму. Як правило, конституції містять конкретний перелік питань, що не можуть бути винесені на референдум.

У більшості випадків на референдуми заборонено виносити фінансові питання (бюджету, мит, податків, запозичень), питання амністії і помилування, виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікації та денонсації міжнародних договорів, введення в дію режиму воєнного та надзвичайного стану, припинення дії відповідних режимів (або питання національної безпеки й оборони). У деяких країнах ЄС на референдумах не можуть переглядатись форма правління (Італія), привілеї монарха і королівської родини (Данія, Нідерланди), питання, віднесені до виключної компетенції законодавчої, виконавчої або судової влади (Австрія, Болгарія, Угорщина).

Вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання розглядуваної проблеми дає підстави С. Дерев'янку висловити слушну пропозицію щодо викладення статті 74 Конституції України наступним чином: «Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету, амністії та помилування, таких, які обмежують конституційні права і свободи людини та гарантії їх реалізації» [7, с. 102].

Отже, предметом законодавчої референдної правотворчості в Україні є прийняття законів України, внесення змін до чинних законів України (крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається та згідно зі ст. 85 Конституції України належить до

дискретних повноважень парламенту), а також скасування законів України. Законопроекти, які допускають звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини та громадянина, на нашу думку, не можуть бути предметом всеукраїнського референдуму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Янчук А. О. Види правотворчої діяльності народу. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2012. № 6. С. 57–61.
2. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 06.11.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>.
3. Погорілко В. Ф. Референдне право України : навч. посіб. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. К. : Вид-во «Ліра-К», 2006. 366 с.
4. Дерев'янка С. Обмеження предмета всеукраїнського референдуму: проблеми правового регулювання. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 3. С. 96–102.
5. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08>.
6. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 06.11.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>.
7. Дерев'янка С. Обмеження предмета всеукраїнського референдуму: проблеми правового регулювання. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 3. С. 96–102.

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Харченко А. Л.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Семенов В. М.

к. держ. упр, доцент, доцент кафедри КПДП ННІ права

Сумського державного університету

Запровадження децентралізації є важливим кроком до євроінтеграційного курсу держави, реформування державного устрою, а сама реформа адміністративно – територіальної системи може викликати нові проблеми для українського суспільства. Тому актуальним завданням є дослідити проблеми, викликані активізацією діяльності органів державної влади в Україні щодо реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Питання децентралізації у своїх роботах досліджували такі науковці, як А. Мельничук, П. Остапенко, А. Ткачук, Ю. Ганущак, Я. Казюк, О. Кухленко, Р. Федоряк, С. Невмержицька, та інші.

Метою наукової роботи є дослідження проблем реалізації і втілення у життя реформи децентралізації, передачі певного пакету прав та обов'язків від центральних всеукраїнських органів державної влади до органів місцевої влади.

О.Бореславська зазначає, що децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня [9, с. 9]. Головною метою реформи було створення повноцінної системи місцевого самоврядування, де громадяни матимуть змогу виконувати покладені на них повноваження та відповідати за їх виконання. Адже, як зазначив В. Котковський, самоврядування є фундаментальною засадою цивілізованого облаштування спільного життя, засадою незалежності, підкріпленою ефективним розв'язанням соціальних і економічних завдань [6, с. 1]. Децентралізація призначена для так званого «зміцнення» громади. Створення ефективної системи місцевого самоврядування є головною умовою для розвитку регіонів з урахуванням різноманітних особливостей. Саме тому, у Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» зазначено, що при об'єднанні громад повинні враховуватися історичні, природні, територіальні, етнічні та культурні чинники [3]. Однією з причин виникнення проблем щодо запровадження децентралізації є відсутність єдиного системного підходу до втілення реформи в життя. Так чинні законодавчі акти, прийняті впродовж останніх років не узгоджуються з вже існуючими між собою. Аналіз Закону України «Про засади державної регіональної політики [5]» свідчить про реальні обмеження повноважень з боку органів місцевого самоврядування впливати на прийняття планів розвитку, а також не узгоджується з рядом існуючих законів України, в тому числі у частині організації економічного прогнозування. Сучасна реформа децентралізації повинна відбуватися шляхом добровільного об'єднання територіальних громад. Взагалі, передбачено три етапи втілення реформи децентралізації. Перший етап передбачає передачу певної частини повноважень вищих органів державної влади на об'єднані територіальні громади. Другий етап втілюється у формуванні нових адміністративно - територіальних одиниць регіонального рівня, тобто префектур (повіти чи округи). У проектах закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» запропоновано утворення інституту державних префектів [7]. Тобто осіб, які будуть контролювати виконання законів та Конституції України об'єднаною територіальною громадою на певній території. І. Гладка зазначає, що

посилення влади на місцях буде означати посилення сепаратизму, тобто посилення ролі місцевих регіональних еліт [10]. Та саме для цього за законопроектом буде вводитися інститут префекта. У разі необхідності вони в праві зупиняти рішення місцевих рад, а президент, за поданням префектів може розпускати ради. Початок третього етапу реформи буде означати кількісну зміну областей у країні у сторону їх зменшення [1, с. 5]. Реформа, за своєю метою, створює економічну зацікавленість громад у розвитку нових виробництв. Ліквідуються штучні перешкоди для бізнесу, а саме: зайві дозволи і надмірний контроль. А об'єднання населених пунктів повинно відбуватися добровільно, не зачіпаючи ні силових блоків, ні армію [5]. Наразі ведеться велика кількість дискусій на тему проведення реформи децентралізації. Проблемою є незлагодженість та відставання галузевих міністерств від поточних темпів децентралізації, та їх реагування на проблеми, які постають перед новоствореними об'єднаними територіальними громадами. А причина цьому є відсутність регламентації діяльності від міністерств, відсутність схем, систем і механізмів реалізації реформи. Наступною проблемою є нестача кваліфікованих кадрів для нових виконавчих комітетів, тому що робота в цих державних органах потребує великого обсягу знань та досвіду. Наслідком цього є неефективне використання фінансових ресурсів та так званої субвенції – форми грошової допомоги місцевим бюджетам із державного, яка призначена на виконання певних цілей та завдань. Можливо, однією з найголовніших проблем проведення реформи децентралізації є мала соціальна база, адже люди здебільшого просто не розуміють сам процес децентралізації. В додаток створення об'єднаних територіальних громад стикається з опором зі сторони районних адміністрацій та місцевих рад. Каменем спотикання утворенню об'єднаних територіальних громад є страх втратити робочі місця, бо процес їх створення супроводжується переформатуванням органів влади. До того ж, стрімке збільшення кількості об'єднаних територіальних громад без пропорційного збільшення обсягу субвенції на розвиток інфраструктури знижує мотивацію об'єднання громад та можливості їх до соціального та економічного розвитку. Тому державі треба контролювати стабільність забезпечення фінансової підтримки та надходження субвенції до об'єднаних територіальних громад. При безпосередньому впровадженні реформи у життя постає проблема врегулювання розподілу повноважень між місцевими органами самоврядування та органами виконавчої влади, а також системи функції між місцевими радами об'єднаних територіальних громад та районними державними адміністраціями та районними радами [11, с. 4]. У межах реформи важливо чітко визначити функції та повноваження кожної ланки системи, а також чисельність та видатки на утримання районних рад та районних державних адміністрацій.

Отже, розглянувши проблемні питання запровадження децентралізації, можна сказати про те, що дуже мало об'єднаних територіальних громад мають достатньо розвинену та сформовану територіальну основу та інфраструктуру, нормативно – правова база по запровадженню реформи є досить суперечливою, не всі територіальні громади готові до об'єднання, більшість населення не розуміє в достатній мірі суть реформи, звідки і відсутність соціальної бази, існує певна незлагодженість взаємодії між центральними органами центральної влади та територіальними громадами, на сучасному етапі запровадження реформи є проблема з фінансовим забезпеченням її, з огляду на економічне становище країни. Тобто більшість громад, як селищних і міських не готові до об'єднання. Здійснивши аналіз, стає зрозуміло, що реформа недостатньо обґрунтована, як у науковому, так і в практичному сенсі, недосконало розроблені плани і програми формування об'єднаних територіальних громад, їх розвитку, забезпечення фінансування об'єднаних територіальних громад. Низький розвиток вже сформованих об'єднаних територіальних громад свідчить про низький рівень кваліфікації державних службовців, а звідси – і не готовність суспільства до змін. Необхідною умовою для реалізації реформи є чітке і обґрунтоване створення єдиної державної стратегії для її втілення, систематизація нормативно – правової бази, ґрунтовна підготовка кваліфікованих кадрів, здійснення діяльності задля створення соціальної бази для втілення реформи та виділення потрібної суми грошей з державного бюджету для запровадження децентралізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація Влади: реформа №1 [аналітичні записки]. – К.: ЦОП «Глобус» ФОП Кравченко Я.О. – 2016. – 35 с.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21 травня 1997 року. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 24, ст.170.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: закон України від 05.02.2015 № 157-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 13, ст.91.
4. Кухленко О. В., Федоряк Р. М., Невмержицька С. М. Проблеми децентралізації влади у межах регіональної політики України URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1028>.
5. Про засади державної регіональної політики: закон України від 05.02.2015 № 156-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст. 90.
6. Котовський В. Р. Місцеве самоврядування і децентралізація влади як умови зміцнення демократії в Україні URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/05.pdf>.
7. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): закон України від 01.07.2015 № 2217а // Відомості Верховної Ради України.

8. Онищенко О., Горовий В.. Конституційний Процес в Україні: політико- правові аспекти // Україна: події, факти, коментарі. – 2017. – № 11 (43).
9. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.
10. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=937>.
11. Дудар В. І. Шляхи підвищення ефективності делегування повноважень місцевими органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування в контексті децентралізації влади в Україні URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/19.pdf>.

КОНЦЕПЦІЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО

Сало В. А.

Старший викладач Полтавського університету економіки і торгівлі

Науковий керівник: Лаврик Г. В.,

д.ю.н., проф., завідувач кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі

В умовах розбудови державно-політичних інститутів в Україні особливої актуальності набуває наукова спадщина теоретиків української державно-політичної думки, зокрема аналіз форм та інституційних основ держави.

Професор С. Дністрянський належить до плеяди науковців, які послідовно розвивали концепцію побудови національної держави в Україні та створення для неї самобутнього права. Вчений особисто долучався до практичного втілення цих теорій в життя, будучи, окрім кваліфікованого юриста, справним державним та політичним діячем Західно-Української Народної Республіки (далі – ЗУНР).

До наукового доробку С. Дністрянського зверталися І. Бичук, М. Братасюк, П. Гуцал, М. Кравчук, К. Левицький, М. Мушинка, Є. Паньків, П. Стецюк, І. Усенко та інші вчені.

Доктор права, професор С. Дністрянський – творець власної політичної концепції Української держави, його вчення є далекоглядними і навіть прогностичними.

Розглянемо ключові ідеї С. Дністрянського щодо розбудови національної Української держави.

У промові «Нова держава» професор С. Дністряньський описує концепцію майбутньої держави, саме української. Головними принципами розбудови української національної держави автор вважає справжню демократію, міцну народну організацію, оперту на йдуче народоправство, пошану свободи одиниці і право на працю [2]. «Бачиться ідея самовизначення народів в його історичнім розвитку і гармонії з новими ідеями модерної держави, подібно як у теорії Ратенау» [4].

На думку вченого, Українська держава новітньої доби повинна ґрунтуватися на справжній, тобто забезпеченій надійним політичним механізмом, демократії, стійкій народній організації суспільства, народоправстві і громадянських свободах, гарантіях соціальних, політичних, економічних і національних прав її громадян.

У праці «Україна і мирова конференція» дослідник впевнено стверджує, що український народ має всі ознаки нації [6, с. 109]. Передусім до цих ознак належить територія, «яка здатна породити сильний політичний організм», економічні ресурси, які здавна стають об'єктами претензій інших держав. У цій же праці знаходимо ідеї євроінтеграції, які базуються на ідеї економічної незалежності та припинення економічної експлуатації України з боку Росії та можливість укладання вигідних контрактів із іншими країнами, адже «Україна має з'єднувальний зв'язок між Сходом і Східною Європою».

Вчений вбачав у праві важливу соціальну функцію, реалізація якої невідривно належить державі: «Загальна наука права повинна приглянутися точно до того, в чому лежить суть права в історії людського суспільства, [...], зокрема до Держави» [1]. Ця теза співвідноситься з іншою його теорією – впливу звичаєвого права на формування правової системи держави, що зумовлює її національну особливість [5]. Автор наголошує, що право має керувати суспільним життям у всіх галузях. Об'єднання людської спільноти в рід, плем'я, державу та народ породжує прогрес у праві, з чого випливає, що народ (що перетворюється у націю) є вище держави.

Витоки цих важливих для розбудови демократичної держави засад С. Дністряньський вбачав у існуванні Української (Київської) Держави, яку він відносить до європейського типу. Водночас автор наводить відмінний, себто «деспотичний, імперіалістичний» державний лад, притаманний Московській державі.

Проф. С. Дністряньський констатує, що після розпаду Української (Київської) Держави, Україна втратила свою державність.

Автор зазначає, що європейські революції XVII-XVIII століть відіграли ключову роль у становленні національних держав. Таку ж роль у відродженні української державності у середині XVII століття він відводить революції на чолі з Б. Хмельницьким: «Україна XVII і XVIII віку була першою національною державою, організовуючи

виключно українські елементи до боротьби з ворогами. Правда, українському народові не вистачало деяких прикмет, які у XIX та XX віці вважаються основами народної свідомості, але не може бути сумніву, що природні основи української нації існували вже тоді, на що їх лучила боротьба за батьківщину» [1].

Новим етапом у розбудові національних держав стала Перша світова війна. У цей період «зразковою» державою проф. С. Дністрянський називає Німецьку (Веймарську) республіку, адже саме в ній відбувається новітній конституційний процес.

Головним науковим здобутком вченого в 1920-х роках стала розробка власної політичної концепції Української держави, реалізація якої покладалася на Українську Народну Республіку і ЗУНР.

Саме тоді попередній проект Конституції Галицької Держави був замінений Проектом Конституції ЗУНР. С. Дністрянський «використав студії всіх новітніх систем і стоїть на становищі модерного демократизму з практичним переведенням ідеї суверенності народу та тривкою науковою конструкцією самовизначення народів» [5, с. 12], – саме таким був лейтмотив створеного документа.

Отже, С. Дністрянський був представником національно-державницького напрямку в українському праві. Розроблена ним теорія права, концепція Української національної держави, ключовими складовими якої автор вважає територію, соціальний склад та культуру, а фундаментальними принципами – національну ідею та дійсну демократію, народоправство і свободу громадян, відповідальність державної влади і контроль над нею суспільства, що є актуальними і затребуваними в сучасній Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дністрянський С. Загальна наука права і політики / С.Дністрянський // Прага: Наклад Укр. ун-ту в Празі, 1923.–Т.1. 1923. – 393 с.
2. Дністрянський С. Нова держава / С.Дністрянський // Український скиталець. – Відень; Прага; Львів, 1923. – 29 с.
3. Дністрянський С. Провідні думки в історії і теорії міждержавного приватного права / С. Дністрянський. – Прага, 1923. – 22 с.
4. Дністрянський С. Самовизначення народів / С.Дністрянський // Воля. – Відень, 1919. – Т-5–Ч.5 – С. 198-203.
5. Ювілейний збірник в честь професора доктора Станислава Дністрянського, піднесений ювілярові з приводу його 25-літнього Ювілею наукової діяльності професорами факультета права і суспільних наук Українського Вільного Університетету в Празі. 1898-1923. – Прага, 1923. – 318 с.

КАТЕГОРІЯ «НЕПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА» У СВІТЛІ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Полонка І. А.

*к.ю.н., доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»*

Одним із фундаментальних інститутів теорії права є інститут неправомірної поведінки. Спробуємо з'ясувати розуміння даного явища у законодавстві та науковій доктрині провідних держав світу.

Категорія «неправомірна поведінка» у сучасних правових системах світу має неоднозначну інтерпретацію. Це впливає із різноманітного понятійно-категоріального правотворення правових сімей.

У Великобританії юристи неправомірну поведінку розуміють як синонім поняття делікту. Ця країна чи не єдина із держав в законодавстві якої немає законодавчої дефініції злочину. Спеціалісти з галузі права вважають, що практично неможливо одним поняттям охопити діяння, яке задовольняло б усіх і охоплювало б усі дії та бездіяльність, що мають неправомірний характер. Крім цього, система англійського права не виокремлює протиправність як окремий критерій недозволених вчинків, від якого залежить припис відповідальності.

У кримінальному праві Великобританії незмінним є принцип, відповідно до якого, кримінальна відповідальність неможлива без поєднання винної волі та винної дії. У цій формулі винна дія означає протиправний акт, а винна воля виступає критерієм зобов'язання відповідальності особи за її дії. Також англійські правники підтримують позицію, що людина не підлягає кримінальній відповідальності за свою поведінку, якщо у неї відсутній необхідний душевний стан [1, с. 33].

Загалом у Великобританії підхід до розуміння антиприродної, неправомірної та карної поведінки характеризується певним консерватизмом та рутинністю. Однак, у ході розвитку соціально-політичної та економічної ситуації, у країні відбувається реформування уявлень про неправомірну поведінку, що у майбутньому скерує правників до її законодавчого закріплення.

У законодавстві США вживається поняття «actus reus» (деколи позначається терміном «поведінка»), яке трактується як вчинене особою протиправне діяння (дія або

бездіяльність). Важливим аспектом американського законодавства є поділ злочину за «моральною» ознакою – на злочини:

а) «*mala in se*» – діяння, що порушують норми природного права, які є вічними і незмінними та аморальними за своєю природою (вбивства, грубі порушення моралі, розкрадання);

б) «*mala prohibita*» – діяння, які, як правило, не порушують норм моралі (неправильна експлуатація технічних засобів, порушення правил виготовлення та реалізації товарів тощо) [5].

Японські вчені у теорії права також виділяють моральність, як визначальну ознаку неправомірної поведінки. Відповідно до їх позиції, таку поведінку слід розуміти як: поведінку, що суперечить нормам суспільної моралі, яка лежить в основі правопорядку; порушення норм державної та суспільної моралі та нанесення шкоди або створення загрози правовим благам; завдання шкоди правовим благам діянням, що порушує норми суспільної моралі [2, с. 21].

Японія – це країна, яка активно розвивається та динамічно вдосконалюється, що можна спостерігати не тільки у економічній, технічній, соціальній сферах, а й на рівні прогресивних перетворень у напрямку державно-правових інститутів. Цікавим видається розуміння категорії «неправомірна поведінка» японськими вченими, які дедалі більше вступають у наукові дискусії, задля створення нового тлумачення досліджуваної дефініції у теорії та практиці правової науки. Тому, у майбутньому слід очікувати на їх сучасну інтерпретацію досліджуваного поняття, з урахуванням усіх необхідних характеристик.

В доктрині Франції під неправомірною поведінкою розуміють поведінку, яка являє собою здійснення певного фактичного стану, що, у свою чергу, є здійсненням об'єктивно визначеного комплексу передумов відповідальності. Саме виконання юридично визначених передумов відповідальності вказує на неправомірність діяння. У той самий час, неправомірність поведінки може бути виключена лише у випадку, якщо наявні визначені у законі виправдовуючі обставини.

Зважаючи на те, що розуміння неправомірної поведінки у Франції характеризується формалізмом, однак у французькому приватному праві діє дуалістична концепція провини, яка має морально-звичаєвий зміст та включає наступні складові: об'єктивний (проявляється у неправомірності дій винуватця делікту, де неправомірність охоплює не лише поведінку, що суперечить положенням законів чи розпоряджень, але також поведінку, невідповідну звичаєвим правилам, а також таку, що не узгоджується з правилами професійної етики, добрими звичаями чи поглядами лояльності; суб'єктивний

(пов'язаний з приписом вини суб'єктові, з оцінкою його свідомості, а також свободи дії) [4].

Цікавою та водночас оригінальною є інтерпретація категорії «неправомірна поведінка» сучасними вченими Німеччини у галузі права. Довгий період тривають суперечки між представниками німецького приватного права щодо конкретизації предмета оцінки з точки зору протиправності. Одні підтримують традиційну позицію: це повинні бути наслідки даної поведінки, переконуючи, що про протиправність може йти мова вже тоді, коли одне з прав, згаданих у законодавстві, було порушене. Інші вважають, що предметом оцінки є сама неправомірна поведінка, іменуючи свою концепцію теорією неправомірної поведінки, яка набуває все більшої популярності.

На їх думку у кожному цивілізованому суспільстві повинне функціонувати наступне правило: «Неправомірною є поведінка, коли особа, винна у певному порушенні, не дотримувалась необхідної старанності у поведінці, до прикладу вчинила порушення важливого обов'язку, приписаного кожному членові суспільства, який наказує діяти так, щоб не завдавати шкоди іншим» [3, с. 25].

Якщо коротко підсумувати історію ставлення інституту «неправомірної поведінки» у Німеччині, то до 19ст. вона мала лише кримінальний характер. Сучасне німецьке право значно реформувалося, що в результаті розширило зміст категорії неправомірної поведінки, як поведінки, що суперечить правопорядку держави в цілому.

Проаналізувавши законодавство та наукову доктрину розвинених держав світу, можна виокремити 3 підходи до розуміння поняття «неправомірна поведінка», а саме: традиційний (формально-правовий) (Франція, Німеччина), морально-правовий (США, Японія) та консервативний (Великобританія).

Аналіз неправомірної поведінки у правових системах іноземних держав вказує, що у країнах, де реально панує соціальна справедливість та достаток, дане явище має більш морально-етичне спрямування (подекуди із впливом звичаєвого права), аніж в державах, де вияв норм права носить формалізований характер. Економічно розвинені держави світу пропогандують правомірну поведінку, заохочуючи громадян економічно благополучною соціальною політикою держави до дотримання норм законодавства. Україні дуже складно використовувати такі засоби протидії неправомірній поведінці, як у провідних іноземних країнах. Однак, зарубіжні досягнення у цій сфері скеровують нас до відповідних висновків, які можуть стати важливим фундаментом при проведенні правової реформи та вступу до європейської спільноти. А можливість вивчення зарубіжного законодавства у сфері неправомірної поведінки, забезпечує проведення всебічного аналізу положень, що характеризують неправомірні діяння, які не врегульовані чинним українським

законодавством, спонукаючи законодавця і представників правової науки до їх активного вивчення.

Перспективним дослідженням у майбутньому стає детальне дослідження іноземного досвіду розуміння поняття «неправомірна поведінка» та механізму її дії на момент запозичення позитивної практики для України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Готтфредсон М. Загальна теорія злочину / М. Готтфредсон, Т. Герші ; пер. з англ. Н. Бордукова. – Х. : Акта, 2000. – 323 с.
2. Основы знаний уголовного права. Общая часть : составлено семинаром Васэда для сдающих государственные экзамены на право занятия юридической деятельностью. – Токио, 1997. – 268 с.
3. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной республики Германия : текст и научно-практ. комментарий / Под ред. А. И. Рапога. – М. : Проспект, 2010. – 280 с.
4. Conte P. Droit pénal général / P. Conte, P. Maistre du Chambon. – 5e éd. – Paris : Colin, 2000. – 360 p.
5. Lasslett K. Crime or social harm? A dialectical perspective URL: http://statecrime.org/data/2011/10/crime_or_social_harm.pdf.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ

Цілюк В. В.

*Студент IV курсу юридичного факультету
ПВНЗ «Буковинський університет»*

Масштаби процесів оновлення, що відбуваються в Україні, новизна і складність завдань, що стоять перед сучасною юриспруденцією, вимагають нових підходів в теоретичному дослідженні правового простору. Сучасна наука недостатньо приділяла увагу аналізу закономірностей виникнення, протікання і вирішення конфліктів в умовах перехідного періоду. Здійснення в українському суспільстві глибоких державно-правових змін характеризується значним посиленням соціально-правової напруженості, загостренням правових протиріч, виникненням численних конфліктів в правовій сфері. Проте, державні органи і організації, громадські об'єднання приділяють мало уваги розгляду внутрішнім причинам що відбуваються, а тому не здатні адекватно реагувати на конфліктні процеси.

Незнання законів виникнення, розвитку і вирішення конфліктів тільки за останнє десятиліття сплачене життями сотень людей, зруйнованими долями десятків мільйонів громадян. Освоєння положень інституту правового конфлікту дозволить направити його протікання по найбільш доцільному шляху, що більшою мірою зменшить моральні і матеріальні втрати у кожної із сторін, що беруть участь в протиборстві.

Широке коло проблем правового конфлікту розглядається в роботах О. Бандурки, Л. Герасіна, Л. Волошиної, В. Друзя, Б. Водолазького, В. Кожевникова, В. Тація, Ю. Тодики С. Савчука ін. Але, слід зазначити, що проблема профілактики правового конфлікту, є не вирішеною і досі, відповідно потребує додаткового дослідження.

Профілактика конфліктної поведінки в правовій сфері – це необхідний специфічний вид соціальної діяльності, спрямований на виявлення, усунення або нейтралізацію причин та умов, які сприяють виникненню правових конфліктів, з метою попередження останніх.

Змістовна сторона цього поняття включає такі елементи, як необхідність, специфічність, об'єкт, предмет і мета.

Необхідність профілактики пояснюється тим, що багато правових конфліктів можуть мати деструктивний, негативний характер, можуть спричиняти громадським відносинам значний матеріальний і моральний збиток. І щоб не допустити або понизити його, необхідно здійснювати таку діяльність. Специфічність профілактики обумовлена характером самих суспільних відносин і безпосередньо повинна здійснюватися відповідними органами, установами, організаціями [2, с. 95].

Формальне розуміння об'єкту – це те, на що спрямований процес пізнання. І основним елементом тут виступають суспільні відносини. Об'єкт профілактики конфліктної поведінки в правовій сфері – це сукупність суспільних відносин, під якими слід розуміти відповідні зв'язки між людьми, що складаються в процесі їх спільної діяльності з приводу попередження конфліктів шляхом розробки і здійснення заходів економічного, соціального, політичного, правового, організаційно-управлінського характеру, направлених на усунення причин і умов конфліктності.

Предмет профілактики правового конфлікту – конкретні конфліктогенні і антиконфліктогенні чинники і спрямований на їх усунення, нейтралізацію або посилення і активізацію профілактичний процес [3, с. 129].

Початковим пунктом будь-якої діяльності є мета. Основну мету профілактики правового конфлікту можна сформулювати як забезпечення безконфліктних взаємин шляхом дії на певні чинники.

Дана профілактична діяльність є багаторівневим процесом, яка включає: попередження на загальносоціальному рівні; попередження на загальноправовому рівні; попередження на індивідуальному рівні.

Можна виділити наступні основні напрями профілактичної роботи.

1. На загальносоціальному рівні:

а) профілактична робота організаційного характеру – це досягнення громадської згоди, пошук цивілізаційних, демократичних форм вирішення протиріч, зміна ціннісних орієнтацій населення у напрямі підвищення поваги до людини, боротьби з насильством, визнання на державному рівні пріоритетної ролі соціальних детермінантів в причинному комплексі, формування переконаності в потрібності і корисності профілактичних робіт, усебічна пропаганда сучасних ідей профілактики;

б) профілактична робота змістовного характеру – це виявлення і усунення великих економічних, політичних, ідеологічних та соціальних чинників. Спади в економіці, значна різниця в рівні і якості життя великих груп і верств населення, політична нестабільність, неорганізованість і неефективність управлінської системи – усе це постійно служить джерелом дрібних і великих, внутрішніх і зовнішніх конфліктів. Послідовне проведення економічної, політичної, соціальної, культурної і інших реформ в інтересах усього суспільства буде так званим загальним попередженням будь-яких соціально негативних явищ в суспільстві, у тому числі і конфліктних ситуацій, стосунків, конфліктної поведінки в правовій сфері. Для планомірного здійснення такого попередження потрібна продумана стратегія розвитку суспільства, що користується масовою підтримкою населення [1, с. 32].

2. На загальноправовому рівні:

а) профілактична робота організаційного характеру – це формування спеціальних підрозділів, які висвітлюють конфліктну профілактику, з підготовкою фахівців з попереджувальної роботи не лише з юридичною, але і з психологічною та педагогічною освітою;

б) профілактична робота змістовного характеру – загальноправові заходи. Перерахуємо найбільш значущі з них: становлення, формування і подальший розвиток процесу поваги до закону, до права з боку особи, суспільства і держави; вдосконалення законодавства, облік громадської думки і громадських інтересів в правотворчості; зміна ціннісно-правових орієнтації населення у напрямі дотримання законів; розвиток соціальної, групової і індивідуальної правової свідомості; підвищення правової культури; формування правового виховання; розвиток діяльності засобів масової інформації по правовій пропаганді, підвищенню її ефективності, виховання поваги до закону і законності; зміцнення правопорядку і законності; престиж державних органів, юридичних

професій, юридичної науки в системі соціальних цінностей суспільства та ін. Запропонований перелік чинників не є вичерпним.

3. На індивідуальному рівні:

а) профілактична робота організаційного характеру – це оптимізація вибору осіб для проведення з ними профілактичної роботи, тобто визначення конфліктогенних осіб; конфліктологізація індивідуальної профілактичної роботи, тобто широке використання на практиці досягнень юридичної конфліктології для визначення конфліктної особи і конфліктної поведінки;

б) профілактична робота змістовного характеру – це профілактична дія як процес, спрямована на зміну антигромадських, антиправових поглядів, звичок цих осіб. У кожному конкретному випадку зміст профілактичної дії визначається особливостями особи і її оточенням.

Індивідуальна профілактика – один з найскладніших напрямів. Це пояснюється, по-перше, унікальністю, багатогранністю проявів особи людини як об'єкту індивідуальної профілактики, і, по-друге, значним різноманіттям чинників і неоднозначністю їх дії на конкретну особу.

Зміст об'єкту профілактики на цьому рівні є відносини з приводу конкретної попереджувальної роботи з особою і відношення з приводу обставин, що підштовхують до конфліктних дій. Предметом профілактики на індивідуальному рівні є індивідуальне попередження [1, с. 98].

Підсумуємо. Профілактика конфліктної поведінки в правовій сфері – це необхідна, специфічна, постійна соціально корисна діяльність. Профілактику правових конфліктів потрібно розглядати в діалектичній єдності її змісту і форми. Якщо зміст дозволяє розкрити сукупність внутрішніх елементів, здійснити профілактику їх властивостей, то форма дає можливість показати способи зовнішнього вираження її змісту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герасіна Л.М., Панов М.І. Проблеми правої конфліктології: феноменологічний, гносеологічний та праксеологічний аналіз: Монографія. / Л. М. Герасіна, М. І. Панов, – Х.: Право, 2004. – 112 с.
2. Панов М. І. Право як засіб подолання конфліктів у суспільстві / М. І. Панов // Соціально-політичні протиріччя та проблеми соціального партнерства : зб. наук. тез (за матеріалами XVI Харк. політолог. читань). – Х. : НЮАУ, 2015. – С. 95.
3. Сенік О. М. Динаміка розвитку правового конфлікту / О. М. Сенік // Інформація і право. – 2013. – № 1 (7). – С. 121–130.

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

ЛОБІЗМ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Василенко А. І.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник : Стогова О. В.

к. політ., н., доцент кафедри КППІДП ННІ права

Сумського державного університету

Україна перебуває на межі глибоких політико-правових перетворень, пов'язаних з прийняттям серйозних управлінських рішень і реформ. Поняття лобізму не є новим у світі. Однак, явище лобізму є недостатньо вивченим та потребує подальшого дослідження. В Україні відсутнє законодавче регулювання лобізму, не налагоджений діалог між державою і суспільством.

Лобізм у тій чи іншій формі застосовується практично у всіх країнах, він неодмінний супутник державного урядування. Процеси формування рішень, механізму впливу на громадську думку, захисту власної позиції – все це, у широкому розумінні, може сприйматися як явище, що кореспондується з поняттям «лобіювання». Сьогодні в Україні ніхто не поставить під сумнів існування прихованого лобізму на усіх рівнях влади. Проблема лобізму є однією з важливих і складних в українській політиці й політології. І проблема полягає не в його наявності, а переважно у формах, в яких він здійснюється.

Ступінь наукової розробленості даної проблеми в Україні не є достатньою та систематичною. Тему лобізму висвітлюють Ю. Зущик, А. Коваленко, А. Любимова, В. Нестерович, М. Недюха, М. Обушний, В. Роговець, В. Федоренко. Окремо слід виділити праці українського правознавця В. Нестеровича, який підготував до друку першу в Україні монографію, присвячену проблемам теорії та практики лобіювання.

Термін лобізм походить від слова «лобі» (англ. Lobby – приймальня), що означає представників фінансових, промислових корпорацій, військових структур, окремих соціальних і національних верств населення, які прагнуть впливати на законодавчі органи чи їх окремих членів – державних чиновників із метою прийняття або відхилення рішень [3, с. 149].

Явище лобізму неоднозначно сприймається суспільною свідомістю. Сам термін лобізм несе як позитивне, так і негативне смислове навантаження. Часто він отримує винятково негативне значення – коли асоціюється з поняттям протекціонізму, підкупу державних службовців і депутатів, коли спостерігається «ототожнення механізму лобіювання як сукупності силових методів і корупційних дій для досягнення мети» [1, с. 51]. Звісно, лобізм, як система представництва групових інтересів, має і позитивну сторону. Виступаючи в якості важливого і необхідного інституту демократичного процесу, він є формою законного впливу груп інтересів на управлінські рішення державних органів [7, с. 88].

У сучасному розумінні лобізм – це діяльність розгорнутої системи корпорацій, агентств, промислових, торгових або інших структур, організованих груп ділових кіл, які впливають (від переконання до підкупу) на законодавців і чиновників із метою прийняття відповідних законопроектів, отримання урядових замовлень, субсидій в інтересах організацій, які вони представляють [8, с. 50].

Виділяють наступні види лобізму:

- тіньовий (відбувається прихований контакт зацікавленої сторони з особою, яка приймає важливі рішення. Як результаті з'являються законодавчі документи чи рішення, здатні забезпечити вигоду окремій людині чи певній групі замовників);
- публічний (представляє інтереси цілих галузей і сфер економічної діяльності) [5, с. 323].

В Україні наявний цілий ряд дискусійних аспектів цього феномену, що стосуються наступних чинників:

- визначення суб'єктів лобізму, які залишаючись невідомими, проводять власну латентну діяльність, але вирішують «потрібні» питання через зовнішню поведінку так званих «груп тиску»;
- встановлення правових меж застосування лобістської діяльності, які, не будучи чітко прописаними, припускають різноманітні форми цієї діяльності, які суперечать усталеним у суспільстві моральним принципам і нормам;
- визначення критеріїв демаркації політичних і галузевих інтересів, засобом захисту яких вважається лобіювання;
- розуміння методології ідентифікації політичних дій як лобістських й статусу лобіювання як політологічної проблеми;
- відповідь на питання: в якій мірі зарубіжна практика лобіювання може бути застосована в умовах українського суспільства;

- змістовно-моральне навантаження на термін «лобізм» від цілковито негативного ставлення до нього – до позитивного [2, с. 36].

На сьогоднішній день у нашій державі відсутнє безпосереднє законодавче регулювання лобістської діяльності. Однак, наявна певна законодавча база, яка формує достатньо широке поле для лобіювання. Так, певний механізм лобізму розроблений в Законі України «Про звернення громадян» і Законі України «Про статус народного депутата України». У Конституції України наявна низка статей, якими створюються умови для реалізації цього права.

Варто зазначити, що є відповідні законодавчі напрацювання у галузі лобіювання, серед них: Проект Закону України «Про лобіювання в Україні» від 13 квітня 1999 р. № 3188, внесений до Верховної Ради України народним депутатом І. Шаровим; Проект Закону України «Про правовий статус груп, об'єднаних спільними інтересами (лобістських) груп у Верховній Раді України» від 3 листопада 1999 р № 3188-1, внесений до Верховної Ради України народним депутатом України Ю. Сахно; Проект Закону України «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України» від 9 листопада 2003 р. № 3 8429, внесений до Верховної Ради України народним депутатом України І. Гринівим; Проект Закону України «Про регулювання лобістської діяльності в органах державної влади» (не внесений до Верховної Ради України, але оприлюднений серед загалу 25 вересня 2003 р. А. Ткачуком через мережу Інтернет) та інші [5, с. 322].

Безумовно, ці законопроекти містять чимало дискусійних та спірних положень і вимагають значного доопрацювання та вдосконалення.

Найбільш поширеними формами лобізму в Україні є:

- кабінетне лобіювання. Слово «кабінетне» є похідним від скорочення «Кабмін». Постанова Кабінету Міністрів України є більш ефективним засобом, ніж закон. Вона вступає в силу з моменту підписання і не проходить трьох читань у Верховній Раді України. Вартість такого документу для замовника значно нижча. Вона дозволяє уникнути зайвої публічності процесу, що за сьогоднішніх умов є дуже важливим.

- «коридорний лобізм». Його суть полягає, насамперед, у прощтовхуванні потрібного та відмови від прийняття непотрібного рішення. У апаратній ієрархії офіційні посади і реальна ступінь впливу на процес прийняття рішень не співпадають. Саме тому за розташуванням сил на ключових посадах та ступенем їх впливу на керівництво, включаючи навіть осіб, які не входять до офіційної номенклатури, уважно слідкують учасники процесу лобіювання [4, с. 518].

- прямий одноосібний (індивідуальний) лобізм. Він ґрунтується на особистих зв'язках підприємців із чиновниками. Його собі можуть дозволити лише найпотужніші

підприємства чи компанії, він цілком належить до «тіньового» типу лобіювання і здійснюється, як правило, у структурах виконавчої влади.

- клановий лобізм. Це просування інтересів підприємств чи компаній, які належать кланам (бізнес-політичним групам) [6, с. 91]. Такий лобізм є дуже ефективним, бо спирається на "авторитет" і можливості групи бізнесменів та банкірів.

У підсумку можемо зазначити, що лобізм не є абсолютно негативним явищем, яке потрібно викоринити. Але незаконні форми лобіювання не є нормою у демократичному суспільстві. Якщо здійснювати ефективний контроль даного виду діяльності, то лобізм може стати реальним механізмом забезпечення інтересів народу і обмеження надмірної концентрації влади в руках окремих політиків чи політичних організацій.

На основі аналізу вищевикладеного ми вважаємо, що існує кілька етапів, необхідних для вирішення проблем, пов'язаних із лобістською діяльністю в Україні, а саме:

- обов'язкове прийняття закону, що міститиме визначення лобізму, форми здійснення (законні і заборонені) та встановлюватиме відповідальність за незаконні дії у цій сфері;

- зведення до мінімум рівня корупції в країні, адже саме корупція є однією з основ розвитку незаконної лобістської діяльності в Україні.

- підвищення рівня ефективності контролю громадянського суспільства за діяльністю органів державної влади. Звести до мінімуму ситуації, коли під впливом лобістських груп приймаються нормативно-правові акти, які не підтримує населення, але які вигідні конкретній особі чи групі осіб.

- спрямування лобістської діяльності із русла незаконних дій до реального відстоювання інтересів народних мас законними способами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4 (13). С. 50 – 62.
2. Корнієнко В. О. Політичне лобіювання в Україні : теоретична підойма та практичні реалії / В. О. Корнієнко, С. П. Годний // Політичне життя. – 2016. – № 1-2., С. 36 – 41.
3. Мацкевич Р. М. Політико-правові засади формування інституту лобізму в Україні / Р. М. Мацкевич. – Одеса : Фенікс, 2013. – 168 с.
4. Нестерович В. Конституційно-правові засади інституту лобіювання : зарубіжний досвід та перспективи для України : монографія / В. Ф. Нестерович // МВС України, Луган. держ.

ун-т внутріш. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 752 с.

5. Піонтковська А. К. Лобізм : українські реалії та перспективи / А. К. Піонтковська // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2014. – № 2., С. 319 – 332.

6. Проблеми легітимації інституту лобіювання в Україні та шляхи розв'язання : матеріали громад. обговорення, м. Київ, 12 жовт. 2009 р. / передмов. М. Оніщук ; автор. В. Федоренко, Д. Базілевич, В. Нестерович та ін. / за заг. ред. В. Федорченка. – К. : СПД Москаленко О. М., 2009. – 129 с.

7. Сергєєв В. Лобізм в Україні : можливості неурядових організацій // В. Сергєєв / Політичний менеджмент. – 2007. – № 3., С. 88 – 95.

8. Толмачева И. Лоббизм по-русски. Между бизнесом и властью / И. Толмачева. – Москва : Эксмо, 2011. – С. 46 – 52.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД

Білик Г. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Семенов В. М.
к.держ.упр., доцент кафедри КПТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Питання місцевих рад в Україні і їх законодавче регулювання завжди залишалося актуальним. Завдяки цьому можна спостерігати внесення змін та удосконалення законодавчих актів, що стосуються місцевого самоврядування, зокрема прийняття закону «Про статус депутатів місцевих рад», що описує правовий статус та основні засади діяльності депутатів місцевих рад.

Правовий статус депутатів місцевих рад свого часу розглядали у своїй праці: М. Баймуратов, Д. Горшков, І. Дробуш, В. Євдокимов, В. Кравченко, П. Любченко, С. Назаренко, М. Пітцик, О. Кутафін, В. Погорілко, М. Постовий, С. Рябов, О. Фісун, О. Шелестов та інші.

Статус депутатів місцевих рад зафіксовано в Конституції України, Законі України «Про статус депутатів місцевих рад» та інших законах України. Адже саме депутат є суб'єктом представницьких органів в Україні. Саме його статус відображає ефективність, а разом із тим і недоліки, всієї системи місцевого управління.

Згідно з Законом України «Про статус депутатів місцевих рад», депутат місцевої ради є представником інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу [1].

Оскільки депутат є уповноваженим представником інтересів місцевих рад, то його діяльність завжди повинна характеризуватися чесністю та прозорістю відповідно до громади, що його обрала своїм представником.

Правовий статус депутатського мандата ґрунтується на засадах виборності та не може передаватися самим депутатом. Також у своїй діяльності депутат повинен керуватися українським законодавством в інтересах держави та окремої територіальної громади, за якою закріплений його статус. Звідси даний статус за Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» характеризується наступними ознаками:

1) депутат – це уповноважена особа, що набуває свого статусу в результаті виборів у відповідному виборчому окрузі. Таким чином, він обирається частиною виборців територіальної громади;

2) депутат місцевої ради відповідно до Закону наділяється всією повнотою прав, які необхідних для забезпечення його реальної участі у діяльності ради та її органів;

3) депутат місцевої ради не може використовувати свій депутатський мандат в цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю, а також він не може мати іншого представницького мандата;

4) депутат представляє відповідну місцеву раду перед своїми виборцями, тому повинен підтримувати постійний зв'язок зі своїми виборцями, регулярно інформувати їх про роботу ради, виконання планів і програм економічного і соціального розвитку, місцевих екологічних програм, рішень ради, брати участь в організації виконання рішень ради та її органів, у масових заходах, що проводяться на території виборчого округу, вивчає громадську думку, потреби населення, інформує про них раду, вживає інших заходів щодо задоволення колективних потреб та законних вимог громадян

5) на депутатів місцевих рад не поширюється принцип недоторканості, властивий мандату депутата Верховної Ради;

6) депутата може бути знято з посади у порядку визначеному законом [1].

Згідно з статтею 11 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» депутати мають такі права:

1) офіційно представляти виборців свого виборчого округу та інтереси територіальної громади в місцевих органах виконавчої влади, відповідних органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах тощо;

2) брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях інших місцевих рад та їх органів, загальних зборах громадян за місцем проживання, засіданнях органів самоорганізації населення, що проводяться в межах території його виборчого округу;

3) порушувати перед органами і організаціями та їх посадовими особами, а також керівниками правоохоронних та контролюючих органів питання, що зачіпають інтереси виборців, та вимагати їх вирішення;

4) доступу до засобів масової інформації комунальної форми власності з метою оприлюднення результатів власної депутатської діяльності та інформування про роботу ради в порядку, встановленому відповідною радою;

5) вносити на розгляд органів і організацій та їх посадових осіб пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатськими повноваженнями у виборчому окрузі відповідно до закону, брати участь у їх розгляді.

При здійсненні депутатських повноважень депутат місцевої ради має також право:

1) на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання;

2) на невідкладний прийом;

3) вимагати усунення порушень законності і встановлення правового порядку [1].

Поряд з порядком обрання депутата на посаду, Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» регламентує також і порядок припинення своїх повноважень депутатом достроково. Це може статися за наступних обставин: по-перше, відкликання депутата самими виборцями у встановленому порядку через систематичне чи одноразове, але вагоме невиконання покращених на нього обов'язків, по-друге, припинення громадянства чи виїзд за кордон на постійне місце проживання, по-третє, обрання на посаду, що є несумісною з депутатською діяльністю, по-четверте, обрання його на посаду до іншої місцевої ради, по-п'яте, визнання його судом недієздатним, або безвісно відсутнім, або у випадку його смерті [1].

Таким чином, розглянувши дане питання, можна звернути увагу на проблему, що виникла на основі системи виборів депутатів до місцевої ради. Виходячи з положень Закону «Про місцеві вибори» та дивлячись на їх застосування на виборах у 2015 році, можна спостерігати як думки науковців розійшлися в цьому питанні. Одні вважають цілком доцільним зміну виборів депутатів до обласних, районних, районних у містах, міських рад і тепер кандидати можуть висуватися лише від партії. Даної позиції дотримується й О. Фісун, який аналізуючи виборчу систему Польщі зауважив наступне: «За існуючої системи відбувається голосування за конкретного партійного кандидата, але загалом виборець вибирає окрему партію. Кандидат може виграти в індивідуальному окрузі, але якщо його партія не перевищить поріг 5 %, то він не зможе стати депутатом. І

навпаки, кандидат від партії може стати депутатом, набираючи у своєму окрузі незначну кількість голосів» [2, с. 83]. Інша частина науковців сприйняли це як негативне явище для українського інституту представництва. Дана система закриває шлях для кандидатів, що самі висувуються. Саме так вважає О. Шелестов, який пропонує надати права виборцям об'єднуватися поза межами місцевих організацій партій (блоків) і, відповідно, висувати свій незалежний список кандидатів у депутати. Він також пропонує розглядати як певну монополізацію права висування списку кандидатів виключно місцевими організаціями партій (блоків) надання такого права громадським організаціям [3, с. 32-33]. Є цілком доцільним також вважати нераціональною дану систему через те, що навіть ті кандидати, що були зазначені в списку партії і за яких віддавали свої голоси члени громади, можуть не стати депутатами внаслідок не набрання партією достатньої кількості голосів для вирахування із списку за виборчою квотою. Натомість з іншого списку, де виборці підтримували декількох кандидатів, можуть пройти і інші кандидати, які не входили в коло інтересів обрання для громади. Зважаючи на дані недоліки, є доцільним доопрацювання деяких аспектів нового Закону з усуненням таких неточностей під час виборчого процесу.

Отже, з огляду на правовий статус депутатів місцевих рад, можна зробити висновок про важливість їхнього інституту представництва для підтримки статусу демократичної держави для України. Також, проаналізувавши законодавчу базу, визначити основні аспекти їх діяльності, що полягають у беззаперечному представництві інтересів окремої громади, яка надала такий статус депутатові шляхом застосування свого виборчого права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про статус депутатів місцевих рад: Верховна Рада України; Закон від 11.07.2002 № 93-IV.
2. Фісун О. Дослідження найбільш поширених у світі пропорційних виборчих систем і перспектив їх запровадження у національне державотворення та правотворення // [Електронний ресурс: <http://www.niss.gov.ua/book/Harkiv/index.htm>].
3. Шелестов О. Выборы депутатов районных и обласных рад: современный стан та перспективи розвитку // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. - № 2 (12). – С. 32-34.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА – ПЕРВИННИЙ СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Щербак Н. М.

*Студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Семенов В. М.

*к. держ. упр., доцент кафедри КПТДП ННІ права
Сумського державного університету*

Сучасний етап розбудови України як демократичної, правової, європейської держави характеризується проведенням великомасштабних процесів реформування в її економічному, політичному та соціальному житті. Зокрема розвиток місцевого самоврядування став одним з пріоритетних напрямів реалізації державної політики. Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації покликана кардинально змінити існуючий механізм реалізації громадянами нашої країни права самостійно вирішувати питання місцевого значення та створити діаметрально протилежну, сучасну систему місцевого самоврядування європейського зразка. Провідне місце в системі місцевого самоврядування посідають територіальні громади. Довгий період часу поняття територіальної громади залишалось малодослідженим в юридичній науці України, однак, події останніх років значно активізували ці процеси. Така увага обумовлена необхідністю наділення територіальних громад – як первинних суб'єктів місцевого самоврядування необхідними ресурсами та повноваженнями, що забезпечать місцевий розвиток економіки. Саме територіальні громади повинні зайняти ключову роль у забезпеченні інтересів громадян у різних сферах життєдіяльності на конкретній, відведеній їм території. Таким чином, тема дослідження територіальних громад є досить актуальною. Питанням розвитку територіальних громад в Україні займалися такі науковці, як: О. В. Батанов, М. О. Баймуратов, І. В. Видрін, О. Ю. Мороз, М. П. Орзіг та інші. Метою дослідження є визначення поняття територіальної громади та її основних ознак.

Перш за все хотілося б зазначити, що сучасна концепція реформування місцевого самоврядування розроблена згідно з міжнародними стандартами, враховуючи та узагальнюючи досвід багатьох країн світу. Так, згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування 1985 року, місцеве самоврядування – це право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення (ст. 3) [3]. Тобто під органами місцевого самоврядування слід розуміти відповідні місцеві спільноти, якими можуть бути – колективи, громади, комуни, тощо. Місцеве самоврядування є вираженням самоорганізації громадян на найнижчому рівні

публічного управління. В Україні Основний Закон держави таким правом наділяє територіальні громади, які реалізують надані їм повноваження через самостійне вирішення питань місцевого значення в межах чинного законодавства (ст.140) [4]. Територіальна громада постає як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Під територіальною громадою законодавець розуміє сукупність жителів об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр (ст.1) [6]. Виходячи з цього, сукупність жителів повинні бути об'єднанні спільною територією, діяльністю, побутом, інтересами та цілями задля задоволення необхідних потреб та вирішення завдань щодо покращення рівня власного добробуту та комфорту. Важливим є наявність сусідських відносин в громаді, спільних правил поведінки, морально-етичних норм та найголовніше - внутрішнє відчуття належності кожного її члена до єдиної спільноти. М. О. Баймуратов пропонує розглядати територіальну громаду (місцеву спільноту) як сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистими зв'язками системного характеру [1, с. 8]. На думку І. В. Видріна територіальний колектив – це соціальна спільність, яка складається в кордонах спільного мешкання громадян, має своєю основою громадсько-необхідну, соціально зумовлену діяльність, яка здійснюється групою людей, об'єднаних спільними інтересами в політичній, соціально-економічній та культурно-побутовій сферах життя [2, с. 86]. Натомість М. П. Орзіх визначає територіальну громаду як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, до складу якого входять громадяни України, іноземці, особи без громадянства, що постійно мешкають або працюють на даній території, або володіють на території нерухомим майном, або сплачують місцеві податки та збори [5, с. 67]. На нашу думку під територіальною громадою, як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, слід розуміти сукупність фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземців, осіб без громадянства, які постійно мешкають або працюють на цій території, або володіють на території нерухомим майном та сплачують місцеві податки і збори) , які об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста або є добровільним об'єднанням жителів кількох сіл, а також мають спільні інтереси в різних сферах життя суспільства та самостійно вирішують питання місцевого значення, повністю усвідомлюючи відповідальність прийнятих рішень.

Проаналізувавши праці різних науковців у сфері дослідження територіальних громад, можна зробити висновок, що більшість з них визначають наявність таких основних ознак територіальних громад:

1. Територіальна ознака – спільне проживання членів громади на певній території.
2. Інтегративна ознака – територіальна громада є сукупністю всіх жителів, які мешкають на даній території, незалежно від того чи особи, які тут проживають, мають українське громадянство чи є іноземцями або особами без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України.
3. Інтелектуальна ознака – полягає в наявності спільних інтересів членів територіальної громади та необхідності вирішення питань місцевого значення.
4. Майнова ознака – територіальній громаді належить рухоме і нерухоме майно, земля, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, природні ресурси на території, яка належить до її відомства.
5. Фіскальна ознака – кожен член територіальної громади повинен сплачувати місцеві податки та збори.

Натомість О. І. Сушинський не погоджується з більшою частиною науковців, і пропонує свою, дещо відмінну класифікацію основних ознак територіальної громади, до яких відносить: а) сукупність людей, об'єднаних постійним проживанням у межах визначеної території чи адміністративно-територіальної одиниці; б) адміністративно-територіальну одиницю (село, селище, місто); в) наявність внутрішніх зв'язків членів територіальної громади; г) наявність колективної свідомості та спільних колективних інтересів; г) наявність органів, уповноважених вирішувати питання місцевого значення [7, с. 48-49].

Отже, враховуючи викладене вище, є підстави зробити висновок, що територіальна громада – це первинний суб'єкт місцевого самоврядування до складу якої входять фізичні особи, які постійно мешкають або працюють на території відповідного села (або добровільно об'єднаних кількох сіл), селища або міста, об'єднані спільними інтересами та наділені правом самостійно вирішувати питання місцевого значення. Основними ознаками територіальних громад є: територіальна, інтегративна, інтелектуальна, майнова та фіскальна ознаки. Ефективність територіальних громад залежить лише від громадян, які входять до її складу, здатності виявляти ініціативу, організованість і громадську свідомість. Практика показує, що саме реформування в галузі місцевого самоврядування є найрезультативнішим та найпомітнішим серед інших проголошених стратегічних реформ, а тому створення та розвиток спроможних територіальних громад з кожним роком буде збільшуватися. І, можливо, завдяки цьому Україна зовсім скоро стане справжньою європейською країною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баймуратов М.А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. – Х., 2000. – С. 8.
2. Выдрин И.В. Территориальный коллектив как субъект местного самоуправления (государственно-правовые аспекты) // Правоведение. – 1992. – № 4. – С. 86.
3. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Орзіх М.П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України. – Вип.1–2 (10–11). – К., 1995. – С. 67.
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
7. Сушинський О. І. Місцеве самоврядування в Україні : концептуальні засади статусу та діяльності виконавчих органів / О. І. Сушинський. – Л. : АФША, 2003. – С. 48–49.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Верещака Я. В.

*Студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Семенов В. М.
к. держ. упр., доцент, доцент каф. КПДП
Сумського державного університету*

Щорічно іноземні громадяни у комерційних, приватних чи службових справах відвідують нашу країну або тимчасово проживають на її території. Певним чином від ставлення в Україні до іноземців залежить відношення іноземних країн як до громадян України, так і до України як держави в цілому. Відповідно, актуальність питання вдосконалення забезпечення прав, свобод, а також обов'язків іноземців є невід'ємною передумовою для розширення співробітництва України з іноземними державами в багатьох сферах та її прагнення до повноцінного членства в Європейському Союзі. Проблеми правого становища іноземців в Україні вивчали у своїх справах Є. Петров, Н. Погорецька, О. Серьогін, В. Кисіль, О. Мережко, Є. Петров та інші.

Мета дослідження полягає у визначенні правового статусу іноземних громадян в Україні та з'ясуванні певних прогалин у його врегулюванні.

Основними актами чинного законодавства, що врегульовують правовий статус іноземців в Україні є Конституція України [3], Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року [1], інші нормативно-правові акти.

Відповідно до закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»: «Іноземцем є особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином іншої держави або держав. Особою без громадянства вважається особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином. Також іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, в'їхавши в Україну в установленому законодавством чи міжнародним договором України порядку, постійно чи тимчасово проживають на її території або тимчасово перебувають в Україні [1]». Тобто тимчасово іноземці можуть перебувати в Україні на підставі дії отриманої візи з чітко визначеним терміном чи згідно з міжнародними домовленостями та за умови отримання посвідки, у визначеному законом порядку. Підстави проживання іноземців залежать від мети їх перебування. Наприклад, це може бути навчання, працевлаштування, проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності тощо.

Крім вказаних категорій іноземців існують і такі, які мають намір постійно проживати в Україні, тобто іммігранти. Вони проживають в Україні, отримавши посвідку на постійне проживання, і після закінчення певного строку можуть подати заяву на отримання громадянства, відповідно до Закону «Про імміграцію» від 7 червня 2001 року [2].

Відповідно до Конституції України «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, чинними законами та міжнародними договорами України [3, с. 8]».

У Конституції України визначено, що іноземці мають право на життя, на вільне пересування, місця проживання та виїзд з України, на охорону здоров'я, на свободу та особисту недоторканність, на безпечне для життя й здоров'я довкілля, на право власності, на відпочинок, на свободу думки і слова, свободу світогляду і віросповідання [3, с. 8-19].

До винятків, наприклад, належить право на безоплатну вищу освіту, яку можуть отримати лише громадяни України [3, с. 14], або право на соціальний захист [3, с. 13], а саме: громадяни мають право на соціальний захист, що передбачає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника,

безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Є. Петров у статті «Політичні права іноземців в Україні» зазначав, що іноземці в Україні не мають права:

- вступати до політичних партій та бути їх засновниками;
- брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах;
- обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування;
- бути державними службовцями [4].

Право іноземців на збори, мітинги, демонстрації також дещо обмежено законодавством України.

На нашу думку, є неправильним, що іноземець, який приїжджає в Україну на постійне проживання, через п'ять років отримує повний перелік політичних прав. Ми не можемо бути впевнені, що ця людина прибуває в Україну з добрими намірами, відповідно її внесок у наше політичне життя може призвести до фатальних наслідків. Керівництво нашої держави повинно бути обачним у прийнятті на державні посади іноземних громадян, особливо, з огляду на ситуацію на Сході України.

Україна прагне створити державу, що по захисту прав і свобод людини не буде поступатися іншим країнам Європи та світу.

Вже сьогодні іноземці на рівні з громадянами України мають право:

- об'єднуватися в профспілки, кооперативні організації, спортивні, наукові, культурні об'єднання та інші громадські організації, якщо це не заперечує статутам даних об'єднань;
- направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення [4].

Також в Україні виключно іноземцям надано можливість користуватися такими політичними правами як:

- 1) право на прийняття до громадянства України;
- 2) право на поновлення у громадянстві України;
- 3) право на набуття громадянства України за певними обставинами;
- 4) право на притулок [4].

В цілому слід відзначити, що чинне сьогодні законодавство України, що регулює статус іноземців і осіб без громадянства, відповідає положенням відповідних міжнародно-правових актів, які діють в цій сфері, а також демократичним стандартам, що діють у більшості країн світу, де функціонує громадянське суспільство, в якому найвищою

соціальною цінністю визнаються людина, її права і свободи. Також можна стверджувати, що реалізація іноземцями та особами без громадянства свого правового статусу в Україні, попри певні проблеми в цілому також відбувається згідно з відповідними міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Відповідно до вище зазначеного, вважаємо за необхідне внести зміни в правовий статус іноземців відносно обсягу їх політичних прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: закон України від 22 вересня 2011 року №377317 // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №19–20. – Ст. 179.
2. Про імміграцію: закон України від 7 червня 2001 року №2491ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №41. – Ст. 197.
3. Конституція України. – С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2017 – 56 с.
4. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2012. - №4 (1). – С. 231.

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ МОДЕЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Бордун І. В.

Студент I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Семенов В. М.

к. держ. упр., доцент, доцент каф. КПТІДП

Сумського державного університету

Питання про удосконалення системи місцевого самоврядування є дуже актуальним на сучасному етапі державотворення. Наша держава переживає період реформ, і це питання потребує вирішення. Нещодавно у нашій країні була проведена реформа децентралізації, суть якої полягає у передачі влади на місця. Ця реформа стала новим етапом розвитку у системі місцевого самоврядування в Україні. Але з метою подальшої оптимізації системи місцевого самоврядування необхідно вивчати досвід зарубіжних держав. Серед науковців ці проблеми досліджували І. Костенко, Т. Стешенко, Ю. Луніна, В. Наконечний, О. Жадан, Є. Чиркін, А. Лимонова, Я. Старцев, В. Мамонова, Ю. Куц та інші.

На думку В. Наконечного у межах англосаксонської моделі, що набула поширення у Великобританії, США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії та в багатьох інших країнах з

англосаксонською правовою системою, місцеві представницькі органи формально виступають як діючі автономно в межах наданих їм повноважень, пряме підпорядкування нижчих органів вищим відсутнє [3, с. 284].

В. Наконечний переконаний, що система управління побудована таким чином, що кожний муніципалітет, залежно від виду адміністративно-територіальної одиниці та деяких інших факторів, має свої предмети відання, власні повноваження і ресурси. Аналогічно вибудована система муніципальних органів США, але на відміну від Великобританії, що є унітарною державою, в США місцеве самоврядування законодавчо регулюється на рівні штату [3, с. 285].

Т. Стешенко і Ю. Луніна досліджували «систему комітетів». Вони дійшли висновку, що у цьому випадку міське управління здебільшого здійснюється не представницьким органом, а комітетами, які утворюються з обраних населенням уповноважених (три-сім осіб) і здійснюють керівництво певною сферою або галуззю місцевого господарства. У цій організаційній системі не передбачається обрання вищої посадової особи місцевого самоврядування, хоча один з уповноважених і наділяється званням мера. Проте він не має реальних повноважень – мер головує на засіданнях ради уповноважених та виконує представницькі функції [2, с. 135].

І. Костенок вважає, що досить своєрідною є система рада-керівник, що набула поширення в США, переважно в містах середніх розмірів, у межах такої системи мер, що обирається самою радою, не має реальної влади, виконуючи в основному представницькі функції. Реальну виконавчу владу тут здійснює професійний керівник-менеджер, який наймається на певний термін муніципальною радою та на якого покладається обов'язки управління роботою виконавчого апарату. Він, зокрема, наймає та звільняє керівників усіх муніципальних відділів та служб, вносить до ради пропозиції з питань місцевого управління. Функції муніципальної ради і мера за такої системи мають значною мірою політичний характер, оскільки вони визначають загальну політичну лінію муніципалітету, приймають постанови і бюджет, які реалізуються менеджером [1, с. 297].

На наш погляд і та, і інша система підходять Україні, і можуть ефективно працювати в нашій країні. Але я вважаю, що система комітетів буде краще працювати в Україні якщо ці комітети будуть формуватися кожні три роки у визначений законом термін. До осіб, які можуть бути обрані до цих комітетів повинен бути встановлений певний перелік вимог, а саме: наявність вищої освіти, загальний стаж роботи у визначеній сфері не менше 7 років, вік особи, яка обирається повинен перевищувати 28 років, а також бездоганне володіння державною мовою. Особи, що обираються на ці посади повинні пройти конкурсний відбір, з цього приводу повинна бути створена конкурсна комісія. Її

членами повинні бути працівники тих комітетів, повноваження яких закінчуються. До того ж одна і та сама особа не може бути знову прийнята на службу в один і той самий комітет у найближчі 9 років з дня складання своїх повноважень. Якщо особа має родинні зв'язки з членами конкурсної комісії, то вона не може обиратися. Також, вище було сказано, що мер серед членів комітетів обирається, але має виключно представницькі функції, наприклад, головувати на засіданнях ради. На мій погляд було б краще якби мером був найстарший за віком член комітету, оскільки цей аспект не передбачає наявності реальної влади у посадовця.

Головною перевагою системи комітетів є те, що все вирішує рада, а не одна особа. Це знижує вірогідність того, що будуть прийняті необ'єктивні рішення, які будуть вигідні лише посадовій особі. Також чим більше людей мають владні повноваження, тим більше думок і навичок у них існують для вирішення тієї чи іншої проблеми. Але це є і слабкою стороною цієї системи. Адже якщо проблему потрібно буде вирішувати негайно, а члени комітету не дійдуть згоди з цього питання вчасно, то це може привести до негативних наслідків. А все тому що немає «сильної руки», людини яка б винесла остаточне рішення.

Система рада-керівник буде мати успіх у населених пунктах з невеликою кількістю населення. Оскільки вся повнота влади належить одній особі – керівнику (менеджеру), то до неї повинен бути застосований жорсткий конкурсний відбір, а саме: наявність вищої освіти, загальний стаж роботи у органах місцевого самоврядування не менше 10 років, вік особи, що обирається повинен бути не менше 30 років, володіння державною мовою. З цього приводу повинна бути створена конкурсна комісія на рівні області. Відбір кандидатів на зайнятті посади керівника буде відбуватися у різний час у різних населених пунктах. Якщо бажання зайняти дану посаду виникне не лише у жителів зазначеного населеного пункту, а й у інших осіб, то члени конкурсної комісії будуть зобов'язані провести співбесіду з цією особою, і зрозуміти наскільки вона ознайомена з проблемами вище згаданого муніципалітету і чи дійсно має бажання і пропозиції щодо їх вирішення. Щодо оплати, то після затвердження кандидатури членами комісії, новообраний менеджер повинен підписати контракт з головою комісії, у якому буде вказана сума щомісячної заробітної плати (це залежить від кількості населення і загальної площі муніципалітету), але максимальна і мінімальна сума повинна бути вказана у спеціальному нормативно – правовому акті. На мою думку, керівник повинен обиратися строком на 3 роки, і не може бути обраний частіше ніж два строки поспіль.

Головною перевагою системи рада-керівник є те, що влада належить одній особі. Тобто всі питання будуть вирішуватися швидко, адже не буде постійних спорів між особами, які мають рівність у владі і повноваженнях, але різні думки. Всіма справами

буде відати одна особа, яка буде знати про всі проблеми місцевості, а також оцінювати у якій послідовності їх слід вирішувати, яку кількість коштів на це спрямувати, враховуючи критичність їх наслідків. Але те, що влада належить одній особі є також і слабкою стороною цієї системи, бо керуючим може стати особа, яка буде використовувати надані повноваження у своїх цілях, не буде перейматися потребами жителів або не буде розумітися на специфіці своєї роботи саме тому необхідний настільки жорсткий конкурсний відбір, щоб цього запобігти. Але навіть це не може гарантувати високі моральні якості претендентів на посаду керуючого, що безперечно вплине на виконання його професійних обов'язків.

Отже, англо-саксонська модель місцевого самоврядування має як позитивні так і негативні сторони. Звичайно якщо ми застосуємо цю систему, то її необхідно адаптувати до українських земель.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костенок І. В. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження культурних трансферів / І. В. Костенок // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1 – С. 296-306.
2. Луніна Ю. О., Стешенко Т. В. Основні моделі організації місцевого самоврядування / Т. В. Стешенко, Ю. О. Луніна // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 23 – С. 128-137.
3. Наконечний В. В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз / В. В. Наконечний // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 1 – С. 283-289.

ПРОЦЕДУРА ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Філоненко С. С.

*Студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Семенов В. М.

*к. держ. упр., доцент кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Ефективне функціонування влади, коли існує її поділ на законодавчу, виконавчу і судову можливе лише за умови чіткого механізму стримувань і противаг, коли одна гілка влади контролює іншу. Таким механізмом контролю за діяльністю вищих посадових осіб є процедура імпічменту. Дане питання вивчалось такими вченими-конституціоналістами і політологами, як Балан С. В., Беляєва М. В., Мартинюк Р. В., Наливайко Л. Р., Серьогіна С. Г., Тодика Ю. М., Цимбалістий Т. О. та багатьма іншими. Метою є дослідження процедури імпічменту в Україні, виявлення проблем та пошук шляхів їх вирішення.

Н. Кононенко так визначає поняття імпічменту (англ. *impeachment*, від старофранц. *empeachment* – осуд, обвинувачення) є однією з форм політичної відповідальності посадових осіб держави перед представницьким органом, що поєднується з судовою відповідальністю за межами парламенту [2]. В українському законодавстві термін «імпічмент» використовується в разі усунення Президента з поста глави держави. Процедура імпічменту згадується в статтях 85, 105, 111 Конституції України та 171-188 Закону «Про Регламент Верховної Ради України» [3]. Тлумачення даної процедури надається в рішеннях Конституційного Суду.

Процедура імпічменту за своєю сутністю є досить складною. Механізм усунення Президента з поста Верховною Радою передбачає шість стадій: ініціювання питання Верховною Радою України, створення тимчасової слідчої комісії, розгляд її пропозицій Верховною Радою, перевірка Конституційним Судом наявності державної зради або інших правопорушень у діях Президента, підготовка рішення Верховним Судом і направлення його до Верховної Ради, розгляд наданої інформації Верховною Радою і прийняття остаточного рішення [1, с. 89].

Відомо, що усунення Глави держави є виключно парламентською процедурою, адже згідно з Кримінально процесуальним кодексом кримінальне провадження може здійснюватися лише стосовно Президента України, повноваження якого було припинено. Інститут імпічменту є важливим засобом впливу на Главу держави через вплив на

свідомість особи, яка розуміє про тяжкість наслідків, які можуть настати за порушення Конституції та інших законів України або за неналежне виконання своїх обов'язків. Врегульований порядок імпічменту забезпечує сприятливі умови для правомірного й ефективного виконання своїх функцій і повноважень.

Водночас, не враховуючи правову і соціальну значущість, в Україні інститут імпічменту завершеного удосконаленого правового регулювання не має, а вітчизняна процедура є досить неоднозначною і суперечливою. Важливою прогалиною є некоректне поєднання конституційної і кримінальної відповідальності, що вказують на існування колізій конституційних норм. Згідно з Конституцією і рішенням Конституційного Суду України імпічмент є різновидом конституційної відповідальності [3]. Водночас, єдиною підставою імпічменту є вчиненням ним злочину, що перебуває в площині кримінальної відповідальності.

Притягнення Верховною Радою Президента України до конституційної відповідальності суперечить положенням ст. 124 Основного Закону, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, привласнення судових функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається [3].

Обов'язковим етапом є отримання висновку Верховного Суду про те, що в діях Президента існують всі ознаки складу злочину. Даний момент також виходить за межі закріплених повноважень Верховного Суду, які полягають у повторному розгляді судових рішень у кримінальних справах.

Наступною проблемою є відсутність механізму реалізації процедури імпічменту, який повинен регламентуватися на законодавчому рівні. Конституція та Закон «Про Регламент Верховної Ради України» не врегульовує правовий статус, повноваження та основи діяльності особливої тимчасової слідчої комісії, яка створена для проведення розслідування і встановлення факту вчинення злочину. Для того, щоб деталізувати і уточнити положення був створений Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України», який за рішенням Конституційного Суду був визнаний неконституційним і втратив чинність.

На законодавчому рівні також не встановлено порядок підготовки та надання Верховним Судом висновку про наявність в діях Президента ознак злочину. Не зазначено цілу низку інших процедурних питань: строки проведення імпічменту, процедура збору доказів тощо [4, с. 19]. На думку дослідників, ускладненням процедури імпічменту є залучення декількох судових органів (Конституційного Суду і Верховного Суду) [6, с. 42]. Автори проектів законів «Про імпічмент Президента України» та «Про порядок

імпичменту Президента України» констатують, що в чинному законодавстві наявна низка суттєвих недоліків, що перешкоджають в повній мірі правильно забезпечити проведення процедури імпичменту.

Під час наукових досліджень вчені-конституціоналісти запропонували пропозиції щодо вдосконалення інституту імпичменту Президента України з метою запобігання і усунення правових колізій і прогалин. Однією з пропозицій було розроблення окремого закону, який би регулював процедуру імпичменту Президента України і мав всі необхідні положення щодо конкретизації певних дій і процедур в ході усунення Глави держави. У такому законі, на думку Цимбалістого Т. О., потрібно чітко окреслити коло суб'єктів, що підлягають імпичменту, строки усіх стадій його проведення тощо [6, с. 44].

На думку Наливайко Л. наступним важливим кроком у вдосконаленні цієї сфери є ухвалення закону про спеціальну тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України для встановлення факту вчинення Президентом державної зради або іншого злочину [4].

Можна зробити висновок, що для того, щоб підвищити реальність застосування інституту імпичменту, потрібно детально розглянути можливість переведення цього виду конституційної відповідальності в площину кримінальної. Адже важливим є те, що єдиною підставою імпичменту виступає вчинення Президентом злочину, який повинен розслідуватися за чинним законодавством лише у кримінальному провадженні. Варто на законодавчому рівні удосконалити процедуру імпичменту для чіткішого розуміння окремих процедурних процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інститут імпичменту: порівняльний політико-правовий аналіз : [монографія] / [І. О. Кресіна, А. А. Коваленко, С. В. Балан]. К. : Юридична думка, 2004. 176 с.
2. Кононенко Н. В. Імпичмент. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13273
3. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96–ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96–вр>
4. Наливайко Л. Процедура імпичменту: проблемні . Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 3. С. 17–21
5. Проект Закону України «Про порядок імпичменту Президента України» від 28.11.2014 № 1097 та пояснювальна записка до нього. Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52516.
6. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності / Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 1. С. 42– 44.

ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАННІСТЬ В УКРАЇНІ

Низова А. Р.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Семенов В. М.

к.держ.упр., доцент кафедри КПТІДП ННІ права

Сумського державного університету

На даний момент в Україні досить гостро постало питання, яке стосується депутатської недоторканності. Президент П.Порошенко пропонує внести зміни до Конституції України, щодо недоторканності народних депутатів, вилучивши те, що «народним депутатам гарантується депутатська недоторканність» і що «народні депутати не можуть бути без згоди Верховної Ради притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані». Адже більшість українців вважає, що недоторканність народних депутатів – це одна з найважливіших причин, що заважають нашій державі розвиватися, тому вони теж пропонують скасувати її.

Метою роботи визначено завдання порівняти особливості застосування депутатської недоторканності в Україні та зарубіжних країнах.

Проблематика депутатської недоторканності була об'єктом вивчення ряду дослідників. До них належать: О. Реєнт, І. Словська, Н. Григоров, Н. Грушанська, О. Задорожній, С. Шаранич та інші.

Поняття про недоторканність органів влади бере свій початок ще з XIV століття, коли Палата громад англійського парламенту видала білль, в якому йшлося про неприпустиму поведінку короля Річарда Другого. Однак власне недоторканність у сучасному розумінні була законодавчо закріплена пізніше у 1689 році, у Біллі про права англійського парламенту. Тоді це зробили для того, аби захистити парламентарів від політичних переслідувань [5, с. 103]. З того часу і з'явилося поняття «недоторканності».

Депутатська недоторканність – це певна юридична гарантія для державних службовців, яка застерігає їх від арештів та притягнення до кримінальної відповідальності без дозволу парламенту. Тобто це означає, що член уряду не несе відповідальності поза парламентом за свої висловлювання та голосування. Це елемент правового статусу народного депутата, який юридично закріплений Основним Законом і є умовою успішної та ефективної діяльності, забезпечує безперешкодне та ефективне здійснення народним обранцем своїх функцій, що супроводжується особливим порядком притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешту [5, с. 106].

Незважаючи на поширену практику законодавчого закріплення недоторканності депутатів, відповідна норма не є універсальною для всіх країн. Беручи до уваги

міжнародний досвід в таких країнах, як Албанія та Латвія, то депутати на загальних підставах відповідають за висловлювання у парламенті, які кваліфікуються як наклеп. У США депутати захищені від арешту і кримінального переслідування лише на час сесії. У Канаді недоторканність народного депутата стосується лише цивільних справ. Тобто, якщо депутата підозрюють у скоєнні кримінального правопорушення, його можуть затримати. У більшості розвинутих країн недоторканність закріплена конституцією, однак у кожній країні є свої особливості набуття недоторканності та строку її дії [6].

В Україні гарантії депутатської недоторканності поширюються на народних депутатів з моменту визнання їх обраними за результатами виборів, засвідченими рішенням відповідної виборчої комісії, і до моменту припинення у встановленому порядку строків депутатських повноважень. Згідно з ст. 76 Конституції України, то строк повноважень народних депутатів складає п'ять років [2, с. 21].

Недоторканність для народних депутатів передбачена ст. 80 Конституції України [2, с. 22]. Завдяки цій статті депутати цілком захищені, адже недоторканність за Основним законом включає в себе як імунітет так й індемнітет. Тобто те, що депутат не несе відповідальності за свої дії в раді, та не може бути затриманий без згоди парламенту. Викладене вище, ускладнює процедуру притягнення нардепа до кримінальної відповідальності.

Звісно, механізм позбавлення імунітету існує, однак зробити це досить складно. Дана процедура включає в себе кілька етапів:

- 1) прокурор повинен внести до парламенту подання, щодо обрання запобіжного заходу;
- 2) Голова Верховної Ради пропонує народному депутату надати письмове пояснення до регламентного комітету. А комітет повинен надати висновок, щодо зробленого прокурором подання;
- 3) після цього питання виноситься на голосування у зал засідань [1, с. 128];

Зазначене вище дає підстави розуміти, що депутати мають особливий статус, який відрізняє їх від інших громадян. Але стаття 21 Конституція України містить положення про те, що всі люди рівні у правах, а також, згідно статті 24 Конституції України: громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [2, с. 8]. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань. Виходить, що все таки певні громадяни мають особливе становище перед законом.

Тоді потрібно скасовувати депутатську недоторканість, щоб уникнути цієї нерівності між громадянами. Однак недоторканність – в певній мірі є необхідністю, бо саме вона забезпечує депутатів і дозволяє їм якісно виконувати свою роботу.

На нашу думку, безсумнівно потрібно реформувати питання депутатської недоторканності в Україні у відповідності з європейськими нормами. А саме:

- 1) спростити процедуру позбавлення депутатської недоторканності;
- 2) посилити контроль за діяльністю депутатів, зокрема за прибутками та витратами;
- 3) депутатський імунітет не повинен застосовуватися, якщо депутат спійманий на місці злочину;

Зараз відбуваються певні зміни, що стосуються питання депутатської недоторканності. Внесений законопроект Президентом України до Верховної Ради у 2015 році був відхилений, адже він передбачав зміни до Основного Закону не тільки в частині депутатської, але й суддівської недоторканності [4]. Так як у червні 2016-го була проведена судова реформа (зміни до Конституції в частині правосуддя), якою вже обмежили суддівський імунітет. Тому прийняття законопроекту стало неможливим.

Президент України у 2017 році подав новий законопроект про зняття депутатської недоторканності, а саме зміни у ст.80 Конституції України [3]. Зараз він знаходиться на розгляді у Конституційному Суді. В законопроекті зазначено, що закон набирає чинності з 1 січня 2020 року. Тож залишається лише чекати.

Проаналізувавши все, можна дійти до висновку, що політичний інститут депутатської недоторканності в Україні та зарубіжних країнах має ряд спільних та відмінних ознак. Спільним є те, що народні депутати захищені від кримінального переслідування. А відмінністю є те, що у більшості європейських країн та цивілізованих країн світу, недоторканність не поширюється на тяжкі злочини та на затримання під час скоєння депутатом злочину. В Україні депутатську недоторканність перетворили на імунітет проти будь-яких посягань на життя і свободу народного депутата, навіть, якщо він порушує закон. Бо депутат має абсолютний імунітет від усіх видів протиправних дій, що безумовно обурює громадськість і це потребує окремого коригування, аж до обмеження цього привілею та дотримання демократичного принципу рівності усіх громадян перед законом .

ЛІТЕРАТУРА:

1. Григорук Н. Г. Деякі аспекти народного депутата. Держава і право: Збірн. наук. праць. – К., 2001. Вип.12. С.124–128.
2. Конституція України. –Х.: 2016. 64 с.

3. Проект закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» №7203 від 17.10.2017 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62727
4. Проект закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів» № 1776 від 16.01 2015р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602
5. Реєнт О. О. Історичні витоки депутатської недоторканності. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2008. № 11–12. С. 102–111.
6. Шаранич С. С. Депутатський імунітет та кримінальна відповідальність: європейський досвід. Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://www.apdp.in.ua/v73/72.pdf>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Верецака Я. В.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Рябченко Т. О.

к.ю.н., ст. викладач кафедри КПТІДП ННІ права

Сумського державного університету

Дитина як повноцінний член українського суспільства має свої права, ефективність механізму забезпечення яких обумовлена насамперед тим, що через її фізичну і розумову незрілість дитина потребує спеціальної охорони, дієвого правового захисту. Сьогодення ставить перед Україною нові виклики та випробування, пов'язані з військовим конфліктом на сході України, а також із масштабними кризовими явищами у політичній, соціально-економічній і гуманітарній сферах, жертвами яких стають передусім діти. Так, за свідченням заступника глави МЗС України на відкритих дебатах РБ ООН щодо дітей та збройних конфліктів, станом на 2017 рік на окупованих територіях Донбасу загинуло 137 дітей [1]. Мають місце систематичні порушення прав та свобод дітей у сферах сімейного життя, майнових відносин, праці. Невід'ємною передумовою створення досконалого правового механізму реалізації та захисту прав дитини є належний рівень їх теоретичного забезпечення, що й обумовлює актуальність проведення наукового аналізу розглядуваної нами проблеми.

Ключовим міжнародно-правовим актом, який закріплює широке коло прав дітей, є Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року (далі – Конвенція), що набула чинності для України 27 вересня 1991 року. Основними актами чинного законодавства, що визначають і деталізують права дитини, систему заходів щодо охорони

дитинства в Україні та державну політику у цій сфері, є Конституція України, Сімейний кодекс України (далі – СК України), Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) та інші.

Як справедливо зауважує О. Шульц, вітчизняні вчені-конституціоналісти фактично не приділяють уваги розгляду проблем прав дитини, що сприяє безсистемному нормативно-правовому регулюванню правового статусу дитини в Україні та виникненню колізій у національній правовій системі [2, с. 91].

Дитиною визнано кожен людську істоту до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [3]. Під правами дитини вітчизняні науковці пропонують розуміти систему прав і свобод, що характеризують правовий статус дитини, з урахуванням особливостей її розвитку, до повноліття. Очевидно, що ключовим у визначенні правового статусу дитини є віковий критерій.

Виокремимо загальні права дитини, що гарантуються міжнародними документами та актами чинного законодавства України, зокрема: право на життя; свободу, особисту недоторканність і захист гідності; охорону здоров'я; безпечні умови для життя і здорового розвитку; ім'я та громадянство; вільне висловлювання особистої думки; отримання інформації, що відповідає віку дитини; освіту; майно; працю, зайняття підприємницькою діяльністю; об'єднання у дитячі та молодіжні громадські організації; проживання в сім'ї разом з батьками тощо.

На жаль, конституційні приписи більшою мірою спрямовані на охорону прав і свобод людини та громадянина в Україні, і тільки у статті 52 Конституції України конкретизується незначна кількість прав, які належать саме дитині: рівність незалежно від походження; право на захист від насильства та експлуатації; право на піклування з боку держави [4, с. 14].

Реалізація особистих і майнових прав дитини, передбачених СК України, забезпечується батьками (іншими законними представниками). СК України закріплено права дитини на сімейне виховання, спілкування з батьками, утримання з боку батьків, забезпечення батьками здобуття нею освіти, підготовку її до самостійного життя. Батькам заборонено здійснювати будь-які види експлуатації дитини, застосовувати фізичні чи інші види покарань, які принижують людську гідність дитини [5].

У передбачених законом випадках дитина може отримати право одружитися або вийти заміж. Так, за загальним правилом, право на шлюб виникає після досягнення повноліття. Водночас, згідно зі ст. 23 СК України дитині, яка досягла 16 років, також

може бути надано право на шлюб. Відповідне рішення приймається судом, якщо буде встановлено, що це відповідає інтересам дитини [5].

Згідно з нормами ЦК України дитина віком до 6 років має право на безоплатний проїзд за договором перевезення без права зайняття нею окремого місця, а дитина віком від 6 до 14 років – на проїзд за пільговою ціною [6, с. 255-256]. ЦК України передбачено ряд випадків, коли особа, яка не досягла повноліття, має право на отримання повної цивільної дієздатності, зокрема: якщо дитина досягла 16 років і працює за трудовим договором або бажає займатися підприємницькою діяльністю та якщо особа у віці від 14 до 18 років (неповнолітня) записана матір'ю чи батьком дитини [6, с. 19].

Відповідно до ст. 31 ЦК України дитина, яка не досягла 14 років, має право самостійно укладати дрібні побутові угоди (мова йде про угоди, які задовольняють побутові потреби особи, відповідають її розвитку та стосуються предмета, який має невисоку вартість), здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом [6, с. 17-18]. Крім права вчиняти дрібні побутові правочини неповнолітня особа має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, іншими доходами; здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом; укладати договір банківського вкладу (рахунку) [6, с. 18]. Підстави для набуття дитиною права власності передбачені Главою XXIV ЦК України.

Процес визнання дитини носієм прав, свобод, обов'язків людини і громадянина в Україні потребує подолання безсистемності законодавчого регулювання, а отже, і подальшого ґрунтовного вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дебати в ООН: від російської агресії на Донбасі загинули 137 дітей – Кислиця // URL.: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2335259-debati-v-oon-vid-agresii-rosii-na-donbasi-zaginuli-137-ditej-kislica.html>.
2. Шульц О. В. «Права дитини» як категорія сучасного конституційного права. Часопис Київського університету права. 2009. № 3. С. 91–96.
3. Конвенція ООН про права дитини 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – Ст. 205.
4. Конституція України. – С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2017. – 56 с.
5. Сімейний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
6. Цивільний кодекс України. – С. : ТОВ «ВВП Нотіс», 2017. – 372 с.

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ

Буртник Т. С.

Студенка V курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Кунцевич М. П.

к.ю.н., ст.викл. кафедри МСЄП ННІ права

Сумського державного університету

На сучасному етапі економічного розвитку України глобальною проблемою, яка безпосередньо впливає на тенденцію міграції трудових ресурсів в Україні, є демографічна ситуація (негативна динаміка народжуваності, смертності, від'ємне сальдо міграції), а також збройна агресія Росії, яка призвела до окупації частини території нашої держави та військового конфлікту на Донбасі. З моменту вступу в дію умов візової лібералізації Європейського союзу (далі – ЄС) щодо України питання правового регулювання працевлаштування українців за кордоном та захисту прав трудових мігрантів з України набули особливої актуальності.

У зв'язку із зазначеним, метою даної роботи є дослідження міжнародно-правового механізму реалізації гарантій прав трудових мігрантів з України.

Договірне право ООН, у якому отримали програмне та нормативне закріплення трудові права, стало фундаментом в процесі формування правової моделі міжнародних трудових стандартів, в тому числі: Загальна декларація прав людини, пакти 1966 р., «Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» (1966 р.), «Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок» (1979 р.), «Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей» (1990 р.).

Так, стаття 23 Загальної декларації прав людини визначає, що кожна людина має право на працю, вільний вибір роботи, справедливі і сприятливі умови праці та захист від безробіття. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю. Кожен працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує людині гідне існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення. Стаття 24 закріпила право на

відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку [1].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. відносить до числа основних трудових прав: право на працю; право на справедливі та сприятливі умови праці, включаючи справедливу заробітну плату без дискримінації; задовільні умови існування для працівників та їхніх сімей; безпечні та здорові умови праці; однакові для усіх можливості просування по роботі виключно на підставі трудового стажу та рівня кваліфікації; право на відпочинок; право на профспілкову організацію; право на страйк; особлива охорона праці та інтересів жінок-матерів, дітей та підлітків. [2].

Поряд з Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права ООН у 1966 р. прийняла другий міжнародний пакт - Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який також був ратифікований нашою державою. Серед закріплених ним прав два права стосуються трудових відносин: заборона примусової праці (ст. 8) та вільне здійснення права на асоціацію, включаючи право на створення профспілок (ст. 22) [3].

Конвенція ООН про захист прав трудящих-мігрантів та членів їх родин, схвалена у 1990 р. і не ратифікована Україною, закріплює право вільно покидати будь-яку державу; право на заборону від катувань та жорстокому, нелюдському чи такого, що принижує гідність поводженню чи покаранню; право на заборону від рабства чи підневільного стану; право на свободу думок, совісті та релігії; право на вільне вираження своїх думок; право на заборону втручання в приватне та сімейне життя, а також від незаконного посягання на особистість та житло; право на таємницю кореспонденції; право на свободу та особисту недоторканність; право на рівність с громадянами відповідної держави в судах та трибуналах та ін. [4].

Головну роль у прийнятті і застосуванні міжнародних трудових норм відіграє Міжнародна організація праці (далі – МОП), яку заснували у 1919 р. уряди різних країн для того, щоб підтримувати міжнародне співробітництво у справі забезпечення миру у всьому світі й зменшити соціальну несправедливість за рахунок поліпшення умов праці. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці від 18 червня 1998 року. В Декларації підкреслюється, що всі країни-члени мають зобов'язання, що впливають вже з самого факту їхнього членства в Організації, дотримуватися, сприяти застосуванню та добросовісно втілювати у життя принципи, що стосуються основних трудових прав незалежно від того, чи були ратифіковані відповідні конвенції, а саме: 1) свободу об'єднання та реальне визнання права на ведення колективних переговорів; 2) скасування усіх форм примусової чи обов'язкової праці; 3) реальну заборону дитячої праці; 4) та недопущення дискримінації в галузі праці та занять [5].

Дуже важливою у сфері міграції є Конвенція про працівників-мігрантів (переглянута 1949 р.), яка, на жаль, не ратифікована Україною. Відповідно до ст. 2 Конвенції держава, для якого ця Конвенція є чинною, зобов'язується заснувати компетентну та безплатну службу допомоги працівникам-мігрантам, яка б, зокрема, надавала їм точну інформацію, або пересвідчитись, що в його країні така служба вже існує. Відповідно до ст. 6 Конвенції: кожна держава зобов'язується надавати, без дискримінації за ознакою національності, раси, релігії або статі, іммігрантам, що законно прибувають на його територію, умови не менш сприятливі ніж ті, якими користуються його власні громадяни, щодо таких питань: 1) наскільки такі питання регламентуються законодавством і підлягають контролю з боку адміністративних органів: заробітна плата, в тому числі допомога багатодітним сім'ям у разі, коли ця допомога є частиною заробітної плати; робочий час; понаднормова праця; оплачувані відпустки; обмеження надомної праці; вік прийняття на роботу; учнівство та професійне навчання; жіноча праця та праця підлітків; членство в профспілках та користування перевагами, що надаються колективними договорами; проживання; 2) соціальне забезпечення (під яким розуміють постанови закону щодо нещасних випадків на виробництві, охорони материнства, хвороби, інвалідності, старості, смерті, безробіття та сімейних обов'язків, а також усіх інших випадків, які, згідно з законодавством країни, входять до системи соціального забезпечення) з урахуванням таких обмежень, як: існування відповідної угоди для збереження вже набутих прав або прав у процесі набуття; законодавство країни імміграції може вимагати укладання спеціальних угод щодо допомоги або часткової допомоги, яка повністю виплачується з громадських фондів, а також допомоги, яка виплачується особам, котрі не задовольняють умов, потрібних для отримання нормальної пенсії; 3) податки, збори або внески, що сплачуються за працівника; 4) судочинство [6].

Важливе значення в системі гарантій прав трудових мігрантів займає Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення. Відповідно, до ст.3 Конвенції кожний член Організації вживає всіх необхідних і відповідних заходів у межах своєї юрисдикції і в співпраці з іншими державами-членами для ліквідації таємного міграційного руху і незаконного найму мігрантів, а також проти організаторів незаконного чи таємного переміщення мігрантів, які шукають роботу, коли цей рух починається з його території, чи проходить через цю територію, чи прибуває на неї, а також проти тих, хто наймає працівників, які іммігрували за незаконних умов [7].

Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплаванні – так звана «Зведена Конвенція», стала першим прикладом цілого набору

важливих міжнародних трудових норм широкої дії, прийнятим без заперечень всіма трьома сторонами (представники моряків, судновласників і урядів) не ратифікована Україною. Конвенція визначає такі трудові права моряків: право на безпечне і надійне робоче місце, яке відповідає нормам безпеки; право на справедливі умови зайнятості; право на гідні умови праці та життя на борту судна; право на охорону здоров'я, медичне обслуговування, соціально-побутове обслуговування і на інші форми соціального захисту [8].

Основним актом в європейській системі права, який стосується працевлаштування за кордоном, є Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод прийнята Радою Європи у 1950 р. Європейська конвенція захищає громадянські та політичні права і встановлює лише два стандарти праці: стаття 4 «Заборона рабства та примусової праці» забороняє примусову чи обов'язкову працю, а стаття 11 «Свобода зібрань та об'єднання» передбачає право кожного на свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів [9].

Основна частина гарантій трудових прав людини міститься в Європейській соціальній хартії, яку називають «кодексом основних соціальних і трудових прав працівників» переглянута від 3 травня 1996 р. Радою Європи. До прав у сфері праці, закріплених Хартією належать: право на вільний вибір праці (ст. 1); на справедливі (ст. 2), безпечні та здорові умови праці (ст. 3); на справедливу винагороду, яка б забезпечувала достатній життєвий рівень для працівників та їхніх сімей (ст. 4); право всіх працівників та роботодавців на свободу об'єднання у національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних та соціальних інтересів (ст. 5); право всіх працівників та роботодавців на укладення колективних договорів (ст. 6); право працюючих жінок у випадку материнства на особливий захист (ст. 8); на належні умови професійної орієнтації, які допомагають їм обрати професію згідно зі своїми здібностями та інтересами (ст. 9); право громадян будь-якої країни займатися будь-якою прибутковою діяльністю на території будь-якої іншої країни на засадах рівності з громадянами останньої, з урахуванням обмежень, які запроваджуються на підставі безперечних економічних або соціальних причин (ст. 18); право працівників на рівні можливості та рівне ставлення до них при вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі (ст. 20); на інформацію та консультацію на підприємстві (ст. 21); право працівників брати участь у визначенні та поліпшенні умов праці та виробничого середовища на підприємстві (ст. 22); на захист у випадках звільнення (ст. 24); на захист у випадку банкрутства роботодавця (ст. 25); на гідне ставлення до працівника на роботі (ст. 26); право осіб із сімейними обов'язками, які працюють або бажають працювати, на рівні можливості та

рівне ставлення до них (ст. 27); право представників від працівників на захист від дій, що завдають їм шкоди, та на створення належних умов для виконання ними своїх обов'язків (ст. 28); права працівників на інформацію та консультації під час колективного звільнення (ст. 29) [10].

Для вдосконалення законодавства у сфері гарантій трудових мігрантів вважаємо за необхідне ратифікувати Конвенцію про працівників-мігрантів (переглянута 1949 р.), так як вона закріплює додаткові гарантії і сфері працевлаштування та умов праці за кордоном, а також Конвенцію Міжнародної організації праці про працю в морському судноплаванні 2006 р., яка досконало на міжнародному рівні регулює усі питання, що стосуються діяльності моряків. Для України доцільно орієнтуватися на світовий досвід у цій сфері, ратифікувавши відповідні міжнародно-правові акти. Захисту прав громадян, що працюють за кордоном, також сприятиме підвищення правової культури населення. Знання своїх прав, шляхів їхнього захисту, надасть громадянам можливості впевненіше почуватися на території чужої країни та звертатися за захистом своїх прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. Конвенція ООН про захист прав трудящих-мігрантів та членів їх родин. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_203.
5. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_260.
6. Конвенція про працівників-мігрантів (переглянута 1949 р.). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_159/print.
7. Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_163.
8. Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплаванні. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_519.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
10. Європейська соціальна хартія (переглянута) URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Божко Є. І.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Славко А. С.
асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Потенціал кожної країни повинен бути спрямований на створення таких правових засад, за яких кожний соціальний прошарок населення, кожен громадянин має належні умови забезпечення захисту своїх трудових прав та законних інтересів. В основному це правило реалізується через розвиток у зазначеній сфері здійснення нагляду та контролю за додержанням трудового законодавства. Загалом, питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина посідає значне місце в діяльності всіх державних органів, оскільки це важливий конституційний обов'язок кожної держави. Ефективна реалізація громадянами трудових прав, так само, як і результативна діяльність органів контролю та нагляду у цій сфері залежить від стану нормативно-правової бази [1].

Зважаючи на те, в якому стані перебуває регулювання трудових правовідносин в Україні на даний час, закономірним є те, що державні органи постійно провадять зміни в законодавстві про працю. Для того, щоб нові нормативні акти сприяли вирішенню наявних проблем в трудовому праві, необхідно провести клопітку роботу з аналізу різних факторів, які можуть впливати на кінцевий, позитивний результат. Одним із таких факторів є міжнародна співпраця, узагальнення та поширення досвіду іноземних держав. Органом, який здійснює міжнародне співробітництво, є Державна служба України з питань праці.

Необхідно зазначити, що Україна вже співпрацює з міжнародними організаціями та певною мірою використовує досвід іноземних держав при розробці власних нормативних актів. Прикладом цього може слугувати Програма гідної праці МОП для України на 2016 – 2019 рр. [2], в якій реалізується Проект Міжнародної організації праці «Зміцнення системи інспекції праці і механізмів соціального діалогу». Метою Проекту є підтримка Уряду України у підвищенні ефективності системи інспекції праці та забезпечення дотримання трудового законодавства. Ключовими завданнями Проекту є зміцнення інституціональної спроможності ключового органу виконавчої влади, посилення ролі соціальних партнерів – задля забезпечення застосування конвенцій МОП про інспекцію праці у промисловості й торгівлі (№ 81) 1947 р. та про інспекцію праці в сільському господарстві (№ 129) 1969 р., що були ратифіковані Україною у 2004 р [3].

У зв'язку з тим, що в Україні зараз реформуються повноваження органів, які здійснюють контроль за виконанням норм трудового законодавства, вважаємо за необхідне дослідити правове становище таких органів в інших європейських країнах.

Проблема контролю та нагляду за додержанням норм трудового законодавства була актуальною і для європейських країн, і задля їх вирішення також проводилися реформи відповідних органів. Основною метою цих реформ було створення таких інституцій, які можуть виконати приписи базових положень, що характеризуються високим рівнем демократії, верховенством права, можливістю захистити свої права та законні інтереси. Ефективними засобами впровадження визначених приписів є: становлення справедливої системи судочинства, розвиток інспекції праці, підвищення впливу неурядових організацій (профспілок) та використання можливостей омбудсмана.

Впровадження цих приписів в Україні є вкрай важливим, бо вони є обов'язковою умовою вступу до Європейського союзу, ця умова закріплена у «Копенгагенських критеріях», прийнятих Європейською Радою у 1993 році в межах рішення про розповсюдження законодавства ЄС на національні законодавчі системи [4, с. 114].

При вирішенні питання впровадження іноземного досвіду діяльності контрольно-наглядових органів, багато вчених наголошують на тому, що найбільш прийнятним для України є законодавство Польщі.

Так, Г. О. Біла при дослідженні правового статусу різних інспекцій праці іноземних держав також доходить висновку, що досвід Польщі буде найбільш ефективним. Характерними рисами інспекції праці цієї країни є те, що вона є дуже близькою до населення, бо використовує всі можливі форми спілкування, до них можна віднести:

- Інтернет (у 2004 році відзначено понад один мільйон відвідувань інтернет-сайту Головного Інспекторату Праці).
- У всіх організаційних одиницях інспекції праці запроваджена система безкоштовних юридичних консультацій (у тому числі в електронній формі й по телефону).
- У своїй роботі державна інспекція праці Республіки Польща тісно співпрацює з органами громадського контролю за додержанням законодавства про працю [5].

Також в Польщі діють служби (комісії) безпеки і гігієни праці. До складу цих органів входять представники роботодавця та найманих працівників, обов'язковою умовою створення таких органів є те, що на підприємстві повинно працювати більше ніж 100 осіб. Якщо на підприємстві працює менше ніж 100 осіб, то контроль за додержанням трудового законодавства здійснюють профспілки або громадські інспектори, котрі повинні бути обрані найманими працівниками.

Німеччина характеризується тим, що державні органи все менше впливають на трудові відносини, саме це є особливістю контрольно-наглядової системи цієї країни, та відрізняє її від інших західноєвропейських країн. Також для Німеччини характерна діяльність системи спеціалізованих судів, які розглядають виключно трудові спори, та мають широку юрисдикцію в цій сфері. Для того, щоб здійснювався якісний контроль за додержанням законодавства про працю, на підприємствах діють виробничі ради та професійні спілки.

Завданням профспілок є проведення тарифних переговорів і здійснення політики щодо підвищення стандартів життя. У процесі переговорів укладаються рамкові тарифні договори щодо заробітної плати, посадових окладів і винагород за працю, Угоди щодо захисту працівників при раціоналізації виробництва, Угоди щодо розв'язання конфліктів мирними засобами тощо. Завданням виробничих рад є захист інтересів трудових колективів на переговорах із роботодавцями [6].

Вважаємо за необхідне також навести приклад здійснення громадського контролю у Франції. Законодавством цієї країни передбачено, що на підприємствах з кількістю працюючих більше ніж 250 осіб, повинні діяти соціальні служби з проблем праці. Персонал служби призначається за згодою між адміністрацією і комітетом підприємства, а при відсутності домовленості – інспектором праці. Мета служби – надання допомоги працівникам у вирішенні психологічних проблем, особливо жінкам, молоді, інвалідам, літнім особам [7, с. 220]. Ці служби повинні координувати і спрямовувати дії адміністрації і комітету підприємства на вирішення соціальних питань; сприяти створенню на підприємстві сприятливого психологічного клімату, задоволеності всіх працівників працею, запобіганню стресів, виробничого дискомфорту [8].

Підсумовуючи вище наведений матеріал можемо зробити висновок, що економічно розвинені західноєвропейські держави мінімізують вплив держави у сфері контрольно-наглядової діяльності. Це здійснюється шляхом розвитку інституту громадського контролю за додержанням трудового права. Запозичення такого досвіду для України є невід'ємною складовою на шляху до євроінтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лагутіна В. І. Роль нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю в зміцненні законності у сфері трудових відносин. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. №1. Том 2. 2017 р. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2_2017/24.pdf

2. Програми гідної праці МОП для України на 2016-2019 роки. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_470684.pdf.
3. Проект Міжнародної організації праці «Зміцнення системи інспекції праці і механізмів соціального діалогу». URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_522946.pdf.
4. Лаврінчук І. П. Забезпечення трудових прав за Європейськими стандартами. Юридична наука. 2011. № 1. С. 113–118.
5. Біла Г. О. Діяльність інспекцій праці за кордоном: досвід для України. Держава і ринок. 2011. № 12. С. 134–138.
6. Дудка О. Особливості трудового права Німеччини. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3909>.
7. Конвенція про інспекцію праці у промисловості й торгівлі № 81 Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці 1919-1964. – Т. 1 Міжнародне бюро праці. – Женева. – 678 с.
8. О. В. Андрійчук, Зарубіжний досвід правового регулювання нагляду та контролю за додержанням трудового законодавства / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 9-2 том 2 URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=45>

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ, ЩО МАЮТЬ НЕВИЗНАЧЕНУ СТАТЬ

Запорожець О. Є.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Славко А. С.
асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Еволюція зробила людину найрозумнішою істотою на Землі. Завдяки цьому людина змогла досягти неабияких результатів у розвитку науки та техніки, які суттєво полегшують життя та підвищують його рівень. Але природа не зробила людину ідеальною істотою. Свідченням цього є той факт, що доволі часто по всьому світу фіксуються випадки народження дітей із різними мутаціями. Одним із видів таких мутацій є народження дитини, яка має як чоловічі, так і жіночі статеві ознаки.

Ця проблема була актуальною в усі часи. Але якщо раніше таких людей всіляко зневажали та переслідували, то із розвитком суспільства ситуація суттєво змінилася. У

наш час гостро постає проблема не тільки закріплення соціального статусу та психологічної адаптації таких осіб у суспільстві, а й проблема їх визнання із правової точки зору, а також проблема забезпечення можливості таким особам повноцінно реалізовувати свої права. Оскільки до кінця не зрозуміло, як правильно ідентифікувати таких осіб, стосовно них можуть спостерігатися прояви дискримінації у будь-яких аспектах життя. Тому, з огляду на вищезазначене, вважаємо що проблема забезпечення прав осіб, що мають невизначену стать, є доволі актуальною в наш час.

Із медичної точки зору, гермафродитизм – це уроджена патологія, яка в більшості випадків генетично зумовлена і проявляється наявністю в індивідуумів статевих залоз чоловічої або жіночої статі, а також особливостями будови зовнішніх статевих органів, які мають ознаки протилежної статі [1]. Крім того, у доволі рідкісних випадках, у особи може проявлятися інтерсексуальність. На відміну від гермафродитизму, визначення статі у інтерсексів взагалі неможливе, оскільки хромосомний набір таких осіб містить ознаки як чоловічого, так і жіночого організму. Тобто такі особи взагалі не мають справжньої статі.

Із огляду на вищезазначене, виникає ціла низка питань стосовно того, як правильно ідентифікувати таких осіб, ким їх визнавати, яку стать вказувати в офіційних документах. Як свідчить практика, такі питання зазвичай вирішуються батьками при народженні дитини. Із їхніх слів в офіційних документах записується не лише прізвище, ім'я та по батькові, а також і стать дитини. У подальшому така особа може самостійно визначати до якої статі вона належить і має право на проведення спеціальних хірургічних втручань щодо зміни своєї статі. Але, як вже зауважувалось вище, світова практика показує, що у більшості випадків саме батьки визначають якої статі повинна бути їх дитина, і як наслідок, стають ініціаторами проведення відповідних операцій відразу після її народження.

Із однієї сторони це безсумнівно має позитивне значення, оскільки діти отримують можливість повноцінно розвиватися і уникати осуду інших, особливо однолітків. Але із іншого боку, рішення батьків щодо того, якої статі має лишитися їх дитина може бути помилковим. Тобто, коли новонароджена дитина має, наприклад, чоловічий набір хромосом, але з нього все одно зробили представницю жіночої статі. У такому випадку можна говорити про суттєве порушення основоположних прав таких осіб, і практичну неможливість їх захисту.

Варто зауважити, що однією з основних проблем осіб із невизначеною статтю є неможливість віднести їх до певного «загальноприйнятого» гендеру з огляду на суперечливість притаманних їм статевих ознак. Різні держави по-різному підходять до цього питання – деякі намагаються встановити правила щодо примусового присвоєння

особі певної статі, деякі визнають необхідність запровадження «особливої» чи «третьої» статі, деякі взагалі ігнорують осіб із невизначеною статтю.

Перші кроки для вирішення цих проблем було зроблено у деяких країнах світу. Так, у Німеччині Федеральний конституційний суд постановив розробити поправки у законодавство, згідно з якими у відповідних документах, в яких необхідно вказувати стать особи, з'явиться так звана «третья стать». До цього законодавство Німеччини дозволяло залишати графу «стать» незаповненою. Проте дане позначення буде робитися лише в тому випадку, коли сама зацікавлена особа вирішить так зробити. Тобто ніякого нав'язування чи примушування робити такий запис не повинно бути, оскільки це також буде вважатися проявом порушення прав таких осіб.

Офіційної назви такої статі ще не визначено, але, як відомо, вона може дістати назву «Інший» або «Різний». Таке рішення Федеральний конституційний суд Німеччини постановив за позовом чоловіка, який позначав себе інтерсексом, але за документами був жінкою. Ця особа хотіла змінити вказану в свідоцтві про народження стать на «третью», але, за чинним законодавством, не могла це зробити. У тексті постанови суду йшлося про наступне: «визначення статі має першорядне значення для самоідентифікації. Як правило, воно відіграє ключову роль як у самовизначенні людини, так і в сприйнятті його іншими людьми. Гендерна ідентичність тих осіб, які не є ні чоловіками, ні жінками, захищена» [2].

Крім того, існування «третьої статі» визнане на законодавчому рівні ще у двох країнах світу – Австралії та Індії. У даних країнах вона визнається як стать «X».

Наприклад, доволі показовою є справа *Re Kevin* [2001] FamCA 1074, в якій австралійський суддя наголосив на необхідності всебічного підходу при визначенні гендеру особи. За словами судді Чісхолма (Chisholm), «... оскільки слова «чоловік» та «жінка» мають свій звичайний сучасний зміст, не існує формульного рішення щодо визначення статі особи... Тобто законодавчо не можна сказати, що питання в конкретній справі буде визначатися шляхом застосування єдиного критерію або обмеженого переліку критеріїв. Таким чином, неправильно говорити про те, що стать людини залежить від будь-якого окремого фактора, такого як хромосоми або будова геніталій; або деякого обмеженого діапазону факторів, таких як стан гонад, хромосом чи геніталій людини (як при народженні, так і в інший час). Аналогічним чином, було б неправильно в законі сказати, що питання може бути вирішено з посиланням виключно на психологічний стан людини, або шляхом визначення «психічної статі» людини.

Щоб визначити стать людини, необхідно розглянути всі відповідні питання. Я не прагну оголосити повний список або вважати, що будь-які фактори обов'язково мають більше значення, ніж інші. Проте відповідні питання включають, на мій погляд, біологічні

та фізичні характеристики людини при народженні (включаючи гонади, статеві органи та хромосоми); життєвий досвід людини, в тому числі стать, в якій вона була вихована, і ставлення людини до нього; самовідчуття людини як чоловіка або жінки; рівень, яким людина функціонує в суспільстві як чоловік чи жінка; будь-яке гормональне, хірургічне чи інше медичне лікування, яке переносить особа, та наслідки такого лікування; і біологічні, психологічні та фізичні характеристики людини» [3].

Практика Європейського суду з прав людини у цій сфері є доволі неоднорідною, адже Суд у питаннях, щодо яких не досягнуто загальноєвропейського консенсусу, дотримується доктрини розсуду держави. Тим не менш, можна вказати на низку висновків, зроблених ЄСПЛ у подібних справах. Наприклад, у справі «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» (*Christine Goodwin v. The United Kingdom*) Суд вказав, що незважаючи на те, що транссексуал не може набути всіх біологічних характеристик певної статі, основним незмінним біологічним аспектом гендерної ідентичності є хромосомний елемент. Проте відомо, що хромосомні аномалії можуть виникати природно, і в цих випадках деякі особи повинні бути віднесені до однієї статі або іншої, що вважається найбільш підходящим. Тим не менш, Суд не вважає очевидним, що хромосомний елемент серед усіх інших має неминуче приймати вирішальне значення для цілей юридичного визначення гендерної ідентичності [4]. Таких же висновків дійшов Суд у справах «І проти Сполученого Королівства» (*I. v. The United Kingdom*) [5] та «Ван Кюк проти Німеччини» (*Van Kück v. Germany*) [6]. У справі «А.П., Гаркон та Нікот проти Франції» (*A.P., Garçon and Nicot v. France*) Суд встановив, що стаття 8 Конвенції зобов'язує держав-членів юридично визнати трансформацію статей трансгендерних осіб; держави мають дискреційний дозвіл лише у визначенні характеристик, які повинні відповідати особи, які шукають правового визнання їх набутої гендерної ідентичності [7].

Таким чином, можна дійти висновку, що на світовому рівні спостерігається розвиток законодавства стосовно покращення правового становища осіб, які в силу природних особливостей не можуть визнаватися і належати до конкретної статі. Підтвердження цьому містяться у справі «Хемалайнен проти Фінляндії» (*Hämäläinen v. Finland*), де Суд вказав, що в європейському регіоні та в світі загалом чітко простежується тенденція: правове визнання прав транссексуалів та осіб з невизначеною статтю неухильно посилюється у всьому світі [8]. Даний факт свідчить про те, що рівень розвитку і цивілізованості суспільства постійно зростає і поступово усуваються можливості прояву будь-якого виду дискримінації стосовно різних категорій осіб, зокрема тих, які в наслідок певних мутацій мають деякі особливості будови організму.

Доцільність впровадження в законодавство інших країн поняття «третьої статі»

обґрунтовувати складно в силу порівняно незначної кількості таких осіб та відсутності конкретного досвіду щодо даного питання, але, безсумнівно, будь-які зміни законодавства, що спрямовуються на захист та охорону прав та інтересів різних категорій осіб, мають позитивне значення. Крім того, ми вважаємо, що в даних умовах було б доцільно створити на міжнародному рівні певний механізм захисту прав осіб, що не мають визначеної статі, а також певні гарантії забезпечення і реалізації таких прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концевич І. О. Судова медицина: підручник для студентів мед. вузів. / І. О. Концевич, Б. В. Михайличенко та ін.; за ред. І. О. Концевич, Б. В. Михайличенка. – К.: МП «Леся», 1997. – 656 с.
2. Дорошенко А. У Німеччині з'явиться третя стаття. URL: <https://znaj.ua/world/unimechchyni-zyavytsya-tretya-stat>
3. Рішення у справі «Re Kevin» (validity of marriage of transsexual) [2001] FamCA 1074 2001 judgments від 12.10.2001 URL: http://www.wallbanks.com/PDF/Re%20Kevin_ChisholmDecision.pdf
4. Рішення у справі «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» (Christine Goodwin v. The United Kingdom) від 11.07.2002. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-60596%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-60596%22]})
5. Рішення у справі «І проти Сполученого Королівства» (I. v. The United Kingdom) від 11.07.2002. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-60595%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-60595%22]})
6. Рішення у справі «Ван Кюк проти Німеччини» (Van Kück v. Germany) від 12.09.2003. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-61142%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-61142%22]})
7. Рішення у справі «А.П. Гаркон та Нікот проти Франції» (A.P., Garçon and Nicot v. France) від 06.04.2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-172913%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-172913%22]})
8. Рішення у справі «Хемалайнен проти Фінляндії» (Hämäläinen v. Finland) від 16.07. 2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-145768%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-145768%22]})

ПРИНЦИПИ СПРАВЕДЛИВОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РИМСЬКИМ СТАТУТОМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Башикірова В. А.

*Студентка V курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Славко А. С.
Асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Створення постійно діючого органу міжнародної кримінальної юстиції – Міжнародного кримінального суду та ухвалення статуту МКС (Римського статуту) стало кроком до подальшого закріплення загальних принципів міжнародного кримінального права, зокрема принципів справедливої та індивідуальної кримінальної відповідальності, які становлять важливу частину функціонування Міжнародного кримінального суду, визначають його юрисдикцію та є постулатами, якими керується суд при прийнятті рішень.

Варто наголосити, що принципи права становлять основу для будь-якої галузі права. Їх роль є надзвичайно важливою для правильного нормотворення та правозастосування. Ігнорування принципів права може призвести до правового нігілізму, прийняття так званих «мертвонароджених норм», а також порушення прав та свобод людини та громадянина. Оскільки міжнародне кримінальне право входить є складовою частиною системи міжнародного права, то для нього характерні всі основні принципи міжнародного права в цілому. У свою чергу, так як загальні принципи міжнародного права діють через галузеві, специфічні галузеві принципи є своєрідним «заломленням» загальних принципів, характерних для міжнародного права [1, 79].

Розвиток міжнародного кримінального права як самостійної галузі призвів до закономірного результату – своєрідної систематизації специфічних (галузевих) принципів міжнародного кримінального права, що знайшла своє закріплення в ч. 3 Римського Статуту («Загальні принципи кримінального права»). При цьому Статут не містить будь-яких новел, раніше невідомих правозастосовчій практиці і національним правовим системам, а лише «кодифікує» їх [2, с. 29].

Вбачається, що деякі принципи доцільно охарактеризувати більш детально. Зокрема, звернемо увагу на два найбільш важливих принципи міжнародного кримінального права: принцип справедливої кримінальної відповідальності та принцип індивідуальної кримінальної відповідальності.

Принцип справедливої кримінальної відповідальності. Фундаментальним принципом міжнародного кримінального права, що відображає справедливість, є той факт, що ніхто не може бути двічі притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин («non bis in idem»). Найбільш повно та зрозуміло викладається цей принцип у ст. 9 Проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства. Саме тут його поділяють на дві складові. Першою складовою є припис, що особа не може бути притягнута до відповідальності і покарана за злочин, якщо вона була засуджена або виправдана будь-яким міжнародним судом. Другою складовою даного принципу є твердження, що особа не може бути притягнута до відповідальності і покарана за вчинення злочину, якщо вона була вже засуджена або виправдана. Якщо національний суд виніс обвинувальний вирок, то потрібна умова приведення його у виконання.

У Статуті Міжнародного кримінального суду принцип *ne bis in idem* нормативно закріплений у статті 20, яка містить заборону подвійного інкримінування, а саме: за винятком випадків, передбачених у цьому Статуті, жодна особа не може бути судима Судом за діяння, яке утворює основу складу злочину, щодо якого ця особа була визнана винною чи була виправдана Судом [3].

Пункт 3 ст. 20 Статуту МКС передбачає застосування принципу *ne bis in idem* Міжнародним кримінальним судом у випадку, якщо особа була засуджена чи виправдана «іншим судом» (до таких «інших судів», окрім національних судів, слід віднести і міжнародні кримінальні суди та трибунали). Так, відповідно до ст. 20(3) Статуту МКС, якщо особа була засуджена або виправдана іншим судом за діяння, яке заборонене також і за змістом ст. 6 (геноцид), ст. 7 (злочини проти людства) та ст. 8 (воєнні злочини) Римського статуту, то справа проти такої особи не може розглядатися МКС за те саме діяння.

Винятком для цієї норми передбачені випадки, коли розгляд в іншому суді:

- а) призначався для того, щоб відгородити відповідну особу від кримінальної відповідальності за злочини, які підпадають під юрисдикцію МКС;
- б) за іншими ознаками не був проведений незалежно і неупереджено, у відповідності до норм належної правової процедури, визнаних міжнародним правом, і проводився таким чином, що, за існуючих обставин, не відповідав меті піддати відповідну особу правосуддю.

Принцип індивідуальної кримінальної відповідальності. Одним із основних питань, які ставить перед собою юридична наука на сучасному етапі розвитку міжнародного кримінального права, є питання про коло суб'єктів відповідальності за порушення норм міжнародного права.

Незважаючи на те що в деяких національних правопорядках передбачена кримінальна відповідальність корпорацій та інших колективних суб'єктів, Римський статут у ст. 25 «Індивідуальна кримінальна відповідальність» поширив юрисдикцію Міжнародного кримінального суду лише на фізичних осіб. Це відрізняє міжнародну кримінальну відповідальність від інших видів міжнародної відповідальності.

Аналізуючи положення Римського статуту можна дійти висновку, що принцип індивідуальної відповідальності означає, що особа несе відповідальність за нормами міжнародного кримінального права в разі, якщо вона є виконавцем або іншим співучасником злочину, а також якщо вона наказує, спонукає вчинити злочин, є пособником, підбурювачем або іншим чином сприяє вчиненню злочину. Принцип індивідуальної відповідальності фізичних осіб дозволяє також більш послідовно диференціювати та індивідуалізувати дії особи, залежно від її фактичної участі у вчиненні діяння, а також від ступеня завершеності останнього.

Ст. 27 Римського Статуту містить положення, про те, що юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється на всіх осіб без винятку, незалежно від обійманої посади («Посада глави держави, члена уряду чи парламенту, обраного представника чи співробітника уряду в жодному разі не звільняє осіб від кримінальної відповідальності згідно з положеннями Статуту Міжнародного кримінального суду і не є основою для пом'якшення вироку») [3].

Міжнародні злочини, як правило, – хоч і не завжди – припускають участь держави. Тому відповідальність держави не виникає автоматично з факту вчинення злочину за міжнародним правом його громадянином або агентом. Стаття 25 Статуту МКС не викликає сумнівів з цього приводу: «Ні одне положення в цьому Статуті, що стосується індивідуальної кримінальної відповідальності, не впливає на відповідальність держав за міжнародним правом». Відповідальність держави відповідно до норм міжнародного права щодо відповідальності також не веде автоматично до індивідуальної кримінальної відповідальності відповідних агентів або громадян цієї держави.

Національне законодавство держав завжди встановлює вікову межу, з якого можливе визнання особи суб'єктом злочину і, відповідно, покладання на неї обов'язки нести відповідальність за вчинений злочин. Що ж стосується міжнародного кримінального права, то все залежить від джерела – вказівка на мінімальний юридично значущий вік особи, як правило, відсутня.

Міжнародне кримінальне право знає винятковий випадок, коли безпосередньо в тексті його джерела є вказівка на вікову межу суб'єкта. Таке положення міститься в ст. 26

Римського Статуту – «Суд не має юрисдикцію щодо будь-якої особи, яка не досягла 18-ти річного віку на передбачуваний момент скоєння злочину».

Зазначений підхід обумовлений насамперед специфікою злочинів з міжнародного кримінального права, ментальний елемент яких, як правило, вимагає наявності спеціального (наприклад, геноцидального) умислу, а отже, відповідного настрою розуму і волі діяча, що властиво соціально зрілій особистості. Сам же характер таких злочинів у переважній більшості випадків передбачає не просто об'єднання зусиль кількох осіб, але й наявність відповідного ступеня організації та керівництва ними, що з урахуванням практики їх вчинення передбачає досягнення віку, орієнтованого на 18 і більше років. Факт же залучення дітей-солдат не перешкоджає притягненню винуватих до відповідальності внаслідок використання «невинного агента» [2, с. 56].

Отже, з огляду на проведений аналіз принципів справедливої та індивідуальної кримінальної відповідальності можна зробити **висновок**, що утворивши постійний судовий орган, міжнародна спільнота зробила новий крок в розвитку міжнародного кримінального права та юстиції. А Римський статут МКС став першим міжнародним актом, у якому сформульовано та роз'яснено загальні принципи міжнародного кримінального права.

Принципи міжнародного кримінального права, закріплені Римським Статутом складають цілісну та взаємопов'язану систему, у якій значне місце посідає принцип справедливої кримінальної відповідальності – «non bis in idem». Недопустимість подвійного інкримінування слугує запобіжником можливого правового нігілізму, створює необхідні умови для гуманізації та прогресивного розвитку міжнародного кримінального права на сучасному етапі. В силу дії принципу індивідуальної кримінальної відповідальності, юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється лише на фізичних осіб (ч. 1 ст. 25 Римського Статуту). При цьому, МКС враховує всі обставини, які характеризують злочинця, і визначає міру його особистої участі у вчиненні правопорушення для того, щоб у випадках вчинення злочинів у співучасті і навіть великими колективами осіб (наприклад, військовим підрозділом, терористичним угрупованням тощо), кожен індивід був покараний пропорційно до свого «внеску» у неправомірне діяння. Слід зауважити, що не зважаючи на те, що розглянуті принципи вже закріплено у вітчизняному кримінальному та конституційному законодавстві, ратифікація Римського статуту відкриває подальші перспективи наукових досліджень у цій царині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Международное уголовное право: учебник для бакалавриата и магистратуры / А. В. Наумов, А. Г. Кибальник, В. Н. Орлов, П. В. Волосюк; под ред. А. В. Наумова, А. Г. Кибальника. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2014. – 510 с.
2. Международное уголовное право: учебник для бакалавриата и магистратуры / А. В. Бриллиантов [и др.]; под общ. ред. А. В. Бриллиантова; отв. ред. А. А. Арямов, Г. А. Русанов. – М.: Издательство Юрайт, 2017. – 358 с.
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588/para0249#o249.

ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ ВИТОКИ РУХУ ЗА РІВНОПРАВНІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

Купка Ю. М.

Магістрант I року навчання ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Самойленко Є. А.

к.ю.н., старший викладач кафедри МСЄП ННІ права

Сумського державного університету

Питання рівноправності чоловіків та жінок нині належить до найбільш контроверсійних. Воно знаходиться в епіцентрі диспуту широкої аудиторії вчених, оскільки гарантування та дотримання прав і свобод людини незалежно від віку, статі, раси, соціального стану, політичних поглядів чи інших критеріїв є іманентною рисою демократичної, соціальної і правової держави. Однак, аспект гендерної рівності був і залишається невід’ємним і чи не найчутливішим елементом більш загальної проблеми – недискримінації особи.

У юридичній науці приділяється значна увага цьому питанню. Дослідженням історії жіноцтва займалися Платон [9], Арістотель [1], Ш. Монтеск’є [7], Джон С. Міль [6] та інші. Головними напрямками вивчення історії жіночого руху стала історія участі жінок у соціально-економічній, юридичній сферах, а також поступова інтеграція історії жіноцтва в загально-історичний контекст.

Для періоду античності традиційним був погляд на жінку як на нижчу порівняно з чоловіками істоту. Так, одним із перших, хто доводив необхідність рівноправності статей у суспільстві, був давньогрецький філософ Платон. У праці «Держава» він розвинув ідею про рівноправність чоловіків і жінок: «однакові природні властивості зустрічаються у

живих істот тієї й іншої статі, і за своєю природою як жінки, так і чоловіки можуть брати участь в усіх справах» [9, с. 251].

В свою чергу, Арістотель чоловіка розглядав як активну форму, а жінку як пасивну матерію, тіло. На думку Арістотеля жінка – істота більш низького порядку, ніж чоловік, тому відносини в сім'ї повинні будуватися на пануванні чоловіка над жінкою, однак він підкреслював, що жінка не є рабою чоловіка. Саме тому оскільки жінки, в принципі, є здатними до прийняття суспільно-політичних рішень, вони займають становище вище від рабів [1, с. 377, 398, 400]. З часом вплив на рівноправність чоловіків і жінок мало християнське вчення, яке оголосило рівність жінок і чоловіків, але не перед державою, а перед Ісусом Христом.

Проте, поштовх до серйозних змін поклікала епоха Відродження. Ренесансний гуманізм ставився однаково до чоловіків і жінок, завдяки чому й став об'єктивною передумовою для виникнення ідеї жіночої рівноправності. В подальшому просвітники, які створили культ розуму і вважали, що всі люди вільні від народження і тому мають бути рівними перед законом, об'єктивно багато зробили для подолання суспільного марновірства про завідомо нижче становище жінки у порівнянні з чоловіком. На переконання Ж. Л. Кондорсе, одним із найважливіших для загального щастя результатів прогресу людського розуму слід вважати повне руйнування забобонів, що створили нерівність прав між статями» [3, с. 246].

Варто звернути увагу на Ш. Монтеск'є, який у своїй відомій праці «Про дух законів» наголосив на природній властивості жінки управляти суспільством. Більше того, він вважав, що жінки з однаковим успіхом управляють у країнах з поміркованим способом правління і в деспотичних державах [7, с. 253–254].

Шлях жінок до визнання жіночих прав був довгим і розпочався з суфражизму – руху за надання жінкам однакових з чоловіками виборчих прав [2, с. 1219]. Головна його мета – боротьба за прийняття поправки до конституцій про права для жінок брати участь у політичних виборах у владні структури.

Так, наприклад, правова захищеність вільного білого населення США різнилася за гендерною ознакою. Переселенці реанімували ідею патріархальної сім'ї в Америці, тоді як у католицькій Європі серед вищих верств суспільства настала криза інституту шлюбу [10, с. 490]. Протестантська мораль зміцнила становище жінки як дружини й матері, але проголосила біологічно детерміновану вищість чоловіка над жінкою [4, с. 40]. Суспільний статус жінки та її матеріальне становище визначалося відповідно до того, що мав чоловік, з яким вона безпосередньо пов'язана [8, с. 30]. Одружені жінки позбавлялися юридичної самостійності: вони не могли укладати контракти, розпоряджатися власністю, подавати

позов на кривдника. Дружина теоретично мала право на всі атрибути життя, які мав її чоловік, але це не підкріплювалося відповідними законами.

У роки Французької революції видатним організатором і агітатором жіночого руху стала Олімпія де Гуж – поборниця прав жінок, драматург, автор «Декларації прав жінки і громадянки» (1789), написаної на протипагу програмному документу французької революції «Декларації прав людини і громадянина». Вона кинула виклик патріархальним засадам, проголосивши, що жінка теж людина, а тому і вона має право на повноту цивільних прав і свобод нарівні з чоловіком [5, с. 244].

Так, у 1790 році були скасовані право первородства і чоловіче перевагу; в тому, що стосується спадкування, юнаки і дівчата стали рівні. В 1792 році у законодавстві Франції з'являються норми про розлучення, що дещо послаблює суворість матримоніальних зав'язків; але все це були лише незначні завоювання.

В Англії визначне місце у ході боротьби за рівноправність займає Марія Вольстонкрафт – авторка праці «На захист прав жінок» (1792), в якій докладно описано становище неуттва і рабської покірності, на яке через соціальні забобони і систему виховання були приречені жінки. Також вона проаналізувала «гідності жіночого характеру», підкресливши, що вони є результатом чоловічого погляду на жінок; критикувала дуже популярні у той час погляди на виховання відомого французького філософа Ж.-Ж. Руссо, який уважав, що жінка ніколи не спроможна відчутти себе незалежною, що нею треба керувати [5, с. 247].

Жінки відвойовували для себе три групи прав: політичні (громадянські), соціально-економічні та репродуктивні права. Дані права дозволити їм розраховувати на соціальний статус, порівнянний за основними параметрами із відповідним статусом чоловіків.

Джон С. Міль у своїй праці «Підпорядкованість жінки» виділяв два чинники, що ставлять жінку в підпорядковане становище: по-перше, любов чоловіків до влади, і, по-друге, їх перевага у фізичній силі. Він заперечував поширені в ті часи твердження про розумову і моральну неповноцінність жінки, відкидав ідею про те, що є певна різниця між обома статями, що розглядаються як розумні і моральні істоти. Він вважав, що відносини між статями є легальним підпорядкуванням жінки чоловіку, однією з найголовніших перешкод людському прогресу. Цей принцип повинен бути замінений принципом ідеальної рівності, що не допускає ніякої влади або привілеїв для жодної із сторін [6, с. 16].

З кінця XIX і протягом усього XX століття значного поширення набув фемінізм (фр. *feminisme*, від лат. *femina* – жінка) – рух за зрівняння в правах жінок із чоловіками, що в першу чергу ставив своїм завданням домогтися надання жінкам виборчих прав.

Умовно фемінізм можна розділити на три етапи. Кожен етап мав справу з різними аспектами одних і тих самих феміністських питань. Перший етап – (XIX – початок XX століття) включає в себе суфражистські рухи дев'ятнадцятого і початку двадцятого століть, які просували право жінок на голос. Другий етап – (1920–1960-ті роки XX століття) був пов'язаний з ідеями та виступами жіночого визвольного руху, агітував за правову і соціальну рівність для жінок. Третя хвиля – (початок 1970-х років) є продовженням і реакцією на відчутні невдачі другої хвилі фемінізму.

Початком організованого руху вважається 1848 рік, коли в Сенека Фоллз (штат Нью-Йорк, США) пройшов з'їзд із захисту прав жінок під гаслом «Усі жінки і чоловіки створені рівними».

На зламі століть британський парламент ухвалив закони, що надали право неодруженим забезпеченим жінкам вступати до університетів, медичних шкіл, володіти власністю і управляти нею (з 1882 р.), а також (з 1894 р.) право голосу всім жінкам на місцевих виборах.

У 1904р. в Берлінському університеті був створений Міжнародний альянс за виборчі права жінок (сучасна назва – «Міжнародний альянс жінок-прихильниць рівних прав і обов'язків»). До Альянсу були готові вступити асоціації з Канади, Німеччини, Данії, Швеції. У 1911 р. Альянс налічував 24 національні організації. У всіх країнах-учасницях Союзу щороку проводилися тисячі мітингів, мільйони страйків зі словами правди про становище жінок.

Феміністки виступали проти обмеження в правах, позбавлення рівноправності, патріархальних стосунків, ідеології жіночого призначення, подвійних стандартів моралі щодо поведінки для чоловіків та жінок, насильства у відношенні жінок.

У період Першої світової війни 1914-1918 років – феміністський рух призупинив свою діяльність. У 1925 році був створений «Об'єднаний постійний комітет жіночих організацій» (з 1934 року – Комітет зв'язку міжнародних жіночих організацій). Рух за жіночу рівноправність розгорнулося в 1920-х роках і в ряді країн Азії.

Таким чином, вплив політичних, економічних, соціальних змін на становище жінок був суперечливим. Знадобилися багато років, перш ніж у розвинених країнах Європи та Америки були проголошені рівні права громадян незалежно від статі.

Рівність чоловіків і жінок – це питання рівності людського існування. Неприпустима дискримінація між чоловіками і жінками. Історичний досвід вимагає ставитися до всіх, як до людей, дотримуватися прав людини безвідносно статі. Проблематика прав жінок і в сучасних умовах перебуває у полі наукового інтересу вчених-правознавців та суміжних наук, які поступово заповнюють існуючі прогалини у

висвітленні цієї багатовимірної і актуальної теми, закладаючи міцні підвали нової теоретичної парадигми гендерної рівності.

Цілеспрямоване конституційне закріплення рівноправності чоловіків і жінок, їх подальший розвиток і підкріплення іншими принципами визначає гендерну модель побудови суспільства, засновану на ідеї рівноправності статей.

Таким чином, саме феміністичний рух спричинив поступове закріплення гендерної рівності в національному законодавстві та міжнародному праві. Наслідки такої діяльності особливо відчутні в міжнародному праві. Держави перше в історії виявили підтримку захисту прав жінок і визнали необхідність досягнення справжньої рівності в правах і можливостях чоловіків і жінок. Проте, незважаючи на багатообіцяючі зміни в міжнародному праві та практиці, жінки з усього світу ще стикаються з повсякденною реальністю нехтування їхніми правами. Крім того, їм часто бракує засобів та знань, необхідних для використання системи прав людини, для боротьби проти зловживань. Чимало жінок не знають про жіночий рух або сприймають його як щось абстрактне, що їх не стосується. Хоча активна діяльність протягом останнього десятиліття зробила права жінок більш окресленими, зараз же завдання полягає в тому, щоб зробити їх більш досяжними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Політика [Текст]: сочинення / Аристотель. – М.: Мисль, 1983. – С. 375–645.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
3. Кондорсе Ж. Л. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума [Текст]: учебник / Кондорсе Ж. Л. – М. : Соцэгиз, 1936. – 350 с.
4. Мертус Д. Права женщин – права человека / Д. Мертус, М. Датт, Н. Флауерс. – М., 1996. – 238 с.
5. Миловидова Э. Женский вопрос и женское движение [Текст]: Хрестоматия / Миловидова Э. – М., 1929.
6. Милль Д. С. Подчиненность женщины [Текст]: выбор. произв. / Милль Д. С. – С-Пб.: Изд. книгопродавца В. Н. Губинского, 1896. – 120 с.
7. Монтеск'є Ш. Про дух законів [Текст]: вибр.твори / Ш. Монтеск'є. – М., 1955. – 360 с.
8. Ніколаєва Н. Правовий статус жінки в США у першій половині XIX століття. / Н. Ніколаєва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – 30–33 с

9. Платон. Государство [Текст]: сочинения / Платон. – Т. 3. – Ч. I. – М., 1971. – 360 с.
10. Токвіль, Алексіс де. Про демократію в Америці [Текст]: вибор. произв. / Алексіс де Токвіль. –К.: Всесвіт, 1999. – 590 с.

ПРОБЛЕМИ ЗВОРОТНОГО ВІДСИЛАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Дудар М. В.

Студента II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко С. І.

к. ю. н., старший викладач кафедри МСЄП ННІ права

Сумського державного університету

Міжнародне приватне право – це поєднання внутрішнього законодавства і міжнародного публічного права. Як і будь-якій окремій галуззі, яка має окремий предмет і притаманні лише їй способи регулювання, властива певна неузгодженість.

Через виникнення негативних колізій, таких ситуацій, коли жодна держава, з якою пов'язане певне правовідношення, не розглядає його як предмет регулювання власного права, виникає таке явище як зворотне відсилання. Зворотне відсилання є одним з суперечливих питань у міжнародному приватному праві.

Застосування зворотного відсилання не знайшло єдиного підходу в законодавстві різних держав. А. Н. Борисова виділяє таку класифікацію:

- 1) країни, закони яких передбачають застосування зворотного відсилання в повному обсязі: Австрія, Польща, Туреччина, Фінляндія;
- 2) країни, закони яких передбачають застосування тільки зворотного відсилання до свого власного права: Угорщина, Венесуела, В'єтнам, Грузія, Іспанія, Іран, Японія;
- 3) країни, закони яких передбачають застосування зворотного відсилання, але обумовлюють його застосування якоюсь важливою умовою – Швейцарія, Швеція, Мексика, Португалія, Нідерланди;
- 4) країни, закони яких цілком забороняють застосування відсилань – Австралія, Бразилія, Греція, Перу, Єгипет;
- 5) країни, закони яких взагалі не вирішують це питання – Алжир, Сирія, Аргентина [1].

В. О. Дзюбенко робить висновок що, невизнання країнами інституту зворотного відсилання може призвести до випадків, коли правопорядок жодної з держав внаслідок своїх колізійних норм не врегульовуватиме виниклі правовідносини. Перевагою є також те, що суду зручніше застосовувати право власної, а не іноземної держави, оскільки в такому випадку не виникає проблем з тлумаченням і суд може об'єктивно і повно врегулювати відносини [2, с. 105].

Що ж стосується українського законодавства то, відповідно до п. 7, ст. 1, Закону України «Про міжнародне приватне право» зворотне відсилання – це повторне відсилання колізійної норми права іноземної держави до правопорядку держави, колізійна норма якого відіслала до даного іноземного правопорядку. У п.1, ст. 9 зазначене, що будь-яке відсилання до права іноземної держави має розглядатися як відсилання до норм матеріального права, яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм, якщо інше не встановлено законом, тим самим у п. 2, ст. 9 вказано, що зворотне відсилання до права України приймається у випадках, що стосуються особистого та сімейного статусу фізичної особи [3].

Тобто, Україну можна охарактеризувати як державу зі змішаним підходом до вирішення проблеми зворотного відсилання. Українське законодавство не приймає зворотного відсилання до українського права, але містить деякі винятки, що стосуються регулювання правового становища фізичних осіб, а саме особистого та сімейного.

На сьогодні існує чимало поглядів щодо зворотного відсилання.

З цього приводу О. С. Хорохонько проводячи аналіз зворотного відсилання у міжнародному приватному праві, вказує на думки деяких вчених, а саме: А. Е. Йайме виділяє три переваги прийняття зворотного відсилання: по-перше, – це гармонізація рішень; по-друге, – незастосування іноземного закону, який не містить шляху до розв'язання проблеми, і, по-третє, – полегшення завдання судді. А. В. Анічкін обґрунтовує в своїй роботі необхідність прийняття зворотних відсилань іноземних колізійних норм. Феномен зворотного відсилання пояснюється ним як прояв принципу найбільш тісного зв'язку – однієї із закономірностей правового регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. Н. І. Маришева вважає, що зворотне відсилання може застосовуватися у галузі колізійного регулювання шлюбно-сімейних відносин, ускладнених іноземним елементом, однак вона обмежує застосування зворотного відсилання іноземних колізійних норм сферою сімейно-правового статусу фізичних осіб [4, с. 342]. Незважаючи на такі різноманітні погляди на зворотне відсилання воно усе ж таки лишається не вирішеним і досі.

На нашу думку, питання зворотного відсилання повинно вирішуватись на міжнародному рівні через приймання нормативно-правового акту який би регулював, коли є доцільним приймати зворотне відсилання, а коли – ні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисова А. Н. Зарубежная доктрина и законодательство об обратной отсылке / А. Н. Борисова // Актуальные проблемы российского права. – 2007. – № 2. – С. 504-511
2. Дзюбенко В. О. До питання зворотного відсилання у міжнародному приватному праві / В. О. Дзюбенко // «Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні». [Текст]: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 листопада 2016 р. / НЮУ ім. Я. Мудрого; [ред. кол.: Гетьман А. П., Лисак В. П., Прядко В. Г., та ін.]. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2016. – С. 104-105.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422
4. Хорохонько О. С. Зворотне відсилання як наслідок негативної «колізії колізій» у міжнародному приватному праві / О. С. Хорохонько // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 4. – С. 342-345

ТРАКТУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Тимошенко О. О.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Славо А. С.
асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основних свобод (далі – ЄКПЛ, Конвенція) передбачає право людини на повагу до свого приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції [1]. Згідно другої частини цієї статті, державні органи не можуть втручатись в здійснення цього права, за винятком випадків, коли таке втручання передбачено законом і необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки і громадського порядку, економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Право на повагу до приватного і сімейного життя - одне з найважливіших загально визнаних прав людини, захист якого передбачається більшістю міжнародних документів і національних законодавчих актів. Воно знайшло відображення у Загальній декларації прав людини (ст. 3), в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 9), в інших міжнародних актах, які регламентують права людини. На регіональному рівні цей принцип закріплено в Європейській соціальній хартії, у Рекомендації № R (2003) 13 Комітету міністрів Ради Європи «Про порядок надання інформації у кримінальних справах через засоби масової інформації» тощо. На національному рівні право, гарантоване статтею 8 ЄКПЛ, закріплене, наприклад, статтями 30 (недоторканість житла), 31 (таємниця кореспонденції) та 32 (заборона втручання в особисте та сімейне життя) Конституції України.

Зауважимо, що відповідно до статті 2 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції. Відтак цікавим видається інтерпретація права людини на повагу до її особистого і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції Європейським судом з прав людини.

Варто зауважити, що Європейський суд з прав людини тлумачить положення статті 8 ЄКПЛ особливо широко, включаючи до понять «особистого життя» та «приватного життя» цілу низку елементів. Перше, на думку Суду, є широким поняттям, що не піддається вичерпному визначенню. Дійсно, ст. 8 Конвенції захищає право на розвиток особистості, чи то у вигляді особистої реалізації або з точки зору особистої незалежності, яка відображає один з важливих принципів, що лежать в основі тлумачення гарантій, що надаються цією статтею. З одного боку, Європейський суд визнає, що кожен має право на особисте життя без будь-якої небажаної уваги інших осіб, з іншого боку, він вважає, що було б занадто строго обмежити поняття «особисте життя» «інтимним колом», де кожен може жити своїм власним життям на свій розсуд і повністю виключити зовнішній світ з цього кола. В іншому рішенні Суд зазначив, що розуміння «особистого життя» не виключає діяльності професійного і ділового характеру, охоплює аспекти фізичної та соціальної індивідуальності людини, включаючи право на особисту автономію, особистий розвиток і встановлення відносин з іншими людьми і навколишнім світом. Наприклад, Європейський суд у рішенні у справі «Юнер проти Нідерландів» (Uner v. Netherlands) особливо зазначив, що стаття 8 ЄКПЛ захищає право на встановлення і розвиток відносин з іншими людьми і зовнішнім світом, а також часом зачіпає соціальну індивідуальність особи. Має бути прийнято, що соціальні зв'язки між мігрантами і суспільством, в якому

вони проживають, складають невід'ємну частину концепції «особистого життя» в рамках положень ст. 8 Конвенції [2].

У справі «Одієвр проти Франції» (*Odievre v. France*) Європейський суд нагадав, що обставини, які стосуються особистого розвитку, включають в себе елементи визначення особистості і життєво важливу зацікавленість, що захищається Конвенцією, в отриманні відомостей, необхідних для встановлення правди про головні аспекти, такі як: визначення особи батьків і, особливо, обставин народження. Ці відомості є частиною особистого життя дитини, а потім і дорослого, яка гарантується ст. 8 Конвенції [3]. На думку Суду, оскільки питання про доступ до інформації про особисте походження зачіпає особистість людини, воно являє собою істотну частину особистого життя, що охороняється ст. 8 Конвенції.

У 2007 році Суд, виносячи рішення, що є прогресивним кроком у розвитку права на повагу до приватного життя, однозначно визнав, що стаття 8 стосується і захисту репутації. Суд вказав, що репутація становить частину ідентичності особистості і її психологічного здоров'я, накладаючи на національні суди зобов'язання щодо забезпечення захисту, навіть якщо критика виражена в контексті громадської дискусії.

При визначенні широких меж поняття «приватне життя» Суд визнає наявність зони взаємодії особистості з іншими людьми навіть в громадському контексті, що може підпадати під таке поняття. Щоб визначити приватне життя особистості поза домом або поза приватною власністю, застосовується цілий ряд критеріїв. У зв'язку з цим обґрунтовані очікування дотримання недоторканності приватного життя можуть стати важливим, хоча і не завжди визначальним фактором. Застосування законодавчого примусу особи підкоритися детальному особистому огляду, обшуку одягу і майна на вулиці було визнано втручанням в право на повагу до приватного життя. Той факт, що обшук проведено у громадському місці, не виключає застосування статті 8. Справді, на думку Суду, громадський характер обшуку або огляду може в деяких випадках навіть посилювати ступінь втручання внаслідок наявності в ньому елемента приниження і незручності. Такі предмети, як сумки, гаманці, зошити і щоденники можуть, крім того, містити особисті речі, які власник соромиться демонструвати прилюдно. У справі «Фока проти Туреччини» (*Foka v. Turkey*), в якому заявниця зазнала примусового огляду сумки прикордонною службою, Суд постановив, що будь-який особистий огляд з боку владних структур є втручанням в приватне життя такої особи [4]. Це положення може не розповсюджуватися на авіапасажирів і осіб, які відвідують певні громадські будівлі, чия згода на огляд може визнаватися, виходячи з факту вибору ними такого типу перевезень

або проходу у відповідні місця, з урахуванням можливості залишити особисті речі в іншому місці або піти, не піддаючись огляду.

Все частіше і частіше місця, які раніше вважалися громадськими, стають приватними, виходячи з положень статті 8. Початок такої тенденції було покладено ще в 1992 році в справі «Німітц проти Німеччини» (Niemetz v. Germany). При розгляді законності обшуку в кабінеті адвоката Суд відкинув аргументацію німецького уряду, згідно з якою Стаття 8 не забезпечувала шуканого заявником захисту, оскільки вказана дія була реалізована в робочому приміщенні. Судді відзначили, що ніякої принципової причини, з якої поняття «приватне життя» виключало б професійну або виробничу діяльність, немає, оскільки саме на роботі у більшості людей є істотні можливості встановлювати і розвивати відносини з іншими [5]. Заперечення захисту Статті 8 на тій підставі, що вжиті заходи, на які була подана скарга, торкалися лише ділової сфери, могло б породити нерівність відносини в тому сенсі, що такий захист навряд чи залишався б доступним для осіб, чия професійна діяльність і діяльність, не пов'язану з професією, важко розмежувати. Суд також згадав, що в деяких державах-учасниках Конвенції слово «житло» стало поширюватися і на робочі приміщення. Таке тлумачення відповідає тексту французькою мовою Статті 8 (domicile). У 2002 році Суд вирішив, що тлумачення статті 8 повинно включати право на повагу штаб-квартири будь-якої компанії, її філії або місця ведення господарсько-економічної діяльності. У справі «Компанія «Колас Ест» та інші проти Франції» (Stés Colas Est and others v. France) Суд визнав, що слідчі потрапили в приміщення заявника без ордеру, що стало порушенням недоторканності його житла [6]. У справі «Пеев проти Болгарії» (Peev v. Bulgaria) Суд мав можливість точніше визначити сферу приватного життя в контексті обшуку, проведеного в кабінеті посадовця, який працює в управлінні Верховного касаційного прокурора, де і розташовувався його кабінет. З точки зору Суду, вказана посадова особа могла обґрунтовано очікувати ставлення до свого робочого місця як до приватної власності, що щонайменше могло б стосуватись його робочого столу і канцелярської шафи, де він зберігав свої особисті речі. Таким чином, обшук був втручання в його приватне життя [7]. Аналогічно в справі «Копланд проти Сполученого королівства» (Copland v. United Kingdom) Суду було необхідно прийняти рішення щодо незаконного прослуховування телефону урядового службовця, відстеження його електронної пошти і використання ним Інтернету. Суд постановив, що електронні повідомлення, надіслані з робочого місця, могли охоплюватися поняттями «приватне життя» і «кореспонденція», як і інформація, отримана в результаті стеження за персональним використанням Інтернету на робочому місці. Оскільки заявницю не попереджували, що її дзвінки підлягають прослуховуванню, у неї могли бути

обґрунтовані підстави очікувати, що її переговори і повідомлення, надіслані за допомогою пристроїв, наявних на її робочому місці, залишаться конфіденційними [8].

Таким чином, Європейський суд з прав людини демонструє широкий підхід до тлумачення права на недоторканність приватного життя. На закінчення хотілося б відзначити, що аналізовані прецедентні позиції Європейського суду для української правозастосовної практики мають велике значення, яке полягає в тому, що застосування міжнародних норм щодо захисту прав людини українськими судами дозволить вирішити одночасно дві проблеми: підвищення ефективності захисту прав людини і, отже, скорочення кількості скарг до Європейського суду з прав людини. Виконання постанов, що стосуються України, передбачає в разі необхідності зобов'язання з боку держави вжити заходи не тільки індивідуального характеру, спрямовані на усунення порушень прав людини, передбачених Конвенцією, для заявника, але і заходи загального характеру, з тим щоб попередити повторення подібних порушень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Рішення у справі «Юнер проти Нідерландів» (Uner v. Netherlands) від 18.10.2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>
3. Рішення у справі «Одієвр проти Франції» (Odievre v. France) від 13.02.2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>
4. Рішення у справі «Фока проти Туреччини» (Foka v. Turkey) від 24.06.2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>
5. Рішення у справі «Німітц проти Німеччини» (Niemetz v. Germany) від 16.12.1992 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>
6. Рішення у справі «Компанія «Колас Ест» та інші проти Франції» (Stés Colas Est and others v. France) від 16 квітня 2002 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>
7. Рішення у справі «Пеев проти Болгарії» (Peev v. Bulgaria) від 26.07.2007 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>
8. Рішення у справі «Копланд проти Сполученого Королівства» (Copland v. the United Kingdom) від 03.04. 2007 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>

ДОСВІД КРАЇН НАФТА У СФЕРІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПРОЩЕННЯ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

Денисенко С. І.

*к.ю.н., старший викладач, кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Міжнародно-правове регулювання спрощення та гармонізації національних митних процедур у міжнародній торгівлі здійснюється як на всесвітньому рівні, так і на регіональному (багатосторонньому) рівні міжнародними організаціями та регіональними економічними інтеграційними об'єднаннями. Одним зі стимулів об'єднання держав у регіональні економічні інтеграційні об'єднання є створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі, складовою яких є саме спрощення та гармонізація національних митних процедур.

Треба зазначити, що правове регулювання спрощення митних процедур полягає у дії держав із зменшення тривалості та складності проведення процедур з митного контролю, митного оформлення та стягнення передбачених законом митних платежів, може здійснюватися шляхом міжнародно-правової інтеграції у двох формах: уніфікації та гармонізації [1, с. 219].

Традиційно у світі виділяють три центри економічної інтеграції : Європу, Північну Америку, Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Як правило, передусім, виокремлюють «класичні регіональні інтеграційні блоки»: Європейський Союз (ЄС), НАФТА, АТЕС, МЕРКОСУР, АСЕАН [2, с. 57].

На сучасному етапі агресія Росії проти України стала підставою для поглибленого розвитку нашої держави в економічних та торговельних відносин з країнами ЄС та НАФТА.

Крім країн ЄС, до групи торговельних партнерів, які у 2017 році продемонстрували найбільше зростання експорту товарів з України, були такі як: Індія (на \$353,8 млн), Туреччина (на \$177,7 млн), США (на \$125,4 млн), Мексика (на \$52,5 млн), Канада (на \$22,7 млн) [3].

Враховуючи також те, що у сучасних умовах прослідковується зростання торговельних відносин України з країнами НАФТА, викликає великий інтерес для дослідження цього інтеграційного об'єднання та отримання певного досвіту у сфері спрощення та гармонізації митних процедур.

Серед найбільш економічно розвинених зон вільної торгівлі інтеграційного типу можна виділити Північноамериканську асоціацію вільної торгівлі (НАФТА англ. North American Free Trade Agreement – NAFTA), до якої входять США, Канада й Мексика. Вона

заснована на підставі Угоди про вільну торгівлю (НАФТА), яка набрала чинності 01.01.1994 р. після її ратифікації всіма країнами-членами. Треба зазначити, що НАФТА є найбільшою зоною вільної торгівлі в світі, а за економічним потенціалом займає 1 місце в світі з сукупним ВВП в 12,9 трлн.долл. (що дорівнює 1/3 світового ВВП) [4, с. 21].

Головною метою НАФТА – є скасування тарифних і нетарифних обмежень у торгівлі товарами між країнами учасницями та усунення проблем із залученням інвестицій. Треба відмітити, що НАФТА будується на основі конфедеративних зв'язків між незалежними суверенними державами, на відміну від ЄС, побудованого на принципах федеральної політики з розподілом влади між її органами. НАФТА також відрізняється від ЄС тим, що в ній є лише один центр економічної сили – США, чия економічна могутність у декілька разів перевищує рівень двох інших країн-членів. Унаслідок цього створюються умови для легкого управління цим інтеграційним об'єднанням, однак одночасно створюється середовище для потенційних конфліктів у зв'язку із «підлеглим» становищем Мексики та Канади. Крім того, інтеграція виявляється однобокою: Канада і Мексика тісно інтегровані із США, але не між собою [5].

Треба зазначити, що Угода про створення НАФТА передбачає, що Сторони залишать без зміни національні митні тарифи у торгівлі із третіми країнами, а у взаємній торгівлі сприятимуть вільному обігу товарів шляхом встановлення мінімальних митних тарифів або їх відміни. В інших положеннях НАФТА також передбачається спрощення процедур митного контролю, використання єдиної форми свідоцтв про походження та єдиної процедури підтвердження походження товарів. Таким чином, це Угода є прикладом спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі, а її реалізація привела до зникнення тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі в рамках даного регіонального інтеграційного об'єднання. У НАФТА фактично встановлюється національний режим у торгівлі, який поширюється не лише на товари, але й на послуги.

Усі Сторони угоди НАФТА одночасно є членами СОТ, що, у свою чергу, забезпечує побудову митного законодавства цього інтеграційного об'єднання на принципах СОТ, а саме: прозорості та передбачуваності, зв'язування тарифів, митної оцінки та правил визначення країни походження товарів, а також прозорості національного митного законодавства кожної країни-члена [6].

Крім зазначеної вище Північноамериканської угоди, яка відіграє суттєву роль у спрощенні та гармонізації митних процедур, Сторони НАФТА, крім Мексики, також є учасницями основних міжнародних угод у цій сфері, таких як: Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур 1973 р. (оновлена Кіотська конвенція), Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП від

1975 р., Митна конвенція, що стосується контейнерів, від 1972 р. Також усі країни-члени НАФТА є учасниками Міжнародної конвенції про карнет А.Т.А. для тимчасового ввезення товарів 1961 р. та Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів 1983 р.

Треба також зазначити, що, враховуючи основні вимоги оновленої Кіотської конвенції, суттєвими досягненнями у сфері спрощення та гармонізації митних процедур у таких країнах НАФТА, як Канада та США, є суттєвий розвиток електронного декларування, єдиного електронного обміну даними між імпортерами/експортерами та митними органами за принципом «єдиного вікна», а також запровадження системи управління ризиками. Так, наприклад, у США на 100 % здійснюється електронне декларування при повному електронному описі товару, а також давно вирішене питання на законодавчому рівні про однакову відповідальність за паперовими та електронними деклараціями. Паперові декларації все ж приймаються митницею США. Митний контроль у США повністю автоматизований та відбувається централізовано. Середній статистичний час проведення митного контролю товарів у США – 10хв [7].

Прийняття у 2005 р Радою Всесвітньої митної організації (далі - ВМО) Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі (Рамкові стандарти) отримали визнання в країнах НАФТА у якості базової рамкової основи для забезпечення безпеки глобальних ланцюгів поставок товарів. Одним з невід'ємних аспектів партнерства між митними службами та підприємницькою спільнотою, передбаченого в Рамкових стандартах, є концепція уповноваженого економічного оператора (далі - УЕО), визначеного як «учасник міжнародного перевезення вантажів» [8].

Підводячи підсумки слід зазначити, що на відміну від інших регіональних економічних інтеграційних об'єднань НАФТА будується на основі конфедеративних зв'язків між незалежними суверенними державами, всі держави-учасниці угоди НАФТА одночасно є членами СОТ, що, у свою чергу, забезпечує побудову митного законодавства цього інтеграційного об'єднання на принципах СОТ.

Аналіз нормативної бази правового регулювання відносин спрощення та гармонізації національних митних процедур у сфері міжнародної торгівлі країн НАФТА дозволяє виділити основні принципові положення, вироблені у цьому напрямі: *у сфері митного контролю*: митний контроль повністю автоматизований і відбувається централізовано без втручання людини; процес основного митного контролю полягає у проведенні ретельного комп'ютерного аналізу електронної інформації про товари, що ввозяться; середній статистичний час проведення митного контролю товарів 10 хв.; *у сфері митного оформлення*: використання єдиної форми свідоцтва про походження та

єдина процедура підтвердження походження товарів; розвиток електронного декларування, єдиного електронного обміну даними між імпортерами (експортерами) і митними органами за принципом «єдиного вікна» та запровадження ефективної системи управління ризиками; взаємне визнання УЕО, що дає можливість спрощеної процедури митного оформлення; у сфері стягнення митних платежів та зборів: сторони залишають без зміни національні митні тарифи в торгівлі із третіми країнами, а у взаємній торгівлі сприяють вільному обігу товарів шляхом встановлення мінімальних митних тарифів або їх відміни; у НАФТА фактично встановлюється національний режим у торгівлі, який поширюється не лише на товари, але й на послуги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Денисенко С. И. Международно-правовые стандарты упрощения и гармонизации таможенных процедур у сфере международной торговли: дис. на соискание канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. – Одесса, 2015. – 287с.
2. Лукьяненко Д., Колесов В. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование : монография / Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот и др. – К.: КНЭУ, 2013. – 466 с.
3. Український експорт у I кварталі 2017 року зріс на 28% URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=47a1ea1b-3b24-4932-afd7-5e05d7daa182&title=UkrainskiiEksportUIKvartali2017-RokuZrisNa28->
4. Костюнина Г. М. Интеграционные объединения мира / Г. М. Костюнина, Н. Н. Ливенцев // Мировая экономика и международные экономические отношения : учебник / под ред. А. С. Булатова и Н. Н. Ливенцева. – М., Магистр, 2008. – С. 164-187.
5. Таможенное регулирование в США URL: <http://diplomadviser.info/2010/08/24/artikle-31/>.
6. Офіційний сайт Північноамериканської асоціації вільної торгівлі (НАФТА; North American Free Trade Association NAFTA) URL: http://www.naftanow.org/default_en.asp.
7. Елин В. А. Таможенные модели для Таможенного союза URL: <http://www.kazedu.kz/referat/200899>
8. Из истории упрощения таможенных процедур в международной торговле URL: <http://transport-journal.com/komentarii-obzori/yz-ystoryyu-uproschenyya-tamozhennyih-protsedur-v-mezhdunarodnoj-torhovle/>

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Бавикін А. Ю.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко С. І.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри МСЄП ННІ права

Сумського державного університету

Після закінчення другої світової війни і перемоги людства над фашизмом кардинально змінили існуючий світопорядок. Ці зміни торкнулися не тільки політичної карти світу, а й загального клімату планети, обумовленого створенням і подальшим розвитком нової універсальної платформи міжнародного співробітництва держав - Організації Об'єднаних Націй, яка не тільки займає центральне місце в системі міждержавних організацій, але і грає виняткову роль в сучасному міжнародно-політичному розвитку [1, с. 51].

Відповідно до пункту 1 статті 24 Статуту ООН Для забезпечення швидких і ефективних дій Організації Об'єднаних Націй її Члени покладають на Раду Безпеки головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки і погоджуються в тому, що при виконанні його обов'язків, що випливають з цієї відповідальності, Рада Безпеки діє від їх імені. На даний момент до Ради Безпеки входять 15 держав-членів: 5 постійних представників якими є Великобританія, Сполучені Штати Америки, Китай (до 1971 року-Китайська Республіка), Росія (до 1991 р.- СРСР) і 10 непостійних членів РБ ООН. Рада Безпеки здійснює роботу в чотирьох формах наради- Засідання Ради Безпеки, відкриті і закриті; Засідання членів Ради Безпеки; Неофіційний діалог; Засідання членів Безпеки ООН по формулі Аррі (неформальні конфіденційні зустрічі, організовані членом або членами Ради Безпеки з метою проводити в приватному порядку відвертий обмін думками з використанням гнучких процедурних рамок і за участю осіб, яких було б корисно заслухати і яким вони хотіли б що то повідомити) [2].

Рада Безпеки вже давно піддається потужної критики з боку країн, які не є постійними членами. По-перше, його називають неефективним, нагадуючи про невдачі у врегулюванні воєнних конфліктів (криза в Перській затоці, конфлікт в Югославії, вторгнення американських військ до Іраку). По-друге, кажуть про його непередставницьким: регіони Африки, Азії, Східної Європи, Латинської Америки і Карибського басейну не мають постійних місць в Раді. В результаті чого при Генеральній Асамблеї ООН була створена робоча група з реформи Ради Безпеки ООН, на основі проведеної роботи була опублікована доповідь, в якій пропонувалось реформувати

організацію шляхом збільшення кількості членів Ради Безпеки та більш рівного представництва.

Однак, як стверджує постійний представник України при ООН Єльченко Володимир Юрійович: «Реально не буде ніякої реформи, поки не буде знайдено рішення проблеми вето. При цьому ті країни, які намагаються стати новими постійними членами Радбезу, не хочуть цього статусу без права вето», з цим важко не погодиться. Нагадаємо, що автори Статуту ООН визнали, що 5 країн – Китай, Франція, СРСР (правонаступницею якого в 1991 році стала Російська Федерація), Сполучене Королівство і Сполучені Штати Америки – в силу їх ключової ролі в створенні Організації Об'єднаних Націй будуть продовжувати відігравати важливу роль в підтримці міжнародного миру і безпеки. Їм було надано спеціальний статус постійних членів Ради Безпеки, а також спеціальне право голосування, відоме як право вето. Згідно зі статтею 27 Статуту ООН, рішення Ради Безпеки з питань процедури вважаються прийнятими, коли за них подані голоси 9 членів Ради. Рішення Ради Безпеки з усіх інших питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси 9 членів Ради, включаючи співпадаючі голоси всіх постійних членів Ради, причому сторона, що бере участь в суперечці, повинна утриматися від голосування при прийнятті рішення на підставі глави VI і на підставі пункту 3 статті 52 цього статуту. Всі 5 постійних членів в той чи інший час використовували своє право вето. Якщо один з постійних членів не в повній мірі згоден із запропонованою резолюцією, однак не бажає вдатися до свого права вето, він може утриматися при голосуванні і, таким чином, дати можливість прийняти резолюцію, якщо за неї будуть подані необхідні 9 голосів.

Останнім часом цей інститут піддається жорсткій критиці, автори якої звинувачують постійних членів Ради в використанні права вето в суто національних інтересах своїх країн на шкоду міжнародним проблемам і загрозам. Примітний також той факт, що і самі постійні члени Ради Безпеки звинувачують один одного в неправомірному використанні права вето з метою блокування прийняття тих чи інших рішень, що в кінцевому рахунку призводить до паралізації даного органу. Крім того, використання права вето часом призводить до блокування тих чи інших проектів резолюцій через відмінності в позиціях постійних членів Ради, що, в свою чергу, унеможлиблює одноосібне голосування з конфліктних питань і, відповідно, негативно позначається на ефективності діяльності даного органу.

У світлі останніх подій, а саме українського і сирійського криз, а також боротьби з міжнародним тероризмом в особі ІГІЛ, спостерігається активність в діяльності Ради Безпеки. В одних випадках використання права вето не дозволило прийняти остаточного

рішення, в інших завершилося одноголосним прийняттям санкцій проти терористів «Ісламської держави» [3, с. 69].

Таким чином, реформи Ради Безпеки ООН будуть безглуздими без ліквідації самої головної причини паралізації роботи всього органу - права вето. Як відомо право вето дає величезні повноваження їх власникам, в силу цього жодної з постійних делегацій не «вигідна» втрата такого сильного важеля для лобіювання своїх інтересів в одному з найважливіших інститутів Організації Об'єднаних Націй. Тобто ліквідувати право вето можливо тільки в юридичній сфері без прямої участі постійних представників. На даний момент існує два способи позбавлення постійних представників права вето.

Перший спосіб полягає у внесенні змін у вигляді поправок до статуту Організації Об'єднаних Націй, а саме в пункті 3 статті 27 розділу «Голосування» де йдеться про застосування права вето: «Рішення Ради Безпеки з усіх інших питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів Ради, включаючи співпадаючі голоси всіх постійних членів Ради, причому сторона, що бере участь в суперечці, повинна утриматися від голосування при прийнятті рішення на підставі Розділу VI та на підставі пункту 3 статті 52 ... », проте у відповідності до ст. 108 вище згаданого документа: «Поправки до цього Статуту набувають чинності для всіх членів Організації, після того як вони прийняті двома третинами голосів членів Генеральної Асамблеї і ратифіковані, відповідно до їхньої конституційної процедури, двома третинами членів Організації, включаючи всіх постійних членів Ради Безпеки ... », виходить, що без участі 5 постійних представників неможливо змінити статут ООН, проте законодавець передбачив і цей випадок, в статті 109 пункті 1 того ж документа було проголошено « З метою перегляду цього Статуту може бути скликана генеральна конференція членів Організації Об'єднаних Націй в термін і в місці, які повинні бути визначені двома третинами голосів членів Генеральної Асамблеї та голосами будь-яких дев'яти членів Ради Безпеки. Кожна держава-член матиме на Конференції один голос», В цьому випадку постійні представники не мають ніяких привілеїв, і зрівняні в правах з непостійними членами ООН.

Другий спосіб, більш радикальніший і полягає в подачі позову в Міжнародний суд ООН. Відповідно до 36 статті Статуту Міжнародного суду ООН під її юрисдикції входять будь-які спори між державами стосовно: тлумачення договору; будь-якого питання міжнародного права; наявності факту, який, якщо він буде встановлений, представить собою порушення міжнародного зобов'язання; характеру і розмірів відшкодування, яке належить за порушення міжнародного зобов'язання [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лукашук І. І. Право міжнародної відповідальності. М., 2004. С. 51-53
2. Статут ООН. / Офіційне видання ООН. - Нью-Йорк, 1998. URL: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>
3. Бобров Р. Л., Малинин С. А. Організація Об'єднаних Націй -Л., 1959. - 81 с.
4. Статут Міжнародного Суду ООН. – К., 1995. URL: <http://www.un.org/ru/icj/statut.shtml>

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЕКСТРАДИЦІЇ

Проценко В. О.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Славко А. С.
асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Права людини та їх забезпечення є одним з головних завдань будь-якої країни. У той же час, поточна ситуація в світі характеризується не тільки великою кількістю війн та локальних конфліктів, а і інтернаціоналізацією злочинності, у першу чергу – терористичної діяльності. Відтак, доволі часто виникає необхідність об'єднати зусилля кількох країн для того, щоб запобігти вчиненню злочинів чи притягти злочинців до кримінальної відповідальності. Тим не менш, не існує універсального стандарту кримінальних покарань (деякі держави, наприклад, все ще застосовують смертну кару або мученицькі та такі, що принижують гідність, покарання) що спричиняє цілу низку проблем при спробі провести екстрадицію. Відтак, вважаємо, що питання захисту прав особи при проведенні екстрадиції є надзвичайно актуальними.

Зазначимо, що на міжнародному рівні прийнято безліч конвенцій, двосторонніх та багатосторонніх договорів тощо, проте чи забезпечують вони дотримання прав людини під час екстрадиції в умовах війни та політичних світових ігор залишається питанням відкритим.

Актуальність та важливість дослідження даної теми є необхідним не лише з метою закріплення іміджу України як захисника прав людини, але для аналізу та пошуку проблем при вирішенні питання про екстрадицію в законодавстві України та міжнародних актах. Практична значущість даної тематики полягає в дослідженні поширеності катування або нелюдського поводження з ув'язненими як однієї з підстав відмови в екстрадиції. Проблема видачі злочинців в сучасних реаліях ускладнена не лише

процедурою видачі, а й в деяких випадках політичною волею держави або керівних діячів країни, що безперечно потенційно може мати негативний вплив на права людини при екстрадиції.

Визначення терміну «Екстрадиція» знайшло своє відображення в Кримінально-процесуальному кодексі України. Відповідно до ст. 541 видача особи (екстрадиція) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1].

У цьому ж акті закріплено права особи, яка підлягає екстрадиції. Зокрема, відповідно до статті 581, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу, має право:

- 1) знати, у зв'язку з яким кримінальним правопорушенням надійшов запит про її видачу;
- 2) мати захисника і побачення з ним за умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на присутність захисника під час допитів;
- 3) у разі затримання – на повідомлення близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб про затримання і місце свого перебування;
- 4) брати участь у розгляді судом питань, пов'язаних з її триманням під вартою і запитом про її видачу;
- 5) ознайомлюватися із запитом про видачу або одержати його копію;
- 6) оскаржувати рішення про тримання під вартою, про задоволення запиту про видачу;
- 7) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо запиту про видачу;
- 8) звертатися з проханням про застосування спрощеної процедури видачі [1].

Відповідно до всіх прийнятих міжнародно-правових актів в міжнародному праві склався принцип відповідно до якого держава має право не видавати особу, якщо їй загрожує смертна кара, катування або нелюдське поводження. Проте, варто звернути увагу на той факт, що особа може бути видана іншій країні, якщо запитуюча сторона надасть гарантії незастосування смертної кари.

Державним департаментом США зазначається, що у світі ще існують жорстокі і такі, що принижують людську гідність, покарання. Наприклад, в Ісламській Республіці Іран й досі призначається покарання у виді побиття батогами, закидання камінням або

відрубання руки за здійснення крадіжки; відомі також так звані шаріатські покарання. Наприклад, справа «Джабарі проти Туреччини», у якій було відмовлено в екстрадиції заявниці за обвинуваченням у перелюбстві, за яке іранським законодавством передбачено таке покарання, як закидання камінням до смерті або побиття батогами [1]. З вищенаведеного можна констатувати, що межа жорстокого поводження або такого, що принижує людську гідність, також залежить від віросповідання, поширення ідеалістичних поглядів тощо в тій чи іншій країні.

Найбільш яскраво окремі аспекти захисту прав людини при проведенні екстрадиції демонструє судова практика ЄСПЛ, де чітко наводяться умови, що мають тягти за собою відмову в проведенні екстрадиції. Однією із зразкових є справа «Кабулов проти України». Європейський суд з прав людини визнав наявність систематичного застосування катувань та відсутність незалежної судової системи у Казахстані, у зв'язку з чим вказав, що екстрадиція Аміра Кабулова на батьківщину стане порушенням ЄКПЛ [2].

З вищезазначеного можна констатувати, що держава має право відмовити в екстрадиції особи, посилаючись на можливість застосування катування або нелюдського поводження. Стаття 589 КПК України наводить перелік підстав для відмови в проведенні екстрадиції. Серед них, зокрема, такі:

- 1) особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України;
- 2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України;
- 3) закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу;
- 4) компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);
- 5) видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України;
- 6) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України.

Як бачимо, вітчизняне законодавство прямо не містить такої обставини для відмови в екстрадиції як відсутність незалежної судової системи або застосування систематичного катування, на які вказав ЄСПЛ. А тому питання найбільш ефективного захисту прав людини при екстрадиції наразі все ще залишається відкритим.

Крім норм КПК України проведення екстрадиції регламентують й деякі міжнародно-правові акти, зокрема Європейська конвенція про видачу правопорушників

від 13 грудня 1957 р. Зокрема, в даній Конвенції міститься чіткий перелік підстав для відмови в екстрадиції, проте варто зауважити, що наведена Конвенція може реалізовуватися лише між двома підписантами.

Відповідно до статті 574 Кримінально-процесуального кодексу України, центральними органами України щодо видачі особи (екстрадиції), якщо інше не передбачено міжнародним договором України, є відповідно Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України. Генеральна прокуратура України є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування. Міністерство юстиції України є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підсудних, засуджених у кримінальних провадженнях під час судового провадження або виконання вироку [1].

Фрич В. І. у своєму дослідженні наводить перелік обставин, які підлягають дослідженню при екстрадиційній перевірці особи:

- 1) коли особа може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, видам поведження чи покарання;
- 2) коли державі не надають гарантій, передбачених ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р.;
- 3) наявність у законодавчих актах запитуючої держави санкції за вчинений злочин у вигляді смертної кари або довічного позбавлення волі;
- 4) якщо особа переслідується у зв'язку з її расою, релігією, громадянством чи політичними переконаннями
- 5) якщо вік і стан здоров'я особи унеможлиблює її екстрадицію;
- 6) якщо особа є громадянином запитуваної держави;
- 7) кримінально-процесуальні та кримінально-правові умови в частині забезпечення прав і свобод особи [3].

На нашу думку, справило б позитивний вплив створення міжнародної конвенції з регулювання здійснення екстрадиції на захист прав осіб, які потенційно можуть бути екстрадовані. У такому документі варто визначити не лише загальні засади процедури та умов екстрадиції, а і визначити загальні засади застосованих у державах-підписантах кримінальних покарань. Крім того, практика ЄСПЛ показала, що є необхідність введення на міжнародному рівні моніторингу країн та надання рекомендацій з можливого застосування до екстрадованої особи катування, нелюдського або такого, що принижує людську честь, гідність. Можливо, було б доцільно створити силами дипломатичних служб окремих держав або через дослідження, проведені міжнародними правозахисними

організаціями, «чорний список» держав, поводження з ув'язненими в яких є неналежним – це дало б можливість не проводити щоразу клопітку перевірку перед екстрадицією.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/465117/page21?text=%FF%F2%FC+%F0%EE%EA%B3%E2> (дата звернення 14.03.2018).
2. Березняк В. С. Стаття 3 конвенції Про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року в контексті екстрадиції. Право і суспільство. 2011. № 4. С. 137-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_4_31
3. Фрич В. І. Відмова в екстрадиції особи іншій державі. Юридичні науки. 2014. Випуск 6-1. Том 4. С. 151-156.

КІБЕРВІЙНА ТА ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Неверова С. А.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Денисенко С. І.
к.ю.н. кафедри МСЄП права
Сумського державного університету*

Процес глобальної інформатизації дуже активно заволодів сучасністю та почав керувати існуванням та діяльністю держав світової спільноти, інформаційні технології активно застосовуються задля забезпечення національної, воєнної та економічної безпеки держав. Одним з наслідків такого стрімкого розвитку стало виникнення нового середовища, де держави можуть вести боротьбу. Саме такою ареною став кіберпростір.

Сьогодні не існує конкретно визначеного світовою спільнотою визначення кіберпростору. Усі широко-відомі визначення виходять із цілей та задач цього поняття. Це залежить від того, у якому аспекті розглядається кіберпростір – для захисту інформаційної структури держави, чи для ведення активних ворожих дій з іншими державами. Бородакій Ю. В. визначає кіберпростір як глобальну область інформаційного середовища, що включає у себе взаємозалежну сукупність інформаційно-технічної та телекомунікаційної мереж та комп'ютерні системи, призначені для збереження, обробки, модифікації та обміну даними [1, с. 5].

З цього поняття можна зрозуміти, що кібервійна – це інформаційна боротьба з використанням інформаційно-комунікаційних комп'ютерних мереж загального користування. Така кіберборотьба стає новою сферою війни між державами.

Так, до завдань кібервійни можна віднести:

- розміщення неправдивої або провокативної інформації для її подальшого розповсюдження у засобах масової інформації або мережі Інтернет;
- маніпулювання суспільною свідомістю, нав'язування необхідної ідеології;
- несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів з подальшою їх зміною або розкраданням;
- вплив на прийняття політично-важливих рішень;
- піддрив міжнародного авторитету держави;
- розповсюдження компромату та інших відомостей, що суперечать політичному статусу держави;
- вплив на економічну інфраструктуру.

Залежно від різних критеріїв можна виділити такі види кіберзброї: хакінг, віруси, трояни, шкідливе програмне забезпечення, логічні бомби, експлойти, генератори ключів, таргетовані атаки, використання дронів та автоматичної зброї. Деякі з них, як наслідок, можуть мати летальний характер, деякі спрямовані виключно проти техніки чи комп'ютерних систем супротивника, інші створені для отримання контролю над певною інформацією. Усі засоби ведення кібервійни також можуть бути поділені на 5 основних груп за технічним механізмом дії та особливістю застосування даного виду кіберзброї: мережева, проникаюча, попередньо встановлена, комунікаційна кіберзброя та електромагнітна зброя [2, с. 23-24].

Прикладом інформаційної війни у кіберпросторі може стати кібервійна між Росією та Україною, яка активно відбувається з 2014 року. На сьогоднішній день Україна не може повністю протидіяти новітнім загрозам, що це дає привід розглянути питання національної стратегії у кіберпросторі для звичайних та надзвичайних ситуацій.

Оскільки кібервійна є одним з різновидів воєнних дій, то є доцільним розглядати ведення таких дій з урахування норм міжнародного гуманітарного права (МГП), що регулює застосування сили у відносинах між державами у період збройного конфлікту міжнародного і не міжнародного характеру.

Особливістю цих кіберконфліктів є складність, пов'язана з визначенням складу учасників такого конфлікту. Для МГП права дуже важливо визначити, хто саме бере участь у військових діях і від чийого імені. Від цього залежать не тільки кваліфікація конфлікту, але і більш практичні моменти, такі як обсяг захисту, що надається кожній

конкретній особі, і визначення законних цілей для нападу. Також для МГП ключове значення має визначення осіб, відповідальних за вчинення військових злочинів, і залучення останніх до відповідальності. Але одна справа, коли цілком конкретні, офіційні збройні сили вступають на територію чужої держави, застосовують на ній зброю, і зовсім інша справа, коли мова йдеться про хакерські угруповання, ІТ-компанії.

Застосування МГП у справі кібервійни також пов'язане із серйозними труднощами. По-перше, це кваліфікація кібервійни як такої, що досягає рівня воєних дій. По-друге, поява гібридних форм воєнних дій. По-третє, стирання граней між цивільними та військовими особами у кіберконфлікті. По-четверте, труднощі з визначенням шкоди для цивільного населення [3, с. 18].

Не дивлячись на те, що кіберконфлікти можна вважати особливим випадком, консультативним рішенням Міжнародного суду ООН було затверджено, що принципи МГП регулюють всі види, методи і засоби ведення війни, які коли-небудь з'явилися, існують на даний момент або з'являться в майбутньому. Також Група урядових експертів ООН в одній зі своїх доповідей зазначила, що принцип гуманності – основа МГП – безумовно застосовується до кіберпростору.

Звертаючись до міжнародного гуманітарного права, можна чітко визначити за аналогією, які засоби ведення кібервійни треба заборонити. У Конвенції «Про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях» можна виокремити певні положення, які будуть поширюватися і на використання кіберзброї як засобу ведення кібервійни. Ця конвенція зобов'язує учасників конфлікту «гуманно ставитися до осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях», не заважати діяльності міжнародних гуманітарних організацій, дотримуватися прав поранених, хворих чи полонених осіб, не порушувати прав медичних чи духовних представників, що гарантовані конвенцією. Також сторони мають забезпечувати безпеку медичних установ, а тому, відповідно, не використовувати засоби ведення кібервійни проти них. Таке ж положення має бути застосованим і до культурних та історичних пам'яток. Конвенція також надає захист санітарному транспорту, а оскільки на сьогоднішньому етапі вже можливі ситуації застосування інформаційно-комп'ютерних технологій і на подібних машинах, літаках або морських суднах, то вони так само підпадають під заборону застосування до них кіберзброї. Це ж положення стосується і транспортних засобів міжнародних гуманітарних безсторонніх організацій.

Також визначним актом є Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни 1907 року. Користуючись положеннями конвенції, сторони, що знаходяться у стані конфлікту, можуть, по-перше, визначити, яке саме населення можна вважати цивільним, а яке – ні. Відповідно до цього визначаються і права, якими МГП наділяє ці обидві групи

населення держави-сторони конфлікту. Окрім цього, ст. 23 Додатку до названої конвенції говорить про те, що сторони обмежені у виборі засобів ведення війни, а також вказується, що заборонено зрадницьки вбивати військове чи цивільне населення супротивника, використовувати зброю, що завдає надмірних страждань, знищувати об'єкти супротивника, окрім випадків, коли це зумовлено воєнною необхідністю, а також наводять заборонені методи. Також конвенція наводить принципи, що забороняють атакувати незахищені міста чи поселення, спонукають до збереження історичних, культурних, духовних, наукових будівель та, звісно, медичних установ [4, с. 214].

Більш сучасним не нормативним актом, в якому кіберзброя зазначається вже як засіб ведення війни, є Таллінський Посібник (Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare). У ньому засобам та методам ведення війни присвячено окремий розділ. Ним забороняється використовувати засоби та способи, що спричиняють зайві травми або непотрібні страждання. При цьому зазначається, що кіберзброя – це кібернетичні засоби ведення війни, які розроблені, використовуються, спрямовані на те, аби викликати травми або спричинити смерть особам, або завдати шкоду чи руйнування об'єктам, спричиняючи, у свою чергу, такі наслідки, щоб вважати кібероперацію атакою [5].

Також забороняється використовувати засоби та способи кібервійни, які за своїм характером є нерозбірливі. Засоби кібервійни будуть вважатися такими, коли вони не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль або обмежені у їх впливі, як це передбачено правом збройних конфліктів. Тобто мають такий характер, що вони без будь-яких розбіжностей наносили б удари по військовим цілям та цивільним особам чи об'єктам. Таким чином, цей принцип обмежує сторону конфлікту у необачному чи неприцільному використанні засобів ведення кібервійни, а відповідно, спонукає до ретельного виваження та направлено застосування кіберзброї лише у воєнних цілях. Таллінський посібник наводить заборону на воєнні репресалії проти полонених, цивільних осіб, які знаходяться *hors de combat* (некомбатанти), а також проти медичних працівників, установ, транспорту та обладнання, також забороняються атаки проти різноманітних цивільних об'єктів, об'єктів природнього середовища та критичної інфраструктури.

Велику роль відіграє визначення міжнародно-правового статусу учасників збройного конфлікту. У цій сфері регулюються відносини, пов'язані з міжнародно-правовим становищем учасників збройних сил і груп, що представляють сторони конфлікту і є суб'єктами застосування зброї та інших технічних засобів в якості методу збройного насильства.

Нарешті, важливим аспектом міжнародно-правового регулювання відносин у сфері збройних конфліктів в кіберпросторі є відповідальність за порушення МГП. Відповідно до міжнародних договорів сторона, що перебуває в конфлікті, що порушує положення Женевських конвенцій 1949 року або додаткових протоколів до цих конвенцій [6], повинна відшкодувати завдані збитки, якщо до цього є підстави. За порушення норм МГП держава несе як політичну, так і матеріальну відповідальність у формі реституції і компенсації.

Таким чином, можна сказати, що питання регулювання процесу ведення кібервійни на сьогодні є дуже актуальним та до кінця не сформованим на міжнародній арені. Першим кроком має стати вироблення міжнародних правил поведінки, які б були обов'язковими до виконання кожною державою. Другим кроком могло б стати обговорення того, як трактувати і відображати у міжнародних договорах зловмисне використання інформаційних технологій в кіберпросторі, спрямованих проти територіальної цілісності і політичної незалежності інших держав, оскільки найбільш дієвим джерелом міжнародного права є перш за все міжнародний договір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородакий Ю. В., Добродеев А. О., Бутусов И. В. Кибербезопасность как основной фактор национальной и международной безопасности XXI века. URL: <file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B8%D1%81%D0%B0/Downloads/kiberbezopasnost-kak-osnovnoy-faktor-natsionalnoy-i-mezhdunarodnoy-bezopasnosti-hh-veka-chast-1.pdf>
2. Бабенко В. Г. Основні групи кіберзброї та особливості її застосування // Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (23–25 листопада 2016 року, м. Кропивницький).
3. Разметаєва Ю. С. Кібервійна: загальнотеоретичні аспекти. URL: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B8%D1%81%D0%B0/Downloads/vamsup_2015_1_4%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B8%D1%81%D0%B0/Downloads/vamsup_2015_1_4%20(2).pdf)
4. Камчатний М. Заборонені засоби ведення кібервійни. URL: Режим доступу до ресурсу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/44.pdf>
5. The Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare URL: <http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/356296245.pdf>.
6. Дополнительный протокол 1 к Женевским конвенциям 1949 года. 8 июня 1977 г. Ст.91.

УНІВЕРСАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТРАНСГЕНДЕРНИХ ОСІБ

Пономарьова А.
*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*
Науковий керівник: Славко А. С.
*асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

У сучасному світі кількість транссексуалів наближається до 0,3% дорослого населення [1]. Аналіз інформаційних джерел дає змогу говорити про численні випадки дискримінації та насильства щодо транссексуальних осіб не тільки в межах України, а в усьому світі. План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року передбачає вжиття низки заходів, спрямованих на недопущення дискримінації представників ЛГБТ-спільноти, у тому числі – транссексуальних осіб. Отже, тема захисту прав осіб, гендерна ідентичність яких відрізняється від їх статі, є надзвичайно актуальною.

Більшість дослідників констатують, що представники «транс» користуються тими ж правами, які належать особам, гендерна ідентичність яких співпадає з біологічною статтю (так звані цисгендери), при цьому така тенденція закріплена у актах як на універсальному, так і на регіональному рівні. Відтак, гостро постає проблема можливої дискримінації осіб за ознакою їх гендерної ідентичності.

Відповідно до Принципів застосування міжнародного права прав людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (так званих Йогьякертських принципів), представникам ЛГБТ-спільноти належать право не зазнавати дискримінації, право на життя, право на особисту безпеку, право на приватність, право на справедливий суд, право не зазнавати жорстокого, нелюдського ставлення та тортур, право на соціальний захист, на свободу вираження думок та поглядів, на свободу зібрань та асоціацій тощо [3].

На європейському рівні немає єдиного стандарту щодо захисту транссексуальних осіб від дискримінації. Питання протидії дискримінації транссексуальних осіб отримали широке висвітлення у актах ЄС. У 1976 році в ЄЕС було прийнято Директиву 76/207/ЕЕС про імплементацію принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок щодо доступу до зайнятості, професійного навчання і підвищення кваліфікації та умов праці [2].

На рівні Європейського Союзу, на жаль, не приділяють уваги питанням, пов'язаним із можливістю транссексуальних осіб створювати сім'ю, виступати батьками

дітей тощо. Одна Резолюцій Європейського парламенту «Про ситуацію щодо фундаментальних прав у Європейському Союзі» - містить положення, що в законодавстві про правове визнання транссексуалів 14 держав-членів все ще включається обов'язкова вимога про стерилізацію і закликають держав-членів переглянути ці положення, щоб вони повністю поважали право трансгендерів на гідність, тілесну недоторканість та сім'ю [4].

Українське законодавство практично не містить вказівок на гендерну ідентичність як заборонену підставу дискримінації (єдиним винятком є КЗпП України). Наприклад, базовим законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» не визначено гендерної ідентичності серед ознак, дискримінація за якими є забороненою [5]. Дискримінація осіб за ознакою їх гендерної ідентичності не тягне відповідальності ні за КУпАП, ні за КК України. У Концепції Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року не згадується про осіб, які змінили стать чи ідентифікують себе з іншим гендером [6].

Вітчизняна судова практика показує, що як транссексуали, так і представники ЛГБТ спільноти в цілому, доволі часто опиняються в обставинах, які не дозволяють повною мірою реалізувати свої права. Спільнота ЛГБТ постійно стає об'єктом агресії з боку окремих громадян.

Вкажемо на особливості реалізації окремих прав трансгендерних осіб відповідно до національного законодавства. Зокрема, з огляду на процедури правового визнання Україна належить до групи країн, які допускають гендерну корекцію, але при цьому вимагають проходження особою хірургічного втручання.

Питання щодо створення сім'ї трансгендерними особами в Україні залишається нерегульованим на законодавчому рівні. Сімейне законодавство не містить жодних посилань на гендерну ідентичність осіб, які вступають у шлюб, тож особа, яка пройшла фізичні і юридичні процедури зміни статі може вступити в шлюб без жодних проблем.

Проблеми виникнуть тоді, коли така особа вже перебуває у зареєстрованому шлюбі, адже зміна статі одного з подружжя не наведена у якості підстави для розірвання шлюбу чи визнання його недійсним. У той же час, і Конституція, і Сімейний кодекс визначають шлюб виключно як союз жінки і чоловіка, не допускаючи одностатевого партнерства [7]. О. В. Розгон, аналізуючи дані відносини, вказує, що у Сімейному кодексі України відсутня вимога припинення шлюбу із трансгендерною особою. Якщо до Кодексу будуть внесені положення щодо питання припинення шлюбу в разі зміни статі одним із подружжя, то це може призвести до певного обмеження прав трансгендерної особи та вимоги про припинення шлюбних відносин [8].

У свою чергу, вважаємо, що обмеження права на шлюб для транссексуальних осіб є неприпустимим і, як неодноразово було доведено у рішеннях ЄСПЛ, становить порушення статті 12 ЄКПЛ. Вбачається, що найкращим виходом з такою ситуації стане створення та закріплення в українському законодавстві інституту соціального партнерства, в яке буде трансформуватись шлюб особи, яка змінила стать.

Отже можна стверджувати, що українське законодавство містить лише фрагментарні згадки про заборону дискримінації за ознакою гендерної ідентичності. Тим не менш, варто пам'ятати, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить пряму вказівку на те, що сторони зобов'язуються протидіяти дискримінації.

Тому вважаємо, що варто внести зміни в такі законодавчі акти як Кримінальний Кодекс та Кодекс про адміністративні правопорушення з положеннями, що містять відповідальність за дискримінацію транс сексуальних осіб. Також варто внести поправки до Сімейного кодексу України, які б дозволяли розривати шлюби на підставі зміни статі одним із подружжя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gary J. Gates (2011) How many people are lesbian, gay, bisexual, and transgender? The Williams Institute, UCLA School of Law URL: <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Gates-How-Many-People-LGBT-Apr-2011.pdf>
2. Council Directive 76/207/EEC of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31976L0207>
3. Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity from March 2007 URL: http://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/tools_and_guidance/age_gender_diversity/Yogyakarta_Principles_EN.pdf
4. European Parliament resolution of 27 February 2014 on the situation of fundamental rights in the European Union (2012) (2013/2078(INI)) URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516133572923&uri=CELEX:52014IP0173>
5. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
6. Розпорядження КМУ «Про затвердження Концепції Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» від 5 квітня 2017 р. № 229-р URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/229-2017-%D1%80>

7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

8. Розгон О. В. Порухення сімейних прав трансгендерної особи у контексті доктрини прав людини. Eurasian Academic Research Journal. 2016. № 5. С. 33-47 URL: http://www.earj.org/wp-content/uploads/2016/11/2016_05_EARJ.pdf

ОБХІД ЗАКОНУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Соколенко О. П.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко С. І.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри МСЄП ННІ права

Сумського державного університету

В міжнародному приватному праві є достатньо цікавих питань. Але особливої актуальності на сьогодні набуває питання «обходу закону в МПП», адже збільшення кількості правочинів при яких право, що застосовується, визначатися зацікавленими сторонами штучно, за для створення сприятливого правового режиму для реалізації відповідних правовідносин з іноземним елементом.

В сучасній доктрині і законодавчій практиці термін «обхід закону» має різні, часом суперечливі тлумачення. Обхід закону (лат.fraus omnia corrumpit) – це такі дії учасників відносин, за яких сторонами свідомо створюється прив'язка до іноземного права з метою уникнути використання до цього правовідношення примусового закону, якому воно підпорядковано (як правило закону своєї країни) [1, с. 60].

Такі дії є можливими у сфері суспільних відносин, які регулюються двосторонніми колізійними нормами із жорсткими прив'язкам, що дає можливість учасникам правовідносин маніпулювати ними при використанні власних свобод.

Серед таких прив'язок, зазвичай, виділяють особистий закон фізичної/юридичної особи, закон держави місця вчинення акту, закон держави місця укладення правочину, закон держави місцезнаходження рухомого майна [2].

Обхід закону завжди проявляється в дії в сфері міжнародного приватного права теж. Тобто в наявності певного юридичного факту. З цього випливає кілька наслідків. По перше, обхід закону не може виражатися в бездіяльності, для обходу потрібно як мінімум зробити певні зусилля з боку особи, в інтересах якого обхід відбувається. По-друге, дії, що здійснюються в обхід закону, завжди носять усвідомлений характер: особа розуміє і усвідомлює значення своїх дій і бажає настання тих переваг, на які спрямований обхід закону. Дії, вчинені в обхід закону, завжди відбуваються навмисне.

Заборона на обхід закону є універсальною нормою. Його можна зустріти в будь-яких сферах цивільно-правового регулювання. У науковій літературі найпоширеніші приклади наводяться зі сфери шлюбно сімейних відносин. Друга за популярністю - це сфера зовнішньоторговельної діяльності при структуруванні та здійсненні зовнішньоекономічних угод.

Класичним прикладом обходу закону в історії слугує справа княгині де Бофремон (Франція, 1878 рік). Княгиня де Бофремон втекла від чоловіка з князем Бібеску. Французькі закони того часу не допускали розлучення. Тоді княгиня разом з Бібеску переїхала в герцогство Саксен-Альтенбургського і прийняла відповідне підданство. Місцеві закони допускали розлучення. Княгиня отримала розлучення, вийшла за Бібеску і тут же повернулася до Франції. Князь де Бофремон подав позов про визнання шлюбу княгині з Бібеску недійсним, і французький суд цей позов задовольнив. Касаційний Суд затвердив це рішення, пославшись на «принцип французького права про непорушність шлюбу».

Також до обходу національного закону можуть вдаватися суди при винесенні рішення. У 2010 році Європейський суд з прав людини розглянув справу про оскарження відмови гомосексуалістів в придбанні права найму. Суть полягає в наступному: Після смерті свого одностатевого партнера Козак (заявник) порушив розгляд проти муніципалітету Польщі з вимогою про визнання переходу права найму належала останньому квартири, наймачем якої був партнер. Відхиляючи його вимогу, суди Польщі встановили, що заявник виїхав з квартири і перестав вносити плату за найм до смерті його партнера і що в будь-якому випадку фактичні шлюбні відносини, які були умовою для перекладу права найму муніципальної квартири, можуть існувати тільки між особами протилежної статі [3].

Вході розгляду польські суди робили акцент на тому, що законодавство Польщі не визнає одностатеві шлюби, тому під фактичними шлюбними відносинами визнається союз між чоловіком і жінкою.

Однак Європейський суд з прав людини вказав, що держава повинна брати до уваги відбуваються в суспільстві зміни, пов'язані з веденням сімейного життя. При винесенні рішення Європейського суду з прав людини суд угледів в діях національних судів риси дискримінації, визнав факт порушення прав Козака, тим самим, як може здатися, обійшов внутрішнє законодавство Польщі.

Європейський суд з прав людини може не застосовувати поняття «обхід закону», воно лише використовується в якості доказів сторонами при судовому розгляді. При

вирішенні спорів суд звертається до положень Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Наприклад, Справа «Вагнер (Wagner) і J. M. W.L проти Люксембургу».

В даному випадку Європейський суд з прав людини визнав відсутність спроби «обходу закону» з боку незаміжньою підданою Люксембургу Вагнер, яка усиновила дитину в Перу за законами цієї країни (закони Люксембургу не дозволяли усиновлення особам, які не перебувають у шлюбі), і потім спробувала визнати усиновлення з боку влади Люксембургу, у чому їй було відмовлено з посиланням на «обхід закону». ЄСПЛ визнав наявність порушення ст. 14 («Заборона дискримінації») і 8 («Право на повагу до приватного і сімейного життя») з боку Люксембургу [4].

Ст. 10 ЗУ «Про Міжнародне приватне право» підкреслює: правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із цим Законом, в обхід його положень, є нікчемними [5].

У Румунії іноземне право не застосовується, якщо воно стало компетентним допомогою обману» (ст. 8 Закону про МПРП) В Угорщині іноземне право не застосовується, «коли воно прив'язується до іноземного елемента, створеного сторонами штучно або шляхом (обманна прив'язка)» (ст. 8.1 Указу про МПРП) [6].

Отже, «обхід закону» можуть здійснювати не тільки фізичні і юридичні особи, а навіть і суди. Це безумовно підриває авторитет судової влади, бо факт обходу закону встановлюється судом, тому вкрай важливо судам додержуватись принципу верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / за заг. ред.: В. М. Гайворонський, В. П. Жушман. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 366 с.
2. Підкова Ю. В. «Обхід закону» в аспекті діяльності транснаціональних компаній. Форум права. 2016. № 3. С. 203–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_37.
3. Информация о Постановлении ЕСПЧ от 02.03.2010 по делу «Козак (Kozak) против Польши» (жалоба N 13102/02) // «Бюллетень Европейского Суда по правам человека». 2010. N 9. URL: <https://moluch.ru/archive/134/37536/>
4. Постановление ЕСПЧ от 28.06.2007 «Дело «Вагнер (Wagner) и J. M. W.L против Люксембурга» (жалоба N 76240/01). URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/5632399/5632399.htm>
5. Закон України «Про Міжнародне приватне право». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

6. Короткий курс лекцій з дисципліни «Міжнародне приватне право». URL: http://studme.com.ua/158407207606/pravo/mezhdunarodnoe_chastnoe_pravo.htm

КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ (ІНОЗЕМНИХ) ШЛЮБІВ

Сіваєва Ю. В.

Студентка VI курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник : Денисенко С. І

к.ю.н., доцент, доцент кафедри МЄЕП ННІ права

Сумського державного університету

У сучасному світі спостерігається тенденція до зростання кількості шлюбних відносин з іноземним елементом, що зумовлено міграційними процесами, посиленням міжнародного співробітництва, мобільністю громадян та можливості контактування з громадянами інших країн.

Шлюб – це сімейний союз між чоловіком і жінкою, який зареєстровано у органі державної реєстрації актів цивільного стану (стаття 21 Сімейного кодексу України) [2].

Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка (стаття 51 Конституції України) [1].

Шлюб у сучасному житті являє собою рівноправний, вільний, і, в ідеалі, довічний союз жінки і чоловіка, який укладений за дотримання порядку та умов, установлених законом.

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про міжнародне - приватне право» від 23 червня 2005 р. право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу.

Шлюб між громадянами України, якщо хоча б один з них проживає за межами цієї країни, може укладатися в консульській установі або дипломатичному представництві України згідно з правом України. Укладення шлюбу між іноземцями в консульській установі або дипломатичному представництві відповідних держав в Україні регулюється правом акредитууючої держави [3].

Для того, щоб укласти громадянину України або іноземцю шлюб, який буде дійсним не лише в державі реєстрації, а й у державі громадянства сторін, треба дотримуватись формальних і матеріальних умови, щодо законодавства.

Відповідно до Гаазької конвенції від 14 березня 1978 р., «Про укладення і визнання дійсності шлюбів», згідно до ст.2 якої визначаються формальні вимоги щодо шлюбу повинні відповідати місця укладання шлюбу. Матеріальні умови – це умови, що належать

до шлюбної правоздатності та дієздатності. Це такі умови, за дотримання яких шлюб визнається дійсним [5].

Щодо особливостей форми і порядку укладання шлюбу за законодавством іноземних країн, то законодавчій практиці відомі дві основні форми – державна форма реєстрації шлюбу та релігійна. В багатьох країнах визнається тільки шлюб, який укладено у відповідних державних органах (Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швейцарія, Японія тощо). В деяких країнах допускається укладання шлюбу лише в релігійних установах (наприклад, Ізраїль, Іран, Ірак, Кіпр, Ліхтенштейн та інші). Поширеним є третій підхід, згідно з яким самі особи можуть вибрати форму укладання шлюбу – державну реєстрацію чи релігійну форму укладання шлюбу (Австралія, Англія, Бразилія, Іспанія, Італія, Канада тощо) [9, с. 1-8].

Взаємна згода сторін на укладення шлюбу є обов'язковою у більшості європейських держав (Франція, Велика Британія) та США, проте у мусульманських державах не передбачено.

Як наприклад, шлюбний вік в Україні становить 17 років для жінок, а для чоловіків 18 років, але в деяких країнах по-різному наприклад: в Іспанії шлюбний вік становить для чоловіків 14 років, а для жінок 12 років, у Франції для чоловіків вік складає 18 років, а для жінок 15 років. В Україні також при укладенні шлюбу між чоловіком і дружиною повинно бути добровільно згода, як жінки, так і чоловіка, а в мусульманських звичаях не потрібна згода жінки, так, як це вирішує їх батько, коли і за кого буде виходити заміж його дочка. Також у мусульманських країнах шлюби залишаються полігамними (чоловік може мати до чотирьох дружин) [8].

Як і в Україні, так і в зарубіжних країнах існує перелік заборон щодо реєстрації шлюбу – це шлюб між родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братами, сестрами, дядьком, тіткою, племінницею та племінником.

Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин з наявністю іноземного елемента в різних правових системах здійснюється як нормами сімейного (наприклад, Сімейний кодекс Російської Федерації, Сімейний кодекс України), так і цивільного законодавства (Німецьке цивільне уложення, Французький цивільний кодекс). Наприклад, Російські громадяни мають право реєструвати шлюб не тільки в Російській Федерації, а й на території іноземних держав, тому шлюби поділяються на загальногромадянські шлюби та консульські. В ст. 18 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено, що іноземці та особи без громадянства можуть укладати і розривати шлюби з громадянами України та іншими особами відповідно до законодавства

України. Іноземці та особи без громадянства мають рівні права і обов'язки у шлюбних і сімейних відносинах з громадянами України [4].

Іноземний елемент приватноправових відносин може виявлятися: а) в іноземному громадянстві; б) у відсутності громадянства; в) у проживанні учасників правовідносин на території іноземної держави; г) у надходженні об'єкта цивільних прав на території іноземної держави; д) у локалізації юридичного факту за межами України [6].

Розірвання шлюбу за взаємною згодою неможливе у Франції протягом перших шести місяців шлюбу. Англійська правова система передбачає, що заява про розірвання шлюбу не може бути надана, якщо з моменту укладення шлюбу не минуло трьох років. За законодавством США розірвання шлюбу відбувається як в судовому, так і позасудовому порядку [7, с. 316].

В Італії з 1970 р. існує закон, який дозволив розірвання шлюбу за суворим переліку підстав (засудження одного з подружжя до серйозного кримінального покарання, роздільне проживання подружжя не менше п'яти років за умовами сепарації, нездатність до шлюбного життя, отримання розлучення за кордоном), виключаючи взаємна згода подружжя. У кожній країні визначається режим особистих немайнових і майнових прав та обов'язків подружжя.

Отже, міжнародне приватне право регулює тільки ті відносини в області шлюбно - сімейних відносин, які мають цивільно-правову природу. Національне законодавство повинно вчасно реагувати на зміни в потребах учасників правовідносин колізійного характеру, які регулюються нормами міжнародного приватного права, зокрема, й в сфері шлюбно-сімейних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran4331#n4331>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Про міжнародне - приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV// ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011р. № 3773-IV// ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
5. Гаазька конвенція «Про укладання і визнання дійсності шлюбів» від 14 березня 1978 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_916
6. Про громадянство: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/11877/5/diss-Kazarjan.pdf>

7. Богуслав Бенашак, «Права особистості і механізми захисти в Конституціях неkotopих старн» Текст и про права людини і демократії, Варшава 2005, стр 5-6. URL: <http://ni.biz.ua/16-16/88336.html>
8. Кузьменко С. Г. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник / С. Г. Кузьменко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.
URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28058/1/057_223_227.pdf
9. Розгон О. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем закордоном. Юридичний Радник. 2011. № 6 (60). С. 1–8. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28058/1/057_223_227.pdf

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ: ЗАХИСТ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Дегтяр Р. О.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Славко А. С.
асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Забезпечення гарантій захисту прав громадян на вільне вираження поглядів та сприяння впровадженню європейських стандартів свободи преси є досить актуальним для України на сьогодні. Право на свободу вираження поглядів становить одну з найістотніших цінностей демократичного суспільства.

Право на свободу вираження поглядів гарантується ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), відповідно до якої кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [1].

Також таке право гарантується Конституцією України, а саме: «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження поглядів і переконань».

Європейський суд з прав людини розглядав чимало справи відносно порушення Україною приписів статті 10 Конвенції, серед них: справа «Українська прес-група» проти України» (29 березня 2005 року), справа «Салов проти України» (6 вересня 2005 року), справа «Ляшко проти України» (10 серпня 2006 року), справа «Вітренко та інші проти України» (16 грудня 2008 року), справа «Мирський проти України» (20 серпня 2010 року), справа «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України» (5 серпня 2011 року), «Швидка проти України» (30 жовтня 2014 року).

Перше рішення по статті 10 було прийняте у березні 2005 року. У справі «Української Прес-Групи», визнаючи порушення за українським урядом, Суд наголосив, що межі припустимої критики ширші, коли йдеться про політика, ніж коли йдеться про пересічного громадянина, а вимога щодо доведення правдивості оціночного судження є прямим порушенням свободи вираження поглядів. У наступних справах – «Салов проти України» (2005), «Ляшко проти України» (2006) та «Вітренко та інші проти України» (2008) – Суд наголосив на тому, що свобода політичних дебатів перебуває в самому серці побудови демократичного суспільства. У рішенні за заявою редакції газети «Правое дело» та її головного редактора Штекеля (2011) Суд зазначив, що право громадськості отримувати інформацію має, безсумнівно, розповсюджуватись не лише на друковані ЗМІ, а й на їх електронні аналоги. Суд констатував порушення у зв'язку з відсутністю в національній системі гарантій, які дозволяли б журналістам вільно використовувати інформацію, здобуту з мережі Інтернет без остраху покарання. Такий стан справ, на думку Суду, є прямою перепорою для медіа у виконанні функцій «сторожового пса» демократії [2, с. 5-6].

У справі «Швидка проти України» суд дійшов висновку про порушення ст. 10 Конвенції. Суд вважає, що застосування до заявниці за дрібне хуліганство вчинене нею, стягнення у вигляді десятиденного адміністративного арешту становило втручання у її право на свободу вираження поглядів [3].

Особливої уваги серед практики розгляду справ про порушення ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод заслуговує справа «Лінгенс проти Австрії» (8 липня 1986 року).

У справі Лінгенс проти Австрії перед Судом вперше було поставлене питання про сумісність кримінального вироку щодо журналіста за критику ним голови уряду, а саме тодішнього австрійського канцлера Крайського (Kreisky), здійснену образливим чином.

Заявника було визнано винним національними судами у дифамації через те, що він описав п. Крайського як «аморального» і «негідного» і такого, що діє з «підлим опортунізмом». Газетна стаття з питання, яке зачіпає політичну проблему, що представляє суспільний інтерес у Австрії, призвела до численних палких дискусій стосовно позиції австрійців загалом – і канцлера, зокрема, – до націонал-соціалізму і участі колишніх нацистів в управлінні державою. У ході вирішення цього питання, Суд відзначив, що, оскільки справа має відношення до п. Крайського у його якості як політика, слід звернути увагу на той фон, на якому ці статті були написані. Саме тому оскаржені вислови розглядалися на фоні політичної полеміки. У цій боротьбі кожен використовував зброю, яка була у його розпорядженні; і в цьому не було нітрохи незвичного для запеклих політичних сутичок.

Європейський суд розкритикував тоді національні суди за прагнення визначити, чи підсудний стверджував правду у своєму вислові. Оскаржувані вирази «підлий опортунізм», «аморальний» і «негідний» були оціночними судженнями, а не ствердженням факту. Незважаючи на існування фактів, які може бути доведено, правдивість оціночних суджень неможливо довести. Суд вирішив, що покарання заявника було непропорційним законній цілі, яка переслідується, і порушило статтю 10 Конвенції [4].

Доволі цікавою є ситуація, яку розглянув Європейський суд у справі «Салов проти України». Зокрема, заявника звинувачували в тому, що він розповсюдив кілька копій спеціального випуску газети Верховної Радої України «Голос України», в якому містилась заява спікера парламенту про те, що Президент України і одночасно кандидат на згаданих виборах Леонід Кучма помер. Випуск газети, як виявилось, був підроблений. У цій справі Суд відзначив, що ст. 10 Конвенції не забороняє обговорення чи поширення інформації навіть у разі, якщо існують вагомні підозри, що така інформація є неправдивою. Інший підхід означав би позбавлення громадян права виражати свої думки та оцінки про заяви, зроблені у засобах масової інформації. А це могло би призвести до встановлення невинуватого обмеження свободи вираження поглядів у сенсі ст. 10 Конвенції [5].

Отже, право на свободу вираження поглядів становить одну з найістотніших цінностей демократичного суспільства. Європейський суд неодноразово підкреслював, що саме право, гарантоване статтею 10 Конвенції, є запорукою належного функціонування демократичної держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, від 04.11.1950 року URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Свобода вираження поглядів: практика Європейського суду щодо України / [Інститут Медіа Права; за редакцією Т. Шевченка, А. Балацької]. – К.: Фенікс. – 2012. – 192 с.
3. Справа «Швидка проти України» від 30.10.2014 року URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_a40
4. Справа Лінгенса від 08.07.1986 року URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_066
5. Справа «Салов проти України» від 6 вересня 2005 року URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%22%22%7D>

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ

Мордовець Є. В.

Магістрант I року навчання ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Самойленко Є. А.

к.ю.н., старший викладач кафедри МСЄП ННІ права

Сумського державного університету

Відносини зі спадкування є складовою частиною майнових відносин будь-якого суспільства. Інститут спадкування відіграє вагомую роль, адже саме завдяки цим врегульованим законом правовідносинам, особа знає, що закон та держава гарантують можливість жити та працювати з усвідомленням того факту, що після смерті все нажите за життя майно перейде до відповідної особи.

Сам спадковий договір зустрічається ще за часів римського права, але як підставу відкриття спадщини римське право його не визнавало, проте допускався договір дарування на випадок смерті. Тобто римське право не визнавало та не виділяло спадковий договір, як підставу для спадкування. Можна припустити, що спадковий договір вперше з'являється, імовірно в Німеччині в період формування так званого німецького римського права, тобто національного права Німеччини, заснованого на головних правових традиціях римського права. Цей висновок підтверджується як дореволюційними, так і сучасними цивілістичними дослідженнями [1].

Спадкові договори в Німеччині первісно охоплювали три види договорів: договір про призначення спадкоємця, який в сучасному німецькому праві, власне і позначається терміном «спадковий договір», договір про встановлення легату та договір про відмову від права спадкування. На даний час в німецькому спадковому праві договір про встановлення легату втратив самостійне значення і став одним із розпоряджень, що складають зміст спадкового договору в сучасному його розумінні, а договір про відмову від права спадкування став самостійним видом договору в рамках спадкового права.

Згідно доктрини німецького спадкового права спадковий договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором. Це означає, що такий спадковий договір є однією з підстав спадкування, а зроблене у ньому розпорядження на випадок смерті не підлягає односторонній зміні чи скасуванню [2].

Основним джерелом регулювання спадкових відносин у Німеччині виступає Цивільний кодекс Німеччини 1896 р. Необхідно наголосити, що деякі джерела використовують стару назву цього кодексу – Германське Цивільне Уложення. Але дана назва не досить точно перекладена; дослівно він має таку назву – *Buergerliches Gesetzbuche* (далі – БГБ). Німецький БГБ регулює відносини пов'язані зі спадкуванням у п'ятій книзі БГБ під назвою «Спадкове право».

Спадкове право Німеччини з моменту прийняття БГБ зазнало найбільш суттєвих змін у 1938 році у зв'язку з прийняттям закону «Про заповіти», а також 5 березня 1953 року у ФРН було прийнято закон, згідно з яким правила закону 1938 року було без суттєвих змін включено в текст БГБ, таким чином єдиним джерелом регулювання спадкових відносин є Цивільний кодекс Німеччини 1896 р. [3, с. 116].

Аналізуючи Цивільний кодекс Німеччини, то в ньому зазначено, що спадкодавець може укласти договір про спадкування тільки особисто. В якості спадкодавця може взяти участь в укладенні договору про спадкування тільки необмежено дієздатна особа. Подружжя може укласти з своїм чоловіком договір про спадкування як спадкодавець, хоча б він був обмежений у своїй дієздатності. У цьому випадку він потребує згоди свого законного представника; якщо законним представником складається опікун, то необхідно також дозвіл з боку опікунського суду. Слід додати, що норма даного закону застосовується до нареченої та нареченого. Укладення договору про спадкування не тягне за собою обмеження права спадкодавця розпоряджатися своїм майном за угодами між живими [4].

Цивільний кодекс Німеччини допускає укладення договору про спадкування лише у формі нотаріального запису або власноручно написаної і підписаної заяви за одночасної присутності двох сторін. Відповідно до ст. 2276 Цивільного кодексу Німеччини при укладенні між подружжям або між нареченим і нареченою договору про спадкування, який включається в один акт з шлюбним договором, достатньо дотримання форми, запропонованої для шлюбного договору. Акт договору про спадкування повинен бути опечатаний згідно ст. 2246 БГБ, забезпечений відповідним написом і внесений на зберігання. Про прийняття на зберігання договору про спадкування кожна з сторін повинна отримати розписку.

Змінити або скасувати спадковий договір можна лише за згодою осіб, які уклали

даний договір. Після смерті однієї із зазначених осіб скасування такого договору не допускається. Розпорядження, яке встановлює в договорі заповідальна відмова, може бути скасоване спадкодавцем на підставі заповіту. Для визнання дійсності скасування необхідна згода іншої сторони спадкового договору. Заява про згоду вимагає нотаріального посвідчення. Така згода є безвідкличною. Згідно до ст. 2292 БГБ, то договір про спадкування, укладений подружжям або партнерами, може бути також скасований на підставі загального заповіту подружжя або партнерів. Спадкодавець може відмовитися від договору про спадкування, якщо відмова обумовлена договором [4].

Спадкодавець може відмовитися від розпорядження, включеного в договір, якщо воно пов'язане із зобов'язанням спадкоємця, прийнятим на підставі правочину, з надання спадкодавцю протягом його життя періодичних виплат, зокрема щодо забезпечення утримання, і зазначений обов'язок було скасовано до моменту смерті спадкодавця [5, с.91].

Отже, деякі дослідники вважають, що ймовірніше всього спадковий договір виник саме у Німеччині. На сьогоднішній день спадкові відносини регулюються Цивільним кодексом Німеччини, а саме у книзі п'ятій під назвою «Спадкове право». Дана книга регулює правовідносини з приводу укладення, підстав розірвання та основних обов'язків та прав осіб, котрі бажають укласти такий вид договору. Німецька модель спадкового договору зобов'язує одну особу у разі смерті передати іншій особі майно, котрим вона володіє. До того ж спадковий договір зобов'язує одну особу вчинювати певні дії (зобов'язання) перед іншою, котрі безумовно обумовлені у договорі. Спадковий договір повинен укладатися особисто дієздатною особою та бути нотаріально посвідченим. За законодавством Німеччини можна змінити або скасувати спадковий договір лише за згодою осіб, які уклали даний договір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дзера О. В. Цивільне право України. Особлива частина. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/480-tsvlne-pravo-ukrani-osobliva-chastina-dzera-ov.html>
2. Шама Н. П. автореферат, Спадковий договір у цивільному праві України. Львів 2008: URL: <http://asyan.org/potr/Спадковий+договір+v+цивільному+праві/part-2.ht>.
3. Валах. В. В. Спадкове право зарубіжних країн. Правова держава. 2002. № 4. С. 115-122.
4. Німецьке цивільне уложення. URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Германское_гражданское_уложение/Книга_5/Раздел_4
5. Майданик Р. А. Спадковий договір у цивільному праві України. Університетські записки. 2007 № 2.(22). С. 90-105.

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК І ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Полулях О. В.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Славко А. С.
асистент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Існує дуже мало ситуацій, які б загрожували безпеці людини більше, ніж війна. У надзвичайному середовищі збройного конфлікту держави стикаються з важким вибором між потребами суспільства і потребами особистості. Права людини ніколи не втрачають своєї цінності, але спалах систематичного і організованого насильства, дійсно характерного для збройного конфлікту, загрожує принципам, які є основою цих прав.

Тому ситуації збройного конфлікту вимагають окремого набору правил, заснованих на дуже простій ідеї: «навіть у війни є обмеження». Дані правила зазвичай називаються Міжнародним гуманітарним правом (МГП) або законами збройного конфлікту. МГП можна коротко визначити як принципи і норми, які встановлюють обмеження на використання насильства в ході збройного конфлікту для того, щоб:

- пощадити тих людей («цивільних осіб»), які прямо не беруть участі у військових діях;
- обмежити вплив насильства (навіть на «комбатантів», тобто учасників збройного конфлікту) до меж, необхідних для цілей війни [1, с. 233].

Норми і принципи МГП є універсально визнаними юридичними нормами, а не просто моральними або філософськими поглядами або соціальним звичаєм. Юридичним результатом цих правил, звичайно, є існування детального режиму прав і обов'язків, нав'язаних різними сторонами збройного конфлікту. Особи, які не дотримуються норми МГП, притягуються до відповідальності.

У той же час, міжнародне гуманітарне право не існує відокремлено, воно повинно розумітися і аналізуватися як частина більш широкої основи - норм і принципів, які регулюють координацію і співпрацю між членами міжнародного співтовариства, тобто міжнародного публічного права [3, с. 8].

Гуманітарне право засноване на принципі імунітету цивільного населення. Люди, які не беруть участі у військових діях, ні за яких обставин не можуть бути атаковані; їх необхідно пощадити і захистити. Однак, в сьогоденні конфліктах цивільні особи часто стикаються з жахливою жорстокістю, іноді будучи прямими цілями. Різанина, сексуальне насильство, переслідування, вигнання, примусові переселення і мародерство, а також

навмисна відмова в доступі до води, їжі та медичної допомоги - це деякі з дій, що поширюють жах і страждання серед цивільного населення.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста підтримує постійну присутність в районах, де цивільне населення піддається особливому ризику. Спеціальна увага приділяється жінкам і дітям, так як МГП надає їм особливий захист [2]. Жінки переживають військовий конфлікт різними шляхами: від активної участі в якості комбатантів до спрямованих на них атак як на членів цивільного населення, або тому, що вони просто жінки. Жіночий досвід війни багатогранний: він означає розлучення, втрату членів сім'ї і джерела доходів, і збільшений ризик сексуального насильства, поранення, поневірян і смерті. Відповіддю цій реальності є:

- проведення з військовослужбовцями навчальних курсів з прав жінок;
- сприяння у сфері гінекологічної та репродуктивної медичної допомоги медичним установам і медичним пунктам, які обслуговують жертв військових дій;
- нагадування органам, відповідальним за ув'язнених, про те, що ув'язнені-жінки повинні негайно передаватися під нагляд жінок, і що їх спальні місця і санітарні зручності повинні бути адекватно відокремлені від чоловічих;
- робота щодо відновлення контактів між членами сім'ї, які були розділені в результаті збройного конфлікту;
- надання допомоги сім'ям зниклих безвісти [1, с. 240].

Діти дуже часто стають очевидцями жорстоких злочинів, скоєних щодо їх батьків та інших членів сім'ї. Їх вбивають, калічать, позбавляють свободи та іншим чином розлучають зі своїми сім'ями. Крім того, діти, які живуть зі своїми батьками або самі по собі в зонах конфлікту, є потенційно кандидатами для вербування в солдати. Позбавлені сім'ї, ці діти-рекрути не можуть собі уявити життя без війни. Для них приєднатися до збройної групи – означає забезпечити своє виживання.

Відповіддю цій реальності є:

- сприяння поширенню поваги до прав дітей серед військових;
- контроль за заборною вербування та участі дітей у збройних конфліктах (зокрема, набір або вербування дітей у віці до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або їх використання для активної участі в бойових діях є воєнним злочином відповідно до статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4]);
- надання дітям-жертвам конфлікту адекватної медичної, психологічної та соціальної допомоги;
- робота щодо відновлення сімейних зв'язків шляхом надання захисту дітям без супроводу дорослих і пошуку зниклих людей.

- проведення моніторингу умов ув'язнення дітей - необхідно переконатися, що діти утримуються окремо від дорослих, якщо вони не є членами однієї сім'ї, а також робота щодо звільнення дітей [1, с. 241].

Підводячи підсумки, можна сказати, що міжнародне гуманітарне право зобов'язує держав попереджати будь-які порушення його норм. Деякі серйозні порушення прав людини, звані військовими злочинами, криміналізовані МГП. Дійсно, існує вимога, щоб держави прийняли національне законодавство для покарання військових злочинців, для пошуку людей, які, ймовірно, здійснили такі злочини, і притягнення їх до відповідальності в своїх судах або видачу іншим державам для притягнення до відповідальності. Ці репресивні заходи також можуть слугувати як залякування і запобігати повторному порушенню прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Права человека во время вооруженного конфликта. Международное гуманитарное право: даже у воинов есть ограничение. С. 232-252. URL: http://www.etc-graz.at/typo3/fileadmin/user_upload/ETC-Hauptseite/manual/versionen/russian/11%20Human%20Rights%20During%20Armed%20Conflicts.pdf.
2. Международный Комитет Красного Креста (International Committee of the Red Cross). URL: www.icrc.org.
3. Гнатовський М.М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. Одеса: Фенікс, 2015, 92 с.
4. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

УКРАЇНА І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ З ВІДМИВАННЯМ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, У РАМКАХ FATF

Тесленко А. В.

*Студент I курсу магістратури ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Завгородня В. М.

*к. ю. н., доцент, завідувач кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Сучасні фінансові відносини характеризуються високою мобільністю коштів і швидким розвитком нових технологій здійснення платіжних операцій. За таких умов відмивання грошей, отриманих від торгівлі наркотиками, зброєю, іншими нелегальними способами, стає значно поширенішим і небезпечнішим, а розслідування таких злочинів

суттєво ускладнюється. Для забезпечення стабільності міжнародної фінансової системи та ефективного запобігання відмиванню грошей необхідне створення глобальної системи всебічного контролю, регулювання та нагляду. Також важливо, щоб всі фінансові посередники та агенти чітко виконували свої зобов'язання щодо запобігання, виявлення та покарання випадків відмивання грошей.

У 1989 році за ініціативою держав Великої Сімки та Європейської Комісії була створена Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Метою FATF є встановлення стандартів і сприяння ефективному здійсненню правових та організаційних заходів щодо протидії відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та іншим, пов'язаними загрозами цілісності міжнародної фінансової системи. Групі надані повноваження щодо дослідження методів і тенденцій відмивання грошей, розгляду уже вжитих заходів на національному або міжнародному рівнях та визначення заходів, яких ще належить вжити з метою боротьби проти відмивання грошей.

Нині до складу FATF входить 37 членів: 35 країни та 2 міжнародні організації (Європейська Комісія та Рада зі співпраці країн Перської затоки), 9 асоційованих членів, а також понад 20 спостерігачів (держав та міжнародних організацій) [1]. FATF відстежує прогрес своїх членів у здійсненні необхідних заходів, а також сприяє співробітництву на глобальному рівні.

FATF розробила серію рекомендацій, які визнані міжнародними стандартами у галузі боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму, розповсюдженням зброї масового ураження. Вперше видані у 1990 році, Рекомендації FATF були переглянуті у 1996, 2001, 2003 та 2012 роках. Таким чином Група забезпечує актуальність і універсальність пропонованих нею заходів.

Рекомендації визначають загальні принципи заходів, які мають бути імplementовані у національне законодавство держав у сфері правосуддя, застосування кримінальної відповідальності, заходів адміністративного та цивільного примусу, функціонування фінансової системи, міжнародного співробітництва тощо.

У рекомендаціях наголошується на необхідності посилення національних організаційних і правових дій, спрямованих на протидію відмиванню грошей, підвищення ролі фінансово-банківської системи в цій справі та розширення міжнародної співпраці. Доробок FATF не є юридично обов'язковими і формально рекомендації не включається до кола джерел міжнародного права. Однак багато країн світу визначають їх для себе як орієнтир на шляху подолання загроз, пов'язаних із відмиванням грошей, шляхом реалізації їх на практиці.

FATF систематично аналізує світові фінансові потоки, функціонування банківських та фінансових систем у державах, методи відмивання грошей, які постійно модифікуються в умовах прогресу цифрових технологій, розвитку криптовалют та інших глобальних процесів, зв'язку корупції цієї злочинної діяльності з корупцією. Крім того, Група постійно здійснює моніторинг ситуації як в країнах-членах, так і процесів приведення у відповідність до рекомендацій FATF законодавств інших країн, що висловили свою підтримку загальносвітової боротьби з відмиванням «брудних» коштів. Щорічно організація готує річний звіт, який включає результати цього моніторингу та практичні рекомендації щодо боротьби з відмиванням незаконно отриманих доходів

У разі негативних висновків FATF має право застосовувати «заходи впливу» у формі попереджень окремим країнам, внесенні країни до «чорного списку» (списку країн, що не співпрацюють з FATF з питань боротьби з відмиванням коштів), рекомендацій щодо обмеження співробітництва з країнами-порушниками. Наслідком застосування таких санкцій можуть бути обмеження та зупинення розрахунків, блокування коштів на рахунках, закриття цих рахунків тощо [2].

На жаль, Україна не є членом FATF і має досить непросту історію взаємодії з цією організацією. У «чорному списку» наша країна перебувала понад два роки – з вересня 2001 року до лютого 2004. Більше того, у 2002-2003 роках до України застосовувалися фінансові санкції, що стало відчутним ударом не лише для економіки, але й для іміджу країни [3].

У 2006 році FATF відзначила постійний прогрес України, який вона продемонструвала після виключення зі списку країн та територій, що не співпрацюють, і Група припинила процедуру безпосереднього моніторингу [4], а в 2008 українська делегація вперше взяла участь у засіданні FATF. Однак, уже в 2010 році організація відзначила недоліки українського законодавства в сфері відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом і експерти заговорили про загрозу повернення до «чорного списку» [5]. Врешті, наша держава ще на понад півтора роки потрапила до санкційного списку і перебувала там до жовтня 2011.

Приєднання до FATF, вочевидь, не лежить у площині інтересів жодної політичної сили в Україні, адже навіть після Революції Гідності не впроваджено CRS (стандарт автоматичного обміну фінансовою інформацією, розроблений Організацією економічного співробітництва і розвитку для підвищення податкової і фінансової прозорості), що вимагається Групою. Згідно з цим стандартом фінансові установи зобов'язуються подавати інформацію про своїх клієнтів, зокрема, щодо коштів на рахунках, проведених фінансових операцій, платежів, дивідендів тощо. Впровадження таких вимог, як показує

досвід зарубіжних країн, значно зменшує можливості для відмивання незаконних доходів і підвищує ефективність боротьби з цим злочином. За даними ОЕСР станом до CRS приєдналося понад 100 країн [6].

Уведення CRS є критично важливим і для боротьби з корупцією, і для заохочення іноземних інвестицій в Україну. Саме заходи з впровадження цього інструменту, на нашу думку, мають бути проведені першочергово і потребують невідкладного законодавчого закріплення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. FATF Members and Observers. URL: <http://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/> (дата звернення 17.04.2018).
2. Кривонос Л. В. Міжнародний досвід державних механізмів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=730> (дата звернення 17.04.2018).
3. Кукса В. Україна і FATF: від санкцій до співробітництва. *Дзеркало тижня*. 2004. № 484. 5 березня – 12 березня. URL: https://dt.ua/ECONOMICS/ukrayina_i_fatf_vid_sanktsiy_do_spivrobitnitstva.html (дата звернення 17.04.2018).
6. Financial Action Task Force Groupe d'action financière. Резюме Головуючого, Пленарне засідання, Кейп Таун, 15-17 лютого 2006 року. *Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України* URL: http://sdfm.gov.ua/news.php?news_id=112&lang=uk (дата звернення 16.04.2018).
7. Главацька Ю. Україна «напрошується» в чорний список FATF. УНІАН. 16 березня 2010. URL: <https://www.unian.ua/society/336134-ukrajina-naproshuetsya-v-chorniy-sписок-fatf.html> (дата звернення 17.04.2018)
8. CRS by jurisdiction 2018. OECD. Automatic Exchange of Information. URL: <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/crs-implementation-and-assistance/crs-by-jurisdiction/crs-by-jurisdiction-2018.htm> (дата звернення 17.04.2018)

СЕКЦІЯ 4

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Дегтяр Р. О.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Шапіро В. С.

*к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Важливим завданням розвитку України на сучасному етапі є створення ефективного механізму захисту прав інтелектуальної власності. На сьогодні законодавець займає активну позицію у питання правового регулювання захисту авторських прав. У автора виникають суб'єктивні прав як особистого немайнового, так і майнового характеру у результаті створення творів літератури, науки та мистецтва. Відповідно до цього у автора виникає право авторства як право особи вважатися автором створеного нею твору.

Відповідно до ст. 54 Конституції України, окрім гарантії свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості також забезпечується захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1]. Цивільний процесуальний кодекс гарантує право в порядку, встановленому Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [2].

С. В. Бондаренко захист прав автора визначає як сукупність передбачених законодавством заходів, метою яких є відновлення та визнання прав, які були порушені, що включає діяльність відповідних органів державної влади з поновлення та визнання прав, а також усунення перешкод, які заважають реалізації прав та законних інтересів їх суб'єктів [3, с. 186].

Панасюк О. О. у своєму дослідженні, зазначає, що під захистом права автора розуміється не тільки передбачені законом способи припинення їх порушення та застосування юридичної відповідальності до порушників, а й заходи з визнання авторських прав [4, с. 759].

У ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначаються способи цивільно-правового захисту авторського права і суміжних прав, серед яких є звернення до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій,

що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення, про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, про відшкодування збитків (матеріально шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій [5].

Б. В. Кирдан у своєму дисертаційному дослідженні, проводячи аналіз способів цивільно-правового захисту, поділяє позови щодо захисту прав автора на позови про визнання (пункти 1, 2 ч. 2 ст. 16 ЦК України, ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), позови про присудження (пункти 3-5, 8, 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України) та перетворювальні позови (пункти 6, 7 ч. 2 ст. 16 ЦК України).

Позов суб'єкта авторського права про визнання – це позов, за допомогою якого правомочна особа вимагає захистити її права шляхом підтвердження наявності чи відсутності у неї переважного авторського права.

До позовів про визнання можна віднести позов про визнання та поновлення прав автора, у тому числі шляхом встановлення заборони вчинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення.

Позов суб'єкта авторського права про присудження спрямовується на поновлення порушеного права автора та усунення наслідків такого порушення. Через пред'явлення зазначеного позову від суду вимагається поновити становище, що існувало до порушення права, та припинити дії, які його порушують, зокрема присудження виконання обов'язку в натурі і стягнення з відповідача збитків у встановлених законом або договором випадках, штрафу, пені тощо.

Такі позови можуть пред'являтися в тих випадках, коли порушення прав автора має тривалий характер, наприклад, тиражується твір або фонограма, здійснюється публічне виконання твору тощо.

Перетворювальні позови спрямовані на зміну або припинення правових відносин. Існування перетворювальних позовів деякими науковцями заперечувалось на тій підставі, що їх можна віднести або до позовів про визнання, або до позовів про присудження. Крім того, окремі вчені наголошували, що закон не наділяє суд правом здійснення нормотворчої діяльності [6, с. 75-77].

Суд, якщо у ході судового розгляду буде доведено факт порушення авторського права і (або) суміжних прав або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення цих прав має право постановити рішення чи ухвалу про:

– відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права і (або) суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування;

- відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права і (або) суміжних прав;
- стягнення із порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення;
- виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу;
- заборону опублікування творів, їх виконань чи постановок, вилучення (конфіскацію) матеріалів;
- вимагати від осіб, які порушують авторське право позивача, інформацію про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні творів та про канали розповсюдження тощо [5].

Не можливо не погодитись з тим, що саме судова форма захисту є універсальною, докладно регламентованою нормами цивільного процесуального права та забезпечує надійні гарантії правильного застосування закону, встановлення реально наявних прав і обов'язків [7, с. 14]. Це пояснюється саме тим, що саме суду надано більш широкі повноваження у сфері захисті цивільних прав порівняно із повноваженнями інших юрисдикційних органів.

Отже, на основі проведеного аналізу наукових праць та враховуючи норми чинного українського законодавства у контексті досліджуваної тематики, вважаємо за доцільне під захистом авторського права розуміти заходи відповідних органів та уповноважених осіб, урегульовані нормативно-правовими актами, які застосовуються для визнання чи відновлення прав на твір та захисту законних інтересів. Серед форм захисту, саме судова займає пріоритетне місце, тому захист авторського права є найбільш ефективним завдяки можливості звернення до суду з позовом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №40-41, 42. – Ст. 492.
3. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права: [курс лекцій] / С. В. Бондаренко. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – 288 с.
4. Панасюк О. О. Поняття та класифікація форм захисту авторських прав / О. О. Панасюк // Форум права. – 2013. – № 1 – С. 758–762.

5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
6. Кирдан Б.В. Захист прав автора у порядку цивільного судочинства: дис...канд. юрид. наук : 12.00.03 / Б. В. Кирдан. – К., 2017. – 211 арк
7. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. В. Сидоренко; кер. роботи В. М. Зубар; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2012. – 20 с.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Чемодурова К. Ф.

*Студентка ІV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Шапіро В. В.

*к. ю. н. старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Доказовий процес у цивільному судочинстві має велику значимість через його важливість для вирішення кожної справи і загальнообов'язковість, оскільки без належного підтвердження необхідних обставин особа не отримає бажаного результату та не зможе повною мірою використати надані державою юрисдикційні гарантії захисту прав, свобод та інтересів осіб у разі їх порушення, невизнання або їх оспорювання.

Доказами, згідно статті 76 Цивільного процесуального кодексу, є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Ці дані встановлюються такими засобами:

- 1) письмовими, речовими і електронними доказами;
- 2) висновками експертів;
- 3) показаннями свідків [6].

Доказом буде лише інформація про певні обставини, які є предметом спору по конкретній справі, а форма їх закріплення виступає засобом доказування.

Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи.

Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Кожна

сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень [6].

Способами забезпечення судом доказів є:

- допит свідків;
- призначення експертизи;
- витребування доказів
- огляд доказів;
- огляд доказів за їх місцезнаходженням;
- заборона вчиняти певні дії щодо доказів;
- зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів та інші згідно чинного

законодавства.

На думку, М. К. Трушнікова, правильне визначення предмету доказування у цивільній справі дає змогу усьому процесу доказування вірний напрям [5, с. 190].

Судове доказування здійснюється з метою з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін. Предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Зміст доказування цілком залежить від принципів судочинства. Доказова діяльність будується на таких принципах цивільного процесуального права: рівності осіб, які беруть участь у справі, перед законом і судом; змагальності сторін; диспозитивності чи вільного судочинства; мови цивільного судочинства тощо. Цивільний процес носить змагальний характер, із цього постає розширення кола суб'єктів доказування, коли кожен відіграє визначену законом роль, тобто доказування підпорядковується принципам цивільного процесу. Кожен суб'єкт доказування, а також особи, які є джерелами доказової інформації, здійснюють свої дії в межах врегульованих норм цивільного процесуального права. Тобто доказуванням є не просто діяльність суб'єктів доказування, а єдність процесуальних дій учасників доказування, їхніх прав та обов'язків, правовідносин [2, с.20].

Структура судового доказування включає взаємодію тез, аргументів і методів доказування, а також результат цієї взаємодії, відображений у судовому рішенні.

До ознак засобів доказування слід відносити такі: 1) зовнішня процесуальна форма об'єктивації інформації про факти та обставини, які мають значення для вирішення справи; 2) засіб (інструмент) фіксації та передачі закріпленої в цьому інформації; 3) регламентуються нормами права (не лише процесуального, але й матеріального); 4) повинні відповідати всім вимогам принципу допустимості; 5) вичерпність видів (форм),

передбачених у ЦПК; 6) змішаний характер природи (інформаційний і речовий); 7) є невід'ємною складовою поняття судових доказів [1, с. 119-120].

Судове доказування є невід'ємною частиною цивільного процесу та здійснюється в єдиній для всього процесу процесуальній формі. Основними особливостями процесуальної форми судового доказування є: 1) доказування в суді законодавчо врегульовано. У ЦПК України закріплено загальні положення про докази і процедуру доказування: визначено права та обов'язки учасників доказування; встановлено вимоги до доказів; передбачено послідовність і зміст процесуальних дій; 2) доказування розраховане на всі види і стадії цивільного процесу, тобто, процесуальна форма доказування є універсальною [3, с. 13].

Докази і доказування відіграють важливу роль у цивільному процесі та є основою для ухвалення судових рішень. Поняття доказів розкривається через поняття засобів доказування, ці поняття є взаємозалежними та перебувають у нерозривному зв'язку.

Отже, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин або фактів, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи, а доказування у цивільному процесі України, полягає саме у процесуальній діяльності учасників справи, представників та суду, яка складається з збирання, подання, дослідження та оцінки судових доказів відповідно до способу та порядку визначеного цивільним процесуальним законодавством з метою встановлення, доведення фактів (обставин), що мають значення для справи, які входять до предмету доказування та ухвалення законного, обґрунтованого рішення

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусев О. Ю. Співвідношення понять доказів і засобів доказування / О. Ю. Гусев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Випуск 37 / Том 1. – С. 116-120
2. Дрогозюк К. Понятійний апарат доказування в цивільному процесі України та Франції / К. Дрогозюк // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – №1. – С.18-23
3. Дрогозюк К.Б. Предмет та суб'єкти доказування у цивільному процесі України та Франції / К. Б. Дрогозюк // Автореферат. – Одеса. 2018. – С. 20
4. Кучер Т.М. Докази та доказування: співвідношення понять / Т.М. Кучер // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 3 (7). – С. 83–93.
5. Супрун Т. С. Поняття предмета доказування у цивільному судочинстві / Т. С. Супрун // Форум права. – 2016. – №5. – С.190-198

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України від від 18.03.2004 № 1618-IV. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page3>

КРИПТОВАЛЮТА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА СПОСОБИ СПАДКУВАННЯ

Дудар М. В.

Студента II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова А. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри ЦПДФП ННІ права

Сумського державного університету

В умовах посилення глобалізаційних процесів зростає заінтересованість у використанні віртуальних валют. Особливістю таких валют є те, що вони є засобом платежу.

У всесвітньовідомому словнику Мерріам-Вебстер криптовалюта визначається як будь-яка форма валюти, яка існує лише в цифровій формі та, як правило, не має центрального органу видачі чи регулювання, але замість цього використовує децентралізовану систему для запису транзакцій та управління видачі нових одиниць, а також заснована на криптографії для запобігання підробкам та шахрайським операціям [1].

В українському законодавстві лишаються не врегульовані питання контролю ринку криптовалюти, особливістю якого є анонімність і відсутність зовнішнього впливу та контролю.

Визначення «криптовалюта» міститься у законопроектах з питань врегулювання обігу криптовалют, які викликають жваву дискусію серед науковців. У проекті Закону України «Про обіг криптовалюти в Україні» (№7183 від 06.10.2017), «криптовалюта» визначається як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [2].

У проекті Закону України «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» (№7183-1 від 10.10.2017), термін «криптовалюта» тлумачиться як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний

захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом [3].

Сучасна популярність криптовалют ставить питання можливості її спадкування. Американський штат Делавер ухвалив Закон «Фідучіарний доступ до цифрових активів» який регулює проблеми цифрового спадщини і дозволяє сім'ям отримувати доступ до цифрових активів своїх близьких після смерті або втрати працездатності. У § 5005 закону «Фідучіарний доступ до цифрових активів», зазначається, що фідучіар, що володіє повноваженнями за цифровими активами або цифровими рахунками власника рахунків у відповідності з цим розділом, має той же доступ, що і власник рахунку, і вважається: має законне погодження власника рахунку та є уповноваженим користувачем відповідно до всім застосовними державними та федеральними законами і правилами та будь-яким ліцензійним договором з кінцевим користувачем. Термін «Фідучіарій» визначається п. 11, § 5002 «Визначення» включає особистого представника, призначеного Реєгом заповітів, опікуном, призначеним відповідно до глави 39, агентом за тривалою особистою довіреністю відповідно до розділу 49А, піклувальником або радником [4].

На даний момент в світі існує близько 1600 криптовалют (Bitcoin, Litecoin, Ethereum, Peercoin), але найвідомішою, найпоширенішою і найдорожчою зі швидким розвитком є bitcoin. Bitcoin не випускаються центральними банками і не залежать від кредитно-грошової політики тієї чи іншої держави. Емісія відбувається тільки в цифровому вигляді. Будь-хто охочий може добувати криптовалюту, використовуючи комп'ютерні можливості.

С. В. Волосович, у своїй статті зазначає, що у розвитку криптовалютних ринків ключову роль починає відігравати Лондон. Хоча основним джерелом інвестицій є Кремнієва долина (Silicon Valley), стартапи розташовуються переважно у Лондоні. Зокрема, це стосується найвідоміших компаній у сфері біткоінів – Blockchain і Coinbase. Однією з причин цього є ліберальна нормативно-правова база та наявність державної фінансової підтримки технології цифрових валют у розмірі 10 млн. фунтів стерлінгів. Австралія, Канада, Сінгапур, Фінляндія мають наміри або вже включили криптовалюту в оподаткування. У серпні 2013 р. Міністерство фінансів Німеччини оголосило біткоін розрахунковою грошовою одиницею, яка належить до приватних грошей, і дозволило використання його в торгівлі і для сплати податків у країні. У Фінляндії у вересні 2013 р. для операцій у біткоінах встановлено податок на збільшення ринкової вартості капіталу та прибутковий податок – на гроші, отримані шляхом майнінгу. У Норвегії прибуток від операцій у біткоінах підлягає оподаткуванню податком на майно на майно, а при використанні біткоінів у бізнесі дохід оподатковується податком з продажу. Водночас у

жовтні 2015 р. Європейський суд вирішив звільнити операції з біткоіном від ПДВ. При цьому він визнав біткоін законним засобом платежу в Європі, прирівнявши його, як і інші валюти, до цілей оподаткування [5, с. 73-74].

Проблемними аспектами є те, що власність на криптовалюту знеособлена, власник ніде не зафіксований і не числиться в жодних реєстрах також підтвердження власності не можна отримати ні в якому вигляді. Саме тому, така анонімність не дозволяє їй повністю вступити в цивільний оборот.

Можливість володіти, користуватися і розпоряджатися криптовалютою залежить тільки від наявності номера спеціального електронного криптовалютного гаманця і пароля до нього. Номер гаманця і ключ доступу кожен зберігає на свій розсуд (в пам'яті, на папері або електронному носії), тому ніхто не має доступу до цього гаманця, якщо у нього відсутній пароль.

Bitcoin зберігаються в електронних гаманцях, захищених «публічним ключем», випадковим набором символів. Він доступний усім і є адресою відправки та отримання криптовалюти. А «приватний ключ» дозволяє людині отримати одноосібний доступ до своїх накопичень в гаманці. Якщо власник Bitcoin помирає, не залишивши нікому приватного ключа, то його спадкоємці не зможуть отримати доступ до них.

Таки чином, одним із способів спадкування є створення письмових копій приватних ключів власниками таких гаманців для запобігання втрати криптовалюти. Список приватних ключів від гаманців можна також віддати довіреним особам або вказувати в заповітах.

Одним з найбільш цікавих способів збереження ключа і можливості передачі його спадкоємцям є зашифроване сховище електронних даних на основі технології блокчейн.

К. М. Афанасьєв визначає блокчейн технологію своєрідним способом зберігання даних у вигляді цифрового реєстру транзакцій, угод або контрактів. Головною перевагою цієї технології є те, що такий реєстр не зберігається в якомусь одному місці. Він розподілений серед кількох сотень і навіть тисяч комп'ютерів у всьому світі. Оскільки блокчейн є великою базою даних, розміщеною в мережі і доступною величезній кількості користувачів, то саме за згодою останніх всі дані вносяться в базу. Один зараз записану інформацію неможливо змінити або стерти. Ця система дозволяє зберігати гроші й важливі документи, відслідковувати укладені угоди і операції, а також без посередників здійснювати грошові транзакції. Слід відмітити, що блокчейн повністю виключає можливість втручання держави в процес взаємодії користувачів в мережі блокчейн [6, с. 13].

Найбільш простим і доступним способом, на нашу думку, є використання банківської ячейки для зберігання ключа від криптогаманця. У цьому випадку власник криптогаманця є єдиною особою, що має доступ до такого гаманця. Власник гаманця передає дані (номер гаманця і ключ до нього) в сховище, де вони знаходяться в зашифрованому вигляді. Також власник залишає розпорядження про порядок передачі даних третім особам (наприклад, після подання свідоцтва про смерть).

Відповідно до п. 1, ст. 1228 Цивільного кодексу України, вкладник має право розпорядитися правом на вклад у банку (фінансовій установі) на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку (фінансовій установі) [7].

Таким чином, власник може позначити в заповіті наявність банківської ячейки без уточнення того, що там зберігається. Спадкоємці фактично будуть успадковувати права спадкодавця щодо банківського осередку і саме так анонімність власності криптовалюти буде збережено.

Отже, на нашу думку, криптовалюту можна успадкувати такими способами: створення письмових копій приватних ключів власниками таких гаманців, зберігання криптовалюти у зашифрованому сховищі електронних даних на основі технології блокчейн, зберігання номера гаманця і ключа до нього в банківській ячейці. Згідно з цим держава має знайти спосіб її регулювання і саме тоді будуть прийняті зміни у законодавстві щодо її спадкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Definition of cryptocurrency. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cryptocurrency>
2. Про обіг криптовалюти в Україні: проект Закону України №7183 від 06.10.2017 // URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684
3. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні: проект Закону України (№7183-1 від 10.10.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710
4. Title 12 Decedents' Estates and Fiduciary Relations Chapter 50. Fiduciary access to digital assets and digital accounts. URL: <http://delcode.delaware.gov/title12/c050/index.shtml>
5. Волосович С. В. Віртуальна валюта: глобалізаційні виклики і перспективи розвитку. Науковий журнал «Економіка України». 2016. 4 (653). С. 68- 77.
6. Афанасьєв К. М. Блокчейн-технологія як інструмент вдосконалення механізму фінансування малого та середнього бізнесу в Україні. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 трав. 2017 р.) / відп. ред. А.А. Мазаракі. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 294 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ: ПРЕДМЕТ ТА СУБ'ЄКТИ

Голованова В. І.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Щербак С. В.

к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Важливість і загальнообов'язковість інституту доказування у цивільному процесі, тому що без правильного встановлення суб'єктів доказування, предмета доказування та фактів (обставин), що підлягають доказуванню, неможливо вирішити справу і ухвалити законне та обґрунтоване рішення. Що в свою чергу буде порушувати принцип юридичної істини, основні завдання цивільного процесу та основоположні засади Конституції України. Без належного підтвердження необхідних фактів (обставин) особа не отримає бажаного результату та не зможе повною мірою використати надані державою гарантії захисту прав, свобод та інтересів осіб у разі їх порушення, невизнання або оспорювання. Весь період становлення та розвитку цивільного процесуального права характеризується високим ступенем уваги до проблем судового доказування. В рамках судової реформи, внесення змін до процесуальних кодексів України, постійних змін у суспільстві, дослідженням предмету та суб'єктів доказування у цивільному процесі України приділяли увагу багато вчених.

Законом України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який набрав чинності 15 грудня 2017 року, було внесено значні зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) щодо сфери доказування. Цими змінами обов'язок доказування, збір доказів повністю перейшов на сторони. К. Б. Дрогозюк в своїй дисертації «Предмет та суб'єкти доказування у цивільному процесі України та Франції» визначає судові доказування у цивільному процесі України як розумову й процесуальну діяльність учасників справи, представників та суду, яка складається з збирання, подання, дослідження та оцінки судових доказів відповідно до способу та порядку визначеного цивільним процесуальним законодавством з метою встановлення, доведення фактів

(обставин), що мають значення для справи, які входять до предмету доказування та ухвалення законного, обґрунтованого рішення. На її думку, судове доказування є невід'ємною частиною цивільного процесу та здійснюється в єдиній для всього процесу процесуальній формі. Основними особливостями процесуальної форми судового доказування є: 1) доказування в суді законодавчо врегульовано. У ЦПК України закріплено загальні положення про докази і процедуру доказування: визначено права та обов'язки учасників доказування; встановлено вимоги до доказів; передбачено послідовність і зміст процесуальних дій; 2) доказування розраховане на всі види і стадії цивільного процесу, тобто, процесуальна форма доказування є універсальною.

Розглянемо доказування (доведення) у Франції. Основні положення доказової системи Франції, будучи визначені ще 200 років тому в ході наполеонівських кодифікувань, показали свою ефективність і пристосовність до змінних соціальних і економічних умов. Норми про докази містяться в правових актах як матеріального, так і процесуального законодавства. Перш за все це Цивільний кодекс Франції, в якому доказам присвячені ст. 1315-1369 розділів VI розділу III. Даний розділ носить назву «Про докази зобов'язання і платежу» і містить норми, присвячені окремим засобам доведення: письмовим доказам, показанням свідків, презумпціям, визнанню, присязі. Крім того, норми про докази містяться в Комерційному кодексі, яким встановлені спеціальні правила доведення при здійсненні підприємницької діяльності, зокрема при розгляді судами суперечок, що виникають з підприємницьких правовідносин. Таким чином, по французькій доктрині, теорія доказів інкорпорована в основному в Цивільному кодексі, а ГПК закріплює тільки процес доведення: представлення доказів, збирання доказів, ознайомлення з доказами, розподіл обов'язків по доведенню і ін.

Відповідно до статті 9 ГПК Франції доведення (доказування) у французькому цивільному процесуальному праві – процесуальна діяльність, мета якої в досягненні дійсного знання про об'єкт судового пізнання. Згідно ст. 10 ГПК Франції кожен зобов'язаний сприяти правосуддю в цілях досягнення істини. Судова істина залежить від встановлення фактів предмету доведення, тобто сукупності фактів, з якими відповідна норма права пов'язує певний юридичний ефект. Інакше кажучи, це факти, що підлягають доведенню у конкретній справі. У предмет доведення входять як позитивні, так і негативні факти, спірні факти і відношувані факти. Кожна сторона зобов'язана вказати факти і довести їх (ст. 6 ГПК Франції). Факт, вказаний стороною в обґрунтування свого права і не оспорений в ході розгляду справи по суті, повинен розглядатися як істинний (що існує). Відношувана факту – це здатність обґрунтувати вимогу або заперечення. Заперечування факту може виражатися в його запереченні. Таким чином, в предмет доведення входять

спірні і відношувані факти і виключаються безперечні (визнані) факти, преюдиціально встановлені факти і загальновідомі факти.

У вітчизняному законодавстві предметом процесуального права є суспільні відносини, які виникають при здійсненні правосуддя в цивільних справах. Але науковці розмежовують це поняття на вузьке та широке.

Положеннями ГК і ГПК Франції передбачено застосування наступних засобів доведення (доказування): пояснень сторін і третіх осіб, письмових свідчень сторін і свідків, показань свідків, письмових доказів, визнання, присяги, участі фахівця, яка здійснюється в трьох формах (огляді, консультації, експертизі).

Суб'єкт доказування у цивільному процесі – це суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин (учасник справи, представник та суд), який наділений відповідно до цивільного процесуального законодавства України певними процесуальними правами та обов'язками щодо встановлення, доведення фактів (обставин), які мають значення для справи.

Змагальність в цивільному процесі Франції характеризується активністю сторін по суперечці і щодо пасивною роллю суду. Загальне правило розподілу обов'язків по доведенню закріплене в ст. 9 ГПК Франції: кожна сторона повинна довести в порядку, встановленому законом, факти, необхідні для задоволення її вимог. З цього загального правила виходять принцип нейтралітету суду і принцип провідної ролі сторін в процесі і мається на увазі необхідність дотримання принципу законності і доброчесності (*principe de loyauté*). З цього ж правила витікає обов'язок сторін співробітничати з судом і один з одним при вирішенні суперечки між ними. Кожна сторона в процесі повинна довести факти, на яких вона засновує свої вимоги до іншої сторони, а суд враховує лише те, що в законному порядку доведення. У вітчизняному законодавстві ми маємо аналогічні положення.

У чисто змагальному процесі суддя повністю пасивний і не приймає факти, не вказані або не представлені сторонами. Для Франції це ніколи не було характерно, оскільки судді надавалася і надається активна роль в цивільному процесі. Він має право офіційно за своєю ініціативою збирати докази. (за новим ЦПКУ суддя може лише витребувати докази). Важливо відзначити також, що ст. 11 ГПК Франції указує на необхідність співпраці між судом і сторонами в питаннях доведення і доказів: сторони зобов'язані сприяти при здійсненні судового розслідування. При цьому суддя може по клопотанню однієї із сторін вимагати від іншої сторони або третьої особи надання суду доказів, перш за все документів, ними утримуваних, у всіх випадках під загрозою примушення, а у третьої особи – у разі відсутності законних перешкод. При утриманні

доказів суд може застосувати так званий «щодня зростаючий грошовий штраф» – пеню (astreinte) (ст. 11 ГПК). Представлення доказів включає також дії з ознайомлення з доказами, представленими іншою стороною (ст.132-137 ГПК), і отримання доказів, представлених третіми особами (ст. 138-141 ГПК). Кожна сторона повинна представити іншій стороні для ознайомлення докази, на які вона посилається. При невиконанні цього обов'язку суддя встановлює терміни і умови ознайомлення з доказами, за недотримання яких накладається штраф. В Україні відсутні як штраф, так і суддя не встановлює терміни і умови ознайомлення з доказами.

На думку К. Б. Дрогозюк, є доцільність розширення повноважень суду щодо доказування у цивільному процесі України. Зокрема, в її дисертаційному дослідженні запропоновано внести доповнення до ЦПК України щодо участі суду у доказуванні з урахуванням положень ЦПК Франції про прийняття фактів до розгляду та застосування заходів процесуального примусу при витребуванні доказів. Також необхідно надати суду право вжити за своєю ініціативою будь-яких допустимих законом заходів з перевірки доказів. Більш коректним є поняття предмету доказування в цивільному процесі, який запропоновано визначити як сукупність юридичних фактів (обставин), від встановлення яких залежить вирішення справи по суті, зокрема факти (обставини) обґрунтування позову і заперечень проти нього.

У сучасних умовах все ще залишається низка невирішених проблем, пов'язаних з необхідністю подальшого дослідження визначення поняття, мети, суб'єктів, предмета судового доказування тощо, оскільки огляд сучасних наукових праць із досліджуваної проблематики дозволяє констатувати відсутність єдності у розумінні даних категорій та необхідності їх переосмислення у зв'язку з реформуванням національного цивільного процесуального законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих від 03.10.2017 № 2147-VIII / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ.
2. Дрогозюк К.Б. Предмет та суб'єкти доказування у цивільному процесі України та Франції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Дрогозюк Крістіна Борисівна. – Одеса, 2018. – 192 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРЯДКУ ПРИПИНЕННЯ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Плотнікова М. В.

*к.ю.н., доцент кафедри ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

Кожне використання об'єкта авторського і (або) суміжних прав повинно здійснюватися з дозволу правовласника, за винятком випадків вільного використання, чітко передбачених в законодавстві. Порухення прав інтелектуальної власності надають правовласникам можливість здійснювати захист порушених прав, використовуючи при цьому будь-які не заборонені засоби і способи захисту. Особливості застосування яких регламентуються Розділом V Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2].

Україна багато років поспіль залишається в переліку країни, в якій дуже поширене порушення прав інтелектуальної власності, особливо в мережі Інтернет, так зване Інтернет-піратство. Визначення Інтернет-піратства надається в ст. 50 зазначеного Закону, під ним розуміється вчинення будь-яких дій, які відповідно до цієї статті визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет. Тобто ключовою ознакою є використання Інтернету для здійснення порушення.

До недавнього часу захист авторських і (або) суміжних прав в мережі Інтернет здійснювався в межах загальних цивільних способів захисту, які передбачаються застосування юрисдикційного чи неюрисдикційного порядку. Проте на практиці виникало багато проблем, що заважали ефективно здійснювати захист порушених прав.

Законом України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» №1977-VIII від 23.03.2017 [3] доповнено текст Закону України «Про авторське право і суміжні права» новими положеннями. Завдяки цьому закону нормативне закріплення отримали такі поняття як веб-сайт, веб-сторінка, власник веб-сайту, власник веб-сторінки, гіперпосилання, електронна (цифрова) інформація, постачальник послуг хостингу тощо, а також запроваджено новий механізм припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет.

Зокрема ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначається, що суб'єкт авторського права і (або) суміжних прав має право звернутися до власника веб-сайту та (або) веб-сторінки, на якому (якій) розміщена або в інший спосіб використана відповідна електронна (цифрова) інформація, із заявою про припинення порушення. Також цією статтею визначено, по-перше, порядок подання цієї заяви (визначено вимоги до змісту даної заяви та документів, які до неї повинні додаватися,

обмежено можливість використання даного способу захисту тільки за участю адвоката), по-друге, порядок розгляду даної заяви власником веб-сайту або постачальником послуг хостингу та рішення, які вони мають право прийняти за результатами розгляду цієї заяви.

Власник веб-сайту, отримавши заяву про порушення повинен невідкладно, не пізніше 48 годин з моменту отримання такої заяви, унеможливити доступ до електронної (цифрової) інформації, щодо якої подано заяву, та надати заявнику і постачальнику послуг хостингу інформацію про вжиті заходи відповідно, або повідомити заявника про відмову у задоволенні заяви про припинення порушення (причини такої відмови визначені в ч. 4 ст. 52-1 зазначеного Закону). Причому, повідомляючи про відмову у задоволенні заяви про порушення, власник веб-сайту повинен надати відомості про власника веб-сайту в обсязі, достатньому для пред'явлення позовної заяви.

Слід відмітити, що запроваджений механізм захисту прав в мережі Інтернет достатньо регламентований, і його дієвість забезпечується комплексом заходів. Зокрема, обов'язком постачальників послуг хостингу визначити в договорах про надання послуг умови і правила, що забороняють замовникам послуг вчиняти дії з розміщення електронної (цифрової) інформації з порушенням авторського права і (або) суміжних прав третіх осіб, та зобов'язують замовників послуг вказувати достовірну і коректну інформацію про себе, у тому числі свої контактні дані, а у разі їх зміни – невідкладно інформувати про це в порядку, визначеному законодавством. А також, детально визначеним порядком подання та розгляду заяви про порушення авторських і (або) суміжних прав та запровадженням адміністративної відповідальності за порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет (ст. 164-17 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Проте слід наголосити, що запроваджений прогресивний порядок захисту порушених авторських і (або) суміжних прав відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» застосовується тільки до відносин, пов'язаних з використанням аудіовізуальних творів, музичних творів, комп'ютерних програм, відеограм, фонограм, передач (програм) організацій мовлення. На нашу думку, зазначений перелік, який дозволяє здійснювати спеціальні заходи захисту авторського і (або) суміжних прав, є занадто звуженим. Адже достатньо широкого поширення набули також і порушення щодо таких об'єктів авторського права як фотографічні твори, ілюстрації, літературні твори. Звісно, законодавець не позбавив авторів даних творів застосовувати запроваджений спосіб захисту порушених прав, проте і не передбачив обов'язку власника веб-сайту чи постачальника послуг хостингу надати аргументовану

відповідь та усунути порушення, підкріпленого наявністю адміністративної відповідальності.

Аналізуючи запроваджений механізм припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет, слід також наголосити на такій обставині. Відносини в сфері використання Інтернету є достатньо складними, регулюються великою кількістю нормативно-правових актів різних галузей права. О. Ю. Битяк, характеризуючи правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет, слушно зазначає, що надаючи визначення Інтернету в Законі України «Про телекомунікації», законодавець не назвав в даному законі «жодного суб'єкта чи правовідношення стосовно регулювання використання мережі Інтернет» [3, с. 199]. На нашу думку, законодавець недоцільно розмістив визначення таких понять як веб-сайт, веб-сторінка, власник веб-сайту, власник веб-сторінки, гіперпосилання, електронна (цифрова) інформація, постачальник послуг хостингу в Законі України «Про авторське право і суміжні права», адже предмет його регулювання визначено як охорона особистих немайнових прав і майнових прав авторів та їх правонаступників, пов'язаних із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва, і прав виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення. Зазначені ж терміни можуть застосовуватися і в інших цивільних відносинах, наприклад, що захисту інших особистих немайнових прав особи, захисту суспільної моралі, надання послуг хостингу, регулювання діяльності в сфері телекомунікацій тощо.

Викладене дає підстави визначити, що законодавець передбачив у ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особливий позасудовий неюрисдикційний порядок захисту авторських і (або) суміжних прав щодо порушень, які вчинені з використанням мережі Інтернет. Запроваджений порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет є в достатній мірі ефективним, проте доцільним уявляється розширити перелік об'єктів авторського права, щодо яких можуть застосовуватися запроваджені спеціальні заходи захисту авторського і (або) суміжних прав, включивши до нього фотографічні твори, ілюстрації та літературні твори. Стосовно юридичної техніки законодавця при внесенні зазначених змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права», то для забезпечення ефективності правового регулювання недоцільно включати терміни, що мають міжгалузеве значення, до окремих спеціальних законів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Битяк О. Ю. Правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет / О. Ю. Битяк // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 129. – С. 198–207.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/print1523476505267739>
3. Про державну підтримку кінематографії в Україні: Закон України №1977-VIII від 23.03.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1977-19/print1523476505267739>

АЛЕАТОРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Бенько А. В.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Гончарова А. В.
к.ю.н., доцент кафедри ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

З огляду на принцип свободи договору поширеним є використання великої кількості нестандартних договорів, з числа яких саме ризикові, або алеаторні, які відповідно породжують ризикові зобов'язання. При укладені таких договорів результат, виконання зобов'язань залежить від випадкових невідомих подій, невідомо яка сторона в підсумку отримає більшу вигоду. Але не дивлячись на достатність підстав для віднесення алеаторного договору та зобов'язань до окремої категорії, класифікація договорів на ризикові та неризикові не зазнала широкого поширення і закріплення на законодавчому рівні. З огляду на широке застосування різних договорів, що є ризиковими за своєю природою, актуальним є проведення відповідного поділу та подальшого дослідження природи алеаторних зобов'язань в галузі цивільного права.

Питаннями дослідження ризикових договорів та зобов'язань за цими договорами займалися такі науковці як Бару М. І., Брагінський М. І., Голубева Н. Ю., Губарев С. В., Давидова Н. О., Дудорова К., Дзера О. В., Іоффе О. С., Майданик Р. А., Майданик Н. І., Мамаєва А., Підпригора А. О., Победоносцева К. П., Стефанчук Р. О., Тімуш І. С. та інші.

По-перше, необхідно підкреслити, що у зобов'язаннях з певним обсягом вимог точно відомо, виконання яких обов'язків і в якому обсязі може зажадати кредитор від боржника. Такими є переважна більшість зобов'язань. У зобов'язаннях з невизначеним обсягом вимог (алеаторних), обсяг прав і обов'язків встановлюється тільки в загальному

вигляді. Конкретні суми, послуги тощо визначаються вже під час виконання зобов'язання. Ризиковим чи алеаторним є такий обов'язок, предмет якого містить у собі елемент ризику, випадковості, невідомості.

Українське цивільне законодавство містить низку договорів, при укладенні яких неможливо передбачити його належне виконання чи виконання взагалі. Такі договори в цивільному праві отримали назву алеаторних (ризикових).

О. С. Іоффе вказував, що алеаторними називаються договори, які, будучи оплатними, конструюються так, що обсяг зустрічного задоволення, який належить від однієї сторони, залишається невідомим, поки не настане обставина, покликана його остаточно визначити [1, с. 96-97]. В літературі слушно зазначається, що під договорами алеаторними (ризиковими) або на вдачу необхідно розуміти такі угоди, при яких у момент укладання невідомими є точний рівень, обсяг і відносини взаємних виконань або невідомо, яка сторона буде мати право, а яка – певний обов'язок, що поставлено в залежність від події або обставини, про настання яких сторонам нічого невідомо в момент укладання договору [2, с. 23].

До алеаторних (ризикових) правочинів відносять такі, на момент вчинення яких невідомо, чи буде вартість надання однієї сторони більшою або меншою того блага, яке передається іншою стороною.

У різних правових системах були сформовані різні підходи до класифікації зобов'язань. Найбільш поширеною і загальноновизнаною у країнах континентальної Європи є їх класифікація залежно від підстав виникнення [3]. Щоб зрозуміти сутність підходів до визначення зобов'язань, в тому числі алеаторних, необхідно з'ясувати особливості їх систематизації в різних країнах та порівняти з цивільним правом України.

Так, цивільний Кодекс Франції всі зобов'язання ділить на дві групи: зобов'язання, що виникають з договору (ст. 1101 ЦК Франції), зобов'язання, що виникають без угод, регулюванню яких присвячений титул 4 книги 3 кодексу і до числа яких закон відносить зобов'язання, що виникають з делікту, квазиделікти, квазідоговору і закону [4].

Цивільний Кодекс Франції відтворив чотиричленну систему, притаманну римському праву. Головними в практичному застосуванні зобов'язання- саме договірні. Найбільш поширеною підставою виникнення зобов'язань є договір. Зобов'язання виникають з квазідоговору, коли між двома особами, які не перебувають між собою у договірних відносинах, встановлюються правовідносини, за своїм характером і змістом подібні до договірних.

В німецькому цивільному праві зобов'язання виникають із закону, угод, делікту (параграф 826-853 ЦК Німеччини), безпідставного збагачення (параграф 812-822 ЦК

Німеччини) та ведення чужих справ без доручення (параграф 677-687 ЦК Німеччини). Зобов'язання, що виникають з договорів, продовжують залишатися одним з найважливіших видів зобов'язань. Разом з тим одностороннє волевиявлення, тобто односторонній правочин набув особливого практичного значення і широкого поширення. За загальним правилом, одностороння угода є підставою виникнення зобов'язань у випадках, прямо зазначених у законі.

Праву Англії невідомий системний підхід у класифікації зобов'язань. Відсутнє законодавство, яке встановлювало б загальні принципи, включаючи систему підстав виникнення зобов'язань. Всі класифікаційні схеми носять суто докрінальний характер. Найбільш поширеною класифікацією зобов'язань залежно від підстав їх виникнення є класифікація, що передбачає такі підстави: договір; делікт; квазідоговор; інші підстави.

Аналогічний підхід спостерігається і в праві США. Як вже було зазначено вище, договір є найважливішою підставою виникнення зобов'язання. Під договором у праві країн континентальної Європи розуміється угода, спрямована на встановлення, припинення або зміну прав та обов'язків. У різних зарубіжних правових системах розрізняють договори односторонні і двосторонні; договори алеаторних (ризикові), договори казуальні і абстрактні.

В англійському праві і в праві США договори поділяються на формальні і договори прості. Алеаторними договорами вважаються договори, в яких збитки або вигода кожної зі сторін залежить від настання того чи іншого випадку (наприклад, договір страхування, договір парі). ЦК Франції протиставляє алеаторному договору договори комутативні, які не засновані на ризику.

Необхідно звернути особливу увагу на правову систему Штату Луїзіана. Так, за загальним правилом право Сполучених Штатів Америки не поділяється на галузі права, а цивільне право відсутнє в континентальному розумінні цього поняття. Проте, правова система Штату Луїзіана дещо відрізняється від правових систем інших штатів. З огляду на те, що територія тривалий час перебувала під впливом Франції, тут було сформована сильна цивільно-правова традиція.

Під час створення Цивільних Кодексів Луїзіани, за взірць було взято Цивільний Кодекс Франції, структури кодексів є ідентичними, а також у цивільному праві цього штату існує багато спільних з французьким цивільним правом інститутів, що не є характерними для американського права [5, с. 112].

З приводу саме алеаторних договорів, необхідно зазначити, що їм присвячений титул 14 книги 3 Цивільного Кодексу Штату Луїзіана. Ст. 2982 надає визначення алеаторного договору, який є взаємною угодою, за якої збитки да прибутки всіх сторін,

або кожної окремо, залежать від невизначеності подій. Ст. 2983 зазначає, що Закон не передбачає жодних дій щодо виплати того, що було виграно в іграх або за ставками, за винятком ігор, що мають на меті підвищення майстерності у використанні зброї. А щодо таких ігор суддя може відхилити вимогу, коли сума представляється йому надмірною. Ст. 2984 говорить про те, що у всіх випадках, коли закон відмовляється від дій на користь переможця, він також відмовляється від покарання того, хто програв, щоб відшкодувати те, що він добровільно сплатив, за винятком випадків, коли переможець здобув виграш шляхом шахрайства або обману [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що сутність та розуміння алеаторних договорів та ризикових зобов'язань українського цивільного права має багато спільного з положеннями Цивільного Кодексу Франції, а разом і таких представників англо-американської системи права як штат Луїзіана, що є унікальною за своєю правовою системою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе.– М.: Юрид. лит., 1975.
2. Алеаторні (ризикові) договори: деякі питання законодавчого регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2002. № 3.
3. Цивільне та торгове право капіталістичних держав. Під ред. Е. А. Васильєва. – М., «Міжнародні відносини», 1993.
4. Цивільний Кодекс Франції URL: http://library.brstu.ru/static/bd/klassika_ros_civilizac/Elib/237.html.
5. Давидова Н. О. Цивільне право у правовій системі США: нонсенс чи реальність. Порівняльно-аналітичне право. 2014. №2. С. 110-113.
6. Цивільний Кодекс Штату Луїзіана. URL: <http://lcco.law.lsu.edu/?uid=115&ver=en#115>.

МИРОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Биряк Л. П.

*Студентка IV курсу ННІП права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Шапіро В. В.

*к. ю. н. старший викладач кафедри КПДС ННІП права
Сумського державного університету*

Питання примирних процедур не лише в цивільному процесі, але і в адміністративному, господарському, кримінальному процесах набувають нового значення,

розвитку та поширення. Відповідні зміни пов'язують з поступовою демократизацією судочинства, в якому спори переважно повинні вирішуватись не кінцевим судовим рішенням, а шляхом вчинення примирних процедур.

Мировою угодою є укладена між сторонами угода, в силу якої шляхом взаємних поступок ліквідується цивільно-правовий спір, який виник між особами. В судовій сфері багатьох країн широко застосовується інститут мирових угод з метою мирного врегулювання конфліктних ситуацій. Виділяють такі моделі процедур, які спрямовані на примирення сторін у спірних правовідносинах:

1. Мирова угода як альтернатива судовому рішенням, – даний вид мирових угод є позасудовим та укладається з причин складності, тривалості та дорогої вартості судочинства (Прикладом держав, де використовуються такі угоди є США, Англія тощо).

2. Мирова угода як досудовий варіант вирішення конфлікту. Дана модель передбачає право сторін до розгляду справи в судовому порядку вирішити спір самостійно, не використовуючи судові процедури (Прикладом держав, де використовуються такі угоди є Франція, Іспанія, Нідерланди тощо).

3. Укладання мирової угоди належить до обов'язків суду. З метою примирення сторін у судах створюються спеціальні структури; при укладанні мирової угоди оформлюється документ, який має силу судового рішення (Наприклад, Японія) [1, с. 51].

В Україні використовується третій варіант примирення сторін, який передбачений Цивільним процесуальним кодексом України. Багато вчених сумнівається в правильності такої позиції, адже суди не зобов'язані досягати вирішення спірних питань шляхом укладення мирових угод.

Відповідно до ст. 207 ЦПК України мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок та має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, якщо мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб [2].

Укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди. При затвердженні мирової угоди одночасно закривається провадження у справі тією ж ухвалою.

Але потрібно зазначити, що мирові угоди можуть укладатись не в кожному випадку розгляду судами цивільних справ. Наприклад, в силу ч. 2 ст. 215 ЦК України норми закону стосовно підстав нікчемності правочинів є імперативними [3], як зазначено у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними», суди повинні відмовляти у визнанні

мирових угод по справах стосовно визнання нікчемності правочинів та застосування наслідків як таких, що суперечать закону [4].

Для визнання дійсності правочину необхідний такий юридичний факт як постанова судом ухвали про визнання мирової угоди, тому вона вважається укладеною з моменту набрання законної сили ухвали суду про її визнання.

Ч. 2 ст. 207 ЦПК України передбачено, що сторони можуть укласти мирову угоду та повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву, на будь-якій стадії судового процесу.

Статтею 208 ЦПК України передбачено, що виконання мирової угоди здійснюється особами, які її уклали, в порядку і в строки, передбачені цією угодою. Ухвала суду про затвердження мирової угоди є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження». Крім цього передбачено, що у разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень [2].

Аналізуючи чинне законодавство виділяють такі умови укладання мирової угоди та визнання судом у цивільному судочинстві:

1. Суб'єктами, які укладають таку угоду можуть бути тільки сторони (їх представники).

2. Сторони мають право укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу.

3. Угода може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмету позову.

4. Представник сторони, який висловлює намір укласти мирову угоду, повинен мати відповідні повноваження, а суд зобов'язаний перевірити, чи не обмежений представник у вчиненні таких повноважень. Дії законного представника повинні суперечити інтересам сторони, яку він представляє.

5. Умови мирової угоди повинні відповідати законодавству та не можуть порушувати права, свободи чи інтереси інших осіб.

6. Якщо сторони укладають мирову угоду, вони мають повідомити про це суд, зробивши спільну заяву.

7. Якщо сторони бажають укласти мирову угоду, вони звертаються до суду з відповідним клопотанням. До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладанням сторонами мирової угоди суд повинен роз'яснити сторонам наслідки такого рішення [5].

Отже, аналізуючи вищевикладене, мирову угоду потрібно розглядати як спосіб захисту порушеного права фізичної або юридичної особи, оскільки права та обов'язки, які

виникають на підставі мирової угоди, санкціонуються судовим рішенням (ухвалою). Мирова угода може укладатись на будь-якій стадії цивільного процесу. Так, як мирова угода затверджується ухвалою суду, то підлягає виконанню відповідно до вимог Закону України «Про Виконавче провадження».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ткаченко М. Мирова угода як складова частина переговорного процесу: матеріальні та процесуальні основи. Підприємство, господарство і право, Цивільне право і процес – 08.2017. Київ. С. 51-55.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України від від 18.03.2004 № 1618. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page3>.
3. Цивільний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними; постанова №9 Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/63fc4792a8d4179ec225767400449588?OpenDocument>.
5. Ахмач Г. М. Умови мирової угоди та практика їх застосування. Науково-практична Інтернет-конференція. Харків 2013р. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=531%3A130513-14&catid=68%3A3-0513&Itemid=84&lang=ru

АЛЕАТОРНІСТЬ ДОГОВОРУ ВАЛЮТНОГО ДИЛІНГУ

Марченко О.С.

Студентка VI курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова І.П.

к.ю.н., доцент кафедри ЦПДФП ННІ права

Сумського державного університету

Соціально-економічний розвиток сучасності неможливий без валютних відносин, зокрема, укладання договорів валютного дилінгу.

Сьогодні в більшості держав світу вільна купівля і продаж валют здійснюється різними за величиною фінансовими корпораціями, інвестиційними і пенсійними фондами, експортно- імпорнтними компаніями, банками тощо, які в сукупності утворюють єдину міжнародну систему FOREX (Foreign Currency Exchange Market) – міжнародний ринок обміну іноземних валют. Та, незважаючи на активне використання правозастосовчою і нормотворчою практикою договорів валютного шилінгу, як різновиду алеаторних

(ризикових) договорів, існують суттєві недоліки у вивченні та правовому регулюванні означеного виду договорів. А саме: у доктрині цивільного права мало досліджені договори валютного дилінгу, не розроблені теоретичні положення стосовно особливостей механізму правового регулювання у цій сфері, відсутня процедура захисту прав громадян у випадку неналежного виконання умов договору з боку дилінгових компаній (нерезидентів України) [1, с. 150].

Сутність договору валютного дилінгу полягає в тому, що юридична особа (брокер) з однієї сторони та фізична особа або юридична особа (трейдер або інвестор) з іншої сторони укладають договір консультативних послуг у виді публічної оферти. Предметом такого договору є основні положення з надання консультативних (у тому числі і аналітичних матеріалів) послуг з діяльності на міжнародному валютному ринку FOREX, відповідно до замовленої трейдером послуги. Брокерська компанія виконує заявку, купуючи чи продаючи необхідний актив, а трейдер (інвестор), вступаючи в договірні відносини з брокерською компанією, попередньо переводить в заставу визначену суму, із якої будуть відніматися можливі збитки по його позиціях. У результаті дії маржинального механізму учасник ринку оперує сумами, які в декілька разів перевищують кількість його власних грошей. Відповідно великим буде і фінансовий результат такої операції, адже основна мета торгівлі на будь-якому ринку – купити товар дешевше, а продати дорожче.

Матвеев П. С. розглядає поняття договору валютного ділину у широкому та вузькому значеннях.

В широкому розумінні договір валютного дилінгу існує у вигляді системи алеаторних (ризикових) правочинів конверсійної купівлі-продажу і послуг з її організації, згідно з якими продавець і покупець (валютний дилер/інвестор) купують/продають іноземні валюти, а послугонадавач (валютний дилер) надає замовнику (інвестору) за плату і в певний строк послугу з вчинення конверсійної купівлі-продажу іноземних валют під умову настання випадку, оскільки виконується правочин виплатою різниці між договірною ціною і ціною, встановленою біржовим котуванням або котуванням на неорганізованому (позабіржовому) ринку в день виконання зобов'язання.

У власному розумінні договір валютного дилінгу доцільно розглядати не єдиною загальнонародовою, а збірною правовою категорією у вигляді сукупності двох самостійних алеаторних (ризикових) непоставочних правочинів конверсійної купівлі-продажу і послуг з її проведення [2, с. 6].

Також Матвеевим П. С. встановлено, що цивільно-правова сутність договорів валютного дилінгу полягає у визнанні їх алеаторними правочинами спекуляційно-страхового характеру, які виконують суспільно корисну роль зменшення ризику

економічних втрат та/або отримання спекулятивної вигоди від послуг з придбання чужих ризиків, та обумовлену цим правомірну («розумну») господарську мету – страхову та/або спекулятивну.

У системі алеаторних (ризикових) правочинів договори валютного дилінгу виділяються їх спрямованістю на досягнення соціально корисної мети, що полягає, перш за все, в страхуванні валютних ризиків, які приймають (купують) на себе валютні дилери.

Наявність у договорах валютного дилінгу «розумної» господарської мети спекулятивно-страхового характеру істотно вирізняє такі правочини від договорів азартної гри та парі, що обумовлює недоцільність поширення на договори валютного дилінгу положень про гру та парі [2, с. 10].

Існує класифікація договорів валютного дилінгу залежно від:

1) умов поставки (валютні ф'ючерси, форварди, опціони, свопи, варранти тощо);
2) прав та обов'язків сторін дилінгу (довірче управління, агентування, доручення, комісія, парі тощо);

3) строків, місця вчинення і суб'єктного складу відносин валютного дилінгу (довгостроковий (міжбанківський) і короткостроковий (дейтрейдинг);

4) місця укладення правочинів валютного дилінгу виділяють чотири площадки: а) FOREX (ForeignExchange) – міжбанківський валютний ринок; б) CME (IMM) – біржовий валютний; в) Globex – торгівля валютами у позабіржовий час; г) NYBOT (NewYorkBoardofTrade) – торгівля ф'ючерсними контрактами на індекс долара США (DollarIndex);

5) місця укладення і строку поставки валюти виділяють чотири основні види правочинів валютного дилінгу: а) договори типу спот (Spot); б) договори валютного форварду (Forward); в) позабіржові валютні опціони (OTCOptions); г) біржові валютні ф'ючерси та опціони (Futures @ Options);

б) спрямованості договорів валютного дилінгу, останні можуть бути поділені на дві групи: а) основні (валютні ф'ючерси, форварди, опціони, свопи); б) допоміжно-організаційні (доручення, комісії, агентування, довірчого управління коштами, парі тощо).

Для страхування ризиків курсових коливань на ринку використовують строкові валютні операції, які поділяються на форвардні, ф'ючерсні, опціонні та операції своп. Відповідно контракти, що засвідчують здійснення цих операцій мають аналогічні назви.

Форвардний контракт – це позабіржова угода між банком та клієнтом про купівлю або продаж певної кількості іноземної валюти в установлений термін (або протягом встановленого періоду) за курсом, який визначається в момент укладення угоди. Укладення форвардних угод пропонує комерційний банк своїм клієнтам – експортерам та

імпортерам, які здійснюють платежі або отримують кошти в іноземній валюті та бажають захистити себе від валютного ризику. При цьому контрагенти не несуть жодних витрат.

Специфічною, стандартизованою формою форвардних угод є ф'ючерсні контракти. Ф'ючерсний контракт – це біржовий контракт-зобов'язання купівлі або продажу матеріального або фінансового активу в майбутньому із встановленими стандартними параметрами за погодженою ціною. Це виключно біржовий контракт, навіть якщо він продається через торговельно-інформаційні комп'ютерні системи. Ф'ючерсні угоди укладаються між двома сторонами, однією з яких завжди є клірингова (розрахункова) палата ф'ючерсної біржі, що виконує роль гаранта здійснення всіх контрактів. Оскільки продаються самі контракти на поставку або отримання товару, цей процес відбувається без демонстрації і може здійснюватися без поставки вказаного товару. Як правило, більшість контрактів закінчується укладанням зворотної (офсетної) угоди. Ф'ючерсні контракти на купівлю відміняються новими контрактами на продаж, і навпаки. Різниця у цінах на момент укладання і на момент відміни сплачується грішми. Таким чином, основною метою ф'ючерсної торгівлі є не купівля-продаж товару, а швидше страхування цінових ризиків.

Опціон – це контракт, який передбачає для його покупця право купити або продати зазначений у ньому актив у визначений час в майбутньому за погодженою ціною в обмін на сплату продавцеві премії. Об'єктом опціону можуть бути реальний товар, цінні папери, валюта та ф'ючерсні контракти на вказані активи. Особливістю опціону є те, що він не зобов'язує власника виконувати контракт, а лише надає таке право. Саме це відрізняє опціонну угоду від інших строкових валютних угод. Опціони, як і ф'ючерси, – це операції з фінансовими активами, але, на відміну від ф'ючерсів, опціони дають можливість не лише уникнути ризику від небажаної зміни ціни, але й скористатися сприятливою ринковою ситуацією: інвестор може продати біржовий опціон протягом строку його дії, отримавши дохід від зміни його ціни. Крім того, опціони торгуються як на біржі, так і поза її межами [3, с. 82-83].

Отже, цивільно-правова сутність договорів валютного дилінгу полягає у визнанні їх алеаторними правочинами спекуляційно-страхового характеру, які виконують суспільно корисну роль зменшення ризику економічних втрат та/або отримання спекулятивної вигоди від послуг з придбання чужих ризиків, та обумовлену цим правомірну («розумну») господарську мету – страхову та/або спекулятивну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Круглова А. Є. Проблеми реалізації норма права при укладанні алеаторних договорів у сфері валютного дилінгу // Упорядники. – 2013. – С. 150–151
2. Матвеев П. С. Договори валютного дилінгу в цивільномууправіУкраїни // Монографія. – К.: Алерта, 2010. – 226 с.,
3. Новікова К. І., Новікова Л. Ф. Проблеми та перспективирозвитку ринку валютнихоперацій в Україні //ВісникАкадеміїмитноїслужбиУкраїни. Серія: Економіка. – 2015. – №. 2. – С. 81–87, С.82-83.

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ

Лобус А. В.

*Магістрант І року навчання ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Самойленко Є. А.
к.ю.н., старший викладач кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Договір є найпоширенішою і основоположною базою виникнення зобов'язань. Сфера застосування договорів дедалі більше розширюється. Всебічний аналіз будь-яких відносин неможливий без ґрунтовної характеристики договору, що їх опосередковує. Саме тому теоретико-правовий аналіз договору депозиту (банківського вкладу) є центральною складовою дослідження цих відносин.

У банківській практиці банківський вклад розглядають як гроші або інші кошти в готівковій чи безготівковій формі, у національній або іноземній валюті, передані власником (фізичною або юридичною особою) або третьою особою до банку для зберігання або з метою одержання доходу (процентів) на встановлених договором умовах, з обов'язковим поверненням вкладнику.

Договір банківського вкладу займає центральне місце у регулюванні відносин щодо залучення ресурсів до банківських установ. Саме він надає правову оболонку цим економічним відносинам.

Договір банківського вкладу (депозиту) є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Так, відповідно до ст. 638 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК) істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [1].

Договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною. С. Бородовський визначає оферту як пропозицію укласти договір, яка містить всі його істотні умови, а акцепт пропонує розглядати у двох аспектах – як прийняття пропозиції оферента та як обіцянку, дану оференту на укладення договору та виконання дій, що лежать в її основі [2, с. 80].

При укладенні договору вкладник позбавлений можливості формувати всі умови договору, а лише обирає вид вкладу (депозиту) та приєднується до запропонованих умов. Тож цей договір є договором приєднання та публічним. Він повинен містити однакові умови для всіх вкладників. Цей договір укладається в двох примірниках, з яких один передається вкладникові, а інший залишається банку. Доведено, що договір банківського вкладу (депозиту) є реальним і вважається укладеним з моменту прийняття банком грошової суми (вкладу) від вкладника або третьої особи на користь вкладника.

Укладення договору банківського вкладу (депозиту) проходить через такі ускладнені стадії:

- 1) звернення особи до банку за ознайомленням з видами та умовами договору;
- 2) вибір підвиду банківського вкладу (депозиту) відповідно до індивідуального статусу особи (пенсіонер, клієнт банку, особа, для якої банківськими правилами передбачені пільги у відсотках, та ін.);
- 3) уточнення умов договору та його підвиду;
- 4) замовлення (роздрукування) представником банку стандартизованого (типового) письмового договору банку у двох примірниках (оферта);
- 5) заповнення особою своїх реквізитів у проектах договору та підписання договору;
- 6) внесення в касу банку суми вкладу й отримання квитанції та чека;
- 7) реєстрація, підписання та отримання сторонами примірників договору, а вкладником – електронної ощадної книжки чи ощадного (депозитного) сертифіката (акцепт).

Треба зазначити, що важливе значення для належного дослідження договору банківського вкладу (депозиту) відіграє класифікація за різними підставам, але найбільш важливим, на наш погляд, є встановлення різновидів за видами вкладів і суб'єктивним складом, залежно від того, на користь кого укладено договір.

Найбільш коректними критеріями класифікації видаються строк договору, контрагент, схема нарахування відсотків, форма договору. У контексті подальшого дослідження найбільш важливими вбачаються відмінності між договорами, укладеними з фізичною особою, та договорами, укладеними з юридичною особою;

Сторонами зазначеного договору є: з однієї сторони – банк, з другої – вкладник. Вкладниками можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. Треба відзначити, що договір банківського вкладу (депозиту), в якому вкладником є фізична особа, має певну відмінність від договору, вкладником якого є юридична особа [3, с. 28].

Можна стверджувати, що фізичні особи за договором банківського вкладу (депозиту) в загальному обсязі вносять більше грошових коштів, ніж юридичні.

Відповідно до ч. 2 ст. 1058 ЦК договір банківського вкладу (депозиту), де вкладником є фізична особа, визнається публічним договором, а договір банківського вкладу (депозиту), де вкладником є юридична особа, публічним не є [4, с. 320].

Законодавець встановив, що публічним є договір, в якому одна сторона – підприємець – взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо) .

Щодо характеристики укладення договору банківського вкладу (депозиту), де вкладником є юридична особа, варто відмітити наступне. Зазначений договір, в якому вкладником є юридична особа, не відноситься до публічних договорів, однак його укладення мало чим відрізняється від укладення договору з фізичною особою [5, с. 33]. Незважаючи на те, що в реальних умовах фактично такий договір укладається шляхом підписання юридичною особою трафаретного тексту, запропонованого банком, на наш погляд, зазначений договір за способом його укладення може бути визнаний договором приєднання.

Внаслідок укладення договору банківського вкладу (депозиту) між банком та юридичною особою у першого виникає обов'язок відкрити вкладнику депозитний рахунок, на який зараховується сума вкладу. Відповідно до ч. 3 ст. 1058 ЦК до відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунка, якщо інше не встановлено нормами про договір банківського вкладу (депозиту) або не впливає із суті вказаного договору [6, с. 389].

Можна зробити висновок, що договір банківського вкладу (депозиту) є реальним і вважається укладеним із моменту прийняття банком грошової суми (вкладу) від вкладника або третьої особи на користь вкладника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року №435-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Бородовський С. Щодо укладення, зміни і розірвання договору в цивільному праві України / С. Бородовський // Право України. – 2004. – №12. – С. 80–82.
3. Гетьманцев Д. О., Шукліна Н. Г. Банківське право України / Д. О. Гетьманцев, Н. Г. Шукліна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 28с.
4. Качан О. О. Банківське право : навч. посібник / О. О. Качан. – К. : Школа, 2004. – 320 с.
5. Спіжов В. В. Банк як сторона договору банківського вкладу (депозиту) / В. В. Спіжов // Фінансове право. – 2010. – №2. – С. 30–33.
6. Ярова Т. М. Поняття способів захисту цивільних прав та інтересів/ Т. М. Ярова // Держава і право. – 2008. – №3. – С. 386–392.

РЕЧОВІ ТА ПИСЬМОВІ ДОКАЗИ – ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Кульченко М.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Щербак С. В.
к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Докази і доказування у цивільному судочинстві є необхідним інститутом для обґрунтованого і законного рішення суду. Питання пов'язане з доказами і доказуванням стає у центрі усього цивільного процесу, адже в ньому вирішуються спірні правовідносини, або факти, які мають юридичне значення. Тобто суд не повинен займатися переливанням з пустого у порожнє, а здійснювати реальну діяльність, яка принесе результат. Цей результат можливий лише за всесторонньо та законно вивченими фактами по справі, які підтверджуються доказами. Тому питання доказів і доказування у цивільному судочинстві є дуже актуальним питанням і залишатиметься таким завжди.

Уперше на поняття доказів звернули увагу вчені-процесуалісти другої половини XIX століття, коли в Російській імперії в 1864 році було проведено судово-правову реформу і прийнято Статут цивільного судочинства та Статут кримінального судочинства [1, с. 89].

Необхідно зазначити, що поняття доказів досліджувалося багатьма вченими. Так, одні науковці робили спробу розкрити поняття доказів через засоби доказування, тим самим ототожнюючи їх (Штефан М. Й.), інші розмежовували поняття доказів і засобів доказування, зазначаючи, що ці поняття є взаємопов'язаними (Шакарян М. С.,

Чечот Д. М.), треті акцентують увагу на критеріях, за якими класифікуються докази (С. Я.Фурса).

Процесуаліст В. В. Молчанов зазначає, що «докази – універсальний спосіб опосередкованого пізнання, який використовується в різних галузях людської діяльності, у тому числі і в судочинстві». Із цим важко не погодитись. Від правильного розуміння поняття доказів, від його змісту залежать права й обов'язки учасників цивільного процесу, вирішення питання про належність і допустимість доказів, а також процесуальний режим їх окремих видів. Тобто правильне розуміння значення доказу в цивільному процесі – одна з необхідних умов з'ясування істини, а отже, законності розгляду цивільної справи [3].

Поняття доказів закріплено в ч. 1 ст.76 Цивільного процесуального кодексу України, згідно якої доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Таке визначення поняття доказів запропонував законодавець, виклавши його у ЦПК України [4].

Частина 2 ст. 76 ЦПК України встановлює форми одержання фактичних даних: письмовими, речовими і електронними доказами, висновками експертів, показаннями свідків.

Потреба в дослідженні такого засобу доказування, як письмові докази, насамперед зумовлена необхідністю його розмежування з іншими суміжними засобами доказування та неоднозначністю нормативного його закріплення, що зумовлює виникнення проблем не тільки в його змістовному розумінні, а й застосуванні на практиці [2, с. 172].

Письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору відповідно до нової редакції ст. 95 ЦПК України [4].

Застосування терміна «письмові докази» як одного із засобів доказування є не досить вдалим, оскільки використання обов'язкового елементу «письмовості» додає плутанини не тільки у понятійному трактуванні, а й нормативному. Така назва суттєво обмежує позицію законодавця щодо переліку матеріалів, які входять до такого виду засобів доказування, а тому слід замінити назву «письмові докази» на документацію.

Із законодавчо закріплених положень вбачається, що основу письмових доказів становлять документи та їх різновиди.

Поняття «документ» можна визначити як засіб закріплення різними способами на відповідному матеріалі інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності та

розумову діяльність людини або матеріальний об'єкт, який містить інформацію у зафіксованому вигляді й спеціально призначений для її передачі у часі та просторі.

Судова практика свідчить, що офіційний документ, зазвичай, володіє більшим ступенем достовірності і часто є цілком достатнім доказом, що не вимагає підкріплення іншими даними. У сказаному не йдеться про перевагу офіційних документів перед неофіційними. Ті й інші підлягають ретельному дослідженню в судовому засіданні в сукупності з іншими доказами в справі.

У зв'язку з прийняттям нової редакції ЦПК України від 15 грудня 2017 року, питання письмових доказів набуває більшої зацікавленості, оскільки були внесені певні доповнення та зміни до самого поняття «письмових доказів». Якщо раніше письмовими доказами вважалися будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи, то в новій редакції це докази що мають значення для правильного вирішення спору.

На відміну від старої редакції ЦПК України в новій з'явилися новації в сфері подання письмових доказів до суду. Кожен письмовий доказ повинен бути поданий до суду в оригіналі або належним чином посвідченій копії. При цьому, у разі подання копії документу, суду повинно бути повідомлено про місцезнаходження оригіналу письмового доказу. Учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису. Електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом. У попередній редакції письмові документи подавалися лише в оригіналі і мова про подання електронних доказів та електронних копій не йшла.

Документи, отримані за допомогою факсимільного чи інших аналогічних засобів зв'язку, приймаються судом до розгляду

Іноземний офіційний документ, що підлягає дипломатичній або консульській легалізації, може бути письмовим доказом, якщо він легалізований у встановленому порядку. Іноземні офіційні документи визнаються письмовими доказами без їх легалізації у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4].

В судовій практиці використовуються різні види письмових доказів. Їх різноманітність визначається великою кількістю цивільно-правових правовідносин, закріплених в письмовій формі. Різноманітні письмові докази мають особливості, притаманні певним групам, внаслідок чого вони можуть бути класифіковані, що полегшує їх дослідження і вивчення [2, с. 171].

Необхідність дослідження юридичної природи та сутності речових доказів у цивільному судочинстві зумовлена важливістю судових доказів для забезпечення справедливості цивільного судочинства. Речові докази поряд з іншими судовими доказами є тією основою, на якій базується вся цивільна справа: фактична та юридична частина. Їх застосування зумовлене принципом мотивування судових рішень, який давно набув міжнародного характеру та визначає розвиток процесуальних галузей права в тих країнах, де декларується становлення та розвиток правової держави.

Варто зазначити, що саме розуміння поняття «речових доказів» за час різноманітних наукових досліджень зазнало чималих трансформацій, оскільки, наприклад, ще у ХІХ столітті І. Бентам відзначив, що під словом «доказ» (у тому числі речовий) слід розуміти тільки засіб, що використовується для встановлення істинності фактів, засіб, який може бути і дурним і хорощим, адже якщо «усні» докази зазнають обману, то речові також можуть зазнавати викривлення [1, с. 90].

Своєрідне продовження такого розуміння поняття «речовий доказ» та його оцінки відчувається в наш час у зарубіжній процесуальній науці Сполучених штатів Америки, де, як стверджує І. В. Решетнікова, вирішальне значення для ухвалення остаточного рішення по справі відіграє саме оцінка та огляд судом речових доказів, оскільки тільки вони є тією можливістю, яка дозволяє суду пізнати сутність спору безпосередньо, а не у опосередкований спосіб через чий небудь покази [1, с. 89].

Відповідно до ст. 97 ЦПК України, речовими доказами є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи. Дане визначення закріплене в новій редакції ЦПК України і є більш досконалим ніж в попередній редакції закону, оскільки в ній речовими доказами вважалися предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи, а також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи. Наразі ж дана норма відсутня в новій редакції закону, але введено нове поняття «електронні докази».

Речі стають носіями доказової інформації внаслідок того, що вони відображають різноманітні зв'язки між явищами: зв'язки причини і наслідки, умови і обумовленості, тимчасові, просторові та ін.

Поділ речових доказів повинен здійснюватися за певними критеріями, істотними для складових його видів, що дозволяє виявити між ними відмінності та подібності, поглибити процес пізнання та дозволяє системно підійти до явищ, що вивчаються. Адже багатопланове значення класифікації речових доказів має засвідчити той факт, що

провести поділ речових доказів за однією ознакою чи властивістю неможливо, враховуючи те, що недоцільно протиставляти одні докази іншим.

Письмові й речові докази можуть мати місце лише тоді, коли інформація, яку вони містять, є: а) відносною та б) допустимою. Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що на сучасному етапі письмові докази, крім паперової форми, можуть бути представлені в електронному вигляді. Але, за словами Рудої Т.В. «в ЦПК відсутня вказівка на віднесення електронних документів до письмових доказів, не врегульовано порядок дослідження і оцінки електронних доказів у суді, що ускладнює їх використання в процесі» [3].

При прийнятті судом матеріалів справи до свого провадження вирисовуються тільки загальні контури, які в процесі розвитку судочинства розширюються і поглиблюються. Обставини і докази можуть носити суперечливий характер, взаємно виключати і доповнювати один одного, але важливо те, щоб по кожній обставині, яка підлягає доказуванню, було достатньо необхідних доказів для її всебічного, повного і об'єктивного з'ясування.

Висновок: Аналізуючи вище викладене, необхідно зазначити, що велика увага приділяється питанню речових та письмових доказів в цивільному процесі, а саме їх дослідженню, оцінці та відмінності між ними. Досліджуючи питання речового та письмового доказу, ми дійшли висновку, що з юридичних підходів документами слід вважати будь-який матеріальний об'єктивований носій інформації, річчю – об'єктивно існуючий предмет буття.

На відміну від письмового доказу, чий зміст свідчить про наявність або відсутність фактів у справі, речовий доказ свідчить про факти зовнішнім виглядом, певними властивостями, якостями. Крім того, речові докази незамінні внаслідок індивідуальних особливостей, а письмовий доказ може бути замінений іншими засобами доказування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гетманцев М. О. Види речових доказів у цивільному процесі / М. О. Гетманцев // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Випуск 644. – С. 88-91.
2. Кучер Т. М. Правова природа письмових доказів у цивільному процесі України / Т. М. Кучер // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 171-174.
3. Про судові докази у цивільному процесі. Правовий тиждень. № 10-12 від 12 березня 2013 року. URL:<http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=122063>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV// Відомості Верховної Ради. – 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print1385538433913040>.

ПРАВОВИЙ СТАТУСУ ЕКСПЕРТА І СПЕЦІАЛІСТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Шаніро В. С.

*к.ю.н., ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Закріплений на рівні чинного національного законодавства принцип змагальності у цивільному судочинстві надає сторонам та іншим особам, які беруть участь у конкретній справі, широкі можливості у використанні своїх правомочностей. Зазначене зумовлює те, що на них покладаються додаткові обов'язки по доведенню тих обставин, на які вони посилаються, обґрунтовуючи свої вимоги або заперечення. Серед таких учасників важливо виділити експертів та спеціалістів, діяльність яких полягає у сприянні здійсненню правосуддя.

Так, поняття «експерт» закріплене на законодавчому рівні та міститься у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України). Згідно ч. 1 ст. 72 ЦПК України експертом є особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи [1]. При цьому до прав експерта, визначених ч. 6 ст. 72 ЦПК України, законодавець відносить наступні:

- 1) ознайомлення з матеріалами справи;
- 2) заявлення клопотань про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладення у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 4) можливість бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) для цілей проведення експертизи заявлення клопотань про опитування учасників справи та свідків;
- 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу» [1].

У свою чергу, нормативне закріплення поняття «спеціаліст» як учасника цивільного процесу міститься у ст. 74 ЦПК України, згідно з ч. 1 якої спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення

експертизи тощо) [1]. Серед прав спеціаліста, визначених у ч. 4 ст. 74 ЦПК України, виділяють такі, як:

- 1) право знати мету свого виклику до суду;
- 2) відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками;
- 3) звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів;
- 4) право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду [1].

Аналізуючи деякі аспекти участі в цивільному процесі експерта і спеціаліста, можна зробити висновок, що між проведенням експертизи та участю спеціаліста існують спільні риси, зокрема, такі, як: 1) застосування спеціальних знань; 2) діяльність в межах встановленої законодавством процедури тощо.

При цьому важливо акцентувати увагу на тому, що ототожнювати правовий статус експерта і спеціаліста у цивільному процесі не дозволяють суттєві відмінності, що полягають в наступному:

- 1) експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями у певній галузі науки, техніки, мистецтва; спеціалістом – особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів;
- 2) з метою набуття статусу експерта у цивільному процесі особа має пройти відповідну підготовку та отримати кваліфікацію експерта з певних видів експертиз; наявність таких спеціальних знань та навичок у особи, яка залучається судом до участі у справі як спеціаліст, має підтверджуватися відповідним дипломом;
- 3) на відміну від спеціаліста, якому достатньо володіти спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів, як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу», а також обов'язково повинен бути внесений до Реєстру атестованих судових експертів, що розміщується на офіційному веб-сайті <http://rase.minjust.gov.ua/>;
- 4) до обов'язків експерта віднесено проведення повного дослідження та надання обґрунтованого й об'єктивного письмового висновку на задані йому питання, а у разі необхідності – роз'яснення його; спеціаліст зобов'язаний відповідати на задані судом питання, давати усні консультації та письмові роз'яснення, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, у разі потреби надавати суду технічну допомогу;
- 5) якщо спеціаліст залучається до участі по відповідній цивільній справі з метою сприяння судові, надання останньому технічної допомоги, то метою діяльності експерта є

встановлення фактів, що мають значення для правильного вирішення справи. Особливої уваги потребує значимість експерта під час вирішення справи по суті;

6) якщо діяльність експерта спрямовується на отримання нової інформації про фактичні обставини справи, то спеціаліста – на сприяння здійснення правосуддя шляхом надання консультативно-довідкової та технічної допомоги при встановленні обставин справи;

7) застосування спеціальних знань експертом та спеціалістом здійснюється у різні способи: якщо експертом здійснюється спеціальне дослідження, зміст якого знаходиться поза межами процесуальної регламентації, то спеціаліст не проводить експертного дослідження, а, як правило, бере участь у здійсненні судом процесуальної дії;

8) за умови, що хто-небудь із суддів володіє спеціальними знаннями, суд може й не залучати до участі у цивільній справі спеціаліста; проведення ж експертизи можливе лише за безпосередньої участі експерта.

Залучення спеціаліста під час розгляду цивільних справ безумовно сприяє полегшенню роботи як суду, так й експерта. При цьому значимість експерта вбачається у тому, що за результатами проведення експертизи він надає суду нову інформацію, встановлює факти, відповідно до яких суд робить певні висновки. Іншими словами, якщо експерт за необхідності з'ясування відповідних обставин справи є важливим учасником цивільного процесу, зважаючи на те, що письмовий висновок експерта є підзвітним документом та впливає на доказову базу, то спеціаліст відіграє у цьому процесі роль так званої «допоміжної ланки». Однак деякі аспекти, пов'язані із діяльністю спеціаліста є досить важливими для процесуальної складової цивільного судочинства. Зазначене пояснюється тим, що використовуючи свої знання спеціаліст дає змогу суду не проводити експертизу, якщо його пояснень буде достатньо; приймає участь у підготовчому етапі перед тим, як відправити матеріали на експертизу; сприяє наданню консультативно-довідкової та технічної допомоги при встановленні обставин справи тощо.

Підсумовуючи вище зазначене, важливо звернути увагу на те, що не зважаючи на можливість вчинення різних процесуальних повноважень спеціалістом, у чинному цивільному процесуальному законодавстві України їх коло обмежується лише наданням консультацій та безпосередньої технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням технічних засобів. У той же час, необхідність та значимість участі експерта в порядку здійснення цивільного судочинства пояснюється тим, що результати діяльності експерта, виражені у висновку, фактично формують доказову базу відповідного учасника цивільного процесу. Характерна відмінність правового статусу спеціаліста у цивільному процесі також вбачається у тому, що його участь не вимагає

проведення експертизи для отримання певних висновків, а лише наявність відповідної кваліфікації, необхідних знань, досвіду особи у певній галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р., № 1618-IV URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Полянська Є. А.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Щербак С. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Процеси євроінтеграції ставлять перед нашою державою першочергові завдання по удосконаленню правової бази та підвищенню правової культури населення. Відповідно до ст. 9 Конституції України Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та Протоколи до неї є частиною національного законодавства. Ратифікувавши Конвенцію та Протоколи до неї, Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені цими актами.

Тому не дивно що 23 лютого 2006 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відповідно до якого суди України при розгляді справ повинні застосовувати Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Даний нормативно-правовий акт допоміг встановити чіткий механізм виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ.

У Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначено, що практика ЄСПЛ застосовується як джерело права. Але ж слід відмітити, що судові рішення ЄСПЛ є актами тлумачення Конвенції. Так Фулей Т. І. зазначає, що ст.1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» йдеться саме про «практику Суду», тобто практику ЄСПЛ не лише про рішення щодо України. У Законі не міститься положень, які

б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн [2, с.6].

Однак, не зважаючи на те, що Закон був прийнятий ще у 2006 році, широкого поширення застосування практики ЄСПЛ набуло лише в останні роки. Зміни до Цивільного процесуального кодексу України, якими було закріплено застосування практики ЄСПЛ при розгляді справ, були внесені лише у грудні 2017 року. Це й не дивно, бо беручи до уваги радянське минуле України, запровадити щось кардинально нове є доволі складно. У даному випадку, мається на увазі те, що рішення ЄСПЛ можна розглядати як судовий прецедент, але з певними особливостями, які визначають їх специфічний характер та право обіймати власне місце серед інших джерел права.

До таких особливостей слід віднести:

- судова практика ЄСПЛ застосовується тільки в межах застосування Конвенції;
- специфічний механізм створення судового прецеденту – Європейського суду з прав людини;

- контроль за внутрішнім законодавством країни-члена Конвенція за приведенням внутрішнього національного законодавства у відповідність до положень Конвенції та змісту судової практики;

- юрисдикція ЄСПЛ та його судової практики має свою силу тільки в країнах, що прийняли зобов'язання щодо виконання положень Конвенції;

Тому під судовою практикою ЄСПЛ слід розуміти специфічний різновид судового прецеденту, що ухвалюється спеціальним органом – Європейським судом з прав людини, в межах та з приводу тлумачення та порушення положення Конвенції, що є обов'язковим для виконання не тільки на території держави-сторони в процесі, а й на всій території на яку розповсюджується юрисдикція ЄСПЛ.

Правова природа такого джерела права незнайома вітчизняній правовій системі, система законодавства колізійна, а судова система доволі складна та багатоетапна впровадити, в першу чергу, у правову свідомість правозастосовників та й громадян, що реалізують своє право на судовий захист практику застосування ЄСПЛ доволі складно [1, с. 57].

На наш погляд, дійсно важливу роль в даному випадку грає правосвідомість як звичайних пересічних громадян, так і тих, хто здійснює функції судової влади. Складністю також є те, що в Україні вже є сформована доволі стала судова практика щодо вирішення аналогічних справ. Саме тому, виникнення нового джерела права такого як практика ЄСПЛ та його застосування у вітчизняній практиці є дещо складним.

Тому в даному випадку з боку держави повинно бути проведено ряд заходів щодо підвищення рівня правосвідомості з приводи застосування практики ЄСПЛ при вирішенні справ. Слід відмітити, що в останні роки, такі заходи проводяться, це й конференції, круглі столи, надання певних роз'яснень державними органами тощо. Але на цьому не треба зупинятись, таких заходів повинно бути якомога більше і з розрахунком для різних типів населення.

Слід зазначити, що правильне застосування практики ЄСПЛ буде мати ряд позитивних наслідків, серед яких, насамперед, це здійснення процесу євроінтеграції, усунення колізій, зменшення кількості осіб, які будуть звертатись за захистом до ЄСПЛ, бо національні суди будуть дотримуватись положень Конвенції, підвищення якості роботи судів тощо.

У даному випадку ми погоджуємося з висновками Шкрум А. І., а саме, що для належного виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні вживаються відповідні заходи. Однак, вирішення системних проблем у цій сфері потребує законодавчого регулювання, що, в свою чергу, є довготривалим процесом. Задля його прискорення в Україні потрібно передусім організувати повноцінне інформування громадськості щодо необхідності забезпечення належного рівня виконання рішень Європейського суду з прав людини, сформулювати певні гарантії щодо ефективного та своєчасного виконання судових рішень в Україні, провести необхідні заходи щодо підвищення рівня правової культури юристів та населення, провести необхідну судову реформу для налагодження нормальної та ефективної роботи судів, налагодити активну і тісну співпрацю у цій сфері між представниками як усіх гілок влади, так і суспільства в цілому [3, с. 185].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стоянова Т. Практика Європейського Суду з прав людини як джерело цивільного процесуального права України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С.55-58.
2. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015 – С. 4-7.
3. Шкрум А. І. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини. Університетські наукові записки. 2008. № 3. С. 180-185.

ЕВОЛЮЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Койло Ю. В.

студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Щербак С. В.

к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Вирішення актуальних проблем, пов'язаних з реформуванням та вдосконаленням правової системи сучасної України, великою мірою залежить і від дослідження та засвоєння історичного досвіду, знання тих правотворчих процесів, які мали місце на Україні раніше. Адже тільки після здобуття незалежності з'явилася можливість об'єктивного дослідження історії державності українського народу.

Необхідно відмітити, що дослідження еволюції історії виникнення та розвитку цивільного процесуального законодавства в Україні – це можливість побачити особливості його функціонування на різних історичних етапах, виокремити специфічні риси процесуальних відносин та їх суб'єктів, розкрити зміст процесуальних норм.

Для глибокого усвідомлення і ефективного вирішення завдань, щодо регулювання цивільних відносин у нашій державі, виникла гостра потреба у вивченні, дослідженні й творчому переосмисленні всього кращого, набутого у цій сфері в її минулому розвитку.

Історичні особливості формування і функціонування окремих положень процесуальних норм, інститутів, процедур, що визначали особливості судочинства у цивільних справах, досить часто досліджуються та аналізуються авторами на рівні монографій, дисертацій та окремих статей. Варто відмітити, що дане питання висвітлено в працях багатьох вітчизняних та закордонних науковців, особливо цікавими та ґрунтовними є доробки І. А. Жеруоліса [1], П. П. Захарченка [2], О. Ф. Клеймана [3], В. В. Комарова [4], Н. А. Чечиної [5] та інших.

Слід зазначити, що дослідження і характеристика процесуальних норм, які діяли в різні історичні часи на території України, вимагає одночасного застосування як історичного так і порівняльного методів дослідження, системного підходу, структурного аналізу, оскільки законодавство за допомогою якого регулювалося судочинство щодо розгляду різноманітних соціально-економічних конфліктів достатньо тривалий час не містило таких термінів як «цивільне судочинство» або «судочинство у цивільних справах», «судовий розгляд цивільних справ», «позов», «сторони», «позивач і відповідач» тощо. Це пов'язується з тим, що до другої половини XIX століття не розмежовувався процес розгляду кримінальних і цивільних справ, як окремих видів судочинства.

Законодавство про процес було єдиним, а отже і процес у суді також був єдиним. У ньому не використовувалося багато інших сучасних термінів і понять, але вже на ранніх етапах розвитку державності в Україні існували судові органи, а отже існувала і нормативна урегульованість їх процесуальної діяльності.

Періодизація – це поділ процесів розвитку на основні, якісно відмінні один від одного, періоди у відповідності з об'єктивними закономірностями природи та суспільства. З огляду на те, які історичні події впливали на процес законотворення у сфері судоустрою і судочинства можна запропонувати наступні періоди і дати їм загальну характеристику:

1. Зародження процесуальних норм за часів Київської Русі (кінець IX ст. - поч. XIV ст.). Не підлягає сумніву, що процес формування давньоруського права і суду в IX – XI ст. тісно пов'язаний з державою, яка як самий міцний в суспільстві соціальний фактор представляє собою організовану політичну владу і займається вирішенням суспільних справ, що породжуються територіальною спільністю населення, оскільки суд – перший і невід'ємний атрибут державної влади. Необхідно додати, що визначним пам'ятником давньоруського права, який найбільш повно регулював порядок розгляду конфліктів, що виникали в суспільстві, став кодифікований збірник «Руська Правда» у трьох редакціях: короткої, просторової і скороченої. У Просторовій Правді містилися норми процесуального права, сформовані як законодавцем, так і ті, що були відомі практиці протягом кількох століть.

2. Цивільні процесуальні норми які діяли на території України у кінці XIV – першій половині XVII ст. Виділений період в історії України займає значний проміжок часу. У другій половині XIV ст. більшість українських земель знаходилися під владою Польського та Литовського князівств, Речі Посполитої. Судова система була побудована за класовим та становим принципом. З метою створення єдиної правової основи для формування загальної судової практики було прийнято Литовські статuti у трьох редакціях: 1529 р. («Старий»), 1566р. («Волинський») і 1588р. («Новий»). Переважна більшість норм мали процесуальний зміст і регулювали судочинство у різних судах.

3. Цивільне процесуальне законодавство на території України в період другої половини XVII ст. - першій половині XX ст. У період національно-визвольної боротьби українського народу 1648-1654рр. існувала судова система, яка відповідала адміністративно-територіальному поділу Гетьманської держави. Як недолік можна відзначити те, що судова система мала велику кількість судових установ і вони не були відокремлені від адміністративних. Як позитивне можна розглядати усність і відкритість процесу, рівність його учасників, ведення процесу на українській мові. Процес розпочинався за усним або письмовим зверненням, у якому обов'язково зазначалося:

сторони; про що спір; докази. Сторонами могли бути чоловіки, які досягли 18 років, а жінки – 14 років. Від імені жінок в суді виступали батьки або ж чоловік. Лише вдови могли представляти інтереси дітей або власні інтереси [2, с. 153].

4. Цивільне процесуальне законодавство України в період після 1917 р. до 1991 р. Цей період характеризується становленням «радянського» або «соціалістичного» права. На території України цивільне судочинство здійснювалося на основі «Тимчасового положення про народний суд і революційних трибуналів української РСР». (1919 р.), Положення Ради народних комісарів «Про народний суд» (1920 р.), «Тимчасової інструкції про основні норми цивільного процесу» (1923 р.), циркулярів НКЮ УРСР. У 1924 р. прийнято ЦПК УРСР. У цивільний процес запроваджені слідчі засади, суду відводилася активна роль. Процес був спрощеним [4, с. 25].

5. Цивільне процесуальне законодавство України з часу проголошення незалежності (1991р.) по теперішній час. Отримання Україною незалежності стало передумовою формування нового законодавства, у тому числі в сфері судоустрою і цивільного судочинства. Орієнтація України на міжнародні стандарти в сфері судочинства, проведення судово-правової реформи, зміцнення судової влади та забезпечення її незалежності створювали передумови для удосконалення цивільного судочинства.

Таким чином можна зробити висновок, що формування і розвиток цивільного процесуального законодавства, яке регулювало один із видів судочинства, має свої історичні корені. Періодизація розвитку цивільного процесуального законодавства передбачає його поділ на певні періоди становлення, удосконалення, розвитку, виділених за певними особливостями законодавства та здійснюваними законодавчими реформами.

Аналізуючи історичні періоди становлення Української держави в контексті формування і розвитку системи цивільного процесуального законодавства, слід зазначити, що актуальним було утворення такого правового механізму розробки й реалізації відповідних норм, який міг би збалансувати часто протилежні підходи і погляди щодо українського державотворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жеруолис И. Сущность советского гражданского процесса / И. Жеруолис. – Вильнюс, 1969 г. – 203 с.
2. Захарченко П. П. Історія держави і права України: підручник / П. П. Захарченко. – К.: Атіка, 2005. – 368 с.

3. Клейнман О. Ф. Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права (очерки по истории) / О. Ф.Клейнман. – М.: Гос. Моск. ун-т, 1967. – 132 с.
4. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В. В. Комаров . – Х.: Право, 2012. – 624 с.
5. Чечина Н. А. Основные направления развития науки гражданского процессуального права / Н. А. Чечина – Ленинград, 1987. – 103 с.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА

Сергієнко Б. Б.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Щербак С. В.
к.ю.н., доцент, КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Однією з новел Цивільного Процесуального Кодексу є закріплення нового учасника судового процесу – експерта з питань права. Актуальність теми зумовлена, в першу чергу, новизною даного інституту в українському законодавстві, а також наявністю суттєвих прогалин у правовому статусі експерта з питань права.

Основні положення щодо правового статусу експерта з питань права закріплено в ст. ст. 73, 114 ЦПК. Згідно зі ст. 73 ЦПК, «як експерт з питань права може залучатись особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права» [4]. Зі змісту ст. 28 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», науковий ступінь передбачає, зокрема, доктора філософії або доктора наук [2]. Процедура отримання кандидатом наукового ступеню полягає в захисті дисертації з однієї широко дослідженої теми. Таким чином, постає питання щодо достатності знань дисертанта для надання висновків зі спірних правових питань, які дійсно матимуть наукову та практичну цінність.

На нашу думку, слід проводити комплексні правничі іспити осіб з юридичною освітою, позитивне проходження якого надає особі правосуб'єктність експерта з питань права. Оскільки в даному питанні неможливо визначити, чия думка «правильніша» - суто теоритика чи практика. Головним критерієм «відбору» у такому випадку, все ж таки повинні залишатись комплексні знання системи українського законодавства, що дозволить всебічно аналізувати спірні питання. Крім того, створення Єдиного реєстру експертів з питань права спростить процедуру пошуку «компетентного» експерта, а також зменшить випадки відмови суду щодо долучення до справи експерта з питань права.

Також невизначеною залишається юридична конструкція «визнаний фахівець у галузі права», навіть в силу відсутності критеріїв «визнання» особи, як фахівця. Оскільки дана вимога є обов'язковою, то на практиці можливе виникнення проблем щодо визнання компетентності експерта з питань права. На нашу думку, основними критеріями визнання особи, як фахівця в галузі права можуть бути: активна наукова діяльність, зокрема, наявність публікацій у фахових виданнях України та за кордоном, навчання та стажування в іноземних державах, участь у конференціях, круглих столах, що підтверджується опублікованими тезами, досвід роботи у галузі права протягом тривалого часу тощо.

Відповідно до ч.1 ст. 114 ЦПК учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

- 1) застосування аналогії закону чи аналогії права;
 - 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі [4].
- Тобто, основне його завдання полягає у наданні висновку щодо спірних правових питань на основі спеціальних знань у галузі права.

Зі змісту норм Цивільного Процесуального Кодексу, висновок експерта з питань права носить рекомендаційний характер і не може бути доказом. Дане положення неможливо оцінити суто як позитивне або ж негативне явище, оскільки воно має свої плюси та мінуси. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне явище», з метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд чи інший орган може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів [1]. Очевидним недоліком звернення до іноземних органів чи установ є загроза «затягування» судового розгляду в силу очікування відповіді і як наслідок порушення розумних строків встановлення змісту норм іноземного права. В такому випадку найкоротший шлях – отримання необхідної інформації від експерта з питань права. На думку О. Кармази коли мова йде про висновок експерта стосовно встановлення змісту норм іноземного права, цей висновок може розглядатися як доказ, але за умови, що для суду він не має заздалегідь установлені сили й оцінюється судом разом з іншими доказами [3].

Проте, все ж таки відкритим залишається питання щодо неупередженості експерта з питань права, яка може забезпечуватись лише наявністю спеціальної відповідальності.

Відповідно до ст. 73 ЦПК рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом [4]. Ст. 114 ЦПК наводить виключний перелік суб'єктів, які можуть подавати такі ухвали – сторони

справи, а також треті особи. На нашу думку, коментовану статтю слід доповнити, а саме надати право суду долучати до справи експерта з питань права у всіх випадках передбачених ч. 1 ст. 114 ЦПК, так як в першу чергу, сторони намагаються відстояти лише власні інтереси, а головне завдання судочинства – це винесення рішення з правильним застосуванням норм матеріального права.

Загалом, долучення експерта з питань права до справи має суттєві переваги, оскільки дозволяє зменшити прояви суб'єктивізму з боку суддів та подолати прогалини в законодавстві. Але в силу новизни даного інституту, правовий статус експерта з питань права передбачає низку доопрацювань з боку законодавця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про міжнародне приватне право» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
2. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page3>
3. Камара О., Кушерець Д. «Експерт із питань права в судовому процесі: новели законодавства україни» URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/7.pdf>
4. Цивільний Процесуальний Кодекс України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page>

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕНН: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ

Андросова О. О.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Щербак С. В.

*к.ю.н., доцент, КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Зміна чинного законодавства свідчить про наявність перетворень в державі. В деяких випадках подібні впровадження можуть призвести до погіршення реалізації прав людини і громадянина, нанести шкоду інтересам суспільства, державі. Актуальність обраної теми зумовлена прийняттям нового цивільного процесуального кодексу України. Метою роботи є проведення аналізу норм чинного ЦПК України щодо наказного провадження, якому належить власна специфіка та ряд особливостей.

В національному цивільному процесуальному законодавстві наказне провадження наявне від 18.03.2004 року. Головним завданням такого виду провадження є прискорення

судочинства. Спрощена процедура дає можливість судам розглядати справи, які за своєю суттю є безспірними в скорочений термін. В наслідок чого загальна завантаженість судів також дещо зменшується. Безпосередньо провадження в кожному випадку повинно бути ефективним та не порушувати права та інтереси заінтересованих осіб.

Такий вид провадження реалізується на підставі видачі судового наказу, де особливість останнього полягає в відсутності судового розгляду. Справа, за цим видом цивільного судочинства, стосується стягнення з боржника грошових коштів на підставі заявлених вимог.

Відповідно до ст. 160 ЦПК України судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 161 цього Кодексу. Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги, а також органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб [1].

Заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності.

В новій редакції Кодексу наявні зміни щодо заявлених вимог, за якими може бути видано судовий наказ. Зокрема нововведенням є те, що судовий наказ може бути видано, якщо заявлено вимогу про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку (п. 1 ч. 1 ст. 161 ЦПК). Також цей перелік доповнено вимогою до юридичної особи або фізичної особи - підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 7 ч. 1 ст. 161 ЦПК) [1].

Зміни також торкнулись форми і змісту заяви про видачу судового наказу (ст. 163 ЦПК України). Відтепер, у заяві повинно бути зазначено ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, для фізичних осіб – реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника за його наявності або, якщо фізична особа громадянин України, номер і серію паспорта заявника та боржника. Також необхідно зазначити офіційні електронні адреси та інші дані, якщо вони відомі заявнику, які ідентифікують боржника. Заявником повинно бути зазначено перелік доказів, якими він обґрунтовує обставини, на яких ґрунтуються вимоги.

За новими правилами до заяви про видачу судового наказу додаються копія договору, укладеного в письмовій (в тому числі електронній) формі, за яким пред'явлено

вимоги про стягнення грошової заборгованості, а також інші документи або їх копії, що підтверджують обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги.

У разі, якщо заява подається в електронній формі до боржника, у подальшому заявник подає будь-які процесуальні та інші документи лише в електронній формі [1].

В колишній редакції ЦПК існувала стаття, яка передбачала підстави для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу чи її повернення. На сьогодні ст. 165 ЦПК запроваджено підстави для відмови у видачі судового наказу. Слід мати на увазі, що обидві норми визначають передумови реалізації права на подання такої заяви. Уявляється, що суддя здійснює перевірку належності змісту заяви, що є предметом спору, наявності правоздатності заявника. Новою редакцією Кодексу розширено перелік підстав, які не дають змогу заявнику отримати судовий наказ. В залежності від того, якою є підстава відмови у видачі судового наказу настає певний наслідок відносно такої відмови, згідно зі ст. 166 ЦПК. Відтак це або можливість повторного звернення з такою самою заявою в порядку, встановленим ЦПК, після усунення недоліків, або неможливість повторного звернення з такою самою заявою [1; 2].

Необхідно зазначити що відбулась зміна строків та їх встановлення. Так, ч. 2 ст. 165 ЦПК передбачає, що про відмову у видачі судового наказу суддя постановляє ухвалу не пізніше десяти днів з дня надходження до суду заяви про видачу судового наказу; ч. 1 ст. 167 – суд розглядає заяву про видачу судового наказу протягом п'яти днів з дня її надходження, а якщо боржником у заяві про видачу судового наказу вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, - протягом п'яти днів з дня отримання судом у порядку визначеним законом, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – боржника; ч. 1 ст. 170 ЦПК – боржник має право протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування до суду, який його видав, крім випадків передбачених законом; ч.1 с. 172 ЦПК – у разі ненадходження до суду заяви від боржника про скасування судового наказу протягом п'яти днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набирає законної сили та ін. [1].

Щодо порядку розгляду заяв про видачу судового наказу, відтепер суд здійснює розгляд справи без проведення судового засідання і повідомлення заявника і боржника. Відсутність проведення судового засідання також стосується розгляду справи про скасування судового наказу. Можна вважати, що ця зміна дійсно забезпечили спрощення процедури такого виду судочинства.

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що відбулось оновлення наказного провадження в цивільному процесі. В цілому, це ефективний спосіб

захисту прав та вирішення безспірних справ. Узагальнити з практичної точки зору нововведення щодо наказного провадження за новою редакцією ЦПК України можна буде з часом. Проте, дотепер існують певні недоліки. Зокрема, необхідно законодавчо закріпити необхідність зазначення доказів не лише до заяви про видачу судового наказу, а також і за боржником при подання заяви про скасування судового наказу. Варто зазначити, що в двох випадках не вимагається подавати докази до суду. На нашу думку, в національному цивільному процесуальному законодавстві також можна застосувати досвід інших країн щодо можливості стягувати як гроші, так і майно в порядку наказного провадження. Таким чином, відбудеться розширення кола розгляду справ шляхом застосування наказного провадження та пропорційно здійсниться розвантаження суддів щодо окремих предметів спору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV за ред. від 24.02.2018 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV за ред. 03.08.2017 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803>.

СУДОВА МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Турнітько В. В.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Шапіро В. С.
к.ю.н., кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Судова реформа в Україні потребувала значних змін у процесуальному законодавстві. Дані перетворення були внесені й в Цивільно процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) та набули чинності 15 грудня 2017 року відповідно. Серед нововведень в цивільному судочинстві можна виділити: малозначні справи, спрощене позивне провадження, електронне правосуддя, врегулювання спору за участі судді та інше.

Формальне визначення терміну «медіації» або погоджувальної процедури знаходиться в статті 1 Типового закону Комісії ООН по праву міжнародної торгівлі (далі – ЮНСІТРАЛ) за 2002 р. про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру, згідно з якою медіація – «це процедура, яка може називатися погоджувальною, посередницькою або

позначатися терміном аналогічного змісту і в рамках якої сторони просять третю особу або осіб («посередника») надати їм допомогу в спробі досягти мирного врегулювання їх спору, який виник з договірних чи інших правовідносин або в зв'язку з ними. Посередник не має права наказувати сторонам засоби вирішення спору» [1]. Медіація є одним із методів альтернативного вирішення спорів (Alternative dispute resolution (ADR)). Вона успішно застосовується в країнах Європи (Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії, Німеччині, Фінляндії, Польщі тощо), США та Австралії та інших державах. Також, країни ЄС повинні дотримуватися Директиви Європарламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21.05.2008 р. та звітувати про її застосування. Україна, яка в свою чергу є членом Ради Європи теж має зобов'язання щодо застосування медіації.

Стаття 3 Директива 2008/52/ЄС визначає медіацію як структурований процес незалежно від його назви, в якому дві або більше сторони намагаються самостійно і на добровільній основі досягти домовленості про врегулювання свого спору за участю медіатора. Цей процес може бути ініційований самими сторонами або у результаті пропозиції чи розпорядження суду, або для виконання припису законодавства держави-члена [2].

З метою гармонізації українського законодавства з нормами ЄС Україна повинна дотримуватися Директиви 2008/52/ЄС шляхом імплементування її положень та прийняття необхідних для цього нормативно-правових актів. Тому відбулися зміни в ЦПК України згадані вище, а саме запровадження врегулювання спору між сторонами за участі судді. Хоча таке явище як медіація в Україні вже працює понад 15 років, але її законодавче закріплення відбулось тільки зараз. Також на території України діє ціла низка Регіональних Груп Медіації, які об'єдналися в Асоціацію Груп Медіації України та Український Центр Порозуміння.

Головними перевагами медіації, як одного з головних засобів альтернативного вирішення спорів є:

- добровільність, тобто сторони самостійно керують процесом і можуть організувати його на власний розсуд та припинити у будь-який час [2];
- конфіденційність – будь-яка інформація, що отримана під час процедури не підлягає розголошенню [3];
- економія часу та фінансових витрат ;
- неформальність та гнучкість процесу медіації, котрий дозволяє учасникам контролювати як саму процедуру так і результат її;
- відсутність санкцій та іншого втручання державних органів та інших осіб;

- дає перспективу збереження, відновлення ділових стосунків між сторонами;
- має превентивний та виховний характер, що відображається в можливості уникнути подібного спору в майбутньому;
- більший шанс виконання рішень процесу, адже учасники дійшли до вирішення компромісним шляхом.

Дані переваги прямо відображають принципи медіації: добровільність, конфіденційність, простота, нейтральність, неформальність та гнучкість.

Науковці виділяють присудову (судову) та досудову медіацію. Присудова медіація (court-related mediation, court-annexed mediation) – один із видів медіації, що проводиться після звернення особи до суду та інтегрована у цивільне судочинство, на відміну від досудової медіації, що проводиться без звернення до суду. В ЦПК України вводиться новий інститут врегулювання спору за участі судді [4, с. 196-197]. Згідно з ч. 1 ст. 201 ЦПК України, врегулювання спору за участі судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Про проведення процедури врегулювання спору за участі судді останній постановлятиме ухвалу, яка одночасно зупинятиме провадження у справі (ч. 1 ст. 202 ЦПК України). Проведення врегулювання спору за участі судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад (ч. 1 ст. 203 ЦПК України). Під час цих нарад суддя має право на з'ясування підстав та предмету позову, підстав заперечень, роз'яснення сторонам предмету доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору (ч. 4 ст. 203 ЦПК України). Але в той же час судді забороняється надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі (ч. 6 ст. 203 ЦПК України). Врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше 30 днів з дня постановлення ухвали про його проведення і продовженню не підлягає (ст.205 ЦПК України) [3].

Український варіант медіації не зовсім в повній мірі відповідає загальноприйнятим положенням про неї. Головними відмінностями є те, що тривалість процедури в ст.205 ЦПК України окреслюється розумним строком, але не більше 30 днів. Тоді ж як у більшості країн її тривалість визначається з погодженням сторін. Врегулювання спору за участі судді не передбачає можливості повторної процедури за бажанням сторін, а медіація, зазвичай, це враховує.

Ст.3 Директиви 2008/52/ЄС встановлює, що «медіатор» означає будь-яку третю особу, до якої звернулися з проханням провести медіацію ефективно, неупереджено та компетентно, незалежно від віросповідання або професії цієї третьої особи у відповідній

державі-члені, та способу, у який ця третя особа була призначена або отримала запит провести медіацію [2]. В Україні даний процес уповноважений проводити суддя, котрий виносив ухвалу. Але судді на даний момент не мають потрібних знань та кваліфікації щодо процесу врегулювання спору за участю судді. Тож для того, щоб цей інститут зміг ефективно функціонувати, вітчизняні судді мають опанувати професійні знання та навички позасудового врегулювання спору. Оскільки розробка спеціальних навчальних програм, відбір тренерів, навчання суддів по всій Україні потребують значних часових і фінансових ресурсів.

Отже, для продуктивної діяльності інституту врегулювання спору за участю судді потрібно створити закон про медіацію в Україні. Адже він повно та всебічно охарактеризує даний процес, суб'єктів, порядок даного процесу. Також він би імплементував Директиву 2008/52/ЄС та інші нормативно правові акти Ради Європи, ЄС.

Впровадження в Україні інституту врегулювання спору за участю судді як одного з видів альтернативного вирішення спорів створює передумови для подальшої інтеграції вітчизняного законодавства до стандартів ЄС. Цей інститут сприяє покращенню доступу громадян до правосуддя та робить його більш прозорим; зменшить навантаження на суддів; підвищить рівень довіри населення до суду. Але, на даний момент, судді не мають спеціальних знань щодо процесу врегулювання спору за участю судді і потрібен час для підвищення їх кваліфікаційного рівня. Також на даний інститут накладає певні обмеження вимога ч.1 ст.201 ЦПК України, що передбачає врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Оскільки така необхідність може виникнути і при подальшому розгляді справи по суті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру. Міжнародний документ від 24.06.2002 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
2. Директива Європейського парламенту та Ради ЄС Директива 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року щодо окремих аспектів медіації в цивільних та комерційних справах URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
4. Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України / Т. А. Цувіна // Україна

на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 195–200.

ПРОЦЕС ДОКАЗУВАННЯ

Селюк М. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Щербак С. В.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Діяльність сторін у цивільному процесі поділяється на декілька стадій. Однією з найважливіших серед них є збирання та подання доказів, адже переважно саме від повноти пред'явлених доказів залежить кінцевий результат вирішення спору судом. Особлива роль у збиранні і поданні доказів суду належить адвокату, який бере участь у справі і представляє ту чи іншу сторону.

Судове доказування – це логіко-практична діяльність учасників справи, а також в певній мірі суду, спрямована на досягнення вірного знання про фактичні обставини виникнення, зміни і припинення правовідносин, що здійснюється в процесуальній формі шляхом затвердження осіб, учасників справи щодо фактів, які мають правове значення, вказівки на докази, подання їх суду, сприяння судом, учасникам справи, всебічному і повному з'ясуванню обставин справи (в збиранні, дослідженні і оцінці доказів).

Доказування в суді не лише спирається на закони логіки, але і регулюється процесуальними нормами, що детально регламентують весь процес доказової діяльності [4, С. 34-43].

Мета доказування – встановлення наявності чи відсутності фактів, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін і інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

Стадії доказування:

1) збір доказів – здійснюється сторонами і іншими учасниками справи, самостійно чи шляхом витребування за допомогою суду письмових і речових доказів від інших учасників справи або державних чи недержавних органів і окремих громадян;

2) дослідження доказів – безпосереднє сприйняття і вивчення доказів у судовому засіданні;

3) оцінка доказів – визначення належності, допустимості, достовірності і достатності доказів. Оцінка доказів в новій редакції ЦПК України виділена в окрему ст. 89 [5, С. 97-98].

Цивільне процесуальне законодавство України закріплює поняття доказів як будь-яких даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Доказами у цивільному процесі можуть бути: письмові, речові та електронні докази; висновки експертів та показаннями свідків (ст. 76 ЦПК України).

Показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини. Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані. За відсутності можливості допитати особу, яка надала первинне повідомлення, показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами цього Кодексу (ст. 90 ЦПК України) [1, С. 43-49].

Новеллами в цивільному процесуальному кодексі України в параграфі, якій стосується показання свідків, а саме в ст. ст. 93, 94 зазначено, що сторони, треті особи та їхні представники за їхньою згодою, в тому числі за власною ініціативою, якщо інше не встановлено цим Кодексом, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи. Письмове опитування учасника справи як свідка. Учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи, що ним подається до суду, не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи. Учасник справи, якому поставлено питання позивачем, зобов'язаний надати вичерпну відповідь окремо на кожне питання по суті. На запитання до учасника справи, який є юридичною особою, відповіді надає її керівник або інша посадова особа за його дорученням [3].

Відповідно до ст. 95 ЦПК України письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Речовими доказами за ст. 97 ЦПК України є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи.

Стаття 100 нової редакції цивільно процесуального кодексу України розкриває поняття електронні докази це – інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертіві, складений у порядку, визначеному законодавством (ст. 102 ЦПК України).

Статтею 81 ЦПК передбачено, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. А це випадки щодо дискримінації, звільнення з роботи та порушення вимог ЗУ «Про запобігання корупції». Тобто, практично у всіх справах, саме на сторони, особливо на позивача лягає обов'язок довести ті обставини на які він посилається. Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також інших випадків, передбачених цим Кодексом.

Цивільний процесуальний кодекс передбачає, що позивач зобов'язаний подати докази разом з поданням позовної заяви. Якщо доказ не може бути поданий разом із позовною заявою з об'єктивних причин, позивач повинен про це письмово повідомити суд та зазначивши: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу [2].

У випадку визнання поважними причин неподання учасником справи доказів у встановлений законом строк, суд може встановити додатковий строк для подання вказаних доказів. У цей строк докази подаються через канцелярію суду або в судовому засіданні з відповідним клопотанням про їх приєднання до матеріалів справи (ст.83 ЦПК України). Або суд за своєю ухвалою може витребувати необхідні докази. Для цього потрібно подати клопотання про забезпечення доказів/позову.

Стаття 84 кодексу передбачає ряд вимог, щодо витребування доказів, а саме: учасник справи лише у разі неможливості самостійно надати докази, вправі

подати клопотання про витребування доказів судом. Таке клопотання повинно бути подане разом або з позовною заявою, або із відзивом на позовну заяву. Якщо таке клопотання заявлено з пропуском встановленого строку, суд залишає його без задоволення, крім випадку, коли особа, яка його подає, обґрунтує неможливість його подання у встановлений строк з причин, що не залежали від неї.

Отже, процес доказування є громіздкою процедурою судового процесу, яка, втім, зумовлена необхідністю досягнення найбільшої ефективності задля кінцевого результату вирішення спору судом. Положення нової редакції цивільно процесуального кодексу України розширює межі процесуального доказування, а особливо для позивача. Реформа цивільного процесу України 2017 р. дала поштовх до використання процедур, раніше не відомих цивільному процесу України, проте вони потребують подальшого удосконалення та гармонізації для максимізації ефективності їх використання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018 – 240 с.
2. Бек У., Добош З. Основні стадії доказової діяльності адвоката у цивільному процесі URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/1/2.pdf>
3. Лезін Є. Особливості забезпечення показань свідків у цивільному процесі України URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/6.pdf>
4. Треушников М.К. Судебные доказательства. – М.: ОАО «Издательский дом «Городец», 2004. – 272 с.
5. Фурса С. Я., Цюра Т. В. Докази і доказування у цивільному процесі Науково-практичний посібник. (Серія: Процесуальні науки) – К.: Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2005. – 256 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У СУДОВИЙ ПРОЦЕС

Ченур В. О.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Щербак С. В.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Наявність великої кількості цивільно-правових спорів зумовлює надзвичайну перевантаженість судової системи, через яку неможливий швидкий та ефективний розгляд справ, тому широкого поширення набуває медіація.

Медіація (від лат. *mediatio*) являє собою переговорний процес, що здійснюється за допомогою незалежного нейтрального кваліфікованого посередника – медіатора, який допомагає сторонам спору проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони змогли самостійно обрати той спосіб вирішення суперечки, що відповідатиме інтересам обох сторін [4, с. 183]. За своєю суттю медіація є неформальною, добровільною процедурою, проте вона показує чудові результати у розв'язанні конфліктів.

Директива Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах визначає медіацію як структурований процес незалежно від його назви, в якому дві або більше сторони намагаються самостійно і на добровільній основі досягти домовленості про врегулювання свого спору за участю медіатора [2]. Нині поширюється думка, що медіація існує не лише паралельно із судовою системою, але й всередині її самої як альтернатива повноцінному процесу [6, с. 65]. Існує розподіл медіації на присудову (судову) та досудову. Присудова медіація – один із видів медіації, що проводиться після звернення особи до суду та введена у цивільне судочинство, на відміну від досудової медіації, що проводиться без звернення до суду [5, с. 196-197]. Також в практиці посередництва розрізняються дві основні юридичні моделі, в яких реалізується медіація: приватна та інтегрована. Приватна медіація розглядається як самостійний вид професійної діяльності щодо врегулювання правових спорів (конфліктів). Інтегрована медіація, в свою чергу, є формою діяльності юрисдикційних органів (судів, органів виконання судових рішень), що спрямовується на вирішення конфлікту в рамках юридичного процесу [6, с. 66].

В Україні провідною була і залишається судова форма захисту, в основу якої покладено змагальний процес і коли суд приймає законне і обґрунтоване рішення у встановлені законом строки, правовий спір між сторонами не вичерпується, про що свідчать проблеми, пов'язані з виконанням судових рішень. Тому більшого значення набуває саме судова медіація. Україна впроваджує концепції судової медіації, за якої остання повинна стати однією зі стадій судового провадження.

Основна мета медіації – це досягнення консенсусу. Натомість судова медіація базується на компромісах, за яких сторони поступаються позиціями [3, с. 179].

Глава 4 ЦПК повністю присвячена врегулюванню спору за участю судді. Проаналізувавши положення ЦПК можна дійти висновку, що таке судове врегулювання:

– по-перше, відбувається до початку розгляду спору по суті та оформлюється ухвалою суду, якою провадження у справі зупиняється та починається відлік іншого процесуального строку, а саме строку на вирішення спору за участю судді, який не повинен перевищувати 30 днів з часу постановлення ухвали;

– по-друге, у разі недосягнення сторонами мирного врегулювання спору повторне врегулювання спору за участю судді не допускається, така справа передається на розгляд у загальному порядку, проте вже іншому судді;

– по-третє, формат досудового врегулювання передбачає спільні або закриті наради: спільні наради проводяться за участю всіх сторін, їх представників та судді, а закриті наради проводяться за ініціативою судді з кожною із сторін окремо. На початку проведення першої спільної наради з врегулювання спору суддя роз'яснює сторонам мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, права та обов'язки сторін. Під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору;

– по-четверте, під час процедури судового врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, а також оцінювати подані у справі докази;

– по-п'яте, протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами, забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис, а інформація отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною;

– по-шосте, припинення врегулювання спору за участю судді відбувається у разі подання заяви стороною про припинення врегулювання спору, у разі закінчення строку врегулювання спору, за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін, а також у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем. Припинення такого врегулювання відбувається на підставі ухвали судді, яка оскарженню не підлягає [1].

Отже, до ознак медіації в цивільному процесі України слід відносити конфіденційність, неформальність і гнучкість процедури, завдяки чому сторони мають можливість контролювати процес медіації і результат вирішення спору, економія часу й матеріальних ресурсів, а також завдяки діяльності медіатора сторони мають можливість побачити причини виникнення конфліктної ситуації.

Світовий досвід вказує на те, що такий спосіб врегулювання спору є майже універсальним засобом вирішення конфліктів, що застосовується у багатьох сферах, починаючи від сімейних та «сусідських» суперечок, закінчуючи конфліктами.

Медіація дозволяє скоротити навантаження на суддів, строки розгляду справ, відсоток оскаржуваних рішень, негативне емоційне навантаження на сторони і суд та сприяє покращенню рівня правосвідомості населення, частки добровільно виконаних рішень, довіри до судової системи.

Для ефективного впровадження медіації необхідно прийняти нормативно-правовий акт, який забезпечить її процедуру, права та відповідальність учасників, способи захисту прав та інтересів у разі невиконання домовленостей або неналежного виконання тощо. При цьому варто обрати таку модель судової медіації, за якої медіатором виступає спеціально акредитований суддя-медіатор того суду, в якому розглядається справа, однак не той суддя, що розглядає справу. Слід закріпити, що у випадку, коли сторони бажають скористатися процедурою судової медіації, суддя, що розглядає справу, зупиняє провадження у справі та передає справу іншому, обраному сторонами судді-медіатору. Особлива увага має бути приділена також питанню наслідків проведення судової медіації. Найдоцільніше, закріпити положення, що за наслідками судової медіації має укладатися медіаційна угода, яка затверджується судом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018 – 240 с.
2. Про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах: Директива Європейського парламенту і Ради від 21.05.2008 р. № 2008/52/ЄС. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a95
3. Бардаченко Л. Медіація в Україні: практика застосування світових тенденцій. Правовий тиждень. 2010. № 1–2 (179–180). URL: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1677>
4. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження медіації у судовий процес як складова наближення законодавства України до європейських стандартів. Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація. URL: http://www.univer.km.ua/statti/2.bondarenko-zelinska_n.l._vprovadzheniya_mediatsiyi_u_sudovyyu_protse...pdf
5. Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12731/1/Cuvina_195-200.pdf
6. Щербак С. В. Примирення сторін у виконавчому процесі та посередництво: спірні питання. Цивілістична процесуальна думка. 2016. № 3. С. 64-68.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Мирошніченко К. О.

*Студентка III курсу ННІ Права
Сумського державного університету*

Науковий керівник : Щербак С. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Розвиток науково-технічного прогресу, удосконалення засобів зв'язку та зберігання інформації, використання комп'ютерної техніки та інформації, призвели до появи нових видів доказів, забезпечення можливості використання яких та закріплення на законодавчому рівні свідчить про новий рівень здійснення судочинства.

У законодавстві багатьох країн світу існують норми, що регулюють питання використання електронних технологій при розгляді і вирішенні справ судом. Електронні форми комунікації, досягли такого рівня впливу на суспільне життя, що вони стали важливим джерелом інформації, а тому потребують відповідного нормативного врегулювання при використанні в процесі вирішення цивільної справи судом.

Верховною радою України було прийнято 03.10.2017 року Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Внесені змінені норми в процесуальні кодекси, містять уніфіковані положення щодо доказів у цивільному, господарському та адміністративному процесах, а також запроваджено новий вид доказу – електронний доказ.

У зв'язку з цим виникає безліч запитань щодо можливості та допустимості використання в якості доказів інформації з веб-сайтів в мережі Інтернет або такої, що міститься на електронних носіях.

У науковій літературі є різні точки зору щодо місця електронних доказів в системі засобів доказування. Існує думка, що всі сучасні джерела інформації охоплюються вже відомими процесуальному законодавству засобами доказування і їх необхідно відносити або до речових, або до письмових доказів. До речових доказів відносить електронні документи Цивільний процесуальний кодекс Німеччини, а у Франції та Італії електронні документи розглядають як письмові докази, аналогічна норма закріплена також і в ст. 71 ЦПК Російської Федерації.

Представники іншого підходу обґрунтовують необхідність виокремлення електронних засобів доказування серед інших засобів доказування. Вони зазначають, що сучасні процесуальні засоби зберігання інформації, зокрема, відео та фотографії, мають

суттєву специфіку, яка повинна бути відображена у процесуальному законодавстві, а тому необхідно відносити їх до окремих засобів доказування .

М. В. Горелов, відносить електронні докази до самостійної групи доказів, вказуючи на специфічну форму їх отримання і закріплення [1, с. 58-60]. Так, електронний документ необхідно відрізнити від письмового та будь-якого іншого доказу з урахуванням його відмінних ознак. По-перше, під електронними документами слід розуміти будь-яку інформацію, що записана на перфокарту, перфоленту, карту флеш-пам'яті, магнітний або інший подібний носій, який можливо аутентифікувати та(або) ідентифікувати [2, с. 4]. Таким чином, електронний документ має специфічну форму, яка, у свою чергу, може бути пред'явлена суду. А форма виразу електронного документа (перфокарта, карта флеш-пам'яті тощо) призведе до особливої форми дослідження та оцінки такого доказу судом з обов'язковим використанням технічних засобів. Тому виникла необхідність встановлення та правового закріплення порядку дослідження та оцінки електронного документа як доказу у цивільному процесі.

Електронним доказам присвячені статті 100 та 101 ЦПК України. Вперше на законодавчому рівні в Україні визначено поняття електронного доказу. Так, відповідно до статті 100 ЦПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [5].

У ЦПК України детально регламентовано порядок подачі суду електронних доказів. Вони подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. Учасникам справи надано право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. При цьому, паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного

доказу. Якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Т. В. Цюра ще у 2005 році запропонувала виділити докази, отримані за допомогою технічних засобів. До останніх вказаний автор відносить звуковідозапис, фотографії, інформацію, отриману через Інтернет, комп'ютерні програми, що ґрунтуються на комп'ютерній обробці поданого матеріалу [4, с. 42].

М. В. Горелов надав доктринальне визначення електронного доказу. Так, електронними доказами є обставини про факти, що мають значення для справи, виконані у формі цифрового, звукового та відеозапису [1, с. 8]. О. М. Лазько, підтримуючи такий підхід до визначення поняття електронного доказу, пропонує класифікацію електронних доказів на види, зокрема електронні докази можуть бути виконані у цифровій формі, звуковій формі та формі відеозапису [3, с. 128].

Слід звернути увагу на істотні переваги електронних доказів. З часом окремі докази втрачають свій зовнішній вигляд, якісну, а тому й доказову ознаку. На відміну від будь-якого іншого доказу, електронний доказ може зберігатися незмінним стільки, наскільки це може бути потрібним. Крім того, однією з основних ознак електронного документу як засобу доказування є відсутність зв'язку із конкретно визначеним матеріальним носієм, оскільки технічні засоби дозволяють копіювати такий документ необмежену кількість разів, користуватися ним у будь-який час, що не притаманно іншим засобам доказування.

Відповідно до статті 101 ЦПК оригінали або копії електронних доказів зберігаються у суді в матеріалах справи. За клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього [5]. Законодавець розрізняє оригінал та копію електронного доказу, регламентує порядок їх зберігання та повернення. Однак, з урахуванням можливості безперешкодного копіювання електронних доказів без обмеження кількості копій та без будь-якої втрати їх якісних характеристик в процесі копіювання можна прогнозувати виникнення певних практичних проблем у осіб, які беруть участь у справі, щодо відокремлення оригіналу електронного доказу від його копії, а також щодо засвідчення копій електронних доказів. Незважаючи на визначення на законодавчому рівні поняття «електронного доказу», у сторін виникнуть труднощі і з їх

поданням суду. У кодексі передбачено, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом (чи в іншому порядку, встановленому законом), або паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. При цьому порядок посвідчення електронних копій на законодавчому рівні не визначений. Те саме стосується й порядку посвідчення паперових копій електронних доказів. З огляду на специфіку деяких електронних доказів, наприклад відео- або звукозаписів, вони не можуть бути виражені в паперовому вигляді та посвідчити їх електронним цифровим підписом неможливо. Таким чином, до врегулювання на законодавчому рівні питання щодо засвідчення копій електронних доказів у сторін судового провадження буде існувати можливість подати електронні докази тільки в оригіналі. Однак, порядок такого подання теж чітко не врегульований, тому залишається актуальним питання, що саме може вважатися оригіналом електронного доказу. Як наслідок, у суду можуть виникнути питання щодо допустимості та оцінки зазначених доказів.

Вирішити вказану проблему покликана ще одна новела усіх процесуальних кодексів, в тому числі й ЦПК України, що полягає в можливості проведення огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх доставлення. Так, відповідно до ч. 7 та 8 ст. 85 ЦПК України суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи може оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту. У разі необхідності для проведення такого огляду суд може залучити спеціаліста. Суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста. Застосування такого огляду доказу за його місцезнаходженням можливо за умови якщо електронний доказ не був видалений з місця збереження даних, що трапляється доволі часто, оскільки в такому випадку суд не отримає доступу до оригіналу електронного доказу. А через відсутність чіткого визначення поняття «оригінал електронного доказу» можуть виникнути сумніви щодо допустимості останнього, який був скопійований на компакт диск або інший носій інформації, адже в такому випадку доказ може бути розцінений як електронна копія, а не оригінал.

На наш погляд запропонована класифікація електронних доказів не в повній мірі відображає специфіку електронних, наприклад електронним файлам в звуковій формі та формі відеозапису нічого не заважає одночасно існувати у цифровому форматі. У зв'язку із цим пропонуємо класифікувати електронні докази саме за їх внутрішнім змістовним

наповненням та форматом існування у цифровому вигляді на аудіозаписи, відеозаписи, фотографії та власне текстові електронні документи. При цьому можливі різноманітні поєднання цих видів. Тобто текстовий файл може містити окрім тексту ще й цифрові фотографії тощо. Таким чином необхідно зробити більш детальну класифікацію електронних доказів

Вищевказані проблеми набувають особливої актуальності в світлі розробки та майбутнього впровадження Єдиної судової інформаційно- телекомунікаційної системи, яка, окрім інших покладених на неї функцій, має забезпечувати зберігання та можливість безперешкодного користування усіма доказами, що надаються суду учасниками процесу в електронному вигляді, або трансформуються судом з паперового в електронний формат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горелов М. В. Электронные доказательства в гражданском судопроизводстве России: вопросы теории и практики / М. В. Горелов // Юриспруденція: теорія і практика. – 2005. – № 11. – С. 58-60.
2. Грунюшкина С. А. Возможность использования «Электронного документа» как средства доказывания в гражданском процессе / Доклад на VII Международной конференции «Право и Интернет». URL:www/ifap.ru/pi107.
3. Лазько О. М. Перспективи розвитку електронних (технічних) засобів доказування в цивільному процесі України // Європейські перспективи № 1. – 2015. – С. 128.
4. Фурса С. Я. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практичний посібник / С. Я. Фурса, Т. В. Цюра. – К.: КНТ, 2005. – 256 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page3>

СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОЮ РЕДАКЦІЄЮ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ

Жученко В. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Щербак С. В.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Цивільно-процесуальний кодекс у новій редакції 2017 року визначає суто нові категорії цивільно-процесуального права, такі як: малозначні спори або справи незначної складності. Ці поняття входять до такої новели цивільного судочинства, як спрощене

позовне провадження. Ч. 2 ст. 19 ЦПК закріплює здійснення судочинства у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження. Згідно з ч.1 ст.279 ЦПК розгляд справи у порядку спрощеного провадження здійснюється судом за правилами для розгляду справи в порядку загального позовного провадження, та з особливостями, які визначені власне цим Кодексом. Отже, спрощене провадження є різновидом позовного провадження, і в той же час є похідним від загального позовного провадження.

Існування окремого виду провадження обумовлено особливою метою, що полягає у пріоритеті швидкості у вирішенні певних категорій спорів та справ. Ч. 4 ст. 19 ЦПК визначає мету спрощеного позовного провадження, яка полягає у пришвидшеному вирішенню справ, які за своєю природою є малозначними або незначної складності. Згідно зі ст. 275 ЦПК, у порядку спрощеного позовного провадження справи розглядаються судом протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі.

У порядку спрощеного позовного провадження можуть бути розглянуті не всі спори. Розгляду підлягають лише малозначні справи та справи, що виникають із трудових відносин, що закріплено ч.1 ст. 274 ЦПК. Визначаючи поняття «малозначні справи» необхідно звернутися саме до його правового обґрунтування, а не до суб'єктивного ставлення суду чи сторін до тієї чи іншої справи. Ч.6 ст. 19 ЦПК визначає, що малозначними справами є: 1) ті, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який на 1 січня 2018 р. становить 176 200 грн); 2) ті справи, які визнані судом малозначними, окрім справ, які підлягають розгляду за правилами загального провадження, та таких справ, в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який на 1 січня 2018 р. становить 881 тис. грн.

Цивільно-процесуальним кодексом закріплено ще одну категорію справ, які розглядаються в порядку спрощеного провадження. ч. 2 ст. 274 ЦПК зазначає, що у порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті. Таким чином, законодавчо закріплюється принцип диспозитивності щодо визначання справи чи спору малозначним. Саме суд у цьому випадку наділений широкими повноваженнями щодо визначення справи малозначною чи незначної складності та розгляду такої у порядку спрощеного позовного провадження.

Цивільно-процесуальний кодекс виділяє певні критерії щодо віднесення певної справи до категорії малозначної. У ч. 3 ст. 274 ЦПК закріплюється їх перелік: 1) ціна

позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорія та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думка сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Окрім критеріїв, що визначають можливість віднесення певної справи до малозначної, новим Цивільно-процесуальним кодексом також зазначено такі справи, які не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження. А саме ч. 4 ст. 274 ЦПК закріплює перелік таких справ, які не можуть бути розглянуті у порядку спрощеного позовного провадження, а саме це ті справи: 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; 2) щодо спадкування; 3) щодо приватизації державного житлового фонду; 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 6) інші вимоги.

Віднесення справи до категорії малозначних справ має безпосередній вплив на правовий статус сторін щодо оскарження рішення прийнятого у порядку спрощеного провадження. Згідно з ч. 3 ст. 389 ЦПК касаційному оскарженню не підлягають судові рішення, винесені у малозначних справах, окрім таких випадків: а) касаційна скарга має відношення до прогалин права, заповнення яких має значення для формування практики правозастосування; б) відсутність у особи, яка подає скаргу можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; в) справа, щодо якої подається касаційна скарга має винятковий суспільний інтерес; г) судом першої інстанції було помилково віднесено справу до категорії малозначних.

У новій редакції Цивільно-процесуального кодексу визначається порядок та особливості розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження. У порядку спрощеного позовного провадження імперативним чином розглядаються малозначні справи та справи, що виникають з трудових відносин. Інші справи також можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження, але лише за клопотанням позивача. Таке клопотання подається лише у письмовій формі або одночасно із поданням позовної заяви, або міститься в самій позовній заяві. Відповідно після розгляду усіх обставин справи суд може або задовольнити таке клопотання, після чого визначається строк відповідачу для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження або відмовити у його задоволенні, після чого справа розглядається у порядку загального позовного провадження. Рішення про розгляд справи

у порядку спрощеного провадження вноситься судом в ухвалі про відкриття провадження. Якщо судом було винесено рішення про розгляд справи в порядку спрощеного провадження, але в подальшому ухвалено розгляд справи за правилами загально позовного провадження – розгляд справи має бути розпочатий зі стадії відкриття провадження, при чому повернення до розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження не допускається.

Нова редакція Цивільно-процесуального кодексу закріплює також певні особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження. Відповідно до ст. 279 ЦПК перше судове засідання має проводитися не пізніше за 30 днів від дня відкриття провадження у справі. В той же час зазначено, що стадія підготовчого провадження у спрощеному порядку розгляду справи є відсутньою. Розгляд справи в порядку спрощеного провадження проводиться без повідомлення сторін, якщо будь-якою зі сторін не заявлено клопотання. В такому випадку розгляд справи може бути проведено на судовому засіданні за викликом сторін. За одночасної наявності таких умов як : предмет позову – стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи – суд може відмовити у задоволенні клопотання про розгляд справи в судовому засіданні.

Ст. 193 ЦПК визначає, якщо подано зустрічний позов у справі, яка розглядалася у порядку спрощеного позовного провадження – судом постановляється ухвала про перехід до розгляду справи у порядку та за правилами загального позовного провадження.

Отже, новація у Цивільно-процесуальному кодексі у вигляді спрощеного позовного провадження має велику кількість особливостей, які ще не перевірені на практичному рівні, а порядок проведення такого провадження не є цілком досконалим. Наразі можна виділити такі прогалини в цьому виді провадженні як: суб'єктивність критеріїв віднесення справи до категорії малозначних; визначення випадків переходу від спрощеного провадження до загального; зміна підстав чи предмету позову; залучення співвідповідачів чи третіх осіб тощо. Таким чином, судова практика ще лише має на меті винесення чітких та зрозумілих критеріїв щодо віднесення тієї чи іншої категорії справ до малозначних, і відповідно для розгляду цих справ у порядку спрощеного провадження, а також практичне вирішення інших визначених проблем. Основну роль щодо формування судової практики мають відігравати новий Верховний Суд та апеляційні суди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003, - № 40-44. – С.356.
2. Короєд С. О. Спрощене позовне провадження – новела цивільного судочинства України за проектом нової редакції ЦПК: оцінка ефективності процесуальних підстав застосування. URL: https://www.researchgate.net/profile/Iryna_Izarova/publication/318307776/Ukraine_on_the_Way_to_Europe_the_Reform_of_Civil_Procedural_Law/links/59638cef458515a3575e3f7b/Ukraine-on-the-Way-to-Europe-the-Reform-of-Civil-Procedural-Law.pdf.

ДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ ЯК ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ

Сінянська А. О.

*Аспірантка кафедри ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Гончарова А. В.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

Конкуренція у сфері банківських послуг сприяла розширенню кола операцій та послуг, що їх може виконувати сучасний банк. Окрім традиційних, базових для комерційних банків операцій, з'явилися нові, нетрадиційні для них операції та послуги. До таких операцій та послуг можна, зокрема, віднести: лізинг, факторинг, довірчі (трастові) послуги, гарантійні, посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги, фінансовий інжиніринг, операції з дорогоцінними металами. Для людини дорогоцінні метали завжди були бажаним надбанням, оскільки мали не лише привабливий вигляд, а й високу цінність та слугували символом багатства. Тому не дивно, що вони виступили в якості предмету договору банківського вкладу.

Цивільний кодекс України визначає, що за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором [1]. Як бачимо, Цивільний кодекс не передбачає в якості предмету такого договору дорогоцінні метали. Тому звернемося до інших нормативно-правових актів для детального вивчення даного питання.

У п. 1.1. глави 1 Положення Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 року № 516, надане визначення

терміну «вклад (депозит)» – «грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору» [2]. Отже, даний підзаконний акт містить уточнення стосовно норми Цивільного кодексу і включає до предмету договору банківського вкладу дорогоцінні метали, але не будь-які, а у вигляді банківських металів. З'ясувавши це, маємо змогу сформулювати більш конкретні характеристики дорогоцінних металів у таких правовідносинах.

Статтею 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 року визначено банківські метали як «золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів» [3]. Тобто, як предмет договору банківського вкладу дорогоцінні метали повинні відповідати таким вимогам: по-перше, важливе міжнародного визнання таких дорогоцінних металів – «відповідно до світових стандартів», по-друге, закріплено їх форму – «у зливках і порошках, ... а також монети», по-третє, встановлено необхідність підтвердження добротності дорогоцінних металів – «що мають сертифікат якості».

Аналіз нормативно-правових актів Національного банку України дає змогу деталізувати притаманні банківським металам риси. Наприклад, з'ясовується, що з металів платинової групи в банківських металах використовується лише паладій, а під найвищими пробами банківських металів у зливках та порошках розуміється проби не нижче ніж: для золота – 995, для срібла – 999, для платини і паладію – 999,5 [4]; для монет же допускаються й нижчі проби.

У нормативно-правових актах Національного банку України також пояснюється, що сертифікат якості банківських металів – це офіційний штамп (клеймо, товарний знак) або письмовий документ визнаного виробника, виробника, що засвідчує пробу банківського металу та ідентифікує назву визнаного виробника або виробника [4].

Як раніше встановлено, банківські метали мають форму злиwkів, порошків та монет. У свою чергу зливки поділяються на стандартні та мірні, а монети різняться на вітчизняні, іноземні та інвестиційні. Порошки банківських металів мають вигляд порошкоподібної субстанції (гранули, губка), що упакована в скляні ампули, пластмасові банки або мішки з маркуванням [4]. Якість банківських металів повинна відповідати стандартам якості, прийнятим Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів

(LBMA) та учасниками Лондонського ринку платини та паладію (LPPM), або технічним умовам ГОСТ 28058-89, ГОСТ 28595-90, прийнятим Міждержавною радою зі стандартизації, метрології і сертифікації, та національним стандартам України ДСТУ ГОСТ 31290:2007, ДСТУ ГОСТ 31291:2007.

Визначення таких характеристик дорогоцінних металів як предмету договору банківських вкладів є необхідним для ведення їх обліку та відповідно – належного виконання зобов'язань за цим договором. Для цих же цілей, розділом VI Положення про здійснення операцій з банківськими металами, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 06.08.2003 року № 325 [4] передбачено порядок визначення маси банківських металів. Зокрема, передбачено, що з метою обліку використовується вагова одиниця банківських металів – тройська унція (31,1034807 грама), хоч сама маса банківського металу може бути виражена і в грамах.

Отже, предметом договору банківського вкладу можуть виступати дорогоцінні метали у вигляді банківських металів. Аналіз банківського законодавства дає змогу більш точно описати ті якості, які властиві дорогоцінним металам в таких правовідносинах. При цьому конкретизується їх зовнішній вигляд (зовнішні форма) та вимагається відповідна легітимація (відповідність світовим стандартам, наявність сертифікату якості), що є необхідним для належного виконання зобов'язання за договором банківського вкладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – Ст.356
2. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами : Постанова Правління Національного Банку України від 03.12.2003 р. № 516
3. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 17. – Ст.184
4. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : Постанова Правління Національного Банку України від 6 серпня 2003 р. № 325

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Номировська Ю. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Щербак С. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

У новій редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) закріплено принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами (п. 11 ч. 3 ст. 2). Слід зазначити, що термін «зловживання правом» вперше було введено у цивільному процесуальному законодавстві Швейцарії, а конституційну заборону зловживання правом вперше закріплено у видатній пам'ятці конституційного права Франції – Декларації прав людини і громадянина 1789 року. Право Київської Русі оперувало не терміном «зловживання правом», а поняттям «недобросовісність», яке концептуально збігалось із сучасним розумінням поняття «зловживання процесуальними правами».

На доктринальному рівні одним із перших розкрити зміст поняття «зловживання правом» і довести, що цей термін має право на існування як такий, спробував М. Й. Бару, зазначивши, що зловживання правом матиме місце тоді, коли особа наділена відповідним суб'єктивним правом, «зовні опирається на таке», однак її поведінка насправді не відповідає змісту належного їй права. Із цього випливає, що зловживання правом наявне у тих випадках, коли діяння особи перебуває у межах первинного суб'єктивного права (відповідає правовій нормі), проте водночас виходить за межі його здійснення (тобто за межі вимог загальних правових принципів) [1, с. 13].

Законодавчого визначення вищезазначеного поняття не наведено, проте ч. 2 ст. 44 ЦПК України містить перелік дій, які суд, залежно від конкретних обставин, може визнати зловживанням процесуальними правами, зокрема:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним

предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Відповідно до ч.ч. 3, 4 ст. 44 ЦПК України якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом [4].

Аналіз положень ЦПК дає можливість виокремити такі заходи відповідальності до осіб, які зловживають процесуальними правами:

повернення скарги, заяви, клопотання, якщо такі визнані зловживанням процесуальним правом;

забезпечення судових витрат, тобто внесення сторонами на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат у випадку, якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов;

покладення на сторону, яка зловживає процесуальними правами, судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору;

застосування заходів процесуального примусу у вигляді: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасового вилучення доказів для дослідження судом; штрафу;

винесення окремої ухвали.

Однак дані нововведення мають і недоліки. Перш за все обмежується доступ до правосуддя. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика ЄСПЛ повинна застосовуватися судами як джерело права. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов'язків. Практика Суду, в тому числі Рішення у справі «Меньшакова проти України» показує, що «право на суд», включає в себе не тільки право ініціювати провадження, але й

право розраховувати на розгляд спору судом. Тому, кваліфікуючи подання позову як зловживання процесуальним правом та встановлюючи негативні наслідки за такі дії у вигляді залишення позову без розгляду, або ж штрафування сторони, тим самим сторону позбавляють гарантованого законом права на справедливий судовий розгляд, складовою якого є право доступу до суду [3].

Виникає питання щодо порядку визнання позовних заяв, скарг завідомо безпідставними або такими, що мають штучний характер. Адже по-перше, немає критеріїв, за наявності яких суд міг би визнавати їх зловживанням. По-друге, для надання оцінки процесуальному документу суду необхідно дослідити матеріали в сукупності та оцінити докази, що неможливо на стадії відкриття провадження у справі. Тому механізм втілення в життя даного положення є незрозумілим і відсутність відповідного законодавчого регулювання безсумнівно призведе до неоднозначної судової практики та необ'єктивного віднесення того чи іншого позову до «штучного».

Зважаючи на оціночний та суб'єктивний характер таких понять як «завідомо безпідставний позов», «очевидно штучний характер», надання права на повернення позовної заяви чи залишення без розгляду таких позовів може призвести до зловживань з боку судів і слугувати підґрунтям для корупційної складової [2].

Як зловживання розцінюється заявлення завідомо безпідставного відводу, що значно обмежує права сторін. Не завжди зловживанням є подання особою клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом. Адже, при встановленні таких зловживань необхідно враховувати наявність факту обізнаності заявника з вирішенням вказаного питання, адже можливе вирішення процесуальних питань без виклику учасників процесу та їх несвоєчасного повідомлення про прийняті процесуальні рішення [3].

Отже, законодавча регламентація даного питання та застосування заходів відповідальності до осіб, які зловживають процесуальними правами, можуть забезпечити пришвидшення розгляду справ; дисципліну учасників процесу та добросовісне користування ними своїми правами і виконання обов'язків; надання можливості суддям законно впливати на поведінку учасників судового процесу для зменшення створення перешкод в процесі розгляду справи. Але не у всіх випадках такі заходи можуть застосовуватися та бути ефективними. Проте видається недоречним закріплення неприпустимості зловживання процесуальними правами як принципу цивільного процесу, адже це скоріше є обов'язком учасників справи, за невиконання якого має наставати відповідальність. Натомість доцільно закріпити принцип добросовісності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безнощенко К. Відповідальність за зловживання цивільними процесуальними правами згідно з проектами нових кодексів. URL: http://zib.com.ua/ua/130179vidpovidalnist_za_zlovzhivannya_procesualnimi_pravami_zgidno.html.
2. Бичкова С. С. Зловживання цивільними процесуальними правами / С. С. Бичкова, Г. В. Чурпіта // Криміналістичний вісник. – 2015. – № 2. – С. 12-18.
3. У скільки обійдеться зловживання процесуальними правами? URL: <https://barristers.org.ua/news/u-skilky-obijdetsya-zlovzhivannya-protsesualnymy-pravamy/>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page>.

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ: НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ОСІБ

Волочай Ю. В.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова А. В.

к.ю.н., доцент кафедри ЦПДФП ННІ права

Сумського державного університету

Евтаназія – практика припинення (або скорочення) лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, на задоволення прохання хворого в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань.

Папа Іван Павло II так визначив термін «евтаназія»: «Евтаназія – це дія або бездіяльність, що за своєю природою чи наміром виконавця спричиняє смерть з метою уникнути будь-якого страждання».

Термін «евтаназія» вперше вжито Ф. Беконом в XVII ст. для визначення «легкої смерті». Англійський філософ Френсіс Бекон (1561-1626) для позначення легкої безболісної смерті ввів термін «евтаназія», тобто спокійна і легка смерть, без мук і страждань.

Хоча сама ідея евтаназії зародилася давно, але із часів Гіппократа й до наших днів традиційна лікарська етика містить в собі заборону: «Я нікому, хто навіть просить про це, не дам ліки, які спричиняють смерть, а також не пораджу це робити».

В теорії розглядають два види евтаназії: пасивна евтаназія (зумисне припинення медиками підтримуючої терапії хворого) і активна евтаназія (введення помираючому ліків або інші дії, котрі викликають швидку смерть). Активною евтаназією часто вважають і

самогубство з лікарською допомогою (надання хворому на його прохання препаратів, які вкорочують життя).

Сьогодні про евтаназію говорять не лише стосовно важко хворих осіб, але також у випадку появи на світ дитини із серйозними вадами розвитку – евтаназія новонароджених.

Існує ще один вид евтаназії – соціальна евтаназія, у якій рішення позбавити когось життя залежить від суспільства, яке виходить з міркувань, що кошти, необхідні для лікування безнадійно хворих дорогими препаратами, внаслідок їх евтаназії будуть збережені для лікування тих хворих, які після одужання зможуть повернутися до нормальної робочої діяльності. Така загроза йде з боку економіки, яка керується критерієм «витрати – вигоди».

Як певну альтернативу евтаназії можна розглядати паліативне лікування, яке використовують тоді, коли з терапевтичної точки зору вже нічого не можна вдіяти для того, щоб зупинити хворобу, в лікарів ще залишаються засоби, які вони можуть і повинні застосовувати вже не заради оздоровлення, але з відчуття професійної етики та поваги стосовно пацієнта і в ім'я боротьби за якість життя, яке ще залишається в ньому.

Щодо сучасності, то першою країною в світі де була легалізована евтаназія стала Швейцарія в 1941 році. А 2003 р. Нижня палата парламенту Швейцарії більшістю голосів відхилила пропозицію стосовно легалізації евтаназії. Формально евтаназія в Швейцарії заборонена, але фактично дозволена, бо законодавство передбачає, що допомога при здійсненні самогубства не суперечить закону. За ст. 115 Кримінального кодексу Швейцарської Конфедерації, надання допомоги в акті самогубства, якщо це не переслідує особистих корисних цілей, не заборонено. Швейцарія – єдина країна у світі, де евтаназія не заборонена для іноземців, що стимулює розвиток «смертельного туризму» до країни для безнадійно хворих.

У Великобританії та Канаді асистентам самовбивць загрожує до 14 років позбавлення волі. Однак в британському парламенті періодично ведуться дебати стосовно дозволу «самовбивства із міркувань гуманності». В Італії, Уругваї, Угорщині, Росії евтаназія заборонена законом [1]. Згідно з Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» Ст. 52 евтаназія в Україні заборонена.

Випадки проведення будь-яких форм евтаназії в Україні вважаються протиправними і кваліфікуються як убивство. Адже одним з найважливіших прав, що забезпечують саме фізичне існування людини як біологічної істоти, згідно зі ст. 27 Конституції, є право на життя. А ст. 3 Основного Закону закріплює положення, за яким людина, її недоторканність і безпека визнаються в Україні вищою соціальною цінністю [2]. Право на життя гарантує недоторканність фізичного існування людини. А на

задоволення прохання про припинення її життя накладено заборону в Цивільному кодексі України і низці статей медичного законодавства. У Цивільному кодексі України закріплено заборону задовольняти прохання фізичної особи про припинення її життя (ч. 4 ст. 281) [3, с. 96].

Однак думка українського суспільства щодо цього питання не така категорична, як чинне законодавство. З результатів опитування, проведеного в жовтні 2011 р. інститутом Горшеніна серед 1 тис. респондентів у різних регіонах України, вдалося встановити, що проти евтаназії виступають лише 37,1% опитаних. А підтримують її, у тій чи іншій формі або ситуації, близько 62%. Для порівняння: у 2007 р. кількість людей, які були категорично проти добровільної смерті для невиліковно хворих, становила 57%.

Як бачимо, з кожним роком стає більше людей, які підтримують легалізацію евтаназії.

Звичайно, що велика кількість країн не підтримує евтаназію, ваптом сказати, що країни де вона легалізована їх не більше 10. Але далі за всіх, у цьому питанні пішла Бельгія. Нещодавно стало відомо, що в парламент подано на розгляд законопроект, який дозволяє легалізувати дитячу евтаназію. Він передбачає можливість її застосування для тяжкохворих дітей за згодою їхніх батьків, а також пропонує дозволити добровільно йти з життя дорослим із ранньою деменцією. Подібного явища поки що немає ніде у світі. Найближче до цього підійшли в Голландії. Там така процедура може проводитися для громадян віком після 12 років.

Бельгійські правозахисники вважають, що це дасть змогу зрівняти права дітей і дорослих (з 18 років), яким можливість добровільно піти з життя гарантована законом, ухваленим іще 2002 р. Категорично проти нововведення виступає Християнсько-демократична і фламандська партія Бельгії (CD&V). Якщо законопроект ухвалять, її члени погрожують звернутися до Європейського суду з прав людини [4].

Відповідно до законодавства штату Індіана (США) діє прижиттєвий заповіт, у якому пацієнт підтверджує свою волю на те, щоб його життя не продовжувалося, а штучним чином при певних обставинах було перервано.

Штат Каліфорнія (США) прийняв перший в світі закон «Про право людини на смерть», в якому невиліковні хворі заздалегідь можуть підписати офіційний дозвіл на відключення реанімаційних апаратів.

У Швеції, Фінляндії пасивна евтаназія шляхом припинення підтримки життя невиліковного пацієнта не вважається протизаконною, але основою припинення лікування є вільне й усвідомлене волевиявлення пацієнта.

У країнах, де дозволена евтаназія, лікар, який умертвив свого пацієнта не вважається винним.

Для здійснення евтаназії необхідне дотримання 3-х умов:

- евтаназія повинна бути добровільною;
- тільки лікар може надавати допомогу або здійснювати евтаназію;
- з медичної точки зору стан пацієнта повинен бути критичним [5].

Питання щодо евтаназії досить гостро стоїть у всьому світі, є як і прихильники евтаназії так і ті, хто проти. Лікарі також не можуть дійти згоди в тому, чи потрібно легалізувати евтаназію у нашій країні. На мою думку так, потрібно, оскільки це прояв гуманності. Але для легалізації евтаназії, потрібно створити законодавчовизнаний і єдиний алгоритм за яким будуть діяти лікарі, чітко визначити у яких випадках можливо було б застосовувати евтаназію, та зазначити відповідальність за порушення тих вимог та алгоритму. Лише в такому випадку можна було б легалізувати евтаназію в Україні.

Отже варто більш детально вивчити досвід впровадження та легалізації евтаназії в інших державах, та перейняти удосконаливши його.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Навчальні матеріали онлайн: Прикладна етика. URL: http://pidruchniki.com/12111201/etika_ta_estetika/korotka_istoriya_suspilnoyi_pравovoyi_legitimatitsiyi_evtanaziyi
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page>
3. Цивільний кодекс України. – 2017р. ст281. с.96.
4. ZN,UA. – 2013р. URL: <https://dt.ua/family/naslidki-evtanaziyi-abo-chi-uzakonyat-dobrovilnu-smert-v-ukrayini-.html>
5. Іфтода О.М. асистент кафедри гігієни та екології БДМУ. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/3413-evtanaziya-za-i-proti>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Садикова Я. М.

*к.ю.н., доцент, асистент кафедри ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

Сучасне суспільство вже не уявляє себе без Інтернету і тих можливостей, які він забезпечує. Практично кожна особа в повсякденному житті чи в діловій сфері

використовує мережеві ресурси. Для когось Інтернет є простором для розваг (ігри, відео, музика, фільми тощо), для інших – зручні програми, що полегшують життя (перекладачі, програми синонімізатори, рерайтери, карти тощо), ще одна група користувачів розглядає Інтернет в якості площадки для ведення бізнесу. Висновок на сьогодні один: Інтернет вже став невід’ємною частиною сьогоденного існування людини і суспільства в цілому, більше того набирає обертів в цьому напрямку, монополізуючи інші сфери.

В той же час вже давно назріла необхідність належного та ефективного правового регулювання відносин, які набувають е-формату. При цьому важливими є аспекти обрання моделі з оцінкою ймовірних результатів, дотримання балансу інтересів в ній.

Об’єктивне право є виразником публічного інтересу в досягненні певного, конкретно визначеного результату. Правове регулювання на самому базовому рівні спрямоване на те, щоб змінити поведінку суб’єктів правовідносин з метою досягнення бажаних результатів. Якщо таке регулювання і право втілює в собі ідею загального, публічного (суспільного) інтересу, здійснюється виходячи з засад добросовісності, розумності, справедливості, то результатами буде досягнення позитивного ефекту у вигляді вирішення проблемних ситуацій або покращення стану в проблемних «правових зонах».

Будь-яке правове регулювання має свою модель, основою якої є основні елементи регулювання, заходи регулювання та результати (як бажані, так і небажані). Ця модель в загальному вигляді визначає як повинно «спрацювати» регулювання. Основними елементами моделі можна визначити такі: орган, який приймає регуляторне рішення; самі регулятивні правила; процедури (механізм) впровадження; індикатори ефективності регулятивних правил (поведінкові зміни; проміжкові та кінцеві результати).

Правове регулювання часто складається з складного ланцюга втручань, взаємодії та впливу. В силу цього неефективним є перейняття практик регулювання, існуючі в інших державах, без визначення умов активізації моделі, можливих варіантів взаємодії з іншими моделями та факторів впливу, без з’ясування методів та критеріїв оцінки результатів регуляторних заходів..

Регуляторні рішення приймаються відповідним державним органом. Цей інститут в кожній окремій державі має свої власні організаційні характеристики і буде існувати в умовах, що мають різне політичне, соціальне та економічне забарвлення в конкретній державі. При цьому в своїй діяльності цей орган може мати окремі специфічні обмеження.

Самостійно мають розглядатися правила, процедури або практики прийняття регуляторних рішень та впливу за їх допомогою на поведінку. Такі регулятивні правила мають вибудовуватися на основі прозорості, доступ громадськості до обговорення та до

відповідної інформації. Регуляторні правила або політика також включає в себе планування та аналіз, які слід проводити до прийняття регуляторного рішення.

Процедури впровадження регулювання самі по собі можуть негативно вплинути на результати регулювання. Якщо цілі правового регулювання є очікуваними серед суб'єктів правового регулювання, то скоріше за все, відбуватиметься не так регулювання, як правове оформлення вже існуючих практик чи звичаїв. Тобто впровадження буде мати місце до того, як буде здійснено саме регулювання. Це трапляється, швидше за все, через очікування того, що правило буде запроваджено та застосовано. Однак регулювання рідко припускає, що впровадження буде автоматичним. Тому адекватними, а подекуди просто необхідними, є інформаційне супроводження запровадження регулятивних процедур, допомога у з'ясуванні змісту та механізму процедур, надання часу на при застосування до нових правил. Використовуються заходи стимулювання, контролю та примусу. Частіше за все застосовуються правила щодо перевірки та моніторинг, призначені для оцінки того, чи відповідає поведінка встановленим правилам, а також застосування певних санкцій за невиконання приписів. Однак державні заходи примусу мають розглядатися лише як один з заходів впливу, в той час як існують економічний, громадський або соціальний тиск, які можуть також ефективно використовуватися в регуляторних цілях.

Одним з перших індикаторів дієвості регуляторних правил є поведінкові зміни. Вбачається, що перший ефект регулювання має бути на поведінці тих суб'єктів, на яких було спрямоване регулювання. При цьому поведінкові зміни або можуть мати місце, або бути відсутніми, або зміни, що відбуваються, є небажаними. На поведінку суб'єкта і прийняття ним рішення в конкретній правовій ситуації можуть мати вплив різні чинники, залишаючи правовому регулюванню роль одного з них (іноді і не найголовнішого). Тому при оцінці поведінкових змін дослідженню підлягають і можливі варіанти впливу задля досягнення заданої цілі регулювання (досягнення оптимальних поведінкових змін).

Наступним індикатором ефективності (дієвості) регуляторних правил є результати, які можуть бути проміжними та кінцевими. Проміжні результати - це ті, які сприяють або є причинно-наслідковими для кінцевих результатів. Проміжні результати (наслідки регулювання) є первинними змінами в правовому середовищі, що безпосередньо пов'язані з поведінковими змінами. Однак такі результати можуть бути, як вбачається, можуть оцінюватися як позитивно, так і негативно. Кінцеві результати є тим показником, який безпосередньо стосується «первинної проблеми». У деяких випадках ефект може перевищити очікування, і може виникати більше ніж один кінцевий конкретний результат. Кінцеві результати можуть бути оцінені як «ефекти», так і «витрати».

Таким чином, при оцінці моделі правового регулювання слід обраховувати не лише кінцеві результати за схемою «доходи-витрати», а й повинно братися до уваги, що окремі нормативні акти, спрямовані на урегулювання конкретних правовідносин у визначеній галузі права, можуть створювати складні причинні ланцюжки, що, в свою чергу, можуть призвести до іншої регуляторної проблеми.

Дотримання балансу інтересів в національній моделі регулювання правовідносин в цифровому просторі полягає в тому, аби встановити паритетні, справедливі та ефективні засади реалізації інтереси протилежних сторін та інших заінтересованих осіб в Інтернет середовищі. Ефективна та правильно збалансована модель регулювання дозволить як мінімум стабілізувати правопорядок, сприятиме ефективності здійснення прав людини і запобіганню вчиненню правопорушень. Однак очевидно, що в даному випадку приватний інтерес на відміну від інтересів суспільства не є предметом прямої охорони, а охороняється опосередковано, через публічний інтерес. Водночас мають бути встановлені чіткі та пропорційні законодавчі рамки обмеження прав людини з урахуванням особливостей функціонування Інтернету та специфіки правовідносин, які виникають та існують в цифровому правовому просторі.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

Грибачова І. П.

*к.ю.н., доцент кафедри ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

На сьогодні, коли Україна знаходиться в економічній кризі, необхідно повернути довіру до банківських (фінансових) інститутів, зокрема, шляхом захисту прав та інтересів споживачів фінансових послуг (боржників). Такий фінансовий інструмент як «кредит», «кредитування» є загальновідомим інструментом для розвитку національної економіки.

Нещодавно був прийнятий Закон України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 р., який визначає основні засади споживчого кредитування в Україні. До прийняття цього закону основними нормативно-правовими актами, які регулювали споживче кредитування були Цивільний Кодекс України та Закон України «Про захист прав споживачів». Вважаємо, що прийняття спеціального закону про споживче кредитування є важливим та необхідним засобом у вирішенні проблем правового регулювання договору споживчого кредиту.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 р. договір про споживчий кредит це вид кредитного договору, за яким

кредитодавець зобов'язується надати споживчий кредит у розмірі та на умовах, встановлених договором, а споживач (позичальник) зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти за користування кредитом на умовах, встановлених договором [1]. Не вважається пропонуванням споживчого кредиту застереження про можливість надання його під час придбання продукції. У наведеному Законі чітко прописана процедура укладання договору, яка включає питання щодо надання інформації кредитодавцеві та споживачеві один про одного та щодо умов кредитування: мету, для якої споживчий кредит може бути витрачений, форми його забезпечення, тип відсоткової ставки, сукупну вартість кредиту та вартість послуги з оформлення договору про надання кредиту, строк, на який кредит може бути одержаний, та варіанти його повернення. При цьому в разі ненадання зазначеної інформації суб'єкт господарювання, який повинен її надати, несе відповідальність, встановлену Законом.

Договір про надання споживчого кредиту укладається у письмовій формі, один із оригіналів якого передається споживачеві. Обов'язок доведення того, що один з оригіналів договору був переданий споживачеві, покладається на кредитодавця. Споживач не зобов'язаний сплачувати кредитодавцеві будь-які збори, відсотки комісії або інші вартісні елементи кредиту, що не були зазначені у договорі. Кредитодавцю забороняється встановлювати у договорі про надання споживчого кредиту будь-які збори, відсотки, комісії, платежі тощо за дії, які не є послугою у визначенні цього Закону. Умова договору про надання споживчого кредиту, яка передбачає здійснення будь-яких платежів за дії, які не є послугою у визначенні цього Закону, є нікчемною. Споживач не зобов'язаний сплачувати кредитодавцеві будь-які збори, відсотки або інші вартісні елементи кредиту, що не були зазначені в договорі.

Однією з істотних умов кредитного договору, яка має бути чітко виписана в договорі, та на яку суд повинен звертати увагу, є сплата відсотків на грошову суму, отриману в кредит. Відсотки, сплачувані позичальником за користування кредитом, за своїм характером є встановленою договором платою за користування грошовими коштами, а не неустойкою, яка є не тільки способом забезпечення виконання зобов'язань, а також і однією з форм цивільно-правової відповідальності [2].

Проблемним є питання застосування законодавства про захист прав споживачів до споживчого кредитування. В прикінцевих та перехідних положеннях Закону України «Про споживче кредитування» вказано, що Закон України «Про захист прав споживачів» застосовується до відносин споживчого кредитування у частині, що не суперечить Закону України «Про споживче кредитування».

Рішенням Конституційного Суду України від 10 листопада 2011 року по справі № 1-26/2011 встановлено, що «в аспекті конституційного звернення положення пунктів 22, 23 статті 1, статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року N 1023-ХІІ (1023-12) з наступними змінами у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України (254к/96-ВР) треба розуміти так, що їх дія поширюється на правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і виконання такого договору» [4]. Отже, з урахуванням викладеного можна зробити висновок, що застосування Закону України «Про захист прав споживачів» до спорів, які виникають з кредитних правовідносин, можливе в тому разі, якщо предметом і підставою позову є питання надання інформації споживачеві про умови отримання кредиту, типи відсоткової ставки, валютні ризики, процедура виконання договору тощо, які передують укладенню договору. Після укладення договору між сторонами виникають кредитні правовідносини, тому до спорів щодо виконання цього договору цей закон не може застосовуватись, а застосуванню підлягає спеціальне законодавство в системі кредитування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016р. № 1734-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>
2. Лепех С. Умови договору споживчого кредиту. Підприємництво, господарство і право. 2017р. № 9. С. 29-31
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
4. Рішення Конституційного Суду від 10.11.2011р. справа №1-26/2011 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/>

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В РАМКАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Цимбал А. Е.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Щербак С. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

У Конституції України зазначено, що однією з основних засад судочинства є обов'язковість судового рішення. У ч. 2 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» під «Обов'язковістю судових рішень» слід розуміти, що судові рішення, що

набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування судових рішень для інших судів визначається законом. Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом [2].

В. О. Гурєєвим була висловлена думка про те, що невиконання чи неналежне виконання боржником вимог виконавчого документа слід розглядати як правопорушення в сфері виконавчого провадження, що є специфічним різновидом адміністративного правопорушення. Не зважаючи на спірність запропонованої позиції, заслуговує на увагу думка автора щодо специфіки заходів, що застосовуються у виконавчому провадженні щодо боржника, зокрема заходи впливу на боржника диференційовано на 3 групи: – заходи, що впливають на майнову сферу особи; – заходи, що впливають на особисту сферу боржника; – супутні заходи [5, с. 141].

А також згідно статті 431 ЦПК України виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції. Виконавчі листи викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді.

Протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ, зазначений в частині третій цієї статті, вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або, у разі її відсутності, рекомендованим чи цінним листом [3, с. 198].

Тому у рамках судової реформи, яка останніми роками проводиться в Україні, були прийняті закон України «Про виконавче провадження», який повинен допомогти вирішити проблему виконання судових рішень. Новеллою цього законодавчого акту є введення поряд із державними виконавцями такої професії, як приватний виконавець.

Законом України «Про виконавче провадження» запроваджується функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих документів, що визначається як автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку електронних виконавчих документів, а також надання інформації з неї.

До Єдиного державного реєстру виконавчих документів підлягають обов'язковому внесенню всі виконавчі документи, на підставі яких здійснюється примусове виконання

судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), виконавчий документ скріплюється електронним цифровим підписом уповноваженої посадової особи та вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів не пізніше наступного дня з дня його видання, якщо інший строк не встановлено законом [3].

Процесуальними кодексами визначено, що ухвали про затвердження мирової угоди (ЦПК, ГПК) та ухвала про затвердження умов примирення (КАС) є виконавчими документами, мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження» та можуть бути подані для примусового виконання. Наприклад, приватні виконавці радять сторонам до її укладання подумати також і про її «виконуваність», та формулювати свої домовленості в мировій угоді таким чином, щоб у подальшому уникнути проблем з утрудненням примусового виконання ухвали про затвердження мирової угоди в разі її невиконання у добровільному порядку [4].

Відповідно статті 38 Закону України «Про виконавче провадження». Так, у разі поновлення судом строку подання апеляційної скарги на рішення, за яким видано виконавчий документ, або прийняття такої апеляційної скарги до розгляду (крім виконавчих документів, що підлягають негайному виконанню), виконавче провадження зупиняється. Даний Закон дає можливість боржнику, поновивши строки з будь-яких причин, навіть формальних, без подальшої можливої перспективи реального оскарження, припинити арешти на майно та всі інші заходи примусового виконання.

Отже, ми можемо зробити висновок, що у стягувача з'являється можливість використати своє право на передачу виконавчого провадження від органу державної виконавчої служби до приватного виконавця на будь-якій стадії виконавчого провадження.

Впровадження Єдиного державного реєстру виконавчих документів, унеможливить пред'явлення підробних виконавчих документів.

Підсумовуючи, все вищевикладене, ми можемо стверджувати, що реформа у сфері виконання рішень є необхідна та ефективна для України. Однак створення нового інституту приватних виконавців наразі є недостатнім: потрібно реформувати законодавство, автоматизувати систему, об'єднувати реєстри. А також для ефективності потрібно запозичувати досвід іноземних країн, які досягли виконання судових рішень повністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018 – 240 с.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
4. Авторгов А. Судова реформа в аспекті виконавчого провадження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jurliga.ligazakon.ua/blogs_article/764.htm
5. Щербак С. В. Обов'язок боржника щодо виконання рішення / С. В. Щербак // Правові горизонти. - 2017. - № 3. - С. 138-142.

ПАТЕНТНИЙ ТРОЛІНГ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Уткіна М. С.

*викладач-стажист кафедри КПДС, аспірант кафедри АППФЕБ
Сумського державного університету*

Ліхолстов Д. О.

*Студент I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Головна тенденція розвитку кожної країни полягає в можливості створення нового. Нові послуги та нові товари спрощують наше життя та розвивають зовнішню та внутрішню економіку країни. Новатор, щоб отримати певну вигоду із винаходів, може запатентувати свій продукт, внаслідок чого буде отримувати прибутки. Дане право визначається та закріплено у відповідності до законодавства. Але, на жаль, законодавча база на даний час не є досконалою, внаслідок чого зловмисники можуть використовувати «слабкі місця» та прогалини системи патентних прав з метою отримання вигоди. Діяльність людей, які зловживають правами у галузі патентного права, називають патентним тролінгом. Саме тому, на даний час питання щодо діяльності патентних тролів набуває все більшої актуальності та потребує пошуку шляхів його вирішення.

Останнім часом в Україні активно відбувається процес внесення змін до національного законодавства та приведення його у відповідність до вимог, що взяті на себе Україною відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, в тому числі і щодо права інтелектуальної власності. Зокрема, «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони інтелектуальної (промислової) власності» є комплексним Законом, який передбачає внесення змін до основних актів щодо регулювання питань інтелектуальної власності.

Даний проект Закону, в першу чергу, націлений на боротьбу із таким явищем як «патентний тролінг», яке ще досить недавно не було відомим широко у суспільстві. Термін «патентний тролінг» виник у США і був запропонований юристом Пітером Деткіном. Під «патентними тролями» необхідно розуміти фірми, які фактично не займаються виробництвом, а лише скуповують патенти й ініціюють судові процеси з вимогою заборони виробництва або сплати роялті, заробляючи в такий спосіб гроші [1].

В свою чергу, наукова спільнота визначила, що патентний троль – це фізичні або юридичні особи, які володіють патентами, але самі не використовують запатентовану технологію для виробництва товарів, надання послуг, а пред'являють претензії та позови до тих осіб, які виробляють такі товари та надають послуги [2, с. 70]. Р. Вайкхарі наголошує на тому, що метою патентного троля є придбання патентів з метою подальшого отримання ліцензійних платежів [3, с. 33]. Таким чином, ми робимо висновок, що саме патентний троль є суб'єктом процесу патентного тролінгу. Аналізуючи визначення, яке надано Г. О. Андрощуком, вважаємо за необхідне визначити ознаки, які є притаманні патентному троллю як суб'єкту. Зокрема:

- він є юридичною або фізичною особою;
- основним видом його діяльності є патентування або інший вид легалізації об'єктів права інтелектуальної власності;
- спеціалізація патентного троля на купівлі і перепродажу права.

В свою чергу, дещо інше визначення категорії «патентний тролінг» надає Є. І. Ходаківський. Під даною категорією він пропонує розглядати практику ведення бізнесу, що полягає в отриманні з добросовісного виробника ліцензійних або інших платежів за використання належних тролеві патентів, що застосовуються у виробництві товарів і/або послуг даного виробника [4, с. 299].

Отже, діяльність патентних тролів, в першу чергу, передбачає не виробництво нових товарів та надання послуг, а так звану «торгівля патентами». В свою чергу, необхідно наголосити на тому, що І. П. Волинець акцентує увагу на різниці у діяльності патентних тролів в Україні та США. Так, в Україні їх дії мають характер перехоплених прав, тоді як в США вони можуть мати навіть і позитивні наслідки. Таким прикладом може слугувати наступна ситуація, коли патентним тролем є організація, що займається викупом патентів на законних засадах безпосередньо у винахідників, якщо у останніх немає фінансової можливості їх реалізувати [5, с. 35].

У нашій державі патентний тролінг пов'язаний, в першу чергу, не із недобросовісною поведінкою суб'єктів, а із зловживанням щодо об'єктів права

інтелектуальної власності. На нашу думку, головними передумовами виникнення патентного тролінгу є:

- прискорені темпи зростання кількості винаходів, які покращують суспільне життя;
- певне лояльне відношення правових систем до даної діяльності;
- відсутність чіткої визначеності формулювань на законодавчому рівні.

Вважаємо, що вирішення саме останнього пункту є важливим кроком на шляху подолання негативного явища «патентний тролінг». Загалом, досліджуючи ситуацію, яка має місце в Україні, ми погоджуємось із науковцями, що дане явище має два основних напрями виставлення претензій реальним компаніям-виробникам :

- патентування незначних вузлів, агрегатів, деталей, запасних частин до техніки;
- реєстрація на території України знаків для товарів, робіт і послуг, що належать відомим компаніям – виробникам, з подальшим кіберсквотингом або без нього [4, с. 302].

Аналізуючи вищевикладене, ми робимо висновок про те, що патентний тролінг на даний час є достатньо розповсюдженим явищем, а тому - вирішення цієї проблеми буде мати позитивний наслідок для розвитку інтелектуальної власності країни. Загалом, на нашу думку, патентний тролінг виник у зв'язку із прогалинами у вітчизняному законодавстві, що і призвело до його поширення. Зокрема, першим кроком на шляху до вирішення вищезазначеної проблеми є «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони інтелектуальної (промислової) власності», що наближає нормативно-правову базу у сфері інтелектуальної власності України до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Охромеев Ю. Патентний тролінг - ахіллесова п'ята системи охорони інтелектуальної власності в Україні URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/patentniy-troling-ahillesova-pyata-sitemi-ohoroni-intelektualnoyi-vlasnosti-v-ukrayini/html>.
2. Андрощук Г.О. Патентний тролінг проти інновацій: стан, тенденції, загрози / Г. О. Андрощук // Право та інноваційне суспільство. – 2013. – № 1. – С. 70–88.
3. Vaikhari R. The Effect of Patent Trolls on Innovation: A Multi-Jurisdictional Analysis / R.Vaikhari // Indian Journal of Intellectual Property Law. – 2008. – Vol. 1. – P 33-48.
4. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: підруч. / Є. І. Ходаківський. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: ЦУЛ, 2017. – 504 с.

5. Волинець І. П. Правове забезпечення протидії «патентного тролінгу» на ринку лікарських засобів : досвід України та США / І. П. Волинець // Матеріали ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри» (м. Київ, 23.09.2016) / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. – К.: Інтерсервіс, 2016. – 240 с.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ’ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Уткіна М. С.

*викладач-стажист кафедри КПДС, аспірант кафедри АГПФЕБ
Сумського державного університету*

Харченко А. Л.

*Студентка І курсу ННІ права
Сумського державного університету*

В контексті постійного розвитку суспільства та євроінтеграційних процесів, які відбуваються на даний час в Україні, все більшого значення набувають правові відносини, які складаються у сфері інтелектуальної власності. Саме збереження, зміцнення і розвиток інтелектуального потенціалу України слід віднести до пріоритетних та головних напрямів та завдань діяльності держави. В сучасних умовах розвитку суспільства об’єкти інтелектуальної власності мають надзвичайно важливе значення для розвитку інноваційної діяльності. Це зумовлено, в першу чергу, тим, що стан захищеності прав інтелектуальної власності є на достатньо незадовільному рівні.

Загалом, аналізуючи визначення категорії «інтелектуальна власність», звертаємо увагу на думку І. Мікульонок, що пропонує розуміти її у широкому сенсі як закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в науковій, літературній, художній і промисловій сферах [1]. Загальноживаним є таке визначення вищезазначеної дефініції – це закріплені законом права на результати творчої діяльності людини, які зазначено у ст. 41 Конституції України, тобто кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Таким чином, під об’єктом інтелектуальної власності необхідно розуміти результат певної творчої або ж інтелектуальної діяльності. За В. М. Крижною об’єкт інтелектуальної власності - це результат творчої діяльності, який отримав спільну назву, що підкреслює природу його походження [2]. Досліджуючи процес становлення інституту

інтелектуальної власності, ми відмічаємо, що виокремлюються дві групи об'єктів інтелектуальної власності – об'єкти авторського права та об'єкти промислової власності.

Різні підходи до класифікації об'єктів інтелектуальної власності зустрічаємо, аналізуючи міжнародні конвенції, такі як: Стокгольмська конвенції 1967 р., Бернська конвенція, Паризька конвенція. У відповідності до них об'єкти інтелектуальної власності поділяються на художні чи наукові твори, винаходи, результати творчої діяльності, відкриття, промислові зразки, комп'ютерні програми та інші. Чинний нині перелік об'єктів права інтелектуальної власності міститься у Конвенції 1967 р. Відповідно до неї, інтелектуальна власність включає права, що належать до:

- літературних, художніх і наукових творів;
- виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач;
- винаходів у всіх галузях людської діяльності;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;
- торговельних марок, фірмових найменувань і комерційних позначень;
- захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, які стосуються інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній та художній галузях.

Характеризуючи об'єкти права інтелектуальної власності, яким у відповідності до чинного вітчизняного законодавства надається правова охорона, слід відмітити, що законодавство не надає критеріїв класифікації об'єктів інтелектуальної власності, а лише їх визначає. Саме це зумовлює плюралізм наукових підходів до здійснення їх класифікації. Зокрема, в першу чергу, слід звернутися до Цивільного кодексу України, а саме – ст. 420, у якій безпосередньо і закріплено коло об'єктів права інтелектуальної власності. Так, до них законодавець відніс :

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;

- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці [3].

Дещо незвичною є думка Я. М. Шевченко. Науковець наголошує, що в аспекті інноваційного розвитку України, такі об'єкти права інтелектуальної власності як наукові відкриття, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин і породи тварин, а також комерційну таємницю, слід відносити до інституту охорони так званих «нетрадиційних» об'єктів інтелектуальної власності [4]. Таким чином, автор здійснює диференціацію визначених на законодавчому рівні об'єктів права інтелектуальної власності на «традиційні» та «нетрадиційні». До першої групи відносяться: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення. До другої групи - винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [4].

На нашу думку, уваги потребує позиція В. Вірченка, який пропонує умовну класифікацію об'єктів інтелектуальної власності на дві групи.

- за характером суттєвих ознак об'єктів інтелектуальної власності (специфіки їх захисту, особливостей реалізації майнових та немайнових прав);
- за другорядними ознаками, які не розкривають сутність та характер об'єктів інтелектуальної власності, а дозволяють їх розділити відповідно до конкретних завдань дослідження.

Зокрема, до першої групи слід відносити об'єкти авторського та суміжних прав; об'єкти промислової власності; права на засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг. В свою чергу, групу об'єктів інтелектуальної власності за другорядними ознаками можна умовно класифікувати на підгрупи. Так, автор виділяє наступні критерії класифікації:

1. Залежно від функціонального призначення – результати:
 - технічної;
 - мистецької,
 - наукової діяльності та
 - засоби індивідуалізації.
2. Залежно від правової захищеності:
 - захищені та

- незахищені.
- 3. Залежно від необхідності реєстрації прав:
 - для яких не передбачено можливість реєстрації;
 - для яких процес реєстрації має додатковий характер;
 - для яких є обов'язковою.
- 4. Залежно від використання у господарському обороті:
 - активні (продуктивні);
 - пасивні (непродуктивні) [5, с. 6].

В свою чергу, доктор юридичних наук О. П. Орлюк зазначає, що класифікація об'єктів права інтелектуальної власності на 4 групи (об'єкти авторського права та суміжних прав; об'єкти патентного права та ноу-хау; засоби індивідуалізації цивільного обороту, товарів, робіт і послуг, а також – інші об'єкти) є дискусійною. Вона наголошує на тому, що недоцільно ототожнювати комерційну таємницю із «ноу-хау», оскільки останнє є більш ширшою категорією і включає в себе безпосередньо комерційну таємницю [6, с. 72].

Таким чином, аналізуючи вищевикладене, ми доходимо висновку, що у процесі становлення та еволюції права інтелектуальної власності в цілому, розвиваються і підходи щодо визначення та класифікації об'єктів права інтелектуальної власності. Дане питання є дискусійним, оскільки відсутній єдиний підхід до визначення класифікації об'єктів права інтелектуальної власності за загальноприйнятими критеріями. Так, у відповідності до чинного законодавства України, чіткий перелік таких об'єктів наведено у ст. 420 Цивільного кодексу України. Проаналізувавши підходи науковців щодо класифікації об'єктів права інтелектуальної власності, превалюють такі позиції як поділ на «традиційні» та «нетрадиційні» об'єкти; за характером їх суттєвих ознак та їх другорядними ознаками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мікульонок І. О. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / І. О. Мікульонок. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – 238 с.
2. Право інтелектуальної власності України: конспект лекцій / В. М. Крижна, Н. Є. Яркіна.; За ред. В. І. Борисової. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – 112 с.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
4. Цивільне право України : навч. посіб. у 2-х т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – К., 2003. – Т. 1.

5. Вірченко В. В. Еволюція підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності / В. В. Вірченко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка серія "Економіка". – 2013. – №144 .- С.5-7.
6. Право інтелектуальної власності. Акад. курс / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.

ЗМІНИ У ПРАВАХ ПОЗИВАЧА ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Гриб Н. М.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Щербак С. В.
к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Необхідність вивчення правової природи процесуальних прав та обов'язків сторін в цивільному судочинстві зумовлена тим, що в сучасному українському суспільстві достатньо гостро стоїть питання реального захисту прав та законних інтересів громадян, закріплених Конституцією України. Аналіз судової практики свідчить про те, що у зацікавлених осіб не завжди є можливість ефективного використання наданих їм процесуальних прав, що зумовлено як недосконалістю процесуального законодавства, так і складністю їх реалізації. Новий Цивільно-процесуальний кодекс України відзначився значними змінами від свого попередник. Ці нововведення не обійшли стороною й права позивача.

Основу дослідження предмета прав сторін у цивільному процесі становлять праці А. Н. Балашова, А. Е. Вараксин, А. В. Іванов, К. И. Комисаров, Е. Р. Русинова, О. В. Шутенко, Т. В. Санхова, М. А. Клепикова, В. А. Гуреев, Е. В. Пилехина, Є. М. Мурадьян, Г. П. Еимченко.

Наявність спору про право передбачує присутність зацікавлених в його вирішенні осіб, учасників правового конфлікту, які відстоюють свої права та законні інтереси. З моменту відкриття цивільної справи, сторони в спорі стають позивачем та відповідачем. У цивільному процесі, позивачем – є особа, на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої порушується цивільна справа в суді і розпочинається цивільний процес. Позивач є активною стороною, тому що він спрямовує свою вимогу для того, щоб цивільна справа була відкрита, з метою захисту своїх прав та інтересів [3].

В більшості, цивільні справи спори виникають з приводу майнових правовідносин. У цьому випадку ЦПК зазнав оновлення з приводу зміни розміру позовних вимог та предмета позову. Під зміною предмета позову слід розуміти, відмову від окремих прав або надання нових прав, які потребують захисту, зміна позивачем зазначеної ним матеріально-правової вимоги новою, передумовою якого залишаються першочергово заявлені фактичні обставини. Тобто це зміна того, у відношенні чого виноситься рішення. Що до зміни розміру позовної заяви, то це поняття не можна розглядати як зміну предмета позову, оскільки мова йде виключно про уточнення розміру позовних вимог. Зміна розміру позовних вимог – це зміна кількісної сторони позову. Реалізація права на зміну предмета позову або розміру позовних вимог обмежується певними строками [3].

Наприклад у попередньому ЦПК України, відповідно п. 2 ч. 2 ст. 49 ЦПК України, позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Це правило стосується і зміни предмета та підстав позову шляхом подання письмової заяви [1].

А відповідно нового ЦПК України це можна зробити до закінчення підготовчого засідання. А у справі, що розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, зміна предмета або підстав позову допускається не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі, відповідно п. 3 ст. 176 ЦПК України [2].

Згідно з попереднім ЦПК України, заборонено збільшувати і зменшувати розмір позовних вимог під час судових дебатів. Тобто змінювати розмір позовних вимог до стадії досудових дебатів можна, на відміну від діючого ЦПК України.

При цьому, відповідно ч. 3 ст. 176 ЦПК України, у разі збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову несплачену суму судового збору належить сплатити до звернення в суд з відповідною заявою [2]. У разі зменшення розміру позовних вимог питання про повернення суми судового збору вирішується відповідно до закону. Тобто доплатити судовий збір доведеться до подачі відповідної заяви до суду.

Отже, подана, нововведена норма є досить критичною, оскільки після підготовчого засідання можуть стати відомі нові обставини, які можуть призвести до необхідності зміни позовних вимог, предмета спору або підстав позову. А новий кодекс у цьому випадку не дає можливості заявляти про такі зміни після підготовчого засідання.

Діючий ЦПК України вніс свої нововведення у питання представництва. Так відповідно, ч. 3 ст. 58 ЦПК України, юридична особа бере участь у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення (самопредставництво юридичної особи), або через

представника. А згідно з ч. 1 ст. 60 ЦПК України, представником у суді може бути адвокат або законний представник [2]. Отже, якщо юридична особа має корпоративного юриста, який не має статусу адвоката, то для представництва своїх інтересів у судовому засіданні, їм доведеться звертатися до адвоката.

Норма що до представництва у суді діє як на юридичних осіб так і на фізичних. То ж відповідно, фізичні особи можуть представляти свої інтереси через адвоката або законного представника. Законний представник може представляти інтереси неповнолітніх або недієздатних осіб у судовому засіданні, отже – це батьки або опікуни.

Але існують виключення, так, відповідно ч. 2 ст. 60 ЦПК України, під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у статті 61 цього Кодексу [2].

Та відповідно ч. 4 ст. 58 ЦПК України, держава, територіальна громада бере участь у справі через відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник або представник. Отже державні органи може представляти або керівник або адвокат [2].

Представництво фізичної особи адвокатом здійснюється за довіреністю, відповідно ч. 2 ст. 62 ЦПК України передбачає: довіреність фізичної особи повинна бути посвідчена нотаріально або, у визначених законом випадках, іншою особою. У разі задоволення заявленого клопотання щодо посвідчення довіреності фізичної особи на ведення справи, що розглядається, суд без виходу до нарадчої кімнати постановляє ухвалу, яка заноситься секретарем судового засідання до протоколу судового засідання, а сама довіреність або засвідчена підписом судді копія з неї приєднується до справи. Довіреність фізичної особи, за зверненням якої прийнято рішення про надання їй безоплатної вторинної правничої допомоги, може бути посвідчена посадовою особою органу (установи), який прийняв таке рішення [2].

Попередній ЦПК України також зазначав, що представництво фізичної особи в суді адвокатом повинно бути закріплено довіреністю, яка посвідчується нотаріусом. Але новий ЦПК України вводить корективи, згідно з якими у випадку заявлення клопотання про посвідчення довіреності фізичної особи на ведення справи представником, суд може постановити ухвалу про задоволення клопотання, чим посвідчує дану довіреність. Клопотання заноситься до протоколу судового засідання секретарем, а сама довіреність або її засвідчена копія приєднується до справи. Отже є змога уникнути звернення до нотаріуса.

Якщо зробити підсумок, то варто відзначити, що цивільно-процесуальне законодавство змінюється і розвивається, в тому числі відносно правового становища позивача. В деяких аспектах ці нововведення можуть негативно відображатися на позивачеві, або навпаки полегшити процедуру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV за ред. від 24.02.2018 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 2018 № 1618-IV за ред. 03.08.2017 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803>.
3. Балашов А.Н. Процессуальные права сторон в суде первой инстанции URL: <https://www.prlib.ru/item/468862>

ВИДИ СПАДКУВННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ

Гончарова А. В.

*к.ю.н., доцент кафедри ЦПДФП ННІ права
Сумського державного університету*

Залучення міжнародної практики до вирішення питань спадкування надалі стає все більш актуальною для українського сьогодення, оскільки, згідно з адвокатською, нотаріальною та судовою практикою, збільшилась кількість правовідносин щодо спадкування з іноземним елементом. З метою наочності, розглянемо деякі аспекти спадкування у Бельгії, Італії та Германії.

За відсутності волі заповідача викладеної у заповіті порядок спадкування у Бельгії відбувається наступним чином: якщо померлий був неодружений і не мав дітей, то спадкоємці та найближчі родичи (брати і сестри) спадкують в першу чергу. Батько та мати отримують чверть, брати та сестри – решту. Якщо один з батьків помер, то частка зазначеного батька передається братам і сестрам. Якщо немає братів і сестер, половина спадщини переходить до родичів по материнській лінії, а інша половина переходить до родичів зі сторони батька (дядько, тітка, двоюрідний брат). Якщо покійний не був одружений та мав дітей, це унеможлиблює спадкування іншими членами сім'ї. Проте, якщо особа померла, залишаючи нащадків, останні спадкують право представництва померлого. Діти спадкують майно у рівних частках. Якщо померлий не мав дітей, інший з подружжя стає єдиним спадкоємцем, якщо немає потомків або родичів, які мають родинні зв'язки до четвертого ступеня споріднення. Якщо останні існують, то інший з подружжя

отримує узуфрукт, а інші спадкоємці – «голі права власності» [1]. Проте, у Бельгії була ініційована реформа закону щодо спадкування в законопроекті, поданому до парламенту у січні 2017 року, очікується, що голосування відбудеться наприкінці цього року з набранням ним чинності через один рік. Поточний закон щодо правонаступництва міститься в Цивільному кодексі 1804 року. Деякі норми, які зміняться: закріплена частина спадку складатиме половину майна. Безкоштовною одноразовою часткою буде інша половина майна, незалежно від кількості дітей. Спадкодавець матиме більше свободи робити подарунок третій особі або одній конкретній дитині. Пережитий чоловік буде користуватися своїм правом на вільно розподілену частину; закріплена частина майна виражається у вартості [2].

Італійське законодавство не надає автоматичного права спадкування для іншого з подружжя. Останній може стати спадкоємцем лише тоді, коли це передбачено волею у заповіті [3]. Для італійського законодавства правонаступництво, тобто передача прав та обов'язків починається з моменту смерті. Закон щодо правонаступництва в Італії базується на принципі «єдності спадщини». Цей принцип суттєво відрізняється від загального права. Єдність спадщини заснована на відмінності між майновими та немайновими активами: закон останнього місця проживання / громадянства померлої сторони застосовується до немайнових активів, тоді як так званий «*lex rei sitae*» (закон країни, де знаходиться майно) застосовується до майнових активів. Отже, якщо спадкові активи включають майно, розташоване у різних країнах, то право на спадкування на кожне окреме майно буде регулюватися законодавством країни, в якій розташоване кожне з них [4].

3 січня 2012 року в Німеччині зареєстровано централізовану систему заповітів. Реєстр містить інформацію про зареєстровані заповіти. Послідовно, відповідна інформація може бути відправлена реєстром безпосередньо до Німецького суду спадкоємства, після отримання свідоцтва що підтверджує факт смерті особи. Право на компенсацію родичам загиблого людини, яка піклувалася про померлого на своєму місці проживання, також була запроваджена в Німеччині. Родичі, які піклувалися про померлого, мають право на компенсацію за майно, якщо вони не отримали адекватну оплату за свою роботу як опікуна. Право на компенсацію існує незалежно від того, чи був той, хто займається доглядом членом родини чи ні [5]. За відсутності заповіту порядок спадкування у Німеччині здійснюється наступним чином: діти спадкують першочергово. Якщо це не відбудеться, батьки та їхні нащадки, а в разі відсутності – інші члени сім'ї. Тому, якщо покійний не залишає заповіт ні на іншого з подружжя, ні на нащадків, майно ділиться рівним чином між його батьками. Якщо помирає неодружений і залишає дітей, майно

розподіляється між ними порівну. Пережитий з подружжя буде лише спільним спадкоємцем разом із дітьми. Загальний розмір його частки у майні залежить від режиму подружнього майна. Якщо загиблий перебував із своїм чоловіком / дружиною відповідно до закону про майновий режим участі у надлишку і він / вона залишає дітей, пережитий чоловік отримує половину майна (одну четверту шляхом правонаступництва та одну четверту як одноразовий компенсаційний внесок), решта маєтку ділиться порівну між дітьми. Незареєстровані відносини повинні забезпечувати передачу прав потерпілому партнеру за бажанням, оскільки партнери не є законними спадкоємцями. Ті самі фактичні партнери стають правонаступниками, якщо вони вступають у зареєстрований шлюб у Німеччині [6].

Проаналізувавши деякі аспекти спадкування іноземних держав можна стверджувати, що українська система спадкування багато в чому подібна до європейських країн, проте, жодна із проаналізованих країн не мають автоматичного переходу права власності до сторони яка пережила спадкодавця будучи у фактичних шлюбних відносинах з ним, лише, якщо це зазначено у заповіті. Тоді як вітчизняне законодавство визначає таку можливість у порядку четвертої черги спадкування або у судовому порядку, коли особа, що перебувала із спадкодавцем у фактичних шлюбних відносинах може отримати право на спадкування першочергово.

Також слід зазначити, що істотною особливістю регулювання спадкових відносин з іноземним елементом в нашій державі є те, що норми спадкового права у міжнародному приватному праві України не містять прямої відповіді, прямого припису щодо чіткого врегулювання ситуацій, які виникають. Існуючі норми лише вказують, яке законодавство треба застосувати. Регулювання спадкових відносин у міжнародному праві здійснюється декількома шляхами: застосуванням колізійної норми та норми національного матеріального права, до якої вона відіслала; використанням норм, що містяться у міжнародних договорах. Отже, для врегулювання зазначених відносин застосовуються методи регулювання, які у процесі регулювання цих відносин взаємодіють між собою, доповнюючи один одну. У праві України для врегулювання спадкових відносин з іноземним елементом перевага надається колізійному методу, який є методом непрямого регулювання зазначених відносин і полягає у виборі правопорядку, якщо врегулювати ці відносин «прагнуть» правопорядки двох або більше держав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cesifo DICE: Successions in Europe – Succession law in 27 European countries, The Council of the Notariats of the European Union. 2014 p. – 2 с.

2. Mathilde Pourplanche. Baloise Assurances/ Reform of Belgian law of succession. 2017 y. – 1-2 p.
3. Cesifo DICE: Successions in Europe – Succession law in 27 European countries, The Council of the Notariats of the European Union. 2014 p. – 7 c.
4. Italian inheritance Guide / Italy magazine/ 2013 y. – 3 p.
5. Shweizer Kobraz/ Lawyers and Notaries/ Inheritance Law in Germany and Australia. – 2 p.
6. Cesifo DICE: Successions in Europe – Succession law in 27 European countries, The Council of the Notariats of the European Union. 2014 p. – 6 c.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Уткіна М. С.

*викладач-стажист кафедри КПДС, аспірант кафедри АГПФЕБ
Сумського державного університету*

Головач А. І.

*студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

На даному етапі розвитку інституту інтелектуальної власності в Україні, суттєву проблему становить недосконалість механізму захисту прав інтелектуальної власності, зокрема: прав на товарні знаки і послуги, авторські та суміжні права. Інститут інтелектуальної власності має бути під посиленою правовою охороною, зважаючи на те, що він є тим базисом, на якому ґрунтується розвиток майже усіх сфер суспільного життя країни. Стрімкий розвиток інноваційних технологій, а також винахідливість злодіїв вимагають розробки оптимально дієвих нормативно-правових актів у даній сфері, а також удосконалення механізмів захисту авторських прав. Чинне вітчизняне законодавство відстало від розвитку науки і техніки, а тому певною мірою не відповідає вимогам європейських та міжнародних стандартів. За визначенням В. Д. Фучеджі, К. І. Гангеліної, відповідно до рішення Міжнародного альянсу інтелектуальної власності Україна очолює список, який складається з 58 країн, що мають низькі стандарти захисту інтелектуальної власності. Це підтверджується також результатами дослідження Міжнародного альянсу із захисту інтелектуальної власності щодо розповсюдження піратської продукції [1, с. 93]. Все це і зумовлює актуальність досліджуваної проблематики.

Під правовим регулюванням захисту авторських прав ми пропонуємо розглядати систему нормативно-правових актів, які забезпечують захист даної сфери. Саме тому, до таких актів, в яких містяться норми щодо регулювання відносин, пов'язаних створенням

та використанням творів науки, літератури та мистецтва ми відносимо наступні, об'єднуючи їх у певні групи:

- Конституція України;
- кодифіковані акти – Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс, Цивільний процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс;
- закони України – «Про авторське право і суміжні права», «Про кінематографію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про видавничу справу», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»;
- міжнародні договори та угоди у сфері авторських прав.

Основний Закон України, а саме – ст. 54, закріплює право кожного громадянина на результати своєї інтелектуальної творчої діяльності, яку ніхто не може використовувати або поширювати без його згоди [2].

Розглядаючи інститут авторського права, необхідно наголосити, що він становить собою цивільно-правовий інститут. Так, одним із нормативних кодифікованих актів, який регулює питання даної сфери є Цивільний кодекс України. Саме він закріплює основні концептуальні засади системи правової охорони інтелектуальної власності. Саме Книга четверта Цивільного кодексу України «Право інтелектуальної власності» регулює відносини, що виникають у сфері авторських прав. Зокрема: у Цивільному кодексі України чітко наведено перелік об'єктів авторського права, визначені суб'єкти, поняття «співавторство» та ін. [3].

Кримінальний кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс, Цивільний процесуальний кодекс України та Господарський процесуальний кодекс України визначають та закріплюють міру відповідальності за порушення авторського права, а також – порядок притягнення порушників до відповідальності.

- Закон України «Про авторське право і суміжні права» є основоположним законодавчим актом у сфері авторських прав. Так, він охороняє особисті немайнові а і майнові права авторів та їх правонаступників, які пов'язані із створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва, тобто авторським правом, а також – суміжними правами [4]. На нашу думку, заслуговує уваги той факт, що категоріальний апарат, який використовується у Законі, приведений у відповідність до вимог міжнародних документів, стандартів. На той момент, коли даний Закон був прийнятий та набрав чинності, це зумовило перегляд цілого ряду актів Кабінету Міністрів України задля приведення їх до

відповідності та були спрямовані на створення підзаконної системи реалізації Закону України «Про авторське право і суміжні права». У зв'язку із тим, що єдиний Закон не може охопити усю специфіку відносин у сфері авторського права, слід звертатися до законодавчих актів, які регулюють безпосередньо більш конкретні сфери авторського права. Зокрема, до них ми відносимо: «Про кінематографію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про видавничу справу», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» і ін.

Рівень розвитку системи захисту авторських прав у державі визначається не лише прийняттям відповідних національних нормативно-правових актів, а й участю у міжнародних договорах з метою забезпечення високого рівня захисту прав своїх громадян за кордоном в умовах глобалізації економіки. Міжнародні договори встановлюють взаємні права та обов'язки країн-учасниць і є основною правовою формою розвитку міжнародного співробітництва в галузі авторського права [5, с. 40]. Серед зазначених конвенцій та договорів необхідно виділити ті, які займають головне місце у сфері авторських прав:

- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.);
- Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право (1952 р.);
- Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (1961 р.);
- Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971 р.);
- Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996 р.);
- Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми (1996 р.);
- Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS) (1994 р.).

Таким чином, аналізуючи вищевикладене, доходимо висновку, що ступінь охорони авторського права і суміжних прав є одним із показників до взаємовигідного сучасного співробітництва між європейськими державами. На даний час у зв'язку із євроінтеграційними процесами більш гостро постають проблеми щодо приведення законодавства до норм міжнародних стандартів. Так, ми виокремили наступні групи джерел, які регулюють відносини у сфері авторського права: Конституція України; кодифіковані акти – Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс, Цивільний процесуальний кодекс,

Господарський процесуальний кодекс; закони України – «Про авторське право і суміжні права», «Про кінематографію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про видавничу справу», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»; міжнародні договори та угоди у сфері авторських прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фучеджі В.Д. Правові аспекти охорони і захисту авторських прав / В. Д. Фучеджі, К. І. Гангеліна // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов, Л. І. Кормич, М. А. Польовий; ОНЮОА, Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса, 2009. – Вип. 37. – С. 92-96.
2. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ // Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
5. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / С. В. Бондаренко. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – 288 с.

ПРАВОВА ОХОРОНА ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Коваль О. А.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Іваненко Д. Д.
к.ю.н., викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Географічне зазначення – це унікальний маркетинговий інструмент, який здійснює ряд функцій: інформує споживачів про походження сировини, про місце та спосіб виготовлення продукції, виокремлює товар особливої якості серед однорідних товарів конкурентів та гарантує якість специфічних властивостей цих товарів. В умовах сучасного світу є дуже важливим забезпечення правової охорони географічних зазначень. Це зумовлюється економічними та культурними факторами. Також важливість охорони географічного зазначення полягає в тому, що географічне зазначення є корисним об'єктом

інтелектуальної власності для країн, що розвиваються, оскільки мають потенціал доданої вартості та соціально-економічного розвитку сільських регіонів.

У практиці Європейського Союзу значна увага приділяється питанню правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської та харчової продукції. Це зумовлюється рядом чинників:

- запровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарської сировини та виробництва харчової продукції значною мірою уніфікувало та стандартизувало показники її безпечності та якості, а також обмежило їх різноманітність певним набором сортів, гатунків та категорій;

- поширення заміників натуральних компонентів, використання біологічно активних добавок і хімічних аналогів природних нутрієнтів, технологічних наповнювачів викликало у споживачів потребу до урізноманітнення смаків та запитів стосовно безпечної й високоякісної продовольчої продукції, особливо ексклюзивних харчових продуктів, що спонукає до нарощування обсягів її виробництва та споживання;

- зростання доходів населення дозволяє все більшому контингенту споживачів реалізувати свої смаки та уподобання в ексклюзивній харчовій продукції, і це є спонукальним чинником для виробників щодо виявлення та закріплення (маркування) специфічних споживчих якостей їхньої продукції на продовольчих ринках [2, с. 18-19].

Уряд Європейського Союзу запровадив спеціальні схеми забезпечення якості сільськогосподарської продукції. Завдяки схемам є можливість висвітлити якості та традиції, пов'язані з зареєстрованими продуктами, запевнити споживачів, що це справжня продукція, а не імітація. У підсумку, запроваджені схеми та їх логотипи допомагають виробникам (групам виробників) забезпечувати правовий захист продукції від фальсифікації. Найбільш вагоме значення у Європейському Союзі мають наступні законодавчі акти: Регламент Ради (ЄЕС) № 1601/1991 «Про загальні правила визначення, опису та презентації ароматизованих вин, напоїв на базі ароматизованих вин та коктейлів ароматизованих винних продуктів та правила її застосування»; Регламент Ради ЄС № 2081/1992 «Про захист географічних зазначень та найменувань походження сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів»; Регламент Ради ЄС № 1493/1999 «Про спільну організацію ринку вина»; Регламент Ради ЄС № 510/2006 «Про охорону географічних зазначень та найменувань походження сільськогосподарської продукції і продуктів харчування та правила її застосування»; Регламент Ради ЄС № 1234/2007 «Про заснування спільної організації сільськогосподарських ринків та конкретні положення, що стосуються деяких видів сільськогосподарської продукції і правила її застосування з урахуванням змін, внесених Регламентом Ради ЄС № 494/2009»;

Регламент Європейського Парламенту та Ради № 110/2008 «Про визначення, опис, презентацію, маркування та захист географічних зазначень спиртних напоїв та скасування Регламенту Ради (ЄЕС) № 1576/1989 і правила її застосування»; Регламент Європейського Парламенту та Ради № 1169/2011 «Про надання споживчої інформації про харчові продукти без клейковини та з низьким вмістом даної речовини, що вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 1924/2006 і № 1925/2006 Європейського Парламенту та Ради»; Регламент Європейського Парламенту та Ради № 1151/2012 «Про визначення, опис, презентації, маркування та охорону географічних зазначень»; Регламент Ради ЄС № 1308/2013 «Про визначення, опис, презентації, маркування та охорону географічних зазначень вина».

Відповідно до законодавства Європейського Союзу виділяють наступні схеми виробництва та забезпечення гарантованої якості продукції [4]:

- PDO (Protected Designation of Origin). Захищене зазначення походження – ідентифікують продукти, які виробляються, обробляються та готуються в певній географічній зоні, використовуючи визнане ноу-хау місцевих виробників та інгредієнтів з відповідного регіону. Це продукти, характеристики яких пов'язані з їх географічним походженням. Вони повинні дотримуватися точного набору технічних умов та можуть мати логотип PDO. Наприклад, Bordeaux PDO (Франція, вино), Cava PDO (Іспанія, вино), Manouri PDO (Греція, сир), Tiroler Bergkäse PDO (Австрія, сир), Prés-salés du Mont-Saint-Michel PDO (Франція, свіже м'ясо) або Pistacchioverde di Bronte PDO (Італія, фрукти);

- PGI (Protected Geographical Indication). Захищене географічне зазначення – визначає продукти, чия якість або репутація пов'язані з місцем або регіоном, де він виробляється, обробляється або готується, хоча використовувані інгредієнти не обов'язково повинні походити з цієї географічної зони. Усі продукти PGI також повинні дотримуватися точного набору специфікацій і можуть мати логотип. Наприклад, LILIPUTUS PGI (Литва, сир), Gofiosanario PGI (Іспанія, продукти злакових продуктів), Walbecker Spargel PGI (Німеччина, овочі), České pivo PGI (Чехія, пиво), Lamme fjordskartofler PGI (Данія, овоч), Приморська PGI (Словенія, вино);

- TSG (Traditional Specialities Guaranteed); (A traditional product). Ідентифікує товари традиційного характеру, як у складі, так і засобах виробництва, без конкретного зв'язку з певною географічною територією. Наприклад, Kriek TSG (Бельгія, пиво), Hollandse Maatjesaring TSG (Нідерланди, рибний продукт), Prekmurska Gibanica TSG (Словенія, торт) [3].

Україна ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони у 2014 році [1]. Аналізуючи законодавство України та ЄС, можна зробити висновок про існування деяких розбіжностей правового регулювання. Тому, існує необхідність встановити специфікацію товарів на законодавчому рівні в Україні. Це дозволить привести українське законодавство у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу, покращить вітчизняну нормативну базу, що сприятиме забезпеченню прав на географічні зазначення на належному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 № 1678-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/paran2#n2>.
2. Крисанов Д. Географічні зазначення походження агропродовольчої продукції: Європейський досвід і вітчизняні перспективи / Д. Крисанов // *Економіст*. – 2014. – № 10. – С. 18-24.
3. EU agricultural product quality policy / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/quality_en.
4. Getting the most of EU agricultural product quality policy URL: http://ec.europa.eu/agriculture/quality/index_en.htm.

ЗАМІНА НЕНАЛЕЖНОГО ВІДПОВІДАЧА

Гришко І. Ю.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Щербак С. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Сторони в цивільному процесі – це особи, спір яких слід розглядати в суді. Щоб посісти становище сторони, позивач повинен легітимувати себе та відповідача як заінтересованих у вирішенні справи осіб. Правове становище сторін не пов'язано з дійсним існуванням матеріальних правовідносин між позивачем та відповідачем, оскільки передумовами порушення цивільного процесу є умови, які мають виключно процесуальне значення. Однак у ході розгляду цивільної справи може бути виявлено, що позов

пред'явлений не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, тобто встановлено, що відповідач не є правозобов'язаним суб'єктам матеріальних правовідносин.

Найчастіше під неналежними відповідачами розуміють таких відповідачів, щодо яких встановлено, що позов подано не до тієї особи яка, повинна відповідати за позовом. Це визначення є точним і впливає із ст. 51 ЦПК.

Для правильного вирішення питання щодо визнання відповідача неналежним недостатньо встановити відсутність у нього обов'язку відповідати за даним позовом. Установлення цієї умови – підстава для ухвалення судового рішення про відмову в позові.

Таким чином, неналежний відповідач – це особа, притягнута позивачем як відповідач, стосовно якої встановлено, що вона не повинна відповідати за пред'явленим позовом за наявності даних про те, що обов'язок виконати вимоги позивача лежить на іншій особі – належному відповідачеві.

Визнання відповідача неналежним можливе тільки до закінчення підготовчого провадження і лише за клопотанням позивача. Указане правило безпосередньо впливає із змісту ст. 51 ЦПК, яка передбачає умови і правила заміни неналежного відповідача.

Закон передбачає, як підставу для відмови - неналежний відповідач, для відхилення у позові. При встановленні того, що відповідач є неналежним, останній може бути замінений тільки до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позового провадження – до початку першого судового засідання за клопотанням позивача замінює перісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі (ч. 2 ст. 51 ЦПК).

Суд, розглядаючи справу, повинен вирішити питання про правильність визначення процесуальної правосуб'єктності сторін, що позивач є тією заінтересованою стороною.

І коли буде встановлено, що у справі бере участь неналежна сторона, то суд, керуючись ст. 51 ЦПК, постановляє ухвалу про заміну відповідача. За клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача розгляд справи починається спочатку.

Заміни неналежного відповідача іншою особою можлива лише за клопотанням позивача і його згодою. При заміні відповідача розгляд справи починається спочатку.

В теорії цивільного процесу було порушено питання про те, що повинна бути згода відповідача на його заміну іншим відповідачем і що цим положенням необхідно доповнити відповідну норму ЦПК України. (ст.51 ЦПК України). Це дасть можливість відповідачеві, який не визнає себе зобов'язаним перед позивачем, вимагати розгляду справи по суті і винесення судом рішення про відмову в задоволенні позову до нього з метою його реабілітації замість заміни іншим відповідачем.

Реалізація цієї пропозиції призвела б до ускладнення цивільного процесу в справі і за суттю є непотрібною. Реабілітуючим може бути не тільки рішення суду про відмову в позові до відповідача, а вже сама ухвала суду про заміну відповідача (що передбачається ЦПК), в мотивувальній частині якої зазначаються підстави заміни – що відповідач неналежний, не є тією особою, яка повинна відповідати за позовом.

Аналіз зазначеної норми цивільного процесуального законодавства дозволяє зробити такі висновки:

1. Заміна неналежного відповідача належним може відбутися тільки за ініціативою позивача.
2. Обов'язковою умовою заміни неналежного відповідача належним є клопотання позивача.
3. Клопотання позивача про заміну неналежного відповідача має бути розглянуте як відмова від позову щодо неналежного відповідача
4. Суд позбавлений можливості за своєю ініціативою проводити заміну неналежного відповідача.

Відповідно до ч. 4 ст. 51 ЦПК про залучення співвідповідача чи заміну неналежного відповідача постановляється ухвала. За клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача розгляд справи починається спочатку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне процесуальне право України - Підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
2. Цивільний процес України Харитонов Є.О. Навч. посібник. – К.: Істина, 2012. – 472с.

НАЙПОШИРЕНІШІ ФОРМИ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Скубак К. М.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Іваненко Д. Д.
к.ю.н., викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

За сьогоднішніх умов існування людства, значної актуальності набувають питання пов'язані з правовою охороною авторських та суміжних прав на результати творчої

інтелектуальної діяльності у сфері музики, літератури, мистецтва, науки, тощо. Вітчизняні реалії засвідчують, що важливою умовою формування громадянського суспільства є забезпечення майнового та особисто немайнового права авторів. Конституція України передбачає, що права й свободи людини і громадянина є гарантованими, а їх належний захист здійснюється судом [1].

Захист прав інтелектуальної власності здійснюється у встановлених законом процесуальних формах, передбачених нормами чинного законодавства. Юридична відповідальність є особливим різновидом соціальної відповідальності. Вона встановлюється за порушення певних юридичних вимог, а не за їх виконання. Така відповідальність може встановлюватись та здійснюватись за відповідними процедурами лише державою з притаманною їй можливістю використовувати заходи державно-владного примусу.

П. С. Ріппа стверджує, що через особливості функціонування Інтернету, а саме анонімності користувачів, екстериторіального характеру, свобод та швидкості поширення інформації – порушення авторських прав стає настільки буденним та поширеним явищем серед користувачів мережі Інтернет, що особа, яка вчиняє протиправні дії, просто не може усвідомлювати їх сутність. Навпаки вона вважає, що її дії є повністю законними та не порушують жодних прав, що надані авторам законодавством [3].

На думку А. В. Кирилюк, дії що підпадають під ознаки посягання на права інтелектуальної власності є винними, реальними, цілеспрямованими, тобто такими, що призведуть до порушення тих прав інтелектуальної власності, які закріплено у законі. Ці дії можуть містити у собі таку ознаку, як публічність, особливо вона може проявлятися, якщо дії стосуються посягань на особисті немайнові права інтелектуальної власності. Тому, неможливо перелічити можливі види порушень права інтелектуальної власності, але основні види таких правопорушень мають бути визначені у законах, а за їх вчинення обов'язково має бути передбачена відповідальність [2, с. 118]. Дане коло правопорушень можна розрізнити за об'єктом посягання, за суб'єктом, за ступенем поширеності, за ознаками об'єктивної та суб'єктивної сторін, за процедурами розгляду тощо.

На сьогоднішній день, найпоширенішими порушеннями авторського права є правопорушення, що пов'язані з незаконним використанням виключних майнових прав авторів творів та незаконне розповсюдження творів.

Значна кількість порушень авторських прав в Інтернеті виражається саме в незаконному відтворенні та копіюванні музичних, художніх, літературних творів, комп'ютерних програм без попередньо наданої згоди автором чи правовласником. Також, якщо враховувати на даний час доступні технічні засоби, то має місце і порушення

немайнових прав авторів, а саме плагіат, який може виглядати як невмотивоване відтворення твору. Українським законодавством відтворення визначається як «виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер» [2, с. 118-119].

Іншим видом неправомірної діяльності, що призводить до значних збитків, проявляється у незаконному виготовленні та розповсюдженні контрафактних примірників об'єктів авторського права, є Інтернет піратство. Зміст поняття Інтернет піратство полягає у відтворенні і розповсюдженні мережею фільмів, музичних творів, комп'ютерних програм, ігор, інших об'єктів, що підпадають під охорону авторського права, без дозволу автора чи іншої особи, яка має виключні та майнові права без дозволу на їх використання у встановленому законом порядку.

Піратством у сфері авторського права та суміжних прав, відповідно до чинного законодавства, прийнято вважати «опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм і програм організацій мовлення». Дане визначення поняття «піратство» можна застосовувати до існуючих випадків у мережі Інтернет, але не до всіх, а лише до окремої їх частини. Одним із найпопулярніших способів, яким контент поширюється у глобальній мережі (як легальний, так і нелегальний), є використання протоколу р2р. При стандартному способі обміну файлами одна сторона надсилає файл адресату і він його отримує у такому вигляді, у якому він був переданий. При використанні протоколу р2р кожна із сторін одночасно є відправником та отримувачем, оскільки файл розсилається та отримується частинами.

Кожен з нас має знати, що порушення виключних майнових авторських прав завжди супроводжується порушенням немайнових прав автора. Як приклад: право авторства (право називатися автором твору), право на ім'я (право використовувати або дозволяти використовувати твір під справжнім іменем автора, псевдонімом або без позначення імені анонімно), право на оприлюднення твору (право оприлюднити або дозволити оприлюднювати твір у будь-якій формі), право на захист репутації автора (право на захист твору, включаючи назву твору, від будь-якого спотворення або іншого посягання) [2, с. 119].

Виходячи з вище зазначеного можна стверджувати, що порушення авторських прав у мережі Інтернет є будь-які прямі чи непрямі дії особи (користувача Інтернет мережі), що спрямовані на порушення прав та інтересів суб'єктів авторського права, котрі їм надані

законом або передбачені договором, здійснені за допомогою мережі Інтернет. За будь-яке порушення правовідносин у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності може наступати цивільна, адміністративна, кримінальна відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кирилюк А. В. Правопорушення авторських прав у мережі Інтернет: поняття та види / А. В. Кирилюк // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 22. – С. 117-121.
3. Ріппа П. С. Забезпечення авторських прав у мережі інтернет. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvnudpsu/2011_2/Rippa_P_S.pdf.

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Бойко В. Б.

*к.ю.н., суддя Апеляційного суду Сумської області у відставці,
доцент кафедри правосуддя Сумського національного аграрного університету*

Як науковці, так і практики відмічають, що до основних проблем в діяльності судової системи України відносяться, зокрема, низький рівень довіри суспільства, перевантаженість, недосконалість законодавства, наявність юрисдикційних проблем. ЄСПЛ неодноразово висловлювався у рішеннях і вказував, що визначення поняття «суд» у змістовному сенсі не обов'язково має розумітися як юрисдикція класичного типу, інтегрована в загальну судову систему держави. У зв'язку з цим для розвантаження судової системи, здешевлення, пришвидшення та спрощення процедур вирішення окремих категорій справ необхідно запроваджувати альтернативні способи вирішення спорів та досудового примирення (медіація), розширювати перелік справ з безспірним правом, підвідомчим нотаріату, третейським судам, тощо [1, с. 6].

Комітет Міністрів Ради Європи у Рекомендаціях №R(86)12 державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах звертав увагу, що потрібно поступово зменшувати кількість покладених на суддів завдань, які не мають відношення до судівництва, доручаючи такі завдання іншим особам або органам.

30 вересня 2016 року набрали чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закон України «Про судоустрій і статус

суддів» від 02.06.2016 р. №1402-VIII. Реформа судоустрою не обмежується *лише організаційними заходами, а безпосередньо торкнулася і процесуального законодавства.*

Зокрема, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. [2], в цивільному процесуальному законодавстві однією з новел стало запровадження механізму врегулювання спору за участю судді (далі – ВСУС). Даний інститут є новим для цивільного процесуального законодавства України, відтак не був в достатній мірі дослідженим, тому вважаємо за необхідне висловити свої думки щодо переваг та недоліків ВСУС, звернути увагу на деякі проблемні питання, які можуть виникнути у процесу застосування норм глави 4 Розділу III ЦПК України (далі – ЦПК).

Згадані зміни до процесуального законодавства що називається «назрівали», отже зробимо деякий екскурс в історію.

Медіація на стадії судового розгляду вже запроваджена в таких країнах, як США, Канада, Австралія, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Болгарія, Хорватія та деяких інших країнах. Як відмічають дослідники, внаслідок зазначених процедур вдалось зменшити кількість нерозглянутих справ, скоротити строки їх розгляду, зекономити кошти сторін. Окрім того, зросла прозорість судового процесу, зменшилася кількість оскаржених судових рішень. В Україні у 2006-2011 роках було реалізовано два пілотні проекти за сприяння Європейської Комісії та Ради Європи: «Процедура відбору та призначення суддів, їхньої підготовки, притягнення до відповідальності, розподілу справ та альтернативного розв'язання спорів» та «Прозорість та ефективність системи правосуддя в Україні», в рамках яких проводилася низка заходів щодо впровадження в систему судочинства України медіації як альтернативного способу вирішення спорів.

У 2012-2016 роках був реалізований ще один проект: «Освіта суддів для економічного зростання» за підтримки Канадського національного судового інституту та у співпраці з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України продемонстрував ефективність процедури врегулювання спору за участі судді. Компонент проекту «Досудове врегулювання спору з участю судді» реалізовувався Офісом Уповноваженого з питань федеральних суддів Канади за сприяння Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у чотирьох пілотних судах України.

В заключному засіданні Робочої групи з питань впровадження процедури досудового ВСУС в рамках зазначеного проекту, суддя Суду Королівської лави провінції Саскачеван (Канада) Тед Зажечни зазначив: «Така процедура довела свою ефективність в окремих провінціях Канади. Так, в провінції Саскачеван, де застосування даної процедури

є обов'язковим, у досудовому порядку вирішується від 65 до 70% спорів. З досвіду Канади, здійснення процедури досудового врегулювання спору може зайняти від декількох годин до декількох тижнів, залежно від складності справи і кількості сторін. В середньому досудове врегулювання займає 1–3 дні» [3].

У вересні 2017 року на базі Одеського регіонального відділення Національної школи суддів України відбулось засідання робочої групи з розробки навчального курсу для суддів «Врегулювання спорів за участі судді», а 14 вересня 2017 року був пілотований тренінг із зазначеного курсу. Ректор Національної школи суддів України Микола Оніщук підкреслив важливість та перспективність обраної тематики, особливо з урахуванням того, що у новій редакції Конституції України передбачено, що у випадках, визначених законом, досудове врегулювання спору може бути обов'язковим. Учасниками засідання та тренінгу були висловлені думки про високу якість та користь розроблених матеріалів. Апробація показала, що новий навчальний курс для суддів з врегулювання спорів отримав право на життя.

Аналізуючи зміст норм глав 3 та 4 Розділу III ЦПК, можна виділити наступні принципи ВСУС: добровільність врегулювання спору (ч. 2 ст. 197, ч. 1 ст. 201, ч. 1 ст. 204 ЦПК), рівність сторін (ч. 1 ст. 201, ч. 1 ст. 204 ЦПК), конфіденційність процедури врегулювання (ст. 203 ЦПК), активна та керівна роль суду (ст.ст. 197, 203-204 ЦПК). Ці принципи, вцілому, відповідають європейським принципам проведення медіації.

ВСУС відбувається за процедурою, визначеною нормами процесуального права. Зокрема, статтями 196-197 ЦПК визначено, що для виконання завдання підготовчого провадження в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами загального позовного провадження, провадиться підготовче засідання, у якому суд в т.ч. з'ясовує, чи не бажають сторони звернутися до суду для проведення ВСУС.

Окрім того, з положень ст.ст. 201-203 ЦПК випливає, що ВСУС проводиться до початку розгляду справи по суті протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення. Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі. Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад.

Отже, ВСУС слід розглядати як передбачену процесуальним законодавством самостійну частину підготовчого провадження.

З урахуванням думки згаданих вище іноземних експертів, представників наукових кіл, суддів та адвокатів відмітимо наступні переваги ВСУС: врегулювання спору здійснюється у формі нарад, а не у формі судових засідань, без фіксації процесу

технічними засобами, що дозволяє сторонам вести себе більш відверто та розкуто. Суддя виступає посередником між сторонами, спрямовує їх дії на досягнення врегулювання спору, роз'яснює мету, порядок проведення ВСУС, права та обов'язки, предмет доказування, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів врегулювання спору. Суддя може запропонувати сторонам і можливий шлях мирного врегулювання спору.

Окрім того, слід відзначити як позитив є і те, що справа може бути вирішена вже на ранній стадії, що призведе до економії процесуальних зусиль, робочого часу працівників суду та державних коштів. Також можна говорити про економію коштів на оплату судових витрат і для сторін, а також про досягнення ними узгодженого процесуального результату в умовах конфіденційності, усунення зайвої тяганини, пов'язаної з оскарженням та примусовим виконанням судових рішень.

Між тим, вважаємо за необхідне звернути увагу і на ряд проблемних питань, які можуть ускладнити реалізацію коментованих змін до процесуального законодавства.

Зокрема, певна проблема, на нашу думку, полягає в опануванні суддями спеціальних навичок, потрібних для примирення сторін, налагодження специфічної комунікації з ними, а, можливо, і у проходженні суддями відповідного навчання. Як відомо, на даний час судова система України працює в умовах великого навантаження, тому судді мають бути мотивовані і переконані в тому, що процедура врегулювання ними спору гідна витраченого робочого часу. Судді мають усвідомити, що ВСУС дасть змогу з'економити їх час, покращити показники роботи.

На нашу думку, слід враховувати і специфіку певних категорій спорів, а також специфіку суб'єктного складу учасників процесу. Досить важко уявити, що представники юридичних осіб або представники суб'єктів владних повноважень будуть часто вступати в переговори з протилежною стороною у спорі з метою примирення. Подібні дії можуть бути розцінені або як дисциплінарний проступок, або ж як прояв корупції.

Дуже тонка грань і між роз'ясненням з боку судді сторонам предмету доказування по категорії спору, пропозиціями щодо можливих шляхів мирного врегулювання спору з одного боку (ч. 4 ст. 203 ЦПК) та заборonoю судді надавати сторонам юридичні поради та рекомендації з іншого боку (ч. 6 тієї ж статті). На нашу думку, суддя повинен дотримуватися положень процесуального законодавства та суддівської етики, обережно проводити наради, приділяти однакову кількість часу кожній стороні з метою уникнення звинувачень в упередженості.

За змістом ч.ч. 7 та 9 ст. 203 ЦПК, протокол наради не ведеться, а будь-яке фіксування технічними пристроями заборонено, проте виникає питання, чи можуть суддя та сторони робити нотатки, особливо у випадках оголошення перерви в нарадах.

На нашу думку, гострим є питання і щодо дій суду у випадку встановлення ним факту негласної фіксації ходу наради стороною, можливості проконтролювати відсутність такої фіксації. Не зрозуміло, чи слід судді звертатися до правоохоронних органів, як кваліфікувати такі дії, які перспективи притягнення недобросовісної сторони до відповідальності, що робити з носіями інформації тощо.

Можемо припустити, що штучно неефективне застосування процедури ВСУС буде використовуватися деякими суддями з метою подальшого перерозподілу справ. На даний час не зрозумілим є ставлення суддів до запровадженого інституту ВСУС.

Дискусійним є і питання строків та стадії проведення процедури ВСУС. Механізм примирення може бути неефективним через його обмеженість у часі, а також застосування виключно на стадії підготовчого провадження.

Окрему увагу слід звернути на визначення категорії справ, під час розгляду яких процедура ВСУС не може бути застосована.

У 2018 році обговорення процедури ВСУС продовжилось як серед науковців, так і серед практиків, була проведена низка конференцій з цього приводу. 16 лютого 2018 року судді Верховного Суду взяли участь у роботі конференції «Процедура врегулювання спору за участю судді: міжнародний та український досвід», організованої Всеукраїнською асоціацією адміністративних суддів та Національною асоціацією адвокатів України.

Інститут врегулювання спору за участю судді, як зазначив Секретар Великої Палати Верховного Суду Всеволод Князєв, є новелою процесуального законодавства, але очевидно матиме позитивний ефект. Зокрема, і через те, що економлячи час та людські ресурси, ця процедура сприятиме зменшенню надмірного навантаження в судах. Головне завдання судді у процедурі врегулювання спору бути комунікатором, медіатором, якому необхідно розумітися на психологічних аспектах і мати певний життєвий досвід та мудрість для розв'язання конфлікту на стадії звернення до суду.

Цілком погоджуючись з Всеволодом Князєвим та підсумовуючи викладене, відмітимо, що введення в цивільне процесуальне законодавство інституту ВСУС є хоча і неоднозначною, проте позитивною новелою, великим кроком уперед, оскільки нововведення, в перспективі, дозволить зекономити процесуальний час, кошти сторін на сплату судових витрат, знизити градус конфліктності в судових процесах, сприятиме прискоренню розгляду справ. Проте аналіз нормативного регулювання даного інституту виявив низку проблемних питань, які потребують виправлення на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендації спільного засідання представників органів судової влади України щодо підсумків роботи судів. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/>.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 48. – Ст. 436.

3. Заключне засідання Робочої групи з питань впровадження процедури досудового врегулювання спору за участі судді. URL: <https://vkksu.gov.ua/ua/news/zakliutchnie-zasidannia-robotchoi-grupi-z-pitan-wprowadziennia-proceduri-dosudowego-wrieguliuwannia-sporu-za-utchasti-suddi/>

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Базурин Т. І., Полянська Є. А.
Студентки III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Чурилова Т. М.
к. ю. н., доцент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету

Законодавче закріплення такого принципу місцевого самоврядування як законність, на жаль, не є гарантією відсутності в діяльності таких органів порушень норм законодавства. Як результат, фізичним та/або юридичним особам завдано моральної та/або матеріальної шкоди.

Конституцією України, ст. 56 закріплено, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1]. Ця норма кореспондується з нормами низки інших законів, насамперед з положеннями ст. 1173 ЦК України. Так, шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною

Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів [7].

Крім того, ст. 77 Закону України «Про органи місцевого самоврядування в Україні» передбачає відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними і фізичними особами. Шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом. Спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, що виникають в результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування, вирішуються в судовому порядку [5].

Між тим, при реалізації такого права виникають певні труднощі. Проаналізувавши судову практику, можна зробити висновки, що суди дуже рідко задовольняють позови до органів місцевого самоврядування про відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди, а якщо і задовольняють то лише частково (наприклад, рішення Апеляційного суду Львівської області від 23.10.2017 р. у справі № 450/1082/17, рішення Рівненського апеляційного господарського суду від 21.03.2018 року у справі № 902/1019/17).

Можливо в даному випадку мають значення особливості цих деліктів. Так, Стефанчук Р. О. до таких особливостей відносить: суб'єктивний склад, протиправне діяння, причинно-наслідковий зв'язок. Тобто до першої слід віднести те, що особи, що заподіюють шкоду, та особи, що нестимуть відповідальність за неї, не збігаються, оскільки вказані органи та їх посадові й службові особи здійснюють покладені на них функції від імені та в інтересах відповідних публічних утворень, до другої – протиправним вважатимуть не тільки діяння, яке суперечить вимогам закону, а й те, що йому не відповідає, оскільки публічні органи та їх посадові особи можуть діяти за принципом «дозволено тільки те, що передбачено законом», законодавець до окремого виду протиправного діяння відносить також і прийняття органом державної влади, органом влади або органом місцевого самоврядування нормативно-правового акта, який було визнано незаконним і скасовано, до третьої – доволі часто завдана шкода є наслідком протиправного діяння не лише одного органу чи посадової (службової) особи [6, с. 172].

Отже, враховуючи дані особливості, судам дещо складно прийняти однозначне рішення.

Верховний Суд України у п. 16 Постанови «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 року № 9 зазначив, що суди повинні суворо

дотримуватися передбаченого ст. 56 Конституції України права особи на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [4].

Слід відмітити, що обов'язок відшкодувати завдану шкоду потерпілому покладається не на посадову особу, незаконним рішенням, дією чи бездіяльністю якої завдано шкоду, а на державу Україна, відповідно до Постанови Верховного Суду України від 25.05.2016 року №6 6-440цс16 [3]. І це є доцільним, адже органи місцевого самоврядування представляють інтереси територіальної громади. Відшкодування шкоди одному із членів громади за рахунок інших було б не доцільним.

Однією із проблем реалізації права на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, є саме відсутність прозорого нормативно закріпленого механізму відшкодування такої шкоди, так за однакових обставин одним особам відшкодування виплачуються, іншим – ні, але все ж таки найчастіше такі виплати взагалі не відбуваються, бо в бюджеті органів місцевого самоврядування не закладені кошти на таке відшкодування.

Куцин А. В. до проблем у сфері відшкодування шкоди завданої органами влади відніс: відсутність механізмів позасудового відшкодування шкоди; відсутність механізму скасування/зміни незаконних нормативно-правових актів як таких, що завдають шкоди правам та інтересам приватних осіб; конфлікт інтересів; недосконалість бюджетного законодавства [2, с. 46]. І з ним не можна не погодитись.

Таким чином, через відсутність законодавчо закріпленого прозорого механізму відшкодування шкоди, завданої діями або бездіяльністю органів місцевого самоврядування, відбувається порушення конституційного права громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України Конституція України: Закон України від 26.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Куцин А. В. Відшкодування шкоди, завданої державою, органами державної влади та органами місцевого самоврядування / А. В. Куцин // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 23.– С. 45-48.

3. Постанова Верховного Суду України від 25.05.2006 року №6 6-440цс16 URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/b91950575776fa65c2257fcb003145e3/\\$FILE/6-440цс16.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/b91950575776fa65c2257fcb003145e3/$FILE/6-440цс16.doc).
4. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 року № 9 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-вр URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр/ed20180224>.
6. Стефанчук Р. О. Цивільне право України: навчальний посібник / Р. О. Стефанчук. – К.: Прецедент, 2005. – 246 с.
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОЖИВАННЯ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ШЛЮБІ

Проценко В. О.

Студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Маланчук Т. В.

канд. юрид. наук, доцент кафедри ЦПДФП ННІ права

Сумського державного університету

Сімейний кодекс України (далі СК України) не містить визначення цивільного шлюбу, оскільки це не юридичний, а побутовий термін. Термін «цивільний шлюб» засвідчує, що мова йде про такі ж фактичні стосунки між жінкою та чоловіком, як і в разі зареєстрованого шлюбу (інтимні стосунки, спільне господарювання, взаємне піклування). За його допомогою дещо згладжується дискомфорт такого нешлюбного співжиття, але різниця від цього не зникає, оскільки «цивільний шлюб» не має правового режиму зареєстрованого, законного шлюбу, так описує цивільний шлюб З. В. Ромовська [1].

Відповідно до прийнятого СК України, в 2002 році цивільний шлюб майже прирівняли до офіційного, зокрема ст.74 СК України визначає, що якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними [2]. Аналізуючи вищенаведене можна констатувати, що законодавець намагався юридично урівняти зареєстрований і так званий цивільний шлюб, проте на практиці виникає значна кількість суперечностей через неоднозначні тлумачення вказаних понять.

Проблеми цивільного шлюбу стосуються зокрема поділу майна та доведення факту спільного місця проживання. В даному випадку юридично складно довести момент з якого особи почали спільно проживати, тому позов про визнання права спільної сумісної власності осіб може бути судом не задоволений.

Окрім цього, дискусійним є питання спадкування одним із членів сім'ї, шлюб яких офіційно не зареєстрований. Відповідно до Цивільного кодексу України, а саме ст. 1264, у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини [3].

Отже для того, аби чоловік або дружина, які знаходяться в цивільному шлюбі могли претендувати на спадкування необхідно встановити факт спільного проживання протягом 5 років, проте, як і у випадку з поділом майна, є необхідність доведення моменту початку спільного проживання. Відповідно до вищенаведеного, на наш погляд, законодавство України надає можливість визнання майна осіб, які перебувають у цивільному шлюбі, спільною сумісною власністю лише при розподілі даного майна в судовому порядку. Належних гарантій щодо права власності на майно, яке знаходиться у спільній сумісній власності після смерті чоловіка або жінки не встановлено, що, на нашу думку, є недоліком чинного законодавства, а тому є необхідність закріпити в Цивільному кодексі України норми, які б надали належні гарантії на спадкування спільно нажитого майна.

Значна кількість питань стосується визнання батьківства та аліментних зобов'язань після фактичного припинення відносин між особами, які перебували у цивільному шлюбі. Якщо порівнювати визнання батьківства в офіційно зареєстрованому шлюбі та цивільному, то процедура значно відрізняється, що спричиняє підстави для встановлення батьківства. При народженні дитини в офіційно зареєстрованому шлюбі чоловік та дружина автоматично стають батьками народженої дитини. При цивільному шлюбі факт материнства встановлюється закладом після народження нею дитини, а народження дитини від конкретного батька має 3 шляхи визнання:

- 1) за заявою матері та батька дитини;
- 2) за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини;
- 3) за рішенням суду.

Варто зазначити, що відповідно до СК України, діти, які народжені у зареєстрованому шлюбі або незареєстрованому мають однакові права, а отже обов'язок матеріального забезпечення дитини регулюється на загальних підставах главою 15 СК України. Отже, можна констатувати, що батько та матір зобов'язуються утримувати своїх дітей і це не залежить від того чи перебувають вони в офіційному шлюбі чи цивільному.

Але, можуть виникати проблеми щодо стягнення аліментів на утримання дитини народженої у цивільному шлюбі у разі невизнання батьківства.

Однією з вагомих загроз після припинення цивільного шлюбу є порушення права одного з подружжя на матеріальне утримання. Проаналізувавши статті 75, 76, 91 Сімейного кодексу України, ми встановили, що юридично вигідніше для забезпечення права на матеріальне утримання офіційно зареєстрований шлюб. І хоча СК України передбачає право на матеріальне утримання незалежно від офіційної реєстрації шлюбу, все ж таки є деякі ризики які необхідно проаналізувати.

Проаналізувавши статті 75,76 СК України можна стверджувати, що подружжя, які перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі мають матеріально підтримувати одне одного незалежно від будь-яких обставин, крім випадку встановленого в ч. 5 ст. 75 СК України, права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом [2].

Якщо особи перебувають у цивільному шлюбі то право на утримання виникає у разі наявності таких умов:

1) якщо жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживали однією сім'єю;

2) Жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, мають право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини [2].

Виходячи з аналізу норм глави 9 СК України можна стверджувати, що правовідносини з утримання одного з подружжя більш чітко визначені саме щодо відносин в офіційному шлюбі та після його завершення. Незважаючи на те, що ст. 91 СК України надає право на матеріальне утримання, проте механізм реалізації цього права чітко не конкретизований. По-перше, при відносинах у цивільному шлюбі жінка може зіштовхнутися з тим, що має доводити як факт спільного проживання так і факт батьківства конкретного чоловіка. Зокрема це створює певні ризики при реалізації права на утримання жінки під час вагітності, оскільки судові процеси можуть затягнутися на довгий час. По-друге, СК України, використовуючи термін «тривале проживання» не конкретизує термін, який буде визнаватись тривалим, а отже суд на власний розсуд оцінюватиме кожний випадок окремо, що на нашу думку створює загрозу залишити цивільного чоловіка чи дружину без матеріальної допомоги.

Таким чином, при аналізі норм права, які регулюють цивільний шлюб, захист прав та інтересів жінки, чоловіка, дітей народжених у цивільному шлюбі було виявлено такі загрози: можливість не отримання права на спадкування, загроза не отримати свою частку

від спільно нажитого майна, проблеми щодо виплати аліментів. Найбільшою загрозою для вирішення деяких питань після припинення так званого цивільного шлюбу, на нашу думку, є проблема доведення того чи іншого факту, який може відігравати ключову роль при прийнятті рішення судом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Зорислава Ромовська. - К.: Правова єдність, 2009. - 500 с.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002 р.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003.

СЕКЦІЯ 5

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО, ТРУДОВЕ ПРАВО

МІРКУВАННЯ СТОСОВНО ГОСПОДАРСЬКОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ, ЩО РЕАЛІЗУЄТЬСЯ У МЕЖАХ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Дерев'яно Б. В.

*д.ю.н., професор, професор кафедри господарсько-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України
(<https://orcid.org/0000-0001-7408-8285>)*

Розвиток господарських правовідносин в Україні, на жаль, переконливо свідчить про недосконалість та малоефективність вітчизняного законодавства з питань їх правового регулювання. У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження господарських правовідносин, на базі яких формується судова, договірна і позадоговірна практика. Таке дослідження логічно проводити у межах науки господарського права. Підставами для наукових дискусій залишаються окремі суперечливі елементи у змісті та особливостях господарських правовідносин, сам предмет та коло суб'єктів таких відносин, необхідність проведення подальшої систематизації законодавства, яке регулює виділену сферу суспільних відносин. Юридична наука потребує достатньо чіткого понятійного апарату і визначеності застосовуваних юридичних дефініцій. Тому при аналізі господарських правовідносин важливе значення набуває розуміння змісту господарської функції держави, визначення поняття господарських правовідносин, а також визначення їх характерних ознак. Проблеми господарських правовідносин в Україні на рівні дисертаційних та монографічних досліджень раніше вже вивчалися (можна навести докторську дисертаційну роботу О.П. Віхрова на тему «Організаційно-господарські правовідносини», в якій вчений відмежував від адміністративних відносин організаційно-господарські як відносини за участю суб'єктів господарювання, в яких суб'єкт організаційно-господарських повноважень наділений господарською компетенцією і здійснює названі повноваження (реалізує зазначену компетенцію) безпосередньо щодо суб'єкта господарювання [1, с. 5]), проте в існуючих наукових працях ці питання досліджувались фрагментарно або в рамках ширшої господарсько-правової проблематики, без комплексного підходу. Хоча трапляються окремі виключення, як, наприклад, кандидатське дисертаційне дослідження Г. В. Березан на тему «Господарські

правовідносини в Україні» [2]. На нашу думку, враховуючи складну ситуацію в економіці, господарській сфері, усі наукові дослідження, спрямовані на подальше вдосконалення господарського законодавства, є актуальними в сучасних умовах становлення громадянського суспільства та розбудови України як правової держави.

Господарські правовідносини є окремим видом суспільних відносин, у яких зв'язок між суб'єктами (учасниками) господарювання складається з їх прав та обов'язків [3, с. 46], і які:

- найбільш повно відображають структуру суспільного виробництва;
- спрямовані на задоволення як приватних, так і суспільних інтересів;
- ґрунтуються на господарсько-правових нормах;
- мають складний, багатоланковий та тривалий характер;
- мають специфічний суб'єктний склад, специфічні об'єкти, специфічний зміст

[3, с. 46].

Правовідносини виникають на основі закону чи договору, а також можуть бути позадоговірними. Усі суперечки між учасниками господарських правовідносин повинні вирішуватися державою, яка, у свою чергу, повинна виконувати роль незалежного і неупередженого арбітра. Названа вище Г. В. Березан зазначає, що державна політика у сфері господарювання є складовою економічної політики держави, в рамках якої напрацьовуються принципи, пріоритети, напрями діяльності публічних органів влади щодо формування та реалізації комплексу заходів з приводу регулювання, стимулювання та контролю за здійсненням господарської діяльності [2, с. 4]. Мабуть у розвиток вищевикладеного, дослідниця стверджує, що вперше з'ясувала зміст господарської функції держави, яка полягає в стимулюванні господарської діяльності, плануванні її результатів на досягнення цілей і пріоритетів, управлінні та контролі за діяльністю суб'єктів господарювання [2, с. 4].

На сьогодні загально визнаним є поділ функцій держави за сферою суспільного життя на три великі групи:

- гуманітарні функції;
- економічні функції;
- політичні функції.

Зрозуміло, що у межах господарських правовідносин реалізуються функції усіх трьох груп, а в першу чергу – економічні функції. Господарської функції держави до сьогодні у жодних навчальних чи наукових виданнях названо не було. Ця функція держави має полягати у стимулюванні господарської діяльності, плануванні її результатів на досягнення цілей і пріоритетів, управлінні та контролі за діяльністю суб'єктів

господарювання. Господарська функція держави має бути спрямована на захист, забезпечення, стабілізацію, визначення стратегії розвитку, контроль господарських правовідносин [2, с. 15]. З іншого боку, правова наука в Україні, Європі та світі активно продовжує розвиток. А тому чому не має розвиватися одна із найстарших галузей права, яка впродовж усієї людської історії недооцінювалася, і отримала своє друге народження у ХХ столітті ?

Безумовно, запровадження у теорію права (і, в першу чергу, теорію господарського права) нової функції держави є дискусійною і може по-різному кваліфікуватися вченими. Проте наявність ще однієї функції держави – господарської функції, яка виокремлена у межах економічних функцій держави, навряд чи буде зайвою, оскільки стимулюватиме додаткові дослідження у межах науки господарського права, спрямовані на посилення ролі держави як незалежного регулятора господарських правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. П. Віхров. – Донецьк, 2009. – 33 с.
2. Березан Г. В. Господарські правовідносини в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Г. В. Березан. – Київ, 2018. – 19 с.
3. Господарське право: Навч. посібник у схемах і таблицях / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 616 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОМОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Устименко В. А.

*д.ю.н., професор, Заслужений юрист України
Директор Інституту економіко-правових досліджень НАН України,
член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України*

Саміт ООН зі сталого розвитку, що відбувся у 2015 році, затвердив Порядок денний розвитку після 2015 року, в якому були сформульовані та затверджені нові орієнтири цього руху. Наша країна, як і інші країни – члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. В цьому контексті не залишається

осторонь і Європейське співтовариство, яке інституціалізує елементи сталого розвитку, механізми його досягнення в нормативні акти (директиви, рішення, рекомендації). Україна також рухається у напрямі вирішення глобальних та європейських завдань. Окрім низки міжнародних договорів, декларацій, інших наднаціональних документів, українське законодавство встановило певні параметри адаптації його до європейського. Зокрема, це передбачено «Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства ЄС», затвердженою Верховною Радою України.

Слід зазначити, що до 2012 року на виконання програми Кабінет Міністрів розробляв та затверджував щорічні плани і заслуховував доповіді Міністерства юстиції щодо їх виконання. І рівень виконання планів був досить високий.

Сталий розвиток передбачає динаміку з трьох напрямів: економіка, соціальні питання, екологія. Зазначені вище напрями здебільшого забезпечуються завдяки засобам регулювання господарських відносин господарським правом. Саме тому, найбільша та найважливіша міжнародна угода в історії України – Угода про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, присвячена, в значній мірі, зоні вільної торгівлі, технічному регулюванню, іншим питанням вдосконалення економічних відносин. Достатньо багато уваги приділено також забезпеченню екологічної, ядерної безпеки, охороні навколишнього природного середовища.

Проводячи модернізацію господарського законодавства в контексті приведення його до вимог європейського, важливо мати на увазі мету такої діяльності – формування економічної політики, впровадження європейських та світових стандартів, утвердження верховенства права в економічній сфері, зміну структури економіки в інноваційному напрямі, і – що найбільш важливе – забезпечення підвищення якості життя громадян країни.

Концепція сталого розвитку передбачає продовження економічного зростання за рахунок впровадження інноваційних технологій, що підвищують рівень екологізації економіки, усувають протиріччя між виробничою сферою та природним середовищем, рухаються до екологічного балансу. Саме на цьому орієнтуються «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року», підкреслюючи, що екологічна політика поза контексту її промислової, аграрної, інноваційної та інших напрямів економічної політики, навряд чи може бути ефективною.

Модернізація господарського законодавства в контексті європрагнень України повинна передбачати:

- відповідність пропозицій по зміні чинним міжнародним договорам;

- одноманітне розуміння порядку і форм застосування;
- забезпечення прямої дії (відсутність необхідності прийняття відомчих нормативно-правових актів);
- реальні гарантії та механізми виконання положень нормативних актів;
- відповідальність за неправомірні дії чи бездіяльність;
- системний зв'язок із актами міжнародних організацій та інших держав.

Гармонізуючи законодавство України до законодавства ЄС, необхідним є не механічне перенесення положень актів співтовариства до національного законодавства, а «вмонтування» в законодавчий масив пристосованих до вітчизняного праворозуміння доктрин, підготовлених норм, що враховують нормативну «інфраструктуру», діючу в нашій державі.

На сучасному етапі розвитку господарського законодавства, з врахуванням стану економічних відносин, євроорієнтованих напрямів зближення засобів регулювання економіки, вбачається за можливе виділити наступні напрями модернізації зазначеного законодавства в контексті цілей сталого розвитку:

1) Нарощення масиву і напрямів впорядкування відносин Господарським кодексом України. Обумовлено це і необхідністю компактизувати господарське законодавство, яке, за експертними оцінками, є самим розгалуженим і масивним, що певним чином ускладнює його застосування суб'єктами господарських відносин. Окрім цього, постійно розширюються «горизонти» відносин, що потребують врегулювання засобами господарського права.

2) Правове регулювання інноваційної діяльності, яка покликана підвищувати конкурентоздатність вітчизняної економіки. Загальновизнаною є роль і значення впровадження досягнень науки у виробництво, економічні відносини, це забезпечує найбільшою мірою приріст світового продукту (капіталізація «виробів» цифрової економіки, яку ще називають віртуальною, демонструє найбільші результати).

3) Національна економіка потребує значного об'єму інвестицій, зокрема, іноземних. В першу чергу це стосується залучення новітніх технологій, створення сучасних виробництв. В той же час законодавство України ще не достатньо стимулює інвесторів вкладати кошти і ресурси. Невідкладно також потребує закріплення, не голослівних, а реальних гарантій забезпечення прав власності як на інвестиції, так і на прибуток від їх використання, їх певну оборотоздатність.

4) Якнайширшого правового регулювання вимагає сфера віртуальної економіки. Україна займає 3 місце в світі по об'ємам виготовлення цифрової продукції, має потужний потенціал фахівців з комп'ютерних технологій, на території країни працює

найбільша на теренах колишнього СРСР криптовалютна агенція. В той же час відносини, що стрімко розвиваються, не мають правової «оболонки». Національний банк у своєму роз'ясненні з приводу обороту криптовалют unikнув будь-яких спроб врегулювати їх обіг. І це в той час, як в сусідній Білорусії, що має невеликий обсяг ресурсів і спеціалістів у цій сфері, криптовалюта указом президента узаконена. Не треба бути провідцем для того, щоб спрогнозувати «перетік» ресурсів і фахівців із територій, де майнінг (діяльність із виробництва криптовалют) та оборот біткоїнів, ефіріумів і т.д., переслідується до сусідньої країни. З усіма наслідками – підприємницькою активністю, сплатами в бюджет та т.і.

5) Дуже ретельно потрібно підійти до розробки нових та модернізації існуючих нормативних актів з забезпечення енергоефективності і енергозбереження. В сучасному конкурентному світі, в умовах постійного зростання вартості енергоресурсів, збільшення їх частки в собівартості продукції, зазначені аспекти набувають неабиякого значення. Виконуючи вимоги «енергопакетів», які передбачені Угодою про асоціацію, ми повинні забезпечити національні економічні інтереси, враховуючи наявність ресурсів, диверсифікацію їх, впровадження досягнень науки.

Можна ще досить довго перелічувати напрями модернізації, але формат цієї роботи не дозволяє це зробити, тому було виокремлено найважливіше, за думкою автора.

На завершення, хотілось би підкреслити, що тільки систематична, комплексна робота може дозволити модернізувати господарське законодавство з урахуванням європеїзації та подальшого сталого розвитку.

ЩОДО НАСЛІДКІВ НАБУТТЯ АРБІТРАЖНИМ КЕРУЮЧИМ СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – ПІДПРИЄМЦЯ

Гордієнко Л. В.

*Студент курсу 5 курсу НДІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Руденко Л. Д.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Зміни до Закону України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1, с. 1272] призвели до зміни статуту арбітражного керуючого з суб'єкта підприємницької діяльності до суб'єктами незалежної професійної діяльності. Зазначені зміни внесли суттєві відмінності

в порядок оподаткування доходів, що отримуються арбітражними керуючими від боржника. Крім того, актуальність теми спричинена змінами, що внесені до Закону України від 08.07.2010 № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2, с. 40], починаючи з 2018 року суб'єкти незалежної професійної діяльності зобов'язані сплачувати мінімальний страховий внесок на місяць, навіть якщо взагалі дохід не отримувався. Законодавець останнім часом досить посилив вимоги до діяльності арбітражних керуючих щодо наявності матеріально-технічної бази, тощо. Загальні тенденції направлені на зменшення кількості підприємств банкрутів, а більше того, таких, що в змозі сплачувати винагороду арбітражного керуючого. Наведені вище зміни, призводять на збільшення фінансового тиску з боку держави на діяльність арбітражних керуючих, що вимагають арбітражних керуючих пристосовуватись до змін, з метою продовження здійснення цієї діяльності взагалі.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3, с. 440], арбітражні керуючі є суб'єктами незалежної професійної діяльності. Відповідно до п. п. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України самозайнята особа – платник податку, який є фізичною особою - підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності.

Незалежна професійна діяльність, відповідно до п. п. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, це – участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [4, с. 556].

Таким чином, фізична особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність арбітражного керуючого не може бути підприємцем у межах такої професійної діяльності. При цьому, чинне законодавством не заборонено здійснювати фізичній особі одночасно незалежну професійну діяльність, зокрема арбітражного керуючого, та бути підприємцем і здійснювати іншу, відмінну від незалежної підприємницьку діяльність, в тому числі з застосуванням спрощеної системи оподаткування, шляхом сплати єдиного податку.

Статус фізичної особи - підприємця – це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

При цьому, юридичний статус «фізична особа - підприємець» сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право-, та дієздатності. Зазначене роз'яснення було надано Міністром України від 14.01.2011р. «Статус фізичної особи - підприємця: проблеми застосування законодавства» [9, с. 56].

Можливість одночасної реєстрації платника податків як підприємець та особа, що здійснює незалежну професійну діяльність реалізована в Порядку обліку платників податків і зборів (5), де зазначено, що якщо фізична особа зареєстрована як підприємець та при цьому така особа провадить незалежну професійну діяльність, така фізична особа обліковується у контролюючих органах як фізична особа - підприємець з ознакою провадження незалежної професійної діяльності. У такому разі фізична особа зобов'язана подати особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) або через уповноважену особу до контролюючого органу за місцем свого постійного проживання заяву за формою № 5-ОПП з позначкою «Зміни» та копію документа, що підтверджує право фізичної особи на провадження незалежної професійної діяльності, визначеного у підпункті 1 цього пункту.

Таким чином, порядок обліку платників податків, прямо передбачає, що платником податку є одна особа – підприємець, яка має специфічну ознаку «арбітражний керуючий».

Іванова С. С. звертає увагу на межу публічного та приватноправового регулювання на якій знаходиться суб'єкт незалежної професійної діяльності [11]. Автор акцентує увагу, що відносини виникають за цивільно-правовим договором з фізичною особою не підприємцем, але податки не утримуються, так як особу зареєстровано самостійним платником податків.

Товкун Л. В. зазначає, що законодавець створивши групу «само зайнятих осіб» повинен був передбачити єдність оподаткування щодо них. Але цього не відбулось, так як законодавство більш лояльне до підприємців, ніж до суб'єктів незалежної професійної діяльності [11].

Отже, суб'єкт господарювання, який перебуває на обліку в органі державної податкової служби як фізична особа-підприємець не потребує додаткової реєстрації як

самозайнята особа і податки повинна сплачувати один раз, як підприємець. Зазначеної позиції дотримується також Вищий адміністративний суд України у справі від 21 січня 2016 р №К/800/44702/14 [6].

Однак, протягом 2018 року ДФС України було висвітлено позицію з цього питання [7], що єдиний внесок нараховується: - для фізичних осіб - підприємців (крім фізичних осіб - підприємців, які обрали спрощену систему оподаткування) та осіб які провадять незалежну професійну діяльність; - на суму доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску на місяць. У разі, якщо такими платниками не отримано дохід (прибуток) у звітному році або окремому місяці звітного року, такі платники зобов'язані визначити базу нарахування, але не більше максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої Законом № 2464. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску (п. 2 частини першої ст. 7 Закону № 2464); - для фізичних осіб - підприємців, які обрали спрощену систему оподаткування, – на суми, що визначаються такими платниками самостійно для себе, але не більше максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої Законом № 2464. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску. Фізичні особи - підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, та віднесені до першої групи платників єдиного податку, визначених у п.п. 1 п. 291.4 ст. 291 Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями, мають право сплачувати єдиний внесок у сумі не менше за 0,5 мінімального страхового внеску із зарахуванням відповідних періодів здійснення підприємницької діяльності до страхового стажу, який обчислюється відповідно до ст. 24 Закону України від 09 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», пропорційно сплаченому єдиному внеску (п. 3 частини першої ст. 7 Закону № 2464). Фізичні особи - підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, зобов'язані сплачувати єдиний внесок, нарахований за календарний квартал, до 20 числа місяця, що настає за кварталом, за який сплачується єдиний внесок [8, с. 34]. Фізичні особи - підприємці, які застосовують загальну систему оподаткування, зобов'язані сплачувати єдиний внесок, нарахований за календарний рік, до 10 лютого наступного року.

Особа, які провадять незалежну професійну діяльність, зобов'язані сплачувати єдиний внесок, нарахований за календарний рік, до 1 травня наступного року. Враховуючи зазначене, якщо фізичні особи - підприємці одночасно провадять незалежну професійну діяльність, то вони сплачують єдиний внесок у розмірі 22 відс. Бази

нарахування, визначеної ст. 7 Закону № 2464, як фізичні особи – підприємці залежно від обраної системи оподаткування, та як особи, які провадять незалежну професійну діяльність, в терміни, встановлені ст. 9 Закону № 2464 для кожної окремої категорії платників.

Таким чином, ДФС України наголошує, що незалежно від результатів діяльності фізична особа, яке є одночасно підприємцем та арбітражним керуючим, повинна подавати в окремі звіти та двічі сплачувати єдиний соціальний внесок.

Аналогічна ситуація стосується також і адвокатів.

Ідея мінімального страхового внеску, несе в собі зміну того, що кожен громадянин України зобов'язаний вносити мінімальний вклад в солідарну систему пенсійного забезпечення. Враховуючи, що одна особа, буде отримувати одну пенсію, навіть мінімальну, то обов'язок одного платника податку платити двічі, робить його більш таким обов'язком більш дискримінаційним по відношенню до рівня фіскального навантаження фізичної особи-підприємця. Крім того, не зважаючи на все, суб'єкт господарювання залишається одним і тим же.

Таким чином, щодо само зайнятих осіб, що одночасно здійснюють підприємницьку діяльність спостерігається невизначеність діючого законодавства щодо порядку сплати мінімального страхового внеску. Законодавства щодо єдиного соціального внеску не містить посилань, що неоднозначність трактувань норм вирішується на користь платника податків.

Богачова Л. Л. звертає увагу на втілення Європейського принципу верховенства права у рішеннях Конституційного суду України. Зазначає, що у рішенні від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 Конституційний Суд України звернув увагу на правову визначеність як елемент верховенства права: «Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якій наголосів, що правовій визначеності відповідатиме встановлення обмежень основних прав людини і громадянина лише за умови забезпечення зрозумілих і передбачуваних для особи наслідків застосування правових норм. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [12]. Крім того, принцип правової визначеності, що один з основних принципів Європейського суду з прав людини.

Отже, вважаю доцільним внести відповідні зміни до законодавства, які усунуть зазначені розбіжності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України від 22.12.2011 № 4212-VI Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» //: Відомості Верховної Ради України, 17.08.2012, ст. 413, стор.1272,
2. Закон України від 03.10.2017 № 2148-VIII Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій // Відомості Верховної Ради України, 13.10.2017, ст. 383, стор. 40-41;
3. Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом // Відомості Верховної Ради України, 04.08.1992, № 31, стор. 440;
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України, 08.04.2011, № 13, ст. 112, стор.556,
5. Порядку обліку платників податків і зборів наказ Мінфіну України від 09.12.2011 № 1588 // Урядовий кур'єр, 06.01.2012, №3, стор. 3;
6. Постанова Вищого адміністративного суд України у справі від 21 січня 2016 р К/800/44702/14//
7. Єдина база податкових знань Електронний доступ//www.sfs.gov.ua
8. Закону України від 09 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» Публікації: Відомості Верховної Ради України, 21.01.2011, № 2, ст. 11, стор.34
9. Роз'яснення Мін'юст України від 14.01.2011 Статус фізичної особи - підприємця: проблеми застосування законодавства Публікації: Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 21.02.2011, № 8, стор.56
10. Іванова С. С. Незалежна професійна діяльність: податково-правовий аспект / С. С. Іванова // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 154–159. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_2_28
11. Товкун Л. В. Правове регулювання та особливості оподаткування само зайнятих осіб /Товкун Л. В./ Порівняльно-аналітичне право – 2016 – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/2_2016/46.pdf
12. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика) / Богачова Л. Л. // Науковий вісник Ужгородського національного університету – 2015 / Режим досупу: <http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/6063/1/Bogachova.pdf>

ПРАВО НА ВИХІД УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА І РЕАЛІЗАЦІЯ ЦЬОГО ПРАВА

Майборода А. К.

Студентка V курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Руденко Л. Д.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Дослідження питань права на вихід учасника господарського підприємства є цікавим не лише з позицій теорії, але й практики, оскільки породжує низку питань. Зокрема, законодавство не дає чітких відповідей на усі питання, які виникають у процесі виходу учасника з господарського товариства та не у повній мірі регламентує порядок здійснення розрахунків з учасником, який вийшов. Тому актуальним є розгляд механізму реалізації права на вихід з господарського підприємства, що є одним з актуальних завдань як в теорії, так і на практиці.

Як свідчить аналіз, вихід – це спосіб припинення корпоративних відносин з ініціативи учасника, який застосовується в усіх видах господарських товариств, окрім акціонерного.

Слід зазначити, що реалізувати право на вихід можуть учасники товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повного та командитного товариств. Хоча законодавством не передбачена сама процедура реалізації права на вихід, передбачені лише окремі особливості реалізації цього права в окремих товариствах (у ст.ст. 54, 65, 71 Закону України «Про господарські товариства») [1].

Процедура виходу учасника не може бути реалізована в акціонерному товаристві, оскільки корпоративні права акціонера можуть бути припинені лише шляхом відчуження акцій.

Важливо зауважити, що на відміну від інших способів припинення корпоративних прав (наприклад, звільнення або виключення, відступлення частки тощо) вихід з товариства – це добровільне, одностороннє, безумовне волевиявлення учасника, спрямоване на припинення корпоративних правовідносин [2, с. 129].

При цьому ініціатором процедури виходу може бути лише учасник, який цього бажає, а товариство є суб'єктом лише пасивного обов'язку – не перешкоджати реалізації цього права. Вихід учасника не залежить від згоди інших учасників, наявності зобов'язань перед товариством та інших обставин.

Щодо безумовності права на вихід, слід зазначити, що окремі вчені заперечують таку позицію, аргументуючи це тим, що у ст. 10 передбачене не просто право на вихід, а

право на вихід у встановленому порядку. Вказівка законодавця на встановлений порядок виходу сама по собі, на їх думку, заперечує безумовність права на вихід. Проте, як справедливо зазначає В.М. Кравчук, така позиція видається помилковою, оскільки ст. 10 Закону України «Про господарські товариства» встановлює право на вихід як загальне право учасників всіх товариств. Щодо кожного виду товариств законодавець встановлює спеціальні норми, закріплює особливий порядок реалізації цього права (ст.ст. 54, 65, 71, 77 вказаного Закону). Ці норми якраз і визначають той встановлений порядок, про який йдеться у ст. 10. Встановлення порядку виходу у жодному разі не можна розглядати як заперечення безумовності цього права [3, с. 590].

Вихід учасника з товариства породжує правові наслідки як для цього учасника, так і для товариства. Двосторонній наслідок – припинення корпоративних правовідносин між учасником і товариством. З моменту виходу учасник втрачає прав брати участь в управлінні товариством (право голосу на зборах учасників) і право отримувати частину прибутку від діяльності товариства.

Найважливішим правовим наслідком виходу учасника є виникнення у товариства зобов'язань щодо розрахунків з ним. Між товариством і учасником виникають зобов'язальні правовідносини щодо виділення належної частки в майні товариства. Учасник, який вибув, набуває статусу кредитора, а товариство стає боржником. Жодних переваг перед іншими кредиторами колишній учасник не має. Товариство зобов'язане виплатити учаснику при виході вартість майна, пропорційну його частці у статутному капіталі, після затвердження фінансової звітності за наслідками року, а строк виплати не повинен перевищувати 12 місяців з дня виходу.

В свою чергу, визначення моменту, з якого учасник вважається таким, що вийшов з товариства, є досить дискусійною проблемою, яка часто виникає на практиці.

З цього приводу висловлювалися різні думки. Дата виходу пов'язується з однією з наступних подій (в хронологічному порядку): день прийняття учасником рішення про вихід (день написання заяви); подання товариству заяви (рішення) про вихід; прийняття загальними зборами рішення про виключення учасника з товариства на підставі його заяви про вихід, а за відсутності такого рішення – день наступний за закінченням строку, встановленого законом чи статутом товариства для повідомлення про вихід із товариства [4, с. 23]; день затвердження змін до установчих документів, пов'язаних із виходом учасників; дата державної реєстрації змін до установчих документів, пов'язаних із виходом учасників; день остаточного розрахунку з учасником.

Як бачимо, дата виходу з товариства визначається по-різному, залежно від того чи іншого бачення самої сутності цієї підстави припинення корпоративних правовідносин.

Принципи добровільності, безумовності й односторонності виходу не порушуються лише тоді, коли моментом виходу вважати день спливу встановленого статутом (або законом) строку попередження товариства про вихід.

Отже, вихід з товариства – це врегульоване нормами чинного законодавства добровільне, одностороннє, безумовне волевиявлення учасника, спрямоване на припинення корпоративних правовідносин з товариством. Така дія є корпоративним правочином. Вихід з товариства є підставою припинення корпоративних правовідносин на вимогу учасника та має на меті отримання дійсної вартості частки учасника.

Очевидним є те, що процедура виходу учасника з господарського товариства потребує детального законодавчого врегулювання, чого досі, на жаль, не зроблено. З метою захисту прав учасника і товариства, порядок і спосіб визначення дійсної вартості частки повинен бути визначений законом імперативною нормою. Натомість порядок і строки її виплати можуть регулюватися диспозитивною нормою. Доцільним буде також прийняття спеціалізованих законів для кожного окремого виду господарських товариств, де має бути чітко регламентований порядок та наслідки реалізації учасниками корпоративних прав. Допоки таких законів немає, єдиним можливим способом врегулювання питання виходу учасника з господарського товариства є детальна регламентація такого права у статутних документах [5, с. 74].

Таким чином, вихід з товариства є добровільним, одностороннім та безумовним волевиявленням учасника, що спрямоване на припинення корпоративних правовідносин. На сьогодні немає чіткої розробленої процедури виходу учасника з господарського товариства. В результаті цього можуть виникати проблемні питання на практиці. З метою недопущення цього важливим є, по-перше, закріплення механізму такого виходу на законодавчому рівні; по-друге, подальше дослідження усіх питань, пов'язаних з проведенням виходу учасника з товариства з метою удосконалення механізму проведення цього виду способу припинення корпоративних прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
2. Уразова Г. О. Право учасника на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю / Г. О. Уразова // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 129. – С. 129-138.
3. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / Кравчук В. М. – К.: Істина, 2005. – 720 с.
4. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з

корпоративних відносин: Рекомендації Вищого господарського суду України від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14 // Вісник господарського судочинства. – 2008. - № 1. – С. 22-42.

5. Мельник О. В. Вихід з господарського товариства як підстава припинення корпоративних правовідносин: цивільно-правовий аспект / О. В. Мельник // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 2. – С. 73-76.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ

Шрамко І. П.

*Студентка VI курсу, ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Руденко Л. Д.
*к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

У діяльності суб'єкта господарювання як важливий стратегічний ресурс виступає комерційна таємниця, що забезпечує конкурентну здатність суб'єкта господарювання на ринку. Тому заради економічної безпеки та конкурентних переваг, та захисту від конкурентної розвідки, існує необхідність встановлення правового режиму комерційної таємниці. Суб'єкти господарювання постійно здійснюють договірну роботу, укладають різні договори – трудові, господарські, цивільні, тому дуже важливим у цьому процесі є забезпечення охорони і захисту комерційної таємниці. Крім того, будь-які майнові господарські зобов'язання, що виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і не господарюючими суб'єктами виникають саме на підставі господарських договорів. Як зазначають О. О. Кахович та Н. І. Біленко, договірна робота складається з укладення, зміни, припинення, обліку, збереження, виконання та контролю за своєчасним і якісним виконанням договорів. Вона спрямована на забезпечення своєчасного оформлення договірних відносин на постачання продукції та товарів, підряду на капітальне будівництво, перевезення вантажів, організації комплексного постачання на електро-, газо-, водо- та теплозабезпечення, підвищення якості продукції, що виготовляється, виконання робіт, дотримання термінів виконання прийнятих зобов'язань, зміцнення планової та договірної дисципліни, господарського розрахунку, підвищення відповідальності за виконання договірних зобов'язань [2, с. 99]. Тому на кожному з етапів проведення договірної роботи суб'єкта господарювання необхідно забезпечити збереження, охорону та захист комерційної таємниці.

Проблеми охорони та захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання у договірних відносинах починаються з правового регулювання. Якщо провести аналіз дефініції «комерційна таємниця», то варто звернути увагу, що на сьогодні немає чіткої визначеності та єдності у її розумінні навіть на законодавчому рівні. Так у ст. 505 Цивільного Кодексу України комерційною таємницею визнається – «інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію» [4]. На нашу думку, вживання таких абстрактних понять як «легкодоступна», «адекватних існуючим обставинам заходів» є достатньо не практично, оскільки саме такі обставини потім дуже складно доводити у судовому порядку. Натомість, якщо звернутися до Господарського Кодексу України, а саме ч. 1 ст. 36, якою передбачено, що «відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону» [1]. Виходячи з цього, О. В. Курман, наводить такі ознаки інформації, що становить комерційну таємницю суб'єкта господарювання: «1) має дійсну або потенційну комерційну цінність через необізнаність із нею третіх осіб; 2) до неї не існує вільного доступу на законних підставах; 3) власник або уповноважена ним особа вживає заходи щодо збереження її конфіденційності. Відсутність однозначного поняття «комерційна таємниця» та невизначеність єдиних критеріїв зарахування відомостей до такої таємниці створюють на практиці проблеми із кваліфікацією протиправного діяння» [3, с. 179].

Окрім зазначеного, варто звернути увагу на думку висловлену науковцями А. О. Яфонкін та В. С. Климко, які стверджують, що «невід'ємною складовою комерційної таємниці суб'єктів господарювання становлять договори (контракти): умови контрактів (терміни, обсяги, номенклатура, умови постачання); особливі умови контрактів (знижки, доплати, розстрочки платежів); умови платежів за контрактами (ціни, знижки, доплати, розстрочки платежів) та ціни: відомості про методику розрахунків цін і принципи ціноутворення; структура цін; калькуляція витрат виробництва; дані для калькуляції ціни. Положення, які стосуються договорів, у яких містяться відомості щодо використання таємниці виробництва, широко застосовуються на практиці та мають велике

значення. Однак, унаслідок того, що ніяких виняткових прав ані на таємницю виробництва, ані на використання цих відомостей (рішень) не існує, то вони мають застосовуватися з відповідними корективами» [6, с. 157]. Тобто процес укладення договорів суб'єктами господарювання має повністю супроводжуватися захистом та охороною комерційної таємниці даного суб'єкта, оскільки це, перш за все його власний інтерес та економічна безпека.

О. В. Черевко, досліджуючи питання забезпечення режиму комерційної таємниці в середині підприємства (суб'єкта господарювання) звертає увагу на таку важливу складову як сектор можливого витоку конфіденційної інформації та пропонує визначити коло осіб, потенційно зацікавлених в отриманні такого роду даних. Зазвичай в нього входять:

- конкуруючі підприємства, що виробляють аналогічні продукти або товари-субститути;

- особи, що планують відкрити власний бізнес у цій сфері або близької до неї за спрямованістю та складом клієнтів;

- співробітники фірми, незадоволені своїм службовим становищем, рівнем оплати праці, що вступили в конфлікт з начальством. Знання технологічних секретів фірми може зробити цих співробітників вельми небезпечними ворогами підприємства;

- представники спецслужб і приватних детективних агентств, бажаючі заробити на продажі комерційної таємниці фірми її конкурентам або іншим зацікавленим особам;

- кримінальні структури [5]. Тому при укладенні договорів суб'єктами господарювання важливо звертати увагу і на співробітників, які здійснюють ці завдання в межах своїх повноважень.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу, варто зауважити, що при здійсненні договірної діяльності суб'єктами господарювання для захисту, охорони та збереження комерційної таємниці необхідно вжити всіх законних, дозволених заходів щодо збереженні інформації, що становить комерційну таємницю і являє собою економічну цінність для суб'єкта господарювання, впливає на його економічну безпеку. Для цього необхідно проводити систематичну перевірку кадрів, що мають доступ до комерційної таємниці, для перевірки їх на добросовісність. В умовах укладення господарських договорів, обов'язково включати пункти щодо обов'язку збереження комерційної таємниці, конкретно вказувати відомості та інформацію, що становлять комерційну таємницю, встановлювати відповідальність за недодержання умов збереження комерційної таємниці. В теорії та науці адміністративного, господарського права науковці дійшли згоди в тому, що на законодавчому рівні існує необхідність прийняття Закону

України «Про комерційну таємницю», удосконалити положення діючих Цивільного та Господарського кодексів у сфері регулювання комерційної таємниці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. ст.144.
2. Кахович О. О., Біленко Н. І. Організація договірної роботи юридичною службою. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 99-101.
3. Курман О. В. Відомості, що становлять комерційну таємницю, як предмет злочинного посягання. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2. С. 177-181.
4. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44. ст.356.
5. Черевко О. В. Забезпечення режиму комерційної таємниці всередині підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3307>.
6. Яфонкін А. О., Климко В. С. Окремі проблеми комерційної таємниці суб'єктів господарювання у договірних відносинах в Україні. *Юридичний вісник*. 2016. № 4 (41). С. 154-159.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ, ЯК УМОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Шрамко І. П.

*Студентка 5 курсу, ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Руденко Л. Д.
к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Проблематиці економічної безпеки суб'єктів господарювання приділено багато наукових праць як правників, так і економістів, управлінців, оскільки це досить широка за своєю природою складова діяльності суб'єктів господарювання. О. А. Кириченко, під системою економічної безпеки підприємства пропонує розуміти організаційний комплекс, який складається з сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових та інших заходів, спрямованих на забезпечення безпеки підприємства, захист законних інтересів його керівництва та інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємства. І на думку автора, система економічної безпеки підприємства спрямована на виконання таких функцій: прогнозування, виявлення, попередження, послаблення

небезпек та загроз, збереження власності, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідацію наслідків нанесених збитків [3]. В сучасних ринкових відносинах питання економічної безпеки все більше потребує належної уваги, оскільки розширення економічних можливостей, в тому числі й зовнішньоекономічних, значно впливає на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання та в багатьох випадках непрозорої конкурентної поведінки окремих суб'єктів, особливо що стосується комерційної таємниці, так як остання з роками набирає все більшої цінності як інформація, що є об'єктом інтелектуальної власності. В контексті зазначеного, можна сказати, що захист комерційної таємниці суб'єкта господарювання є важливим напрямком забезпечення економічної безпеки самого суб'єкта господарювання.

Комерційна таємниця є важливим економічним ресурсом будь-якого суб'єкта господарювання, водночас є об'єктом права інтелектуальної власності, хоча з боку науковців дана позиція викликає багато дискусій. Наприклад, С. Ю. Погуляєв, зазначає, що комерційна таємниця, зміст якої може становити будь-яка комерційно цінна інформація, що не є загальнодоступною, власник якої вживає заходів щодо збереження її в режимі секретності, не завжди є об'єктом права інтелектуальної власності. Для того щоб це відбулося, вона має бути насамперед результатом інтелектуальної, творчої діяльності. Наприклад, список контрагентів господарчого товариства навряд чи може розглядатися як об'єкт права інтелектуальної власності, хоча він і може становити конфіденційну інформацію. Тому тільки певна частина інформації, яка відповідає ознакам комерційної таємниці, за умови, що вона є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини, може розглядатися як об'єкт права інтелектуальної власності [4, с. 5]. До цього можна додати, що Д. Юсупова звертає увагу на ознаки інформації, яку можна віднести до комерційної таємниці, і зазначають, що вона має містити такі ознаки: не бути державними секретами (таємними даними), стосуватися торговельно-виробничої діяльності підприємства, не завдавати шкоди інтересам суспільства, мати справжню або можливу комерційну цінність і створювати переваги в конкурентній боротьбі, мати встановлені володільцем інформації обмеження в доступі, вжиття останнім додаткових заходів для її охорони [7, с. 339].

Забезпечення режиму комерційної таємниці, її охорони та захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз є важливою складовою економічної безпеки суб'єкта господарювання. З цього приводу доцільною зазначає, М. І. Зубок, що зовнішні загрози в діяльності суб'єктів господарювання проявляються як недобросовісна конкуренція, розбійні напади з метою заволодіння коштами та майном суб'єктів підприємництва, розголошення їх комерційної, банківської таємниці та конфіденційної інформації, неповернення

(несвоєчасне повернення) коштів, нагнітання моральної обстановки навколо підприємств, банків або їх посадових осіб поширення негативної інформації про їх діяльність, дестабілізація роботи суб'єктів підприємництва від чисельних перевірок, примушення їх до проведення неефективних, збиткових операцій, незаконне поглинання підприємств, банків іншими суб'єктами, замах на їх працівників та захоплення в заручники, обмеження діяльності суб'єктів підприємництва певними актами органів влади чи іншими державними органами, руйнування будівель, виведення з ладу їх обладнання і т. і. [2, с. 23]. Виходячи з цього варто звернути увагу на правомочності суб'єкта господарювання відносно комерційною таємницею, передбачених ст. 162 Господарського Кодексу України: суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [1]. Але, необхідно і звернути увагу на ту інформацію, яка не може бути комерційною таємницею, і яку можуть вимагати уповноважені органи державної влади. Перелік таких відомостей встановлено Постановою Кабміну України № 611 від 1993 року «Про перелік відомостей, які не складають комерційну таємницю». До цієї інформації відносять такі відомості:

1. установчі документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
2. інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
3. дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
4. відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також про наявність вільних робочих місць;
5. документи про сплату податків й обов'язкових платежів;
6. інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
7. документи про платоспроможність; – відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
8. відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [5].

Досить доцільно зазначає О. А. Теличко, що суб'єктивне право особи на комерційну таємницю має специфічні визначені законом способи захисту. Звичайно, специфіка способів захисту зумовлюється тим, що право на комерційну таємницю є, передусім, немайновим правом. Однак саме по собі право на комерційну таємницю захищається антимонопольним законодавством, яке кваліфікує неправомірне збирання комерційної таємниці, розголошення комерційної таємниці, схилення до розголошення комерційної таємниці, неправомірне використання комерційної таємниці, як недобросовісну конкуренцію, яка тягне за собою юридичну відповідальність, передбачену Законами України [6, с. 246].

Отже, на основі проведеного аналізу, можна зазначити, що комерційна таємниця як важлива складова діяльності суб'єкта господарювання, що має для нього економічну цінність та забезпечує конкурентоздатне становище на ринку є одним із складових елементів економічної безпеки суб'єкта господарювання. Як і організація економічного захисту безпеки суб'єкта господарювання так і комерційна таємниця потребує належного рівня охорони та захисту, які відповідно до чинного законодавства повністю покладаються на її володільця, тобто самого суб'єкта господарювання, саме він має прийняти всі належні заходи щодо охорони та захисту комерційної таємниці, а відповідно і забезпечити власну економічну безпеку та стабільність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. ст.144.
2. Зубок М.І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навч. посіб. — К.: Міжнародний фонд соціальної адаптації, 2012. 226 с.
3. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. — К.: Світ, 2001. 416 с.
4. Погуляев С. Ю. Передача технології як вклад в просте товариство : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Х..2002. С. 5.
5. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>.
6. Теличко О. А. Правові засади охорони комерційної таємниці на підприємстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. С. 243-248.
7. Юсупова Д. Комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин: поняття та ознаки. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 336-343.

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Сергієнко Б. Б.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Руденко Л. Д.

*к. ю. н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у регулювання діяльності таких товариств внесено низку новел. Однією з таких новел є можливість створення ще одного органу управління – наглядової ради. Організаційна форма товариства з обмеженою відповідальністю є однією із найпоширеніших форм господарювання. Станом на 01.01.2018 року згідно з даними Головного управління статистики в Україні зареєстровано 206614 товариств з обмеженою відповідальністю, що становить близько 75% від загальної кількості суб'єктів господарювання. Тому система корпоративного управління у таких товариствах повинна бути виписана чітко. Диспозитивний характер норми, яка визначає статус наглядової ради у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю, потребує детального аналізу порядку утворення, компетенції та структури наглядової ради.

Метою дослідження є конкретизація правового статусу наглядової ради як органу управління товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Відповідно до ст. 39 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» статутом товариства може бути передбачено утворення наглядової ради [1]. У Законі не конкретизовано правовий статус наглядової ради. Діяльність наглядової ради, її компетенція, кількість членів і порядок їх обрання та припинення повноважень, розмір винагороди членів наглядової ради, визначаються статутом товариства. До прийняття Закону, органами управління товариства виступали загальні збори учасників і виконавчий орган (ст. 97 Цивільного кодексу України) [2; 3, С. 235]. Аналогічне положення закріплено і в Законі України «Про господарські товариства». Аналіз норм Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вказує на доцільність конкретизації правового статусу наглядової ради. Так, у Законі України «Про акціонерні товариства» передбачено створення наглядової ради акціонерним товариством, якщо кількість акціонерів є більшою, ніж 10 осіб [4]. Виходячи з однакового функціонального призначення наглядової ради як у акціонерному товаристві, так і товаристві з обмеженою та додатковою відповідальністю – контроль за

діяльністю виконавчого органу, доцільно за аналогією прив'язати обов'язковість створення наглядової ради, якщо кількість учасників є більшою, ніж 10. Дане положення потребує доповнення у вигляді встановлення мінімальної кількості учасників, наявність якої передбачає створення наглядової ради.

Суттєвим недоліком є і те, що прийнятий Закон не містить вимог щодо кількісного складу наглядової ради. Оскільки за своєю юридичною природою даний орган є колегіальним, то на нашу думку, мінімальна кількість членів не повинна бути меншою, ніж 3 особи. Запропоновані зміни виступатимуть запобіжним заходом від зловживань наглядовою радою повноваженнями у власних інтересах.

Виходячи з контрольної функції наглядової ради, також доцільно конкретизувати повноваження органу. Закон надає право товариству самостійно визначати повноваження наглядової ради. Позитивно оцінюючи диспозитивний характер норми, слід вказати на проблемний аспект ініціювання аудиторських перевірок у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю. Питання незалежного фінансового контролю за діяльністю виконавчих органів товариств неодноразово підіймався як у науковій літературі, так і у практичній діяльності. Як зазначає Р. М. Лещенко, учасники товариств не користуються в повній мірі правом проведення аудиторської перевірки, оскільки всі фінансові витрати за загальним правилом покладено на учасника, який ініціював таку перевірку. Крім того, законодавче закріплення можливості проведення аудиторської перевірки за вимогою учасника товариства не свідчить про наявність у товаристві обов'язку задовольнити вимогу учасника. З огляду на такі обставини, вимогу учасника щодо проведення аудиторської перевірки реалізувати досить складно і санкції за відмову проведення такої перевірки чинним законодавством не передбачені [5, с. 166]. Виходячи з того, що ефективність діяльності товариства у більшості випадків залежить від його фінансової стабільності та своєчасності виявлення неефективних управлінських рішень, доцільно на законодавчому рівні закріпити одним із повноважень наглядової ради ініціювання аудиторської перевірки діяльності товариства. Реалізація пропозиції нівелює проблему необов'язковості задоволення вимоги учасника щодо проведення аудиторської перевірки.

Надаючи контрольні функції наглядовій раді, законодавець повинен передбачити механізм звітування такого органу. Зокрема, у Законі України «Про акціонерні товариства» передбачено розгляд звіту наглядової ради та затвердження заходів за результатами його розгляду загальними зборами. Звітування наглядової ради забезпечує прозорість діяльності органу.

Також слід звернути увагу на те, що постановою Кабінету Міністрів України затверджено модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю. Зазначену

постанову не приведено у відповідність з положеннями Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Затверджений модельний статут не передбачає можливість створення наглядової ради. Оскільки товариства з обмеженою відповідальністю, які прийняли рішення працювати на підставі модельного статуту, не можуть самостійно внести зміни до нього, фактично для них є неможливим створення наглядової ради.

Таким чином, надання права товариствам з обмеженою та додатковою відповідальністю створювати наглядову раду забезпечує більш ефективну систему корпоративного управління. У той же час, окремі новели Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» потребують конкретизації та удосконалення. Виходячи з однакового функціонального призначення наглядової ради як у акціонерному товаристві, так і товаристві з обмеженою та додатковою відповідальністю – контроль за діяльністю виконавчого органу, доцільно за аналогією прив'язати обов'язковість створення наглядової ради, якщо кількість учасників є більшою, ніж 10. Виходячи з колегіальності наглядової ради, слід встановити мінімальну кількість членів органу не менше 3 осіб. Також представляється доцільним передбачити обов'язковість звітування наглядової ради перед загальними зборами. Запропоновані зміни виступатимуть запобіжним заходом від зловживань наглядовою радою у власних інтересах. У зв'язку з прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» потребує приведення у відповідність з положеннями Закону постанова Кабінету Міністрів України, якою затверджено модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 року № 2275-VIII // Офіційний вісник України. –2018. - № 24.
2. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Господарське право: Навч. посібник у схемах і таблицях / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 616 с.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 року № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. - № 50-51. - Ст.384.
5. Лещенко Р.М. Проблемні питання здійснення корпоративного контролю в ТОВ// Часопис Київського університету права : український науково-теоретичний часопис. -2011. – №2 – С. 164-167.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Руденко Л. Д.

*к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Полянська Є. А.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

У Господарському кодексі України (надалі – ГКУ) передбачено різноманіття організаційних форм господарювання. Однією з таких форм є приватне підприємство (надалі – ПП). Правовий статус ПП має багато спільних рис з іншими суб'єктами господарювання, зокрема товариством з обмеженою відповідальністю (надалі – ТОВ), що призводить до постановки питання про доцільність існування такої організаційної форми.

Метою дослідження є конкретизація правового статусу приватного підприємств у контексті доцільності існування такої організаційної форми.

Відповідно до ГКУПП визнається підприємством, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання - юридичної особи [1].

Виходячи з положень законодавства, ПП має наступні ознаки: здійснює як підприємницьку, так і непідприємницьку діяльність, може мати як одного, так і декількох засновників (фізичних осіб, суб'єктів господарювання). Фактично, норми ГКУ щодо ПП вказують не на особливості організаційної форми такого суб'єкта господарювання, а на його приналежність до приватної форми власності. У ГКУ спостерігається певна непропорційність щодо регламентації правового статусу видів підприємств. Правовий статус державних та комунальних підприємств прописано у Главі 8 «Державні та комунальні унітарні підприємства» ГКУ (ст.ст. 73-78¹). У той же час, правовий статус ПП визначено тільки однією статтею (ст. 113 ГКУ). Аналіз ст.ст. 63 та 113 ГКУ вказує на те, що у законодавстві чітко не виписано особливості заснування, управління приватним підприємством та правового режиму майна такого суб'єкта господарювання. Виходячи з аналізу ст.ст. 62-72 ГКУ, можна виділити наступні відмінні ознаки ПП та ТОВ. ПП може здійснювати як комерційну, так і некомерційну діяльність; мати статус як унітарного, так і корпоративного підприємства.

Відсутність законодавчих рамок щодо ПП на відміну від ТОВ залишає засновнику (засновникам) більше свободи у питаннях відповідальності за зобов'язаннями підприємства, формування органів управління, правового режиму майна, яке передається власником, власниками підприємству. Така свобода з одного боку надає певні переваги

для власника (власників) ПП, але утворює негативні ризики для третіх осіб (контрагентів ПП, кредиторів власника (власників)).

Зокрема, ст. 149 Цивільного кодексу України передбачено можливість звернення стягнення на частину майна ТОВ, пропорційну частці учасника товариства у статутному капіталі, за його особистими боргами[2]. Механізм звернення стягнення на майно ПП за боргами власника (власників) відсутній. У той же час, відсутність норм щодо порядку формування органів управління у ПП, створює ризики втрати контролю власником (власниками) за поточною господарською діяльністю підприємства. До основних недоліків ПП слід також віднести відсутність чітко визначеного механізму зміни власника та процедури переходу зобов'язань ПП до інших осіб.

Слід зазначити, що відсутність легального регулювання вищевказаних питань не вказує на необхідність відмови від організаційно-правової форми ПП. Адже більшість з вказаних питань є предметом регулювання статуту ПП. Зокрема, у статуті прописується склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом (ст. 57 ГКУ). Тому для нівелювання можливих проблем достатньо конкретизувати питання управління ПП, зміни його власника та відповідальності ПП за боргами власника (власників) у його статуті. Доцільним є варіант розробки модельного статуту ПП за аналогією з модельним статутом ТОВ.

Критичним як для діяльності самого ПП, так і для його власника (власників), контрагентів, третіх осіб є конкретизація правового режиму майна ПП. Адже майнова відокремленість є основоположною ознакою суб'єкта господарювання. Саме правовий титул майна суб'єкта господарювання визначає ступінь його самостійності в прийнятті поточних рішень, реалізації правомочності розпорядження, відповідальності за зобов'язаннями. Системний аналіз норм ГКУ вказує на те, що на теперішній час правовий режим майна ПП повинен бути конкретизований у статуті. Адже власник може передати майно унітарному ПП на праві власності, господарського відання або оперативного управління [3]. Якщо засновниками є декілька осіб, то виникає режим спільної власності. При цьому, є варіант виникнення як права спільної часткової, так і сумісної власності. Згідно з рішенням Конституційного суду України від 19 вересня 2012 року у справі № 1-8/2012 статутний капітал та майно приватного підприємства, сформовані за рахунок спільної сумісної власності подружжя, є об'єктом їх спільної сумісної власності [4].

На відміну від господарського товариства, у якому між учасниками та товариством виникають зобов'язальні правовідносини щодо майна, у власника (власників) ПП зберігається право власності на майно. Але фактично є два суб'єкта права: власник,

власники та ПП, які реалізують певні правомочності щодо майна. Виникає доволі складна структура, коли власник ПП передає майно такому підприємству на праві власності, господарського відання, оперативного управління або навіть виникає множинність співвласників на майновий комплекс ПП. Власник, власники реалізують організаційно-установчі повноваження, передбачені ст. 135 ГКУ. Коли за ПП майно закріплюється на режимі повного господарського відання, виникає необхідність вирішення питань: хто має право відчужувати майно (засновник або ПП); чи поширюється на майно ПП режим спільної сумісної власності подружжя (тобто чи потрібна згода одного з подружжя на вчинення правочинів з майном ПП, засновником якого є другий із подружжя; чи підлягає майно ПП поділу у випадку поділу майна подружжя); чи може бути звернено стягнення на майно ПП за зобов'язаннями самого засновника чи його дружини (чоловіка); чи може засновник продати ПП; чи може засновник продати майно ПП або вилучити частину такого майна; чи підлягає майно ПП включенню до складу спадкової маси у випадку смерті засновника. Ст. 136 Господарського кодексу України не вирішує поставлені питання. Так, для державних комерційних підприємств у ст. 75 ГКУ конкретизовано особливості правового режиму окремих видів майна. Представляється доцільним за аналогією конкретизувати особливості здійснення господарської діяльності для унітарних та корпоративних ПП, яким майно передано власником (власниками) на титулі повного господарського відання чи оперативного управління.

Таким чином, проведено дослідження вказує на доцільність збереження організаційно-правової форми приватного підприємства. Адже наявність свободи у визначенні відповідальності власника, власників за зобов'язаннями підприємства, формуванні органів управління, зміні власника, варіативність у закріпленні правового режиму майна ПП є позитивними факторами, які надають можливість власнику, власниками краще захистити свої майнові інтереси у порівнянні з іншими формами ведення господарської діяльності. Більшість проблемних питань, пов'язаних з правом вибору, знімаються, якщо зазначені процедури деталізовано у статуті ПП. Доцільним є варіант розробки модельного статуту ПП за аналогією з модельним статутом ТОВ. Виходячи з неоднозначності правового режиму майна ПП, представляється доцільним за аналогією зі ст. 75 ГКУ конкретизувати особливості здійснення господарської діяльності для унітарних та корпоративних ПП, яким майно передано власником (власниками) на титулі повного господарського відання чи оперативного управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (зі змінами й доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (зі змінами й доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
3. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій. - К.: Атіка, 2005. - 624 с.
4. Рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року № 17-рп2012 у справі № 1-8/2012 законституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України // Офіційний вісник України. – 2012. - № 75. – Ст. 3038.

ЩОДО НАСЛІДКІВ НАБУТТЯ АРБІТРАЖНИМ КЕРУЮЧИМ СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ – ОСОБИ ПІДПРИЄМЦЯ

Гордієнко Л. В.

*Студентка V курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Руденко Л. Д.
к.ю.н, доцент, доцент кафедри АГПФЕБ
Сумського державного університету*

Нова редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1] призвела до зміни статуту арбітражного керуючого з суб'єкта підприємницької діяльності до суб'єктами незалежної професійної діяльності. Новий статус визначив інший порядок оподаткування доходів, що отримуються арбітражними керуючими від боржника. Крім того, актуальність теми обумовлена змінами, що внесені до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2]. Починаючи з 2018 року, суб'єкти незалежної професійної діяльності зобов'язані сплачувати мінімальний страховий внесок на місяць, навіть якщо взагалі дохід не отримувався. Законодавець останнім часом посилив вимоги до діяльності арбітражних керуючих щодо наявності матеріально-технічної бази тощо. Така ситуація призводить до збільшення фінансового тиску з боку держави на діяльність арбітражних керуючих, тому деякі з них з метою оптимізації оподаткування мають подвійний статус як суб'єкт незалежної професійної діяльності та фізична особа-підприємець.

Метою дослідження є визначення наслідків подвійного правового статусу арбітражного керуючого.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1], арбітражні керуючі є суб'єктами незалежної професійної діяльності. Відповідно до п. п. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України самозайнята особа – це платник податку, який є фізичною особою - підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності.

Незалежна професійна діяльність, відповідно до п. п. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, це – участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою - підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [3].

Таким чином, фізична особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність арбітражного керуючого не може бути підприємцем у межах такої професійної діяльності. При цьому, чинним законодавством не заборонено здійснювати фізичній особі одночасно незалежну професійну діяльність, зокрема арбітражного керуючого, та бути підприємцем і здійснювати іншу, відмінну від незалежної, підприємницьку діяльність, в тому числі з застосуванням спрощеної системи оподаткування.

Статус фізичної особи-підприємця - це положення, яке засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. При цьому, юридичний статус «фізична особа – підприємець» сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право- та дієздатності. Зазначене роз'яснення було надано Міністерством юстиції України «Статус фізичної особи - підприємця: проблеми застосування законодавства» [4, с.56].

Можливість одночасної реєстрації платника податків як підприємця та особа, що здійснює незалежну професійну діяльність реалізована в Порядку обліку платників податків і зборів, де зазначено, що якщо фізична особа зареєстрована як підприємець та при цьому така особа провадить незалежну професійну діяльність, така фізична особа

обліковується у контролюючих органах як фізична особа - підприємець з ознакою провадження незалежної професійної діяльності [5].

Таким чином, порядок обліку платників податків прямо передбачає, що платником податку є одна особа – підприємець, яка має специфічну ознаку «арбітражний керуючий».

Законодавець, надавши можливість мати подвійний статус, не врегулював питання оподаткування результатів такої діяльності. Такої ж точки зору дотримуються С.С. Іванова [6], Л.В. Товкун [7].

Отже, суб'єкт господарювання, який перебуває на обліку в фіскальному органі як фізична особа-підприємець, не потребує додаткової реєстрації як самозайнята особа і податки повинна сплачувати один раз, як підприємець. Зазначеної позиції дотримувався Вищий адміністративний суд України у справі від 21 січня 2016 р №К/800/44702/14 [8].

Однак, протягом 2018 року ДФС України було висвітлено позицію з цього питання. Якщо фізичні особи-підприємці одночасно провадять незалежну професійну діяльність, то вони сплачують єдиний внесок у розмірі 22 відсотки бази нарахування, визначеної ст. 7 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», як фізичні особи – підприємці залежно від обраної системи оподаткування, та як особи, які провадять незалежну професійну діяльність, в терміни, встановлені ст. 9 зазначеного Закону для кожної окремої категорії платників.

Таким чином, ДФС України наголошує, що незалежно від результатів діяльності фізична особа, яке є одночасно підприємцем та арбітражним керуючим, повинна подавати в окремі звіти та двічі сплачувати єдиний соціальний внесок.

Ідея мінімального страхового внеску полягає у тому, що кожен громадянин України зобов'язаний вносити мінімальний вклад в солідарну систему пенсійного забезпечення. Враховуючи, що одна особа буде отримувати одну пенсію, навіть мінімальну, обов'язок одного платника податку платити двічі є дискримінаційним.

Таким чином, у законодавстві не визначено порядок сплати мінімального страхового внеску для осіб, які одночасно мають статус фізичної особи-підприємця та особи, що займається незалежною професійною діяльністю. Керуючись принципами правової визначеності та верховенства права, представляється за доцільне врегулювати на рівні закону порядок сплати єдиного соціального внеску арбітражним керуючим, який має одночасно статус фізичної особи-підприємця та суб'єкта незалежної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України від 22.12.2011 року № 4212-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. - № 37. - Ст. 413.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 року № 2148-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 42. - Ст. 383.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 13. - Ст. 112.
4. Статус фізичної особи - підприємця: роз'яснення Мін'юст України від 14.01.2011 // Проблеми застосування законодавства Публікації: Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації. – 2011. - № 8. - С.56.
5. Порядку обліку платників податків і зборів: наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 року № 1588 // Урядовий кур'єр. – 2012. - №3. - с. 3.
6. Іванова С. С. Незалежна професійна діяльність: податково-правовий аспект / С.С. Іванова [Електронний ресурс] // Форум права. - 2014. - № 2. - С. 154–159. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_2_28.
7. Товкун Л. В. Правове регулювання та особливості оподаткування само зайнятих осіб / Л.В. Товкун [Електронний ресурс] // Порівняльно-аналітичне право – 2016 – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/2_2016/46.pdf
8. Постанова Вищого адміністративного суду України у справі від 21 січня 2016 р К/800/44702/14 [Електронний ресурс]. – Єдиний державний реєстр судових рішень. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>.

ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Очерятіна І. І.

Студенка V курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Руденко Л. Д.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри АГЕПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

22 листопада 2017 р. Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який суттєво змінює зазначені процесуальні кодекси, уніфікувавши їх та

запровадивши багато нових, раніше не знайомих вітчизняній правовій системі, норм та інститутів. Нова редакція Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) передбачає чимало новел у процесі вирішення господарських спорів, серед яких і запровадження нового примирювального інституту – врегулювання спору за участю судді.

Сучасні тенденції розвитку господарського процесу, як зазначають В. Щербина та В. Резнікова, полягають: у зростанні значення соціальних функцій правосуддя та відповідної ролі суду (в тому числі й господарського) в сучасному суспільстві і, як наслідок, демократизації і гуманізації судового процесу; звуженні сфери процесуального регулювання і, як наслідок, стимулюванні до використання господарськими судами примирювальних процедур, впровадженні альтернативних способів вирішення господарських спорів; розширенні диспозитивних повноважень сторін у господарському процесі; прагненні до підвищення ефективності та якості господарського судочинства, вдосконаленні організації господарського процесу; стимулюванні економічної конкуренції між господарськими та третейськими судами тощо [1, с. 176]. Запровадження у новій редакції ГПК України процедури врегулювання спору за участю судді – яскраве відображення вказаних тенденцій.

Норми, що регламентують процедуру врегулювання спору за участю судді, зосереджені у главі 4 розділу III нової редакції ГПК України. На перший погляд процедура врегулювання спору за участю судді дуже нагадує медіацію, однак це лише на перший погляд, і ось чому. По-перше, натепер взагалі на законодавчому рівні не закріплений процесуальний статус, права та обов'язки медіатора, не розроблені організаційні та матеріально-технічні заходи щодо забезпечення діяльності медіаторів [2, с. 276]. Проект Закону України про медіацію ще в листопаді 2016 р. було прийнято Верховною Радою України у першому читанні, однак на цьому процедура проходження даного законопроекту зупинилась, і Закон про медіацію до сих пір не прийнято. Новою редакцією ГПК України фактично вперше у законодавчому акті закріплено можливість врегулювання спору шляхом медіації, хоча і дуже фрагментарно: ст. 67, яка визначає осіб, які не можуть бути допитані як свідки, передбачає у п. 2 ч. 1 осіб, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору. Окремим, 4-м, пунктом ч. 1 ст. 67 нова редакція ГПК України передбачає і неможливість допиту в якості свідків суддів про інформацію, що стала їм відома під час врегулювання спору за їх участю. Тобто можна зробити висновок,

що нова редакція ГПК України у ст. 67 прямо розмежує статус осіб, які надають послуги посередництва (медіації), та суддів, які здійснюють врегулювання спору.

По-друге, медіація є процедурою, де посередник, який не має повноважень органу судової влади, полегшує взаємодію між сторонами з метою створення для сторін умов для розв'язання ними конфлікту [3, с. 33]. Тоді як під час врегулювання спору за участю судді посередником виступає суддя (суддя-доповідач), який, безумовно, є повноважним представником судової гілки влади. Крім того, говорячи про особу-посередника, яка здійснює примирення сторін, не можна не звернути увагу на те, що медіаторами, як правило, виступають особи, що пройшли відповідне навчання і постійно підвищують свій професійний рівень медіатора, тоді як врегулювання спору за участю судді може бути здійснено будь-яким суддею, і жодних додаткових вимог до судді як посередника у вирішенні спору нова редакція ГПК України не передбачає. Особливість медіації як альтернативного способу вирішення господарського спору полягає в тому, що сторони економічного конфлікту самостійно обирають медіатора, який не ухвалює остаточне рішення для сторін, а сприяє вирішенню конфлікту шляхом організації й проведення примирювальних процедур, зокрема переговорів, так, щоб сторони конфлікту самостійно ухвалили спільне рішення зі спірного питання [4, с. 14]. Тоді як під час врегулювання спору за участю судді сторони позбавлені права вибору кандидатури посередника, оскільки їхній спір допомагає врегульовувати той суддя, який визначений автоматизованою системою документообігу суду.

По-третє, медіація може мати місце на будь-якій стадії господарського процесу, можливе навіть неодноразове звернення сторін до медіатора, а врегулювання спору за участю судді можливе виключно до початку розгляду справи по суті і тільки один раз. Таким чином, врегулювання спору за участю судді є якісно новим інститутом вітчизняного господарського процесуального права, який можна розглядати як самостійний вид примирювальних процедур. Інститут врегулювання спору за участю судді для судової системи України він є уже частково знайомим. Так, процедура досудового врегулювання спорів за участю судді є одним із компонентів великого українсько-канадського проекту «Освіта суддів заради економічного зростання», який фінансується Канадським агентством міжнародного розвитку та впроваджується Офісом уповноваженого з питань федеральних суддів Канади. Сам механізм досудового врегулювання був перейнятий у Каліфорнії (США). Ще в 1982 р. прийняті практичні директиви щодо застосування цього механізму на тимчасовій основі. А в 1989-му розпочалося повноцінне застосування процедури для врегулювання шлюбнорозлучних процесів. Нині в провінції Саскачеван усі справи (крім тих, які розглядаються за

спрощеною процедурою, прогнозованою тривалістю не більше одного дня) в обов'язковому порядку спрямовуються на досудове врегулювання. Таким чином, приблизно 85 % спорів вирішуються примиренням [5].

Як вказує Є. Левицький, за інформацією Канадського Агентства міжнародного розвитку, в 4-х пілотних судах України за ініціативи Офісу Уповноваженого з питань федеральних судів Канади вже впроваджується процедура врегулювання спору за участю судді. Зокрема, йдеться про Івано-Франківський окружний адміністративний суд, Малиновський районний суд міста Одеси, Одеський окружний адміністративний суд та Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області [6, с. 44]. У зв'язку з цим цікавими є досвід та думка суддів, які працюють у даних пілотних судах. Так, суддя Одеського окружного адміністративного суду Л. Юхтенко зазначає, що, враховуючи специфіку публічно-правових спорів, в яких однією стороною обов'язково є суб'єкт владних повноважень, який повинен діяти лише в межах наданих йому повноважень, в порядку та спосіб, встановлені Конституцією України та законами України, дуже важко уявити участь органів державної влади та місцевого самоврядування в таких переговорах із громадянами та суб'єктами господарювання [7, с. 109]. Ця теза певною мірою стосується і господарського процесу, оскільки органи державної влади також виступають сторонами у справах, що розглядаються господарськими судами. І справді, нині представники органів державної влади, як правило, навіть у довіреностях на представництво у судах мають прямі обмеження на укладення мирової угоди, а будь-які «послаблення» з боку представників органів державної влади у процесі розцінюються як прояви корупції. Вважаємо, що у зв'язку з прийняттям нових редакцій процесуальних кодексів, які можна назвати спрямованими на максимально можливе примирення сторін у процесі, органам державної влади слід переглянути свою тактику поведінки у судах, дозволивши своїм представникам брати участь у примирювальних процедурах.

С. Яценко, досліджуючи інститут врегулювання спору за участю судді, обґрунтовано зазначає, що головним професійним ризиком судді на цьому етапі є не так невдале врегулювання спору, адже без активного бажання сторін це неможливо, як збереження свого імені від звинувачень у підігруванні тій чи іншій стороні, особливо під час проведення закритих нарад (канадський суддя, який брав участь у пілотному проекті, Д. Брик закликає приділяти однаково кількість часу кожній стороні з метою уникнення звинувачень в упередженості) [8, с. 215]. А. Бобкова та О. Банасько також вбачають можливості для зловживань під час застосування процедури врегулювання спору за участю судді: «Імовірно також використання зазначеної процедури і суддями з метою подальшого перерозподілу справи іншому складу суду й усунення від прийняття рішення

у справі (квасісамовідвід від розгляду справи тощо)» [9, с. 49]. Таким чином, нова редакція ГПК України містить чимало якісно нових положень, які можуть як діяти позитивно, так і стати можливостями для зловживань з боку недобросовісних учасників процесу.

Таким чином, запровадження процедури врегулювання спору за участю судді у господарський процес України, безперечно, є великим кроком уперед, оскільки дозволить зберегти договірні відносини між сторонами, зекономити час, кошти на сплату судового збору і в цілому зменшити кількість конфліктів і протиріч, яких і так нині забагато у нашому суспільстві. Однак аналіз нормативно-правового регулювання інституту врегулювання спору за участю судді виявив низку проблемних питань, які можуть стати на заваді ефективності функціонування даного альтернативного способу вирішення господарського спору. У зв'язку потрібно переглянути та вдосконалити відповідні норми права, що регламентують процедуру врегулювання спору за участю судді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щербина В. С. Диференціація та спеціалізація як тенденція розвитку сучасного господарського процесу / В. С. Щербина, В. В. Резнікова // Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26-27 жовтня 2017 р.). – Чернівці : Технодрук, 2017. – С. 175–181.
2. Турман Н. Медіація в кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства / Н. Турман // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 3. – С. 276–280.
3. Ясиновський І. Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку / І. Г. Ясиновський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 10-2. – Том 1. – С. 31–33. – (Серія : Юриспруденція).
4. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів / В. Резнікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки – 2012. – Вип. 90. – С. 10–15.
5. Бойко Н. Заради спокою. Як досудове врегулювання спорів може посприяти відновленню довіри до вітчизняної Феміди [Електронний ресурс] / Н. Бойко // Закон і бізнес. – 2014. – № 47–48. – Режим доступу : <https://goo.gl/ZWiuBY> (дата звернення: 11.11.2017).
6. Левицький Є. Медіація vs Врегулювання господарського спору за участю судді / Є. Левицький // Юридична Газета. – 04 липня 2017 р. – № 27–28. – С. 44–45.

7. Юхтенко Л. Досудове врегулювання спору шляхом проведення переговорів за допомогою судді в адміністративному судочинстві: сутність та проблеми застосування / Л. Юхтенко // Юридичний вісник. – 2013. – № 3. – С. 106–112.
8. Яценко С. Інститут врегулювання спору за участю судді: правова характеристика та вплив на господарський процес / С. Яценко // Право України. – 2017. – № 9. – С. 213–219.
9. Бобкова А. Новели проекту Господарського процесуального кодексу України / А. Бобкова, О. Банасько // Право України. – 2017. – № 9. – С. 45–50.

ЩОДО АНБАНДЛІНГУ ПАТ «УКРТРАНСГАЗ» У КОНТЕКСТІ ВХОДЖЕННЯ НА ЕНЕРГЕТИЧНИЙ РИНОК ЄС

Грудницька С. М.

*д.ю.н., професор, завідувач сектору сприяння розвитку економіко-правових досліджень
Інституту економіко-правових досліджень НАН України,*

Руденко Л. Д.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри АГЕПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Реформування діяльності ПАТ «Укртрансгаз» є однією з необхідних умов входження України на енергетичний ринок ЄС. Правовою основою реформування у зазначеній сфері є Угода про Асоціацію, а також основоположні нормативно-правові акти ЄС, зокрема, Директиви Третього енергопакету, що стосуються нафтогазової сфери (Директива по спільні правила внутрішнього ринку природного газу 2009/73/ЄС, яка скасовує Директиву 2003/55/ЄС; Регламент про умови доступу у систему газопроводів, який скасовує Регламент 2005 р., Режим розподілу функцій управління газопроводами при транспортуванні від бізнесу, пов'язаного з видобутком та постачанням природного газу).

На теперішній час ПАТ «Укртрансгаз» знаходиться у процедурі анбандлінгу, тобто відокремлення оператора газотранспортної системи (надалі – ГТС). Це один із ключових принципів регулювання електроенергетики та нафтогазової галузі. Його суть полягає в тому, що власник інфраструктури може займатися діяльністю, пов'язаною з її управлінням, але не може одночасно бути суб'єктом суміжного ринку – продавати або виробляти ресурси.

Наказом ПАТ «Укртрансгаз» затверджено план створення філії оператора ГТС. Також наказом створено функціональні робочі групи для розробки моделі діяльності нового оператора ГТС, кожна з яких працює за своєю сферою відповідальності.

У зв'язку з прийняттям остаточних рішень Стокгольмським арбітражем на теперішній час постала необхідність відокремлення оператора ГТС в нову юридичну

особу та поступовий перехід (впродовж 1–2 років) до формату розширеного оператора ГТС. Після відокремлення та впродовж перехідного періоду, взаємодія оператора ГТС з ПАТ «Укртрансгазом» відбуватиметься на підставі договору про надання сервісних послуг (SLA). Документ регулюватиме основні питання, пов'язані із забезпеченням належної та безперервної роботи газотранспортної системи, включаючи міжоператорські відносини.

Слід зазначити, що постановою КМУ від 16 листопада 2016 року утворено ПАТ «Магістральні трубопроводи України» та затверджено його статут [1]. Тобто фактично відбувається процес реформування всередині ПАТ «Укртрансгаз» та паралельно КМУ створює нового оператора ГТС «Магістральні трубопроводи України». Паралельно існують два механізми утворення оператора: ПАТ «Укртрансгаз» та Міністерства енергетики та вугільної промисловості.

Постановою КМУ «Про відокремлення діяльності з транспортування та зберігання (закачування, відбору) природного газу» передбачено етапи створення ПАТ «Магістральні газопроводи України» та ПАТ «Підземні сховища газу України» [2]. Згідно з зазначеною постановою протягом 30 днів після остаточних процедур по двох спорах у Стокгольмському арбітражі буде створено нового оператора ГТС.

Але слід зазначити, що прийняття остаточних рішень у Стокгольмському арбітражі не вирішує питання збереження транзиту газу територією України, оскільки реалізація завершувального етапу відокремлення оператора ГТС залежить від внесення змін у поточний договір транзиту газу між НАК «Нафтогаз України» та ПАТ «Газпром».

На теперішній час ПАТ «Магістральні газопроводи України» не передано активи, не емітовано акції. В реальності такий суб'єкт господарювання існує тільки на папері.

Таким чином, проведене дослідження вказує на неможливість завершення процедури анбандлінгу ПАТ «Укртрансгаз» та запровадження діяльності ПАТ «Магістральні газопроводи України» до вирішення питання щодо підписання нового договору щодо транзиту газу ПАТ «Газпром» територією України в комерційно виправданих для України обсягах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Питання публічного акціонерного товариства «Магістральні газопроводи України»: постанова КМУ від 16 листопада 2016 року № 837 // Офіційний вісник України. – 2016. - № 65. – Ст. 2185.
2. Про відокремлення діяльності з транспортування та зберігання (закачування, відбору) природного газу: постанова КМУ від 1 липня 2016 року № 496 URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249240258>.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Сергієнко Б. Б.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Чурилова Т. М.

*доцент кафедри МСЄП ННІ права
Сумського державного університету*

Хвиля рейдерства, яка має місце сьогодні в аграрній сфері викликана багатьма факторами. Зокрема, недосконалістю законодавства та відсутністю політичної волі активно протидіяти таким правопорушенням. Згідно статистичних даних Міністерства юстиції за 2017р., з 690 зареєстрованих звернень фермерських господарств – 136 містили ознаки рейдерських захоплень [7]. Масштабність рейдерства, а також його наслідки не можуть не вражати: фермери стають жертвами викрадень врожаю та сільгосптехніки, фізичного знищення господарства та самовільного зайняття земельних ділянок, непоодинокі випадки застосування фізичної сили до аграріїв.

Найрозповсюдженіша схема рейдерського захоплення – подвійна реєстрація оренди землі, яка зумовлена двома факторами. До 2013 року, реєстрація договорів оренди землі здійснювалась Державним земельним кадастром, проте з 2013 року дані повноваження були передані до Міністерства юстиції України, а факт оренди землі почали реєструвати в Державному реєстрі прав на нерухоме майно. Закон України «Про державний земельний кадастр», а саме ст. 30 закріплює інформаційну взаємодію органу, що здійснює ведення Державного земельного кадастру, та суб'єктів державної реєстрації прав: Для державних кадастрових реєстраторів інформація з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно у зв'язку із здійсненням ними повноважень, визначених цим Законом, надається в електронній формі шляхом безпосереднього доступу до цього реєстру [2]. Проте, на практиці, норма не працює – дані про договори оренди землі були перенесені не в повному обсязі. Оскільки, прямий доступ до відомостей не передбачався, а реєстратору потрібно зробити офіційний запит до Держгеокадастру. Відповіді на них часто містили технічні помилки, або ж взагалі були відсутні. В результаті – земельні ділянки, маючи законного орендаря, ставали «вільними» для користування і повторно передавались за договором оренди.

Має місце й інша проблема. Відомості Державного земельного кадастру до 2003-2004 року містились на паперових носіях, а перенесення їх до електронних ресурсів здійснюється лише після подачі власником земельної ділянки відповідної заяви. Таким чином, в більшості випадків, відомостей про договори оренди, укладених до 2004 р. в Державному земельному кадастрі наразі немає.

Проте, вищевикладені схеми не єдині. Так, наприклад, рейдерське захоплення земель здійснюється шляхом не тільки наявних законодавчих прогалин, але й за допомогою фіктивних документів. Зокрема, на основі підроблених документів, державні реєстратори вносили зміни щодо власника земельної ділянки до Державного реєстру майнових прав на нерухоме майно, і «новий» власник захоплював землі. Проблема полягає в тому, що для зміни власника реєстратору не потрібно нічого завіряти чи підтверджувати справжність підписів або ж оригінальність документів [3].

Іноді застосування рейдерських схем базується на помилках та недбалості самих агропідприємств. Зокрема, при оформленні орендних договорів, предметом яких є невитребувані паї та відумерла спадщина. Як зазначає Кулініч О., кожен з таких договорів можна успішно оспорити в суді, адже оформлення по ним права користування землею не передбачене земельним законодавством [4]. Таким чином, неналежне оформлення прав на використання земельної ділянки – це один із факторів, який може зацікавити рейдерів.

Спроби врегулювати дану проблему намагались законодавчим шляхом. Так, наприклад, Закон України від 26.11.2015 р. «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» суттєво спрощував процедуру реєстрації речових прав на нерухоме майно. Проте, на практиці ситуація не поліпшилась. Це пов'язано з тим, що державну реєстрацію за нововведеннями здійснювали не тільки державні реєстратори, але й приватні нотаріуси. Нечисті на руку нотаріуси стали частиною корупційних схем, що породило ще більше незаконних привласнень, адже вони отримали право самостійно перевіряти документи, які надаються для держреєстру, і у випадку виявлення підроблених документів, на свій розсуд вирішувати подальшу долю майна [6]. При цьому, єдиний шлях оскарження незаконної реєстрації – подання скарги до Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації.

Подоланню рейдерських атак присвячений Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності». Основне завдання закону – захист власності від незаконних посягань. Так, наприклад, положення про екстериторіальність унеможливило реєстрацію майна в різних регіонах. Запровадження системи електронного підпису, який надається лише за присутності підписувача, знижує ризики проведення рейдерських афер. Не менш важливим є положення даного закону про встановлення контролю за діями державних реєстраторів та нотаріусів, а також кримінальна відповідальність за незаконні дії. Крім того, про подання/отримання заяви на проведення реєстраційних дій державний реєстратор невідкладно повідомляє власника об'єкта нерухомого майна, щодо якого подано заяву [5].

В ході дослідження виявлено, що за часи існування рейдерства, було прийнято низку нормативно-правових актів. Частково ситуація вирішувалась, оскільки чимало новел унеможлилювало проведення деяких рейдерських афер. Проте, факти рейдерських захоплень наявні й на сьогодні. Це в свою чергу свідчить про те, що законодавство не працює на 100%, а тому потребує подальших змін. Зокрема, зараз зареєстровано Проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких інших законодавчих актів щодо протидії рейдерству, основна мета якого – захист майнових прав користувачів та власників земельних ділянок.

Вищезгаданий документ містить норми, які спрямовані на протидію рейдерським захопленням земель. Так, наприклад, надання прямого онлайн-доступу кадастровому реєстратору до відомостей Державного реєстру майнових прав на нерухоме майно, та відповідно, державному реєстратору – до відомостей Державного земельного кадастру забезпечить юридичне засвідчення та визнання договорів оренди земельних ділянок, укладених до 2013 р. Крім того, даний законопроект передбачає право власника земельної ділянки встановити вимогу нотаріального посвідчення договору оренди землі та скасувати таку вимогу. Така вимога власника, а також скасування власником вимоги є одностороннім правочином та підлягає нотаріальному посвідчення [1].

Не менш важливим кроком в даній ситуації, є перенесення відомостей про договори, які були укладені до 2004 р. з паперових носіїв на електронні, з присвоєнням кадастрових номерів земельним ділянкам. Оскільки, подвійно здійснити реєстрацію договорів оренди в такому випадку буде неможливо навіть з технічних причин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких інших законодавчих актів щодо протидії рейдерству від 14.03.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63623
2. Закон України «Про державний земельний кадастр». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>
3. Самаєва Ю. Битва за врожай. URL: https://dt.ua/internal/bitva-za-vrozhay-249199_.html
4. Кулініч О. Аграрне рейдерство: хто винен і що робити. URL: <http://agroportal.ua/ua/views/blogs/agrarное-reiderstvo-kto-vinovat-i-chto-delat>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1666-19>

6. Полтавець Т. Антирейдерський закон. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2508:novij-antirejderskij-zakon&catid=8&Itemid=350

7. Ярошук О. Фермери VS рейдери — хто кого? URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/163-fermeri-vs-reyderi--hto-kogo>

ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ТА СУДУ ЄС ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Бенько А. В.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Завгородня В. М.

к. ю. н., доцент, завідувач кафедри МСЄП ННІ права

Сумського державного університету

17 липня 1997 року Законом України була ратифікована Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Протоколи до неї [1]. Це, головним чином, зумовило необхідність з боку України дотримуватися положень Конвенції, реалізовувати та захищати передбачені нею права і свободи людини

Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції України кожному гарантовано право після використання усіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [2].

Рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є обов’язковими для застосування в Україні у відповідності до положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3], яким врегульовані відносини, що виникають у зв’язку з обов’язком держави виконувати рішення ЄСПЛ у справах проти України та усуненням причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

На час прийняття згаданої Конвенції ці права ще не здобули повного і остаточного визнання у міжнародному праві. Безпосередньо Конвенція не захищає ні право на безпечне (сприятливе) для життя і здоров’я довкілля, ні право на екологічну інформацію, ні інші екологічні права, становлення міжнародно-правового захисту яких почалося значно пізніше – у 70 роках минулого століття. Відтак, практика ЄСПЛ містить відносно невелику кількість справ щодо захисту екологічних прав людини. Позивачі, зазвичай, посилаються на ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Згідно з її положеннями кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до

свого житла і кореспонденції, а органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві [4]. ЄСПЛ зазначає у низці своїх рішень, що скарги за ст. 8 Конвенції подавалися у різних випадках, коли висловлювалося занепокоєння щодо довкілля.

З числа останніх справ з приводу порушення екологічних прав громадян України варто розглянути справу «Дземюк проти України» за заявою № 42488/02 [5]. Заявник скаржився за статтями 6 та 8 Конвенції на порушення права на повагу до житла та приватного життя у зв'язку з облаштуванням біля його житла кладовища та невиконання органами влади судового рішення, яким облаштування кладовища поблизу його будинку було заборонено. Проаналізувавши всі обставини справи, ЄСПЛ дійшов таких висновків: облаштування та використання кладовища так близько від будинку заявника разом з наступним впливом на довкілля та «якість життя» заявника досягло мінімального рівня, що вимагається ст. 8 Конвенції; відповідна діяльність органів місцевого самоврядування становила втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя; шкідливе втручання досягло достатнього рівня серйозності для застосування ст. 8 Конвенції. ЄСПЛ оголосив прийнятним порушення статей 6 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та зобов'язав Україну до відшкодування заявникові моральної шкоди.

Інша справа – «Дубецька та інші проти України» за заявою № 30499/03 [6] – також була вирішена ЄСПЛ на користь позивачів і визнала порушення з боку України за ст. 8 Конвенції. Справа стосувалася незабезпечення державою права користуватися житлом та права на приватне життя у зв'язку із спричиненням екологічної шкоди двома державними підприємствами у присілку Вільшина с. Сілець Сокальського району Львівської області.

З числа справ, де відповідачем була Україна, також справа «Гримковська проти України» за заявою № 38182/03 [7]. В цій заяві позивач стверджувала, що її житло, приватне та сімейне життя зазнали значної шкоди через функціонування магістральної дороги, а національні суди свавільно відмовили у задоволенні її вимог, які стосувалися цієї проблеми, не давши відповіді на її головні доводи.

Посилаючись на свою усталену практику, ЄСПЛ підкреслив, що якщо справа стосується екологічної небезпеки, небезпідставна скарга за ст. 8 може виникнути лише тоді, коли відповідна загроза сягає такого рівня, що призводить до значного погіршення здатності заявника користуватись своїм житлом, мати приватне та сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, зокрема, інтенсивності і тривалості шкідливого впливу, його фізичних і психологічних наслідків

для здоров'я людини та якості її життя. В підсумку було визнано порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Треба також зазначити, що з кожним роком кількість позовів до ЄСПЛ від громадян України зростає. Так, згідно зі статистикою в 2006-2013 роках питома вага українських позивачів становила від 6,8% до 13,3%, а після революційної зміни влади претензії до правової системи країни з боку її громадян помітно зросли. У 2014 році 19,5% всіх позовів до ЄСПЛ було подано проти України, в 2015 році – 21,4%, а до кінця 2016 року – 22,8% [8]. Проте низький рівень виконання рішень ЄСПЛ в Україні залишається проблемою.

Зазначене свідчить про зростання рівня зацікавленості наших громадян у захисті їхніх прав та усвідомлення ефективності використання такого механізму їх забезпечення як звернення до ЄСПЛ. Справи з приводу захисту екологічних прав громадян мають стати орієнтиром для вдосконалення вітчизняного екологічного законодавства. А більш широке використання практики ЄСПЛ як джерела права національними судами має попереджувати порушення екологічних прав людини та створить передумови для зменшення числа заяв до ЄСПЛ проти України.

Суди України регулярно посилаються на рішення ЄСПЛ, однак, ці посилання мають у більшості своїй формальний характер і використовуються переважно тоді, коли можуть підтвердити внутрішнє переконання судді. У той же час, в інших справах практика ЄСПЛ (особливо, рішення винесені у справах за участю інших країн) ігнорується. Такі недоліки правосуддя доволі важно виправляти. Тож, вважаємо, що законодавче визнання рішень ЄСПЛ офіційним джерелом права в Україні є безумовно позитивним кроком, але не достатнім для повноцінної імплементації ЄСПЛ та практики ЄСПЛ.

Значення для України практики Суду ЄС головним чином пов'язане з необхідністю виконання нашою державою зобов'язань щодо імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [9]. Одним із важливих елементів інтеграції України в ЄС є приведення законодавства України у відповідність до стандартів права ЄС. Так, наприклад, в Україні було б доцільним створення комплексного закону, який регулював би відносини з приводу захисту здоров'я людини і навколишнього середовища, і був би спрямований на поступову заміну шкідливих речовин на менш небезпечні з встановленням зобов'язань і певних вимог для виробників та імпортерів такої продукції.

На разі, держава Україна, не будучи членом ЄС, не підпадає під юрисдикцію Суду ЄС. Його рішення прямо неможливо застосувати в національній правовій системі. Однак, врахування практики цього Суду, яка, поряд з установчими договорами є фундаментом

aquis (правого доробку ЄС), має стати невід'ємною складовою гармонізації національного законодавства із правом ЄС.

Отже, позиції, проголошені ЄСПЛ і Судом ЄС та успішно апробовані практикою розвинених країн ЄС, мають стати основою формування екологічного правопорядку України та сприяти реалізації принципу верховенства права. В Україні має відбутися зміна ціннісних орієнтацій на рівні усіх елементів механізму правового регулювання. Саме людина, її права і свободи, верховенство права у його первинному розумінні як вищої справедливості, а не буква закону, мають стати основою вітчизняної правотворчої і правозастосовної діяльності, у тому числі, й у сфері регулювання екологічних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. №40. Ст. 263.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. №30. Ст. 260.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція: від 04 листопада 1950 / Рада Європи. 1950. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 17.04.2018).
5. Справа «Дземюк проти України» (Заява № 42488/02): рішення Європейського суду з прав людини від 04 вересня 2014 р. / Європейський суд з прав людини. 2014. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a51 (дата звернення: 17.04.2018).
6. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява № 30499/03): рішення Європейського суду з прав людини від 10 травня 2011 р. / Європейський суд з прав людини. 2011 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_689 (дата звернення: 17.04.2018).
7. Grimkovskaya v. Ukraine (Statement No. 38182/03). Judgment of the European Court of Human Rights. Dated October 21, 2011 / European Court of Human Rights. 2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-105746"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 17.04.2018).

8. Україна - лідер за кількістю позовів проти неї до Європейського суду з прав людини URL: <http://opposition.org.ua/ukrana-lider-za-kilkisty-pozoviv-proti-ne-v-evropejskomu-sudi-z-prav-lyudini.html> (дата звернення: 10.04.2018).

9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 1678-VII від 16.09.2014. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 17.04.2018).

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Кисельова О. І.

*д.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Правова природа принципів права досі залишається одним з найбільш дискусійних питань. Загальні принципи рівності та, відповідно, недискримінації встановлені Основним Законом – Конституцією України. Так, стаття 24 Конституції України говорить: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1].

Аналогічні гарантії рівності та заборони дискримінації містяться й у низці нормативних актів міжнародного права, які в різні часи були ратифіковані Україною, ставши невід'ємною частиною національного законодавства. Крім того, гарантії недискримінації в тому чи іншому вигляді містяться майже у кожному галузевому законі, починаючи, наприклад, від Закону України «Про освіту» (стаття 3) та закінчуючи Законом України «Про державну службу» (стаття 4).

Водночас, доцільно назвати два законодавчих акти, які не тільки гарантують принцип недискримінації в реалізації певних прав або доступі до певних послуг, але й визначають дискримінацію як таку, передбачають відповідальність за порушення принципу недискримінації, тощо. Мова йде про Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків». Однак в контексті запобігання та протидії дискримінації ці два закони можна назвати вузькопрофільними, оскільки дискримінацію вони забороняють лише за двома ознаками – інвалідністю та статтю.

Рамковим законодавчим актом, який містить узагальнююче визначення поняття «дискримінація», надає чіткі визначення її ключових форм та забороняє будь-які форми дискримінації стосовно відкритого переліку індивідуальних і групових ознак, є Закон України »Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Принцип недискримінації, встановлений статтею 2 Закону, передбачає незалежно від певних ознак:

1. забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб;
2. забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб;
3. повагу до гідності кожної людини;
4. забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб [2].

Згідно зі ст. 2¹ Кодексу законів про працю, забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання» [3].

Щодо сутності принципу недискримінації, О.В. Вашанова вказує, що він полягає в забороні розрізнення в правовому становищі людей – володіння ними неоднаковим обсягом прав і свобод, – за умови, що таке розрізнення: а) ґрунтується на природних чи соціальних ознаках людей – стать, раса, релігія і ін., що не впливають на користування конкретним правом, б) направлене на порушення правової рівності, тобто гарантованої державою рівної можливості здійснення однакового обсягу прав і свобод людини [4, с.6].

Погоджуємось з І.С. Сахарук, яка до механізму реалізації принципу недопущення дискримінації у сфері праці включає наступні елементи: а) заборона проведення відмінностей між особами за антидискримінаційними ознаками, не пов'язаними з діловими якостями та змістом праці; б) впровадження тимчасових позитивних дій з метою забезпечення рівності можливостей для окремих соціальних груп; в) наявність ефективної системи моніторингу для виявлення дискримінаційної практики, в тому числі прихованої; г) забезпечення дієвих правових засобів захисту та відновлення прав жертв дискримінації;

г) застосування превентивних заходів з метою запобігання дискримінації та подолання упереджень і стереотипів щодо окремих груп осіб; д) встановлення юридичної відповідальності за дискримінаційні дії [5, с.185].

В цілому принципи недискримінації та рівності прав та можливостей є взаємодоповнюючими, при цьому недопущення дискримінації може розглядатись як один з елементів забезпечення фактичної рівності прав та можливостей працівників. Адже відсутність дискримінації в суспільстві свідчить про існування рівності і навпаки. З іншого боку, оскільки дискримінація завжди призводить до порушення рівності, то дослідження сутності останньої є вихідною точкою для визначення змісту дискримінації. Крім того, як відмічає С.П. Погребняк, «під впливом ідеї правової рівності як вимоги чесної рівності можливостей зміщуються акценти і в розумінні принципу заборони дискримінації. У сучасній інтерпретації він означає заборону необґрунтованого відмінного ставлення... до осіб, які знаходяться в однаковій ситуації чи однакового підходу до осіб, які перебувають в різних ситуаціях» [6, с.26].

Принцип недискримінації відіграє досить вагомий роль, оскільки його реалізація впливає, передусім, на можливість використання людиною її конституційних прав і свобод. У правовій доктрині України більшість учених відстоюють думку, що принцип недискримінації є тотожним принципу рівності громадян або є його органічним продовженням. Однак на основі аналізу українського законодавства, міжнародних правозахисних актів та практики Європейського суду з прав людини можемо зробити висновок, що принципи рівності та недискримінації не є аналогічними. Ці принципи хоч і є близькими, проте мають різний зміст та відрізняються за своєю суттю. Принцип рівності ґрунтується на створенні рівних умов для реалізації особою належних їй прав. А принцип недискримінації створює умови, за яких встановлюється неприпустимість обмеження прав свобод і обов'язків людини залежно від антропологічних чи соціальних ознак. Принцип недискримінації є невідчужуваним та тісно пов'язаний не лише із принципом рівності, а й із засадами справедливості, об'єктивності, пропорційності, верховенства права та поваги до прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації» від 6 грудня 2012 р. № 5207-VI : станом на 30 травня 2014 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.

3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст. 375 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
4. Вашанова О.В. Принцип недискримінації личности в міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О.В. Вашанова. – М., 2004. – 232 с.
5. Сахарук І.С. Недопущення дискримінації у сфері праці як принцип трудового права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / І.С. Сахарук. – К, 2012. – 230 с.
6. Погребняк С.П. Роль принципу недискримінації в загальній концепції рівності / С.П. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 3. – С. 23-34.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ

Номировська Ю. В.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Чурилова Т. М.

к.ю.н., доцент кафедри МЄЕП ННІ права

Сумського державного університету

У процесі здійснення земельної та аграрної реформи в Україні відбулася реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств. Новостворені суб'єкти зіткнулися з певними проблемами господарювання в умовах ринкової економіки. Насамперед, це необхідність самостійного прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах повної відповідальності за кінцеві результати своєї діяльності та відсутність достатнього досвіду практичної роботи в ринкових умовах, недостатність кваліфікованих галузевих спеціалістів сільського господарства та знань і практичних навичок у веденні господарювання в умовах обмежених ресурсів [2, с. 7].

Вирішенню вищезазначених проблем має сприяти ефективна система надання консультаційних послуг, яка є дієвим механізмом поширення інформації та технологій серед фермерів і сільських громад та відіграє ключову роль в умовах ринкової економіки.

Сільськогосподарські дорадчі служби у різних формах існують у 120 країнах світу, в тому числі у всіх без винятку країнах Європи і Північної Америки, Японії, створюються у Китаї тощо. Наприклад, дорадчі служби в США функціонують на базі університетів, їх фінансування здійснюється Міністерством сільського господарства США, Урядом штату, Урядом округу. Групи експертів на федеральному рівні розробляють стратегічні плани за

пріоритетними програмами діяльності, які охоплюють сільськогосподарське виробництво і навколишнє середовище, соціальні програми та ін.

У Великій Британії дорадча служба понад 100 років була державною, її діяльність повністю фінансувалася за рахунок бюджетних коштів, а послуги клієнтам надавалися безкоштовно. У 1997 р. вона була приватизована і перейшла на самоокупність. На даний момент держава є одним із клієнтів дорадчої служби. Консультаційна робота проводиться для фермерів, а також різних організацій і фірм, пов'язаних із сільським господарством, за наступними напрямками: виробництво продукції тваринництва; основні сільськогосподарські культури; садівництво; навколишнє середовище; менеджмент та ведення фермерського господарства; управління земельними ресурсами та розвиток; маркетинг продукції; будівництво; спорудження та обладнання; дослідження; проведення лабораторних аналізів; спеціалізовані проекти [1].

В Україні сільськогосподарське дорадництво почало формуватися на початку 2000-х років і дістало своє правове закріплення у Законі України від 17.06.2004 р. «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». Під сільськогосподарською дорадчою діяльністю розуміється сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства. При цьому під терміном «сільськогосподарський дорадник» також слід розуміти фізичну особу, яка на професійних засадах здійснює дорадчу діяльність, склала кваліфікаційний іспит, одержала кваліфікаційне свідоцтво і внесена до реєстру сільськогосподарських дорадників і сільськогосподарських експертів-дорадників.

Категорією «дорадчі послуги» вважаються послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності юридичним і фізичним особам, які здійснюють свою діяльність у сільській місцевості, а також сільському населенню, органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування.

Законом окреслено такі основні завдання сільськогосподарської дорадчої служби, як підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового здійснення господарської діяльності суб'єктами сільськогосподарського господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості та надання їм дорадчих послуг з питань економіки, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо; надання дорадчих послуг органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування; поширення і впровадження в сільськогосподарське виробництво сучасних технологій,

новітніх досягнень науки і техніки; сприяння розвитку підприємництва в сільській місцевості, зокрема сільського туризму, зайнятості сільського населення та ін.

Перелічені завдання досягаються низкою запропонованих у ст. 4 названого Закону таких основних методів дорадчої діяльності, як: навчання суб'єктів сільськогосподарської діяльності та сільського населення; дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості й розробка варіантів їх розв'язання; інформаційне забезпечення цих суб'єктів господарювання [3].

Формування системи сільськогосподарського дорадництва в Україні було започатковане за сприяння проектів міжнародної технічної допомоги. Незважаючи на прийняття у 2004 р. Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» і у 2007 р. Державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2009 р., успіхів у становленні сільськогосподарської дорадчої діяльності як системи досягти не вдалося.

Досліджуючи тему дорадництва ми прийшли до висновку, що основними причинами, які стримують розвиток сільськогосподарського дорадництва є, по-перше, відсутність державної підтримки. Консультативні служби в регіонах створюються і працюють, як правило, за підтримки проектів міжнародної технічної допомоги, що не може замінити повноцінну, систематичну, планомірну консультативну діяльність [4, с. 237].

По-друге, гальмування розвитку інституційної бази дорадництва. Розпорядженням КМУ «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 р.» ще у 2012 р. передбачалося створення Національного центру сільськогосподарського дорадництва та обласних (регіональних) сільськогосподарських дорадчих служб з їх районними відділами. Проте такий центр досі не створено.

По-третє, складність процедури отримання бюджетних коштів дорадчими службами, що не дозволяє забезпечити планомірність і ритмічність надання дорадчих послуг, а також своєчасність сплати соціальних платежів.

По-четверте, скорочення міжнародних програм технічної допомоги розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. Діяльність дорадчих служб в основному фінансується коштами міжнародної технічної допомоги, але значна частина міжнародних проектів вже завершилася або перебуває на стадії завершення [1].

По-п'яте, відсутність єдиної системи та правил надання консультативних послуг, системи моніторингу, узагальнення досвіду, системи методичного забезпечення.

У 2014 р. було підписано Угоду про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, відповідно до статті 404 якої, співробітництво між Сторонами в галузі сільського господарства і розвитку сільських територій охоплює, зокрема, поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів, а також сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи консультування сільськогосподарських виробників.

У «Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки», ухваленій Урядом України, зазначено, що серед основних причин, що стримують розвиток фермерських господарств, - «непоінформованість значної частини фермерських господарств про кон'юктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі, орієнтація на реалізацію вирощеної сировини та відсутність можливостей та умов виробництві готової продукції» [4, с. 237].

Отже, однією зі складових успіху сільськогосподарського товаровиробництва в Україні є наявність ефективної системи сільськогосподарського дорадництва. На даний момент сільськогосподарські дорадчі служби не функціонують належним чином через відсутність державної, зокрема фінансової, підтримки. Проте, з огляду на євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, можна сподіватися і на активізацію розвитку системи дорадництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жураковська Л. А. Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1521/>.
2. Корінець Р. Я. Сільськогосподарське дорадництво: запитання та відповіді / Інститут сільського розвитку. – Київ, 2003. – 27 с.
3. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>.
4. Чурилова Т. М. До питання про формування системи надання консультаційних послуг у сільському господарстві / Т. М. Чурилова // Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах євроінтеграції: Матеріали «круглого столу». – Харків, 2017. – С. 235-238.

Наукове видання

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

МАТЕРІАЛИ

**II Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 18–19 травня 2018 року)**

У двох частинах

Частина 1

Відповідальний за випуск О. М. Резнік

Комп'ютерне верстання А. В. Семенова

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 19,53. Обл.-вид. арк. 25,81. Тираж 100 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.